

GULYA JÁNOS

A mondat szerkezetek rendszere a vahi osztjában

SZEGED

1994

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
Ferrásmunkák és rövidítésük	17
A MÓDSZERRŐL. Egy mondatszerkezeti grammatika vázlata a vahi osztják nyelv anyaga alapján.	25
A VAHI OSZTJÁK NYELV MONDATSZERKEZETEI .	67
a) A mondatszerkezetek leírása	67
I. Az adverbialis mondatszerkezetek	67
Az adverbialis mondatszerkezetek közös sajátosságai	69
Az /1/ statikus mondatszerkezet	70
Az /1/ statikus mondatszerkezet kongruenciális viszonyai .	70
Az /1/ statikus mondatszerkezet bővítettsége	70
Az /1/ statikus mondatszerkezet elemeinek lineáris elrendeződése	71
A /2/ motorikus mondatszerkezet	73
A /2/ motorikus mondatszerkezet kongruenciális viszonyai	74
A /2/ motorikus mondatszerkezet bővítettsége	75
A /2/ motorikus mondatszerkezet elemeinek lineáris elrendeződése	80
II. Az objektális mondatszerkezetek	89
Az objektális mondatszerkezetek közös sajátosságai	92
Az aktív mondatszerkezetek	94
Az /3/ indeterminált aktív mondatszerkezet	94

A /4/ determinált aktív mondszerkezet	95
Az aktív mondszerkezetek kongruenciális viszonyai . . .	95
Az ergatív mondszerkezetek	98
Az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezet	99
A /6/ determinált ergatív mondszerkezet	99
Az ergatív mondszerkezetek kongruenciális viszonyai . . .	99
A passzív mondszerkezet	101
A passzív mondszerkezet kongruenciális viszonyai . . .	104
Az objektális mondszerkezetek bővítettsége	107
Az objektális mondszerkezetek elemeinek lineáris elrendeződése	113
<i>III. A létigés mondszerkezetek</i>	<i>135</i>
1. A létige az /1/ statikus mondszerkezetben	136
A) A létige névszói bővítőmennyes formájával alkotott mondszerkezetek	136
A létige névszói bővítőmennyes formájával alkotott mondszerkezet kongruenciális viszonyai	140
Mutató névmásos, összetett mondszerkezetek	144
A létige névszói bővítőmennyes formájával alkotott mondszerkezetek bővítettsége	145
A létige névszói bővítőmennyes formájával alkotott statikus mondszerkezet lineáris elrendeződése	145
B) A pusztá létigés mondszerkezetek	148
A pusztá létigés mondszerkezetek kongruenciális viszonyai	153

A puszta létigés mondat szerkezet bővítettsége	157
A puszta létigés mondat szerkezetek lineáris elrendeződése	158
A (-ki) elemmel alkotott összetett mondat szerkezetek . . .	164
2. A létige a /2/ motorikus mondat szerkezetekben	166
A létigés motorikus mondat szerkezetek lineáris elrendeződése	168
3. A létige objektális mondat szerkezetekben	172
A létige a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben . . .	173
A létige a /4/ determinált aktív mondat szerkezetben . . .	173
b) A mondat szerkezetek funkciója	174
A mondat szerkezetek funkciója leírásának a közös jegyei . . .	174
A mondat szerkezetek jellemzése	175
c) A determináltság az objektális mondat szerkezetekben	194
d) A bővítettség a mondat szerke- zetekben	197
e) Mondat szerkezet és linearitás	202
f) A mondat szerkezetek szövegbeli sajátosságai	215
A mondat szerkezetek szöveggyakorisága	215
A mondat szerkezetek egymás utáni előfordulása	218
g) A mondat szerkezetek számsze- rűsége	222
Összefoglalás	226

APPENDIX	231
1. Morfológiai vázlat	231
2. Igeszótár	245
RÖVIDÍTÉS- ÉS SZIMBÓLUMJEGYZÉK	300
BIBLIOGRÁFIA	304

ELŐSZÓ

Régóta várt már e munka megjelentetésre. De az élet ebbe valahogyan mindig beleszólt. Hol jó-, hol nem jóindulattal. A legfőbb nehézséget mégis az jelentette, hogy e munkát mindenképpen magyar nyelven kívántam közreadni. Mégpedig azért, hogy ezzel is demonstráljam a finnugor nyelvtudomány magyar költönségét s hogy a magyar nyelvűséggel a jövődöbeli hazai osztjákológusok első lépéseit megkönnyítsem. Már csak azért is megkülönböztetett hálával tartozom a Studia Uralo-Altaica szerkesztőinek, hogy munkám megjelenését annyi idő után lehetővé tették.

Dolgozatom a megírás és a megjelenés közti időben mégsem csak "porosodott". A Göttingai Egyetem finnugor tanszékére (Finnisch-ugrisches Seminar der Georg-August-Universität Göttingen) való meghívásom óta (1977) ez volt az ottani tudományos kutatások egyikének az alapja. Hallgatóimnak többször is előadtam, melynek kapcsán ott több szemináriumi beszámoló, diplomamunka és egy doktori értekezés is készült. Belőle, illetőleg anyaga felhasználásával időközben több publikációm is napvilágot látott:

- Az igeidők rendszere a vahi osztjában. NyK. 76, 1976, 306–313.
- Morphosyntaktische Untersuchungen. In: Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Gebrutstag. Wiesbaden 1979, 107–112. (Veröffentlichungen der Societas Uralo–Altaica 12.)
- Das Ergativproblem in den finnisch–ugrischen Sprachen. UAJb. N.F. 1, 1981, 19–34.
- Satzstrukturgrammatik. — Vorschlag für eine einheitliche Beschreibung der finnisch–ugrischen (uralischen) Sprachen und Dialekte im Bereich der Syntax. In: Mitteilungen der Societas Uralo–Altaica. Heft 6. Hamburg 1984, 29–32.
- A létige a vahi osztjában. In: Urálistikai Tanulmányok 2, 1988, 169–173.

Az 1973-ban írt munkán a mostani kiadás során nem változtattam. Pusztán némi stiláris és szerkesztési javításokat hajtottam végre. Továbbá elhagytam az egyes mondat szerkezetek bemutatásánál a különböző igelistákat. Ezt annál inkább is megtehettem, mert az ezekben lévő anyagot a munka 2. Appendixeként szereplő "Igeszótár" egyébként is tartalmazza.

"A mondat szerkezetek rendszere a vahi osztjában" című dolgozatom a Magyar Tudományos Akadémia minősítési rendszerében doktori értekezésnek készült, melyért 1975-ben elnyertem a "nyelvtudományok doktora" címet.

Külön is köszönöm, hogy Mikola Tibor kolléga e kiadás gondolatát kezdettől fogva nemcsak kollegialiter, hanem barátilag is a szívében viselte.

Göttinga, 1993. szeptember 7-én.

Gulya János

*

Mondattani kérdésekkel módszeresen az 1955–57-es években gyűjtött vahi osztják nyelvi anyagom feldolgozásakor kezdtem foglalkozni. Eleinte mindössze csak az vezérelt, hogy vahi osztják gyűjtésem lehetőleg egyszerűen és világosan megírt nyelvtanulmányokban közlétegyem (ld.: "Vahi osztják szövegmutatványok." NyK. 63, 1961, 209–13, "Vahi osztják nyelvtanulmányok." NyK. 67, 1965, 181–216 és 68, 1966, 3–34, *Eastern Ostyak Chrestomathy*. UAS. 51. Bloomington, 1966, "Vahi osztják szójegyzék." NyK. 71, 1969, 21–59).

Előzetes mondattani munkálataim során azonban csak hamar kitűnt, hogy a vahi osztják mondattan nagyobb távlatú feldolgozásra is érdemes.

E tekintetben különösen nagy nyomatékkal esett a latba

az a tény, hogy a vahi osztjában nincs alárendelt mellékmondat (vagy ami van, az elhanyagolható). Ezért a vahi osztják nyelvnek mindent az egyszerű mondat keretén belül kell "megoldania". Ennek kapcsán hadd idézzem még a modern finn grammatikai kutatás kiválóságának, Paavo Sironak a megjegyzését, melyet 1970-ben tamperei beszélgetésünk alkalmával mondott: "Úgy látszik, a vahi osztják nyelvben több olyan kategória is van, mégpedig külön alaki elemmel is jelölve, amelyek más nyelvből csak elvont elemzéssel deríthetők ki." Hasonló megjegyzést tett a magyarra M. Bierwisch is (idézi Kalmár L.: "Az ige grammatikája és szemantikája." Nemzetközi munkaértekezlet. Budapest, 1967. szeptember 7-8-9. Szerk.: Károly S. /Soksz. kiadvány/ 102). Paavo Siro és M. Bierwisch megjegyzései egyúttal arra is utalnak, hogy a finnugor nyelveknek a maguk belső problematikáján kívül — együtt és külön-külön is — van mondanivalójuk a "grammatica est una" egyetemes eszménye tekintetében is. Érdekes, hogy éppen az obi-ugor nyelvek kapcsán történt már kísérlet univerzális szempontú nyelvtan elkészítésére. A finnugor nyelvtudomány történetéből is ismert ebben a vonatkozásban K. Fr. Becker (1775-1849) munkássága, aki a korabeli történeti felfogással szemben "Deutsche Grammatik" c. munkájában a nyelvet logikus organizmusnak tekintette, s a gondolatformák, valamint nyelvbeli használatuk révén általános érvényű grammatikát dolgozott ki. Beckernek különösen — a W. Humboldtnak

ajánlott! — "Organism der Sprache als Einleitung zur deutschen Grammatik" (Frankfurt am Main, 1827, második kiadása: 1841) című műve szibériai útja során nagy hatással volt Reguly Antalra, aki ennek alapján egy kis vogul nyelvtani vázlatot is készített. Később azonban Reguly Becker teóriáját "következetlennek" tartotta s elfordult tőle. (Ld.: Pápay J.: *Osztyák népköltési gyűjtemény*. Budapest–Leipzig, 1905. XXVIII.)

Az általános jellegű érdeklődés mellett egyáltalán nem meglepő az sem, hogy a magyarral rokon finnugor nyelvek nyelvtana tanulságait várja a korszerű magyar nyelvtani kutatás is (ld.: H. Molnár I.: "Az ún. mély szerkezet kategóriáinak kérdéséhez, különös tekintettel az igére." NyK. LXXIV, 1972, 91–120, különösen: 103 kk., 107).

Munkámban sokban ösztönzött a hatvanas években egyre erőteljesebben megújuló, sokszínű magyarországi grammatikai kutatás. Különösen annak a hagyományos nyelvészetből kiinduló modern ága. Kiváltképpen három mű: az "Általános nyelvészeti tanulmányok" VI. köteteként megjelent "Előkészítő dolgozatok *A magyar nyelv generatív nyelvtana* témaköréből" című tanulmánykötet (szerk.: Károly S. és Telegdi Zs. Budapest, 1969), Zsilka János első könyve, "A magyar mondatformák rendszere és az esetrendszer. /Tárgyas mondat szerkezetek/" (Nyelvtudományi Értekezések 53. sz., Budapest, 1966) s már címében is, Hadrovics László munkája, *A funkcionális magyar mondattan alapjai* (Budapest, 1969). Közelebről pedig H. Molnár Ilona

(az igei vonzatok kérdésében), Zsilka János (a mondat belső és egymás közötti rendszerezése tekintetében), Károly Sándor (az objektális viszony kérdésében), Elekfi László és Dezső László (az aktuális mondattagolás szempontjából).

A nem finnugor nyelvi anyagon dolgozók közül ugyanezen oknál fogva elsősorban Ju. D. Apreszjan felfogását említhetem, mindenekelőtt az ige szerepe rendszerezését illetően (ld.: Ju. D. Apreszjan: *Èkspèrimental'noe isszledovanie szemantiki ruszszkogo glagola*. Moszkva, 1967), továbbá M. A. K. Halliday nézetét, különösen a mondat szerkezetének és a szerkezeti részek elrendezésében követett elvi és gyakorlati eljárását (ld.: Halliday, M. A. K.: "Categories of the Theory of Grammar." *Word* 17, 1961, 241-92).

Korunk nyelvészeti irányjaiban főként két olyan vonás van, mely mindenképpen maradandónak látszik: 1. a kutatók a nyelvre vonatkozó ismereteket rendezett (egzakt) szabályokban adják meg; 2. a feltárt ismereteket nem narratív, hanem lehetőség szerint egyszerű, tömör és egyetemes szimbólumrendszerben közlik. Mindkettőben a kort magam is követni igyekeztem. Majdnem teljes egészében abban a szellemben, ahogyan azt a következőkben Károly Sándor megfogalmazta: "Nem tartjuk kizártnak, hogy a fejlődés abban az irányban halad, amely majd lehetővé teszi egy olyan nyelvtantípusnak a kialakulását, amely a generatív nyelvelmélet különböző változatainak a hatása alatt a "generatív elv"-nek egy tágabb s az

egzakttságnak egy lazább vagy másféle értelmezésével a jelenleginél könnyebb feladat elé állítja a gyakorlati nyelvtanítót ("A magyar nyelv generatív nyelvtanának előkészítése". ÁNyT. VI, 1969, 11).

Szemléletben a sokféle lehetőség közül egy *következetesen formai (alaki) jegyekre támaszkodó funkcionális elemzési mód* mellett döntöttem. Munkám befejeztével is úgy vélem, hogy ez a mód az, melynek segítségével — legalábbis részemre — egy nyelv adekvát módon leírható. E kérdésben hadd hivatkozzam két, az életét a nyelvészetben leélő kutató véleményére is, az általános nyelvész R. Jakobsonéra és a nyelvhasznító A. P. Dul'zonéra. Előbb Jakobsont idézem: "Mert minden általános nyelvészet strukturális, mert minden igazi nyelvésznek a nyelv strukturájával, a nyelv bizonyos szintjeinek strukturájával kell dolgoznia" (ld.: "Beszélgetés Roman Jakobsonnal". Magyar Tudomány, 1973, 516). A következőkben pedig Dul'zont: "Az első követelmény a jelenségek vizsgált komplexumának strukturális-funkcionális megközelítése" (A. P. Dul'zon: "O priemah opredelenija otdalennogo jazükovogo rodsztva." In: Proiszhoszenije aborigenov Szibiri. Tomszk, 1969. 6).

Mondattani rendszerezésem középpontjában a mondat szerkezet áll. Az erre vonatkozó elvi állásfoglalásom kifejtését konkrét szöveg- és mondatelemzés alapján munkámnak "A módszerről" című részében végeztem el.

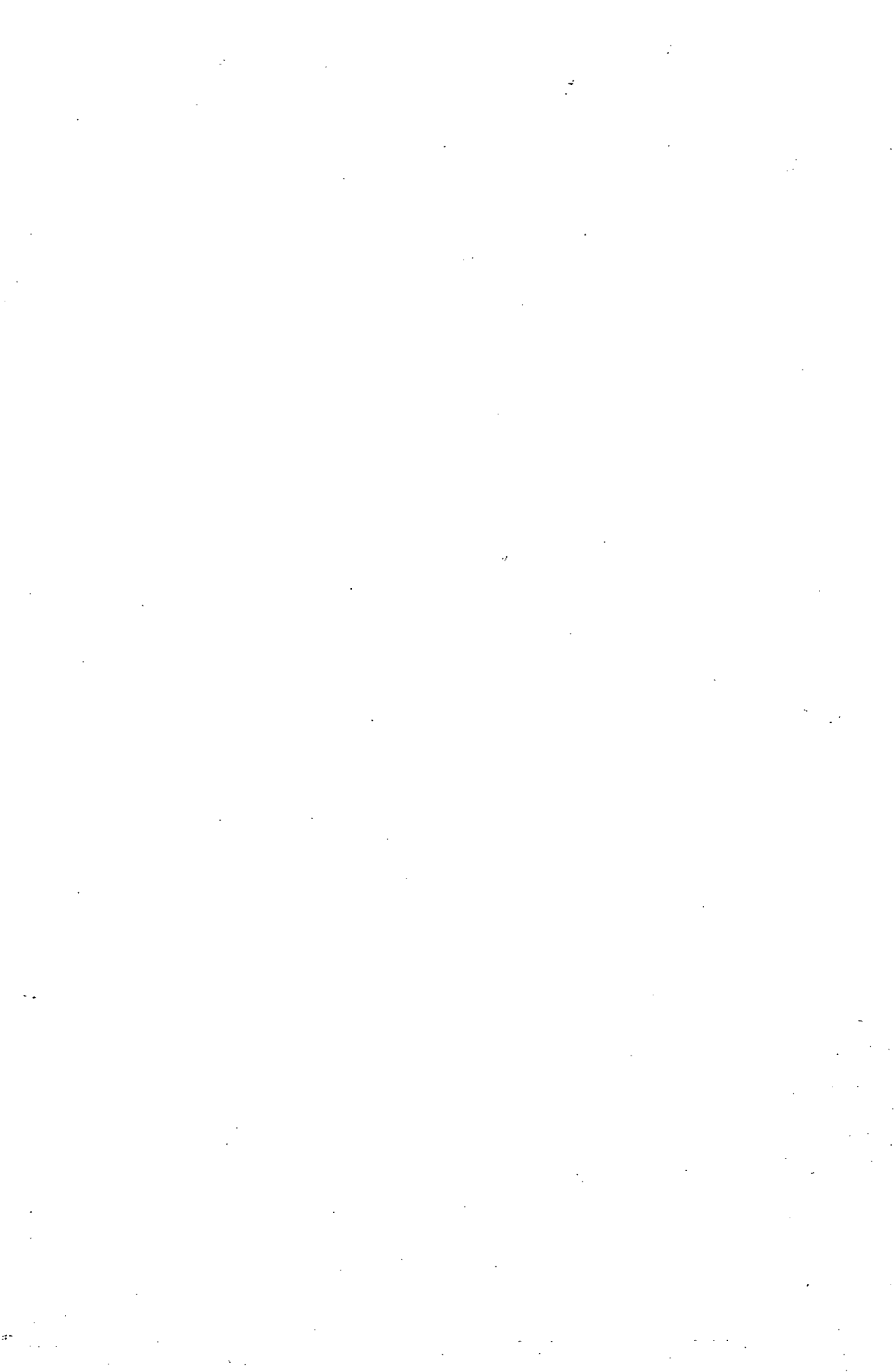
Dolgozatomban határozott meggondolások alapján sem más elméletekkel, sem általános nyelv- és nyelvtanelméleti kérdésekkel nem kívántam foglalkozni. Szándékosan elkerültem — a sokszor igen csábító! — kitekintéseket, mind az elméleti jellegűeket, mind a más — rokon finnugor és nem rokon — nyelvi jelenségekre utalóakat. Azért jártam el így, hogy egyrészt ezáltal is megőrizsem az egy nyelven belüli leírás tisztaságát, másrészt pedig, hogy a tervezett konkrét nyelvi elemzés végére egyáltalán pont kerülhessen. De azért is, mert a más, és még a nézetünkkel azonos felfogások vallói is eredményeiket, amelyek teljes mondattani elemzés és leírás híján mindezideig leginkább egy-egy részkérdésre vagy általánosításokra korlátozódtak, általában tőlünk eltérő eljárással és anyag alapján érték el, mely az egybevetést már eleve körülményessé tette volna. Olyan véleményről nem is beszélve, mely tisztán spekuláción alapul.

Munkám hosszas érlelődés során alakult ki. Róla először Zsilka Jánosnak a Magyar Nyelvtudományi Társaságban 1965. május 18-án tartott "Nyelvi rendszer - 'kernel'" című előadását követő vitában tettem említést (az előadásról ld.: MNy. LXII, 1966, 124). Ezt követőleg több előadásban és dolgozatban is fejtegettem, illetőleg már fel is használtam az e körben végzett kutatásaim tanulságait. Közülük a megjelentekről a dolgozat végén lévő bibliográfiában adok számot. Előadásaim színhelyei (időrend szerint felsorolva): az MTA Nyelvtudományi Intézete Tipológiai Munkaközössége (1967), a Magyar Nyelvtudományi

Társaság Szegedi Csoportja (1968), a Magyar Nyelvtudományi Társaság (Budapest, 1968, 1970 és 1971), az Uppsalai Egyetem Finnugor Tanszéke (1970), a Göttingai Egyetem (Symposion, 1969) és a Suomalais-ugrilainen Seura (Helsinki, 1970) voltak.

A feldolgozott osztják nyelvi anyag ismereteim szerint a jelenleg hozzáférhető teljes (és hiteles) vahi osztják szöveg-, illetőleg példamondat-anyagot tartalmazza. A tárgyalt mondatok száma megközelítőleg mintegy tízezer.

Budapest, 1973. augusztus 10.

Forrásmunkák és rövidítésük

(Filológiai kérdések)

- Gu., EOChr. = Gulya, J.: Eastern Ostyak Chrestomathy. UAS 51. Bloomington – The Hague, 1966.
- Gu., mscr. = Gulya J., kéziratok gyűjtés. Leningrád, 1956–57.
- Gu., VONY. = Vahi osztják nyelvtanulmányok. NyK. 67, 1965, 181–216 és 68, 1966, 3–34.
- Gu., VOSz. = Gulya J.: Vahi osztják szójegyzék. Klny. a Nyelvtudományi Közlemények 71. kötetének 1. számából (1969), 21–59.
- Karj., Gram. = Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten von K. F. Karjalainen, bearbeitet und herausgegeben von E. Vértes. MSFOu. 128. Helsinki, 1964.
- KT. = Karjalainen, K. F. — Toivonen, Y. H.: Ostjakisches Wörterbuch. I–II. Helsinki, 1948.
- Pra., Po. = Praszina, R.: Ruszszko–hantüjszkij (vahovszkij) posztatejnüj szlovar'. Leningrád, 1959.
- Stei. = Steinitz, W.: Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjaki-

schen Sprache. 1, 2, 3, 4 Lief. Berlin, 1966, 1967, 1968, 1970.

Ter., Bukv. = Terëskin, N. I.: Bukvar'. Kāntāh nacsal'nūj skola podgotovitel'nūj klaszsz. (Vah kāntāh köl.) Leningrád, 1958.

Ter., Ocs. = Terëskin, N. I.: Ocserki dialektov hantüjszkogo jazüka. 1. rész. Vahovszkij dialekt. Moszkva-Leningrád, 1961. 29-98 (példamondatok).

Ter., OcsSz. = Hantüjszko-ruszszkij szlovar'. In: Ter., Ocs. 126-202.

Ter., OcsT. = Teksztü. In: Ter., Ocs. 99-125.

Ter., PerBukv. = Perevod bukvarja. In: Ter., Bukv. (melléklet).

*

A feldolgozott források közül szöveget csak a Gu., EOChr.; Ter., Bukv. és a Ter., OcsT. tartalmaznak. Részben ide számítható még a Pra., Po forrás is, mely az orosz eredeti figyelembe vételével szövegszerűnek mondható. Szöveggént kezelhető a Gu., mscr. forrás anyaga is, minthogy a gyűjtés folyamán a példamondatok szövegszerűségére mindig tekintettel voltam. A szótári (ld. KT., Ter., OcsSz.), illetve a nyelvtani (ld. Karj., Gram.) jellegű példamondatok értelmezésekor és

felhasználásakor a gyűjtés (a forrás) jellegére megkülönböztetett figyelemmel ügyeltem. (Ld. még: Gulya J.: NyIOK. 24, 1967, 456–60, különösen 456–7). Hasonló óvatossággal jártam el, ha egy-egy jelenségre adataim csak szórványosan voltak, vagy a mondat valamely tekintetben elliptikus volt.

Az osztják nyelvi anyagot fonológikusan, egységesen átírtam. Az átírás vonatkozik mind a latin, mind a cirill betűkkel közölt forrásokra, mind N. I. Terëskin cirill alapú fonematikus átírására is. Az átírásban alapul a Gu., EOChr. munkám rendszere szolgált. Az ott használt átírást — tekintettel a munka mondattani jellegére — több tekintetben egyszerűsítettem.

Néhány betűjel helyett gyakorlati szempontból az egyszerűbben alkalmazhatót használtam:

EOChr	Az egyszerűsített forma
č	č, (szótári részben) č (is)
Ѡ	ə (nem első szótagban)
і	i (nem első szótagban)
‘	A fonetikai okokból kieső hangzók jele. Indokolt esetben a mássalhangzót zárójelben közlöm: pl. (t).

Az összetett szavak közé kötőjelet teszek. Pl. **āj-ku** 'fiú (tkp. kis férfi)' stb. Hasonlóképpen kötőjellel írom a **-kām, -pə** stb. elemeket is. Az igekötőket önálló szóként kezelem.

Az egységesség érdekében a mondatok jelentését saját fordításomban, magyarul adom meg. A fordításban inkább szöveghűsége, mintsem szabatosságra törekedtem. Az eredeti fordítást nem közlöm. Eljárásom azért is indokoltnak tartom, mert 1. számos mondat jelentése hiányzik, 2. sok mondat eredeti fordítása hiányos, illetőleg elnagyolt, s 3. nem ritka a téves interpretálás sem (ld. még alább is).

Felhasznált nyelvi anyagom kritikailag felülvizsgáltam. A tévedéseket mind az osztják szövegben, mind a fordításban — lehetőség szerint — korrigáltam. A korrigált mondatok száma jelentős. Külön nem utalok rájuk, minthogy azokat a közölt lelőhely alapján bárki ellenőrizheti. A korrekciók közül mintegy kétszázat N. I. Terëskinnal 1969-ben személyes találkozásunkor ellenőrizhettem, illetve megbeszélhettem. Szíves segítségért ezúton is köszönetem fejezem ki. Az anyag legnagyobb részét a feldolgozás során magam korrigáltam. Erre éppen az anyag mondattani feldolgozása adott lehetőséget és többé-kevésbé biztos nyelvi alapot.

A gyakrabban előforduló, tipikus hibák a következők:

- a) Sajtóhiba, elírás. Pl.: (Gu., EOChr. 138) **kul jāmə' welsəγlən** 'halat jól fogtak (Dl.)', helyesen: **welsəγən**; (KT. 705 a) **männə pämilsi muγul'inə wetät** 'általam megmutattattott,

hogyan (kell) csinálni', helyesen: ... **möyöl'inə wertät**; (KT. 927 b) **männəyə pirtəm jaγ əjnəm nula čəyitəγ** 'én nektek megparancsoltam a népet mind össze gyűjteni', helyesen: **mä nəyə**; (Ter., Ocs. 47) **nipik pəsənə pəni** 'a könyvet az asztalra tedd', helyesen: **pəni**; (Ter., Bukv. 95) **gena čumin pismaγəl pən** 'G. Cs. bedobja a levelét', helyesen: **pənwəl** (Teréskin szóbeli közlése alapján) stb.

b) Téves interpretálás, közlés. Pl.: (KT. 101 b, Stei., 198) **mä nöyə' rəkät ačəm** 'én neked lisztet (Dat.) rendeltem', helyesen: **atsəm**; (Karj., Gram.; KT.) többször is, ő helyett u (û): (Karj., Gram. 115) **wetmətəγ təγ jûs** 'ötször ide jött', helyesen: **jös**; (KT. 235 a) **nöγ muγəl'i werwən?** 'te mit csinálsz?', helyesen: **möyəl'i**; (KT. 675 b) **nöγ muγul'iγāt püγəl tälwən** 'te mibe húzol hevedert', helyesen: **möyöl'iγāt**; (KT. 561 b) **näj-öyi məyə süjəγlin** 'a tüzet miért köpöd (le)?', helyesen: **söjəγlin**. Többször is, ő helyett u: (KT. 497 a) **mä matä təyip əntə tuğəmtəsəm** 'én semmit (tkp. milyen helyet) sem tudtam', helyesen: **(təyi-p), tőğəmtəsəm** stb. A következő mondat anyaguinkban három variációban is megvan: (Ter., OcsT. 100) **t'u kul pərtəγ əγkimnə min mərəm kotlənə əj-ki kiγrə məjilwəl** 'azokból a hal-morzsákból anyám nekünk (tkp. bennünket, Dl.) csak nap(já)ban egy-két marékka ad', (Ter., Ocs. 49) **t'. k. pərtə ə. min m. k. əj-ki kiγər m. ua.**, és (Ter., Ocs. 65) **t'. k. pərtəγ ə. mint m. əj-ki kiγər m. ua.** A mondat helyesen a következő: **t'u kul pərtəγ əγkimnə min'**

mərəm kotlənə əj–ki‘ kɨrə məjilwəl. (Csak megjegyezzük: a mondatnak mind a három helyen más a fordítása, s hasonlóképpen az osztják nyelvi közléshez, közülük egyik sem hibátlan.)

c) "Parole"-jellegű közlésmód (esetleg téves közlés). Pl.: (KT. 86 b) əsələnə nəŋi–kiji numtəlası 'az anya által a gyermek felül fektettetett', helyesen: ə. nəŋi–kiji numt əlası (ld. még KT. 568 a); (KT. 755 b) mənšilə pöcsi 'általam (ő) félre lökettetett', helyesen: mənənə silə p.; (KT. 198 b) mə jölamnə lawəl '(ő) én mögöttem fekszik', helyesen: mə jölamnə əlawəl stb.

d) A fordítás hiányzik, elnagyolt, pontatlan; a mondat rosszul "tördelt". Pl.: (ld. még részben az a–c pontokban is) (Karj., Gram. 104) weli ləntə, jeŋə məstə "on dal olenju moh | er hat dem Renntier Moos gegeben", helyesen: 'a rénszarvast abrakkal, zuzmóval látta el (tkp. adta)'; (Karj., Gram 104) koŋ kōrmətə mənwəl "idet sz /sic!/ dlinnümi sagami | er geht mit langen Schritten (eig. er geht lange Schritte, Akk.)", helyesen: '(ő) hosszú léptekkel (Sg.) megy'; (KT. 175 a) pənəŋ juŋna‘ jəŋkawəl (nincs lefordítva), fordítás: '(ő) dombrán (tkp. húros fával) játszik'; (KT. 193 b) ičəŋ torəm mənə əsəŋlə 'irgalmas (?) isten, bocsáss meg nekem! (tkp. engem eressz)', helyesen: ičəŋ torəm, mənə əsəŋlə; (KT. 1035 b) təŋin‘nə won‘ jəlilli 'zimami v urman hodim', helyesen: 'télien (v. telente) (általunk) az erdő járati'; (Ter., Bukv. 136) iŋ kəsmələ, iŋə t‘uti atəs

'(szobaka) nasla medvedja, medvedju govorit', helyesen: iy
käsmälä iyä t'uti atəs '(a kutya) a medvét megtalálva (tkp.
megtaláltára, PartPerf.) a medvének így szólt' stb.

A MÓDSZERRŐL

Egy mondatszerkezeti grammatika vázlata a vahi osztják nyelv
anyaga alapján

Vegyük a következő szöveget (Ter., Bukv. 141, oroszul:
Ter., PerBukv. 44):

- /0/ kul weltə jakkən
- /1/ griša päni daša joγənpa mənsəγən.
- /2/ griša lopəltə juγ təjawəl.
- /3/ čjməl aməsmin pjrənə lopəltə juγ jəγk uja
mənəkətəs.
- /4/ griša t'ələγtəs:
- /5/ — daša, mə kul kətəlsəm.
- /6/ griša kulnə joγna tələkətəsi.
- /7/ griša kənt'əkintəs:
- /8/ — daša, kulnə mənt jəγkə təlwəl.
- /9/ mənt kōrämöγ kitlä!
- /10/ dašanə griša kōrələγ kətəlsətə
- /11/ päni utpa tələkətəstə.
- /12/ təlsətə, təlsətə,
- /13/ griša lopəltə juγəl tōyi taγnəs.
- /14/ kul mənəs.

- /15/ griša dašanə utə təlsətə.
/16/ daša päni griša kula kəñčəγən.

- /0/ Horgászok (tkp. hal fogó emberek, Dl.)
/1/ Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.).
/2/ Grisánál horgászbót van (tkp. Grisa horgászó
botot bír).
/3/ Rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után a horgász(ó)--
bot a víz alá kezdett menni.
/4/ Grisa felkiáltott:
/5/ — Dása, én halat fogtam.
/6/ Grisa a hal által a folyóba kezdett húzatni.
/7/ Grisa megijedt:
/8/ — Dása, a hal engem a vízbe húz.
/9/ Engem a lábamnál fogj meg!
/10/ Dása Grisát a lábánál megfogta
/11/ és ki (a partra) húzni kezdte.
/12/ Húzta, húzta,
/13/ Grisa horgász(ó)-botja széjjel(-)szakadt.
/14/ A hal elment.
/15/ Grisát Dása ki (a partra) húzta.
/16/ Dása és Grisa horgásztak (tkp. halra kerestek,
Dl.).

Rendszerezzük a szövegben lévő mondatokat. Kiindulásul vessük össze egymással a szöveg első két mondatát:

- /1/ **griša päni daša joγanpa mānsaγan** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)',
/2/ **griša lopaltə juγ tājawel** 'Grisa horgász(ó)-botot bír'.

E két mondatban az /1/ **griša päni daša** 'Grisa és Dása' és a /2/ **griša** 'Grisa' rész, valamint az /1/ **mānsaγan** 'mentek (Dl.)' és a /2/ **tājawel** 'bír' részek azonos vagy egymáshoz igen hasonló szerepet töltenek be. Tőlük eltérő és egymással sem egyező viszont az /1/ **joγanpa** 'a folyóhoz' és a /2/ **lopaltə juγ** 'horgászó botot' részek szerepe.

Ha az egybevetésbe a szöveg többi mondatát is belevonjuk, azt látjuk, hogy az /1/ **griša päni daša** 'Grisa és Dása' részhez hasonló jellegű még a

- /3/ **lopaltə juγ** 'horgász(ó)-bot',
/4/ **griša** 'Grisa',
/5/ **mä** 'én',
/6/ **kulnə** 'a hal (tkp. a hal által)',
/7/ **griša** 'Grisa',
/8/ **kulnə** 'a hal',
/10/ **dašanə** 'Dása',
/11/ **griša lopaltə juγəl** 'Grisa horgász(ó)-botja',
/14/ **kul** 'a hal',
/15/ **dašanə** 'Dása' és a

/16/ **daša pāni griša** 'Dása és Grisa'

rész is.

Ugyanilyen belső hasonlóságot figyelhetünk meg az /1/ **mānsəγən** 'mentek (Dl.)' rész kapcsán is. Mégpedig a következőkben:

/3/ **mānəkətəs** 'kezdett menni',

/4/ **t'ələγtəs** 'felkiáltott',

/5/ **kātəlsəm** 'fogtam',

/6/ **tələkətəsi** 'kezdett húzatni',

/7/ **kānt'əkintəs** 'megijedt',

/8/ **təlwal** 'húz',

/9/ **kitlə** 'fogj meg',

/10/ **kātəlsətə** 'megfogta',

/11/ **tələkətəstə** 'húzni kezdte',

/12/ **təlsətə** 'húzta',

/13/ **taγnəs** 'szakadt',

/14/ **mənəs** 'elment',

/15/ **təlsətə** 'húzta' és

/16/ **kəṇčəγən** 'kerestek'.

Az alábbiak viszont az /1/ **joγənpa** 'a folyóhoz' résszel egyeznek:

/3/ **jəγk uja** 'a víz alá',

/6/ **joγna** 'a folyóba',

/8/ **jəγkā** 'a vízbe',

/9/ **kōrāmōγ** 'a lábamnál',

/10/ **kõrälöγ** 'a lábánál' és

/16/ **kula** 'a halra'.

A következők pedig ugyanolyanok, mint a /2/ **lopälta juγ** 'horgászó botot' rész:

/5/ **kul** 'halat',

/6/ **griša** 'Grisát'!/,

/8/ **mänt** 'engem',

/9/ **mänt** 'engem',

/10/ **griša** 'Grisát' és

/15/ **griša** 'Grisát'.

Az egybevetések összegezése során (is) arra a nyilvánvaló meggyőződésre jutunk, hogy a mondatokban azonosságuk vagy egymáshoz igen hasonló szerepük alapján meghatározott "részek" vannak, valamint, hogy e részek a mondatokban — akár gyakoriságuk vagy ismétlődésük alapján is — általános jellegűek. Meglétük a mondatokban általános érvényű.

A továbbiakban e részeket, kapcsolataikat és e részeknek a mondatalkotásban betöltött szerepét vizsgáljuk meg.

1.1 Régóta ismert tény, hogy a mondatok mindegyikében általában van alany (S, subjectum), valamint állítmány (P, praedicatum). Szövegünk három mondata (a 9, 11, 12) kivételével a mondatokban nemcsak a P-t, hanem az S-t is külön szó jelöli. A /9/ mondatban az S a mondat jellege (felszólító módja) miatt "szabályszerűleg" nem szorul külön szóval való jelölésre. Az S a /11/ mondatban a /10/-es mondat, a /12/-es mondatban

pedig a szövegösszefüggés alapján minden különösebb erőfeszítés nélkül "extrapolálható".

1.2 A szöveg mondatai közül több mondatban van valamilyen tárgy (O, objectum vagy objektális viszony). Ezek a mondatok a kérdéses O-val együtt a következők: /2/ **lopəltə jug** 'horgász(ó)-botot', /5/ **kul** 'halat', /6/ **griša** 'Grisát' /!/, /8/ **mänt** 'engem', /9/ **mänt** 'engem', /10/ **griša** 'Grisát', /11/ (extrapolálva) **griša** 'Grisát', /12/ (extrapolálva) **griša** 'Grisát' és /15/ **griša** 'Grisát'. A többi mondatban — /1/, /3/, /4/, /7/, /13/, /14/ és /16/ — ilyen viszonyt nem találunk. E helyett e mondatokban az előző mondatok O-i "helyén" rendszerint valamilyen határozó (A, adverbium) van: /1/ **joyənpa** 'a folyóhoz', /3/ (**jəpk**) **uja** '(a víz) alá', /4/, /7/ és /14/ **Ø**, valamint /16/ **kula** 'halra'.

1.3 Mondatainkban az S két formában jelentkezik:

1. Az S — az S szerepét betöltő szó — a mondatokban szerepelhet minden külön morfológiai elem nélkül: "zéró-morfémával" (S₀; 0 = zéró-morféma). Így fordul elő egyrészt mindazokban a mondatokban, amelyekben csak A, vagy az A helyén Ø van: /1/ **griša päni daša** 'Grisa és Dása', /3/ **lopəltə juγ** 'a horgász(ó)-bot', ? /4/ **griša** 'Grisa',¹ /7/ **griša** 'Grisa', /13/ **griša lopəltə juγəl** 'Grisa horgász(ó) botja', /14/

¹ A /4/ mondat a rendelkezésünkre álló kevés információ alapján teljes bizonyossággal nem értelmezhető. Ezért e mondatot a továbbiakban is csak fenntartással idézzük.

kul 'a hal' és /16/ **daša päni griša** 'Dása és Grisa', másrészt az O-val bíró mondatok egy részében is: /2/ **griša** 'Grisa', /5/ **mä** 'én' és /9/ (implicite) **nõḡ** 'te'.

2. Az előbbivel ellentétben az S-t képviselő szó több mondatban egy külön -nə végződéssel van ellátva: /6/ **kulnə** 'a hal' /!/ , /8/ **kulnə** 'a hal', /10/ és /11/ **dašanə** 'Dása', valamint /15/ **dašanə** 'Dása'. Ezt az S_o-val szembeni megkülönböztetésül S_x-szel (x = suffixum) jelöljük.

1.4 A P a szöveg mondatainak mindegyikében igei. Ezért jele a továbbiakban V (V, verbum-*praedicatum*).

1.5 Mondatainkban a V-nek négyféle realizációja (paradigmája) van:

Az első realizáció csak A-t (vagy Ø-t) tartalmazó mondatban fordul elő: /1/ **mənsəḡən** 'mentek (Dl.)', /3/ **mənəkətəs** 'menni kezdett', /4/ **t'əḡəḡtəs** 'felkiáltott', /7/ **taḡnəs** 'szakadt', /14/ **mənəs** 'elment' és /16/ **kəḡčəḡən** 'kerestek (Dl.)'.

A második realizáció, valamint a harmadik és a negyedik is, mondatainkban akkor jelentkezik, ha a mondatban O van. A 2. realizációt szövegünkben a következő mondatokban találjuk: /2/ **təjawel** 'bír (van nála)', /5/ **kətəlsəm** 'fogtam', /8/ **təlwal** 'húz' és /9/ **kitlə** 'fogj (meg)'.² A 3. realizáció a /10/ mondat

2

A V 1. és 2. realizációjának (paradigmájának) a szétválasztása főként mondattani szempontból látszik célszerűnek. De a kettéválasztás alaktanilag is indokolt. A 2. realizációnak ugyanis van egy olyan morfosztatikus változata

kātalsātā 'megfogta', a /11/ mondat täläkātātā 'húzni kezdte', valamint a /12/ és a /15/ mondat tälśātā 'húzta' alakjában fordul elő.

A 4. realizációra csak egy mondatunk van: /6/ täläkātāsi 'kezdett húzatni'.

2.1 Ha az eddigi elemzésünk eredményeképpen kapott S , S_x , A , O , V_1 , V_2 , V_3 és V_4 részeket³ a mondatban való előfordulásuk következetessége szempontjából is megvizsgáljuk, a továbbiakra nézve arra a fontos felismerésre jutunk, hogy az egyes S , S_x , A , O , V_1 , V_2 , V_3 és V_4 részek a mondatokban nem tetszőlegesen fordulnak elő, hanem előfordulásukban bizonyos ismétlődések és az ismétlődésekben meghatározott összefüggések vannak. Ezek — a kiemelés, a rendszerezés és az általánosítás munkáját előzetesen elvégezve — a következők⁴:

/a/ $S - \emptyset - V_1$

/b/ $S - A - V_1$

/c/ $S - O - V_2$

(Pl.3PS. -täl), mely változat az 1. realizációban nincs meg. (Ld. még az "Appendix 1" alatt.)

³

A továbbiakban $S=S_0 - A$ V -nek a négy realizációját (paradigmáját) formális okokból itt egymástól egyszerűen csak V_1 , V_2 , V_3 , és V_4 jelöléssel különböztetjük meg.

⁴

A \emptyset (ld. $S - \emptyset - V_1$ stb.) kérdéséhez lásd még 2.32 és 3.52 alatt is, továbbá a /1/ statikus mondatstruktúrákról szóló részben. Rendszerezésemben az $S - V(-C)$ mondatokat olyan $S-A-V(-C)$ mondatnak értelmezem, melyben $A \rightarrow \emptyset$.

/d/ S — O — V₃

/e/ S_x — O — V₂

/f/ S_x — O — V₃

/g/ S_x — O — V₄

2.21 A 2.1 pontban elvégzett általánosítás eredményeképpen nyilvánvaló, hogy a szöveg mondatai az S, az A, az O és a V előfordulása alapján kétségtelenül csoportokat alkotnak.

2.22 Az egyes, az /a/-/b/-/c/-/d/-/e/-/f/ és /g/ csoportokat szövegünkben a következő mondatok képviselik:

/a/ csoport: /7/⁵,

/b/ csoport: /1/, /3/, /13/, /14/, /16/,

/c/ csoport: /2/, /5/, /9/,

/d/ csoport: /12/,

/e/ csoport: /8/,

/f/ csoport: /10/, /11/, 15/ és

/g/ csoport: /6/.

Példamondatok az egyes csoportok szerint:

/a/: /7/ **griša kǎnt'akintəs** 'Grisa megijedt',

/b/: /1/ **griša päni daša joγənpa mənsəγən** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)',

/c/: /2/ **griša lopəltə juγ təjawel** 'Grisánál horgászbót van (tkp. Grisa horgászó-bótot bír)',

- /d/: /12/ (daša griša) tālsātə '(Dása Grisát) húzta',
 /e/: /8/ kulnə mǎnt jəŋkə tālwəl 'a hal engem a
 vízbe húz',
 /f/: /10/ dašanə griša kōrəlōŋ kətəlsātə 'Dása
 Grisát a lábánál megfogta' és
 /g/: /6/ griša kulnə joŋna tāləkətəsi 'Grisa a hal
 által a folyóba kezdett húzatni'.

2.31 A mondatcsoportokat a bennük lévő **O**, illetve **A** alapján két közös "formulába" is összefoglalhatjuk. E szerint az /a/ és /b/ csoportok egy általánosabb **S — A — V**, a /c/ — /g/ csoportok pedig egy **S — O — V** egységet alkotnak.

A csoportok között domináns különbség szemmel láthatólag az **A**, illetőleg az **O** meglétében van. Ezért legcélszerűbb, ha e két egységet is eszerint nevezzük el. Az **A** alapján tehát az **S — A — V** csoportot adverbális, az **O**-s csoportot pedig objektális csoportnak nevezzük.

2.32 A /4/, a /7/, a /13/ és a /14/ mondatok látszólag csak **S — V**-ből állnak. Ám, ha e mondatokat tüzetesebben megnézzük, pusztán a szövegösszefüggésből is kiderül, hogy a /4/, a /7/, a /13/ és a /14/ mondatok valójában elliptikusak. Ebből pedig az következik, hogy az **S — V** szerkezet szintén elliptikus. Ezt igazolja többek között az is, hogy az **S — V** szerkezetű mondatok akár a szövegösszefüggés, akár a szövegekben lévő analógiák alapján legalább egy **A**, de esetleg egy **O** résszel is általában kiegészíthetők. Például a /14/ **kul mənəs** 'a

hal elment' mondat akár a /1/ **griša päni daša joγənpa mən-səγən** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)', akár pedig a /3/ **čiməl amesmin pīrnə lopəltə juγ jeγk uja mənəkətas** 'rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' analógiája alapján (ld. **joγənpa** 'a folyóhoz', **jeγk uja** 'a víz alá') kétségtelenül kiegészíthető egy A résszel. Valószínűnek kell tehát tartanunk, hogy az /1/ és a /3/ mondatok **S — A — V** (pontosabban **S — A — V₂**) szerkezetével szemben a /14/ mondat **S — V** formája nem alkot önálló típust. Ugyanez vonatkozik a /4/, a /7/ és a /13/ mondatokra is. Egy esetleges **S — V** csoport felvétele tehát itt mindenképpen indokolatlan lenne.

3.11 A /c/ — /g/ **S — O — V** mondatokban a **V** vagy **V₂**, vagy **V₃**, vagy pedig **V₄** realizációjú. E mondatokban a **V** csak **O**-val együtt fordul elő. Egyrészt tehát az **O**, másrészt pedig a **V**-nek a **V₂/V₃/V₄** realizációi feltételezik egymást, s közöttük feltehetőleg egy közelebbről is meghatározható valamilyen szorosabb kölcsönös viszony van. A **V**-nek a **V₂/V₃/V₄** realizációját és az általuk kifejezett viszonyt a **V** oldaláról a **V** tárgyra, **O**-ra utaló sajátosságának, áthatóságának (**tr**, tranzitivitás/tranzitív) nevezzük.⁶

3.12 A **tr** jegy felvételével e mondatok általános for-

6

A tranzitivitás fogalmára nézve: Ahmanova, O. Sz.: Szlovar' lingvisztičeszkij terminov. Moszkva, 1969. — Ld. még az "Appendix 1." alatt is.

muláját teljesebb alakban most már így írhatjuk fel: $S - O - V_{tr}$.

Az $S - A - V$ típusú mondatokban az előbbi mondatokban meglévő $O - V_{tr}$ viszony nincs meg. Ezért az $S - O - V_{tr}$ mondatokkal szembeállítva — ezek általános formulája: $S - A - V_{intr}$ (**intr**, intranszítív).

3.2 A szöveg 16 mondatában a V szerepét a következő tíz szó (szótő; ige, szótári főalak) tölti be: **mən-**, **tǎja-**, **mənəkət-** (vö.: **mən-**), **t'ələγt-**, **kätəl-**, **täləkət-** (vö. **täl-**, ld. alább), **kǎnt'əkint-**, **täl-**, **takən-** és **kəñç-**. Ezeket a V -től való megkülönböztetésül V_B -ként (B =bázis, szótári főalak) tartjuk számon.

3.3 A szöveg mondataiban a V szerepét betöltő V_B -k közül bizonyos V_B -k sajátos módon vagy csak az adverbális

/a/ $S - \emptyset - V_1$

/b/ $S - A - V_1$

vagy csak a

/c/ $S - O - V_2$

/d/ $S - O - V_3$

/e/ $S_x - O - V_2$

/f/ $S_x - O - V_3$

/g/ $S_x - O - V_4$

objektális mondatcsoportban fordulnak elő.

A szövegünkben többször is szereplő **mən-** / **mənəkət-** 'megy' / 'menni kezd' jelentésű V_B — ld. az /1/, /3/ és /14/

mondatot — csak a mondatok /b/ csoportjában szerepel, míg a **kätəl-** 'fog, megragad', valamint a még gyakoribb **täl-** / **täləkät-** 'húz' / 'húzni kezd' jelentésű V_B — ld. a /6/, /8/, /11/, /12/ és a /15/ mondatot — csak a /c/-/d/-/e/-/f/, illetve a /g/ csoport valamelyikében lelhető fel. Ebből pedig minden bonyolultabb fejtegetés nélkül az következik, hogy a mondatokban a V tranzitív (V_{tr}), vagy intranszitiv (V_{intr}) volta feltehetőleg összefügg a V -ként szereplő V_B -vel, illetőleg a V_B -nek a mondaton belüli használatával.

3.4 A tranzitív /c/ $S - O - V_2$ és /d/ $S - O - V_3$, valamint az /e/ $S_x - O - V_2$ és az /f/ $S_x - O - V_3$ mondatcsoportokban — de *mutatis mutandis* a /g/ $S_x - O - V_4$ típusban is — az O formálisan ugyanaz. Ez az azonosság azonban csak látszólagos. A szöveg behatóbb elemzése ugyanis arra mutat, hogy a V_2 mellett álló O határozatlan (nem meghatározott) (*ind*; indeterminált), a V_3 -at tartalmazó csoportokban viszont meghatározott (*det*; determinált). Például: /5/ **daša, mä kul kätəlsəm** 'Dása, én halat (O_{ind}) fogtam (V_2)', /10/ **dašana griša körölöγ kätəlsətə** 'Dása Grisát (O_{det}) a lábánál megfogta (V_3)' stb. A továbbiakban tehát az O determináltságának a kérdését is számon kell tartanunk.

3.511 A szövegünkben szereplő tíz ige (V_B) — ábécé sorrendben: **käñt'əkint-** /7/, **kätəl-** /5, 9, 10/, **kəñč-** /16/, **mən-** /1, 14/, **mənəkät-** /3/, **takən-** /13/, **tāja-** /2/, **täl-** /8, 12, 15/, **täləkät-** /6, 11/ és **t'eləγt-** /4/ — nemcsak a tranzitívság,

hanem még egy másik, nem kevésbé fontos és általános szempontból is figyelmet érdemel. A felsorolt V_B -k egy részében ugyanis — a **kānt'əkint**- kivételével az összes többiben — az egyes V_B -k mellett valamilyen általános értelemben vett irányulás (**Dir**; directio) fejeződik ki. Például: /1/ **grīša pāni daša joγāṇpa mānsaγān** 'Grisa és Dása a folyóhoz (Dir) mentek (Dl.)', /10-11/ **dašanə grīša kōrəlöγ kātəlsətə pāni utpa tāləkātəstə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta és ki (a partra) (Dir) húzni kezdte' stb. Velük szembeállítva más igék — szövegünkben feltehetőleg a **kānt'əkint**- ige — ilyen irányulást nem fejeznek ki (**Indir**; vö. **Dir**).⁷

3.512 A V_B -knek tehát van egy nemcsak a tranzitivitás, hanem a directio szerinti megoszlása is.

3.52 A V_B -knek — és a V_B -nek, valamint a V -nek az összefüggése következtében a V -nek — a directio alapján történő megoszlása szerepet játszik a mondatok egyes csoportjai megoszlása alakulásában is. Minthogy a directio jelensége az **A**-részekhez kötődik, a directionak szerepe elsősorban az adverbális, az **S** — **A** — **V** mondatok körében van: a /b/ **S** — **A** — V_1 mondatokban csak **Dir** jellegű V_B és ezzel egyértelműen csak A_{dir} fordul elő. Szövegünkben az /a/ mondat(ok)ban a /b/ csoport **A**-ja helyén teljes anyagunk tanulsága alapján A_{indir} áll.

7

A különböző alkalmazási helyeknek megfelelően a **Dir** és az **Indir** körében még a következő, a helyükön praktikusabb jelölést is alkalmazom: +**dir**; ill. -**dir**, vagy **adir**.

V_B-je pedig mindig Indir jellegű.

3.53 Ezek után az adverbális mondatcsoportokat teljesebb — és hívebb formában — a következő módon kell felírnunk:

/a/ S — A_{indir} — V_{intr} és

/b/ S — A_{dir} — V_{intr}.

4.11 Az eddig rendszerezett S, O/A és V részeken kívül a mondatokban alkalmasint más szavak is vannak, amelyek szintén rendszerezésre szorulnak. A /8/ kulnə mänt jəpkä tälwəl 'a hal engem a vízbe húz' mondatban az S (kulne 'a hal'), a V (tälwəl 'húz') és az O (mänt 'engem') mellett van még egy szó: jəpkä 'a vízbe'.

Hasonlóképpen a /6/ mondatban (némi szórendi változtatással) kulnə griša joyna täləkətəsi 'a hal által Grisa a folyóba kezdett húzatni' az S (kulnə 'a hal által'), a V (täləkətəsi 'kezdett húzatni') és az O (griša) mellé még egy szó járul: joyna 'a folyóba'.

A /8/ jəpkä 'a vízbe' és a /6/ joyna 'a folyóba' szavak mondatukban egyaránt határozók (A). Ezen belül pedig egy bizonyos meghatározott, valahová való irányulást (Lat, lativus) is kifejeznek. Ha e mondatokat az újonnan említett szavakkal együtt általánosítjuk, a következő formulákat kapjuk:

/8/ S_x — O — A_{Lat} — V₂

és

/6/ S_x — O — A_{Lat} — V₄.

Az általánosításból első pillanatra is kitűnik, hogy e mondatoknak van egy közös $O - A_{Lat}$ része. E megállapításunk még bizonyosabbá válik, ha a következő két mondatot is szemügyre vesszük:

/10/ *dašanə griša kōrəlōγ kätəlsətə* 'Dása Grisát a lábánál megfogta'

és

/9/ (*daša*) *mānt kōrāmōγ kitlə!* '(Dása) engem a lábamnál fogj meg!'

E mondatokban a /10/ *kōrəlōγ* 'a lábánál' és a /9/ *kōrāmōγ* 'a lábamnál' szintén A , melynek közelebbi tartalma valahonnan való irányulást (Abl , ablativus) fejez ki.⁸

Az előbbiekhöz hasonlóan általánosítsuk a /10/ és a /9/ mondatokat is:

/10/ $S_x - O - A_{Abl} - V_3$,

/9/ $S - O - A_{Abl} - V_2$.

Vessük össze a két általánosítást:

/a/ $/S/ - O - A_{Lat} - /V/$ (Lásd /8/ és /6/.)

/b/ $/S/ - O - A_{Abl} - /V/$ (Lásd /10/ és /9/.)

Az összevetés azt mutatja, hogy a mondatok egyik részében van egy $O - A_{Lat}$, másik részében pedig egy $O - A_{Abl}$ viszony.

8

A kérdéses mondatokban az említett helyek valójában prolatívuszok.

4.12 Az $O - A_{Lat}$ viszony mondataink körében egyszer a mondatok $/e/ S_x - O - V_2$ csoportjához tartozó mondatban — ld. a /8/ mondatot: **kulnə mänt jəŋkə təlwəl** 'a hal engem a vízbe húz' —, másszor a mondatok $/g/ S_x - O - V_4$ csoportját alkotó mondatok egyik mondatában — ld. a /6/ mondatot: **griša kulnə joŋna tələkətəsi** 'Grisa a hal által a folyóba kezdett húzatni' — fordul elő. Hasonlóképpen az $O - A_{Abl}$ viszony is egyszer egy $/c/ S - O - V_2$ csoportbeli mondatban — ld. a /9/ mondatot: **mänt körämöŷ kitlä!** 'engem a lábamnál fogj meg!' —, másszor pedig egy $/f/ S_x - O - V_3$ típusú mondatban — ld. a /10/ mondatot: **dašanə griša körələŷ kətəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta' — tűnik fel. Mindebből az következik, hogy az $O - \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix}$ előfordulása függetlenül attól, hogy — az /a/ és a /b/ kivételével — a mondat a mondatok $/c/$, $/d/$, $/e/$, $/f/$, illetőleg $/g/$ csoportjainak melyikéhez tartozik. Az $O - \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix}$ viszony a különböző szerkezetekben konstans jelleggel ugyanaz marad.

4.131 Az $O - A_{Lat}$ mellett a mondatban a V szerepét a /8/ mondatban a **täl-** ige (V_B) tölti be (ld. **təlwəl** 'húz'), a /6/ mondatban pedig hasonló szerepben a **tələkət-** 'húzni kezd' (< **täl-** 'húz') igét találjuk (ld. **tələkətəsi** 'kezdet húzatni'). Ugyanígy $O - A_{Abl}$ esetén a mondatban egyaránt **kətəl-** 'fog,

megragad' szerepel. Mindez arra utal, hogy az $O - \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix}$,

valamint az ehhez hasonlók jelentkezése valamilyen meghatározott módon a mondatban szereplő V -vel, illetőleg V_B -vel valamilyen közelebbi, függő viszonyban van.

4.132 E függőségi viszonynak a megértése és rendszerbeli elhelyezése az előzőekben elmondottak alapján nem okoz különösebb problémát: az O nyilvánvalóan a V (V_B) tranzitivitásának, az $A \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix}$ pedig a V (V_B) irányultságának (Dir)

a függvénye.

4.133 Mind a 4.132, mind a már a 4.12 pontban elmondottak egyértelműen jelzik, hogy az $O - A$ viszony *mint összefüggés* az egyes (c — g) csoportoknak nem lehet meghatározó része.

4.2.11 A mondatokban a meglévő $O - \begin{Bmatrix} A_{Lat} \\ A_{Abl} \end{Bmatrix} \rightarrow O - A$

kapcsolat — a 4.133 pontban lévő megállapítás érvénye ellenére — viszonylag önálló. Önálló voltára különösen két tény mutat:

1. Az $O - A$ viszony egyes realizációi (például $O - A_{Lat}$, $O - A_{Abl}$ stb.) egyrészt szemben állnak egymással, másrészt általános, önálló (belső) formájuk és jelentésük van. Például:

/6/ **griša joyna** 'Grisa a folyóba (tkp. Grisát a folyóba)' és

/8/ **mänt jəṗkä** 'engem a vízbe'.

A két rész általánosítva: $O - A_{Lat}$.

Továbbá

/10/ **griša kōrəlōγ** 'Grisát a lábánál (tkp. lábától)'

és /9/ **mänt kōrämōγ** 'engem a lábamnál (tkp. a lábamtól)'.

A /10/ és /9/ általánosítva: $O - A_{Abl}$.

2. Az $S - O - A - V_r$ összefüggésen belül az $O - A$ viszony változatlan és független attól, hogy egyéb tekintetben melyek a mondat többi részei. Így többek között a /6/ mondat a mondatok csoportjai közül a g, a /8/ mondat pedig az e, a /9/ mondat a c, a /10/ mondat pedig az f csoportba tartozik. (Lásd a 4.12 pontban is.)

4.212 Szemantikai szempontokat is figyelembe véve kétségtelen, hogy az $O - A$ kapcsolatban az A nem más, mint az O kiterjedtsége (Ext, extensio). Más szóval: az $O - A$ kapcsolatban az A az objektális viszony közvetett, extenzív része. Ily módon annak ellenére, hogy az O a tranzitivitás keretében egy általánosabb tartományon, az A pedig egy-egy szűkebb kategórián belül (vö.: A_{Lat} , A_{Abl} stb.) függ a V-től, mindamellett az A a mondat részei körében az O-val is valamely közelebbi egységet alkot. Az A-nak az O-val egységet alkotó kapcsolatát formailag is feltüntetjük s rá az $O_2 (A \rightarrow O_2)$ jelölést alkalmazzuk.

4.22 Az $O - O_2$ viszonyhoz hasonló extenzivitás megvan az $S - A - V_{intr}$ mondatok körében is. E mondatokban az $S - A - V$ összefüggés A -ja mellett a mondatokban áll(hat) még egy másik A is: $S - A - A - V$. Például: **griša pāni daša 'puγəloy joγənpa mənsəγən** 'Griša és Dása a faluból a folyóhoz mentek' stb.⁹ A két A közötti viszonyt az $A - A_2$ kifejezéssel jelöljük.

4.23 A mondatban az A -nak, illetőleg az O -nak több Ext-je is lehetséges. Ha a mondatban az O -nak egynél több Ext-je van, akkor ezeket minden esetben több tagból álló, egyszerűbb $A - A_2$, illetőleg $O - O_2$ kapcsolatnak fogjuk fel és kezeljük. Például: a **'kulnə mǎnt jəγkə kōrāmōγ təlwəl** 'a hal engem /O/ a vízbe /O₂/ a lábamnál (fogva) /O₂/ húz' mondat¹⁰ a kérdéses szempontból a következő részekből ("mondatokból") áll: 1. **kulnə mǎnt jəγkə təlwəl** 'a hal engem /O/ a vízbe /O₂/ húz' és 2. **kulnə mǎnt kōrāmōγ təlwəl** 'a hal engem /O/ lábamnál (fogva) /O₂/ húz'.

4.24 Az O és az O_2 közötti érdembeli és jelölési sorrend meghatározásának a kérdése egyszerű, minthogy az O az "elsőség" helyét eleve meghatározza (ld. 4.212). Ha nem is ilyen egyszerű, de hasonló elv kínálkozik az A és az A_2

⁹

A mondat fiktív. Megalkotására azért volt szükség, mert idevágó eredeti mondat szövegünkben nem fordul elő.

¹⁰

Ld. a 9. jegyzet alatt.

sorrendjének a meghatározása is. Mégpedig az A-nak az irányultság (Dir) szerinti jellege alapján oly módon, hogy mindig a +Dir-ú A-kat (elsősorban az A_{Lat} -t) tekintjük A-nak (A_1 -nek), a többi A-t pedig ehhez viszonyítva A_2 -nek.

4.3 Az A_2 , illetve O_2 elemekkel a mondatcsoportok eddigi $S - A/O - V \rightarrow S - A - V_{intr} / S - O - V_r$ formulája módosul(hat): az A_2 révén az $S - A - V_{intr}$ szimbólum teljesebb alakja $S - A - A_2 - V_{intr}$, az $S - O - V_r$ szimbólumnak pedig O_2 esetén az új formája $S - O - O_2 - V_r$ ¹¹ lesz.

5.11 A /3/ *čiməl aməsmīn pīrnə lopəltə juγ jəŋk uja mənəkətəs* 'rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' mondatban van még egy rész, amely az eddigi rendszerezés ellenére is mindvégig említetlen maradt. A rendszerezés eddigi kategóriái szerint a mondatban lévő szavak közül a *lopəltə juγ* 'a horgász(ó)-bot' a mondat S-ét, a *mənəkətəs* 'kezdett menni' a V_{intr} -át, a *jəŋk uja* 'a víz alá' pedig az A_{Lat} -át alkotja. A mondat a /b/ $S - A_{Lat} - V_{intr}$ mondatok csoportjába tartozik, V_B -je pedig a *mən-* 'megy' ige.

A mondat *čiməl aməsmīn pīrnə* 'rövid (ideig tartó) ültük után' része a hagyományos elemzés szerint "határozó"

11.

Az $S - A - A_2 - V_{intr}$ és az $S - O - O_2 - V_r$ helyett esetleg következetesebb lenne $A_1 - A_2$ -t, ill. $O_1 - O_2$ -t is írni. Az általunk alkalmazott forma azonban egyszerűbbnek látszik, s úgy véljük, hogy a jelölés így is magától értetődő.

("A").¹² Az előzőekből tudjuk azonban, hogy a mondatban már van egy A (ld. *jəŋk uja* 'a víz alá'). A kérdés tehát bonyolultabb. Látszólag az "A" és az A a mondatban azonos szerepet tölt be. Ezért esetleg arra is gondolhatnánk, hogy a kérdéses esetben a mondatban A — A₂ viszonyal van dolgunk. Valójában az A (*jəŋk uja*) és az "A" (*čiməl aməsmín pīrnə*) között lényeges különbség van: az A a mondat legbensőbb részét alkotja, az "A" viszont nem.

Az A-nak ez a lényegi jellege különösen kitetszik a /16/ *daša pāni griša kula kəŋčəγən* 'Dása és Grisa horgásztak (tkp. halra kerestek /Dl/)' S — A_{Lat} — V_{intr} mondatból, ahol a *kula kəŋčəγən* (A_{Lat} — V_{intr}) rész szinte már önálló lexikai egységet alkot: ti. *kula kəŋč-* 'halra keres' → 'horgászik, halászik'. Még ennél is jelentősebb azonban az — bár ez az előbbivel egyáltalán nincs ellentmondásban —, hogy az A (A_{Lat}) csak a mondatcsoportok meghatározott részében, s azon belül is csak meghatározott V_B mellett fordulhat elő. Így — többek között — A_{Lat} nem állhat az /a/ mondatcsoportba tartozó mondatokban.

Ezzel szemben az "A" (például: *čiməl aməsmín pīrnə* 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után' bármely mondatcsoportoz tartozó mondat része lehet(ne). Például:

**čiməl aməsmín pīrnə /1/ griša pāni daša joγənpa*

¹²

Az idézőjeles "határozó", ill. "A" megjelölést ideiglenes jelleggel alkalmazuk. E megkülönböztetés alkalmazásának az okát ld. alább.

mənsəγən 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után Grisa és Dása a folyóhoz mentek',

*čiməl aməsmiŋ pɪrŋə /2/ grɪša lopəltə juγ təjəwəl 'rövid (ideig tartó) ültük után /Dl./ Grisanál horgászbót van (tkp. Grisa horgászó bótot bír)',

/3/ čiməl aməsmiŋ pɪrŋə lopəltə juγ jəŋk uja mənəkə-təs 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után a horgász(ó)-bót a víz alá kezdett menni' stb. és

*čiməl aməsmiŋ pɪrŋə /16/ daša pəni grɪša kula kəŋčəγən 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után Dása és Grisa horgászott (tkp. halra keresett, Dl.)'.

E szabály, ti. az "A"-nak a "behelyettesíthetősége", fordítva is érvényes: az "A" a mondatból kihagyható. Kihagyásával a mondat lényegi része nem változik. Az A-val szemben az "A" egyrészt csak a mondatkifejezte tartalom külső körülményeit jelöli, másrészt tartalma a mondat egészére, annak minden részére vonatkozik. (Vö. a /3/ mondatban a čiməl aməsmiŋ pɪrŋə rész szerepét a mondat többi — lopəltə juγ: jəŋk uja: mənəkə-təs — részéhez viszonyítva stb.).

5.12 Mindezek egyértelműen arra vallanak, hogy az "A" a mondat részei körében az A-tól eltérő kategóriát alkot. Ezért mindenképpen helyénvaló, hogy e kategóriát ne csak elméletileg tartsuk külön számon, hanem külön elnevezéssel is illessük. E célra a legalkalmasabbnak a C (C, circumstantia, "körül-

ményjelölő") elnevezést tartjuk.¹³

5.2 Annak ellenére, hogy a C-részek jelenléte a mondatban irreleváns, e részeket a mondat egésze szempontjából mégsem negligálhatjuk. (Erre a továbbiakban még visszatérünk.)

A mondat C-részeit szükséges esetben a mondat általános szimbolumában is feltüntet(het)jük. Eszerint az $S - A - V_{intr}$ szerkezet C elemmel bővített formája: $C - S - A - V_{intr}$, illetőleg $C - S - A - A_2 - V_{intr}$, az $S - O - V_{tr}$ szerkezeté pedig: $C - S - O - V_{tr}$, illetve $C - S - O - O_2 - V_{tr}$.

6.111 A /2/ *griša lopəltə juγ təjawəl* 'Grisánál horgász(ó)-bot van (tkp. Grisa horgászó botot bír)' és az /5/ *mā kul kətəlsəm* 'én halat fogtam' mondatok közül mind a két mondat a /c/ $S - O_{indel} - V_{tr}$ csoportba tartozik. Csakhogy az /5/ mondatban O-ként mindössze a *kul* 'halat' szó szerepel, míg a /2/ mondatban egy testesebb szerkezet: *lopəltə juγ* 'horgászó botot'. Az /5/ mondatban azonban a *lopəltə* szó szerepe másodlagos. Ha elhagyjuk, a mondat egyes részei, az S, az O és a V közötti viszony — akárcsak vele együtt —, ugyanaz marad. Nyilvánvaló, hogy bár a mondatban O-ként a *lopəltə jug* szavak szerepelnek, a mondatban önálló elemként csak a *juγ* szó által képviselt viszony vesz részt.

¹³

Az elnevezésre nézve, bár némi megszorítással ld. Ahmanova: i.m., "Obsztojatel'sztvo" alatt.

6.112 Vessük egybe az /1/ és a /14/ mondatot. A két mondat között az utóbbit a világosabb egybevetés kedvéért kiegészítettük:

/1/ **griša päni daša joγanpa mānsəγən** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek /Dl./' és

/14/ **kul *joγanpa mānəs** 'a hal 'a folyóhoz ment'.

A két mondatban S-ként egyrészt az /1/ **griša päni daša** 'Grisa és Dása', másrészt pedig a /14/ **kul** 'a hal' szerepel. Az előző pontban lévő egybevetés gyakorlata alapján esetleg hajlandók lennénk az /1/ **griša päni daša** szavak közül csak a **daša** szót figyelembe venni, de ezt nem tehetjük. A mondat egésze, s ezen belül különösen a V ugyanis arra vall, hogy itt S-ként a teljes **griša päni daša** szócsoporthat szerepel, amit az S és a V közötti kongruencia külön ki is fejez: ti. a mondatban mind az S, mind a V duálisi.

6.113 Nyilvánvaló tehát, hogy az egyes részek — jelen esetben az S — szerepét betöltő szavak, valamint viszonyító elemek és viszonyok két csoportra oszlanak. Az egyik csoport szavai a kérdéses mondatrészben relevánsan vesznek részt, a másikéi viszont nem. Ezeknek az utóbbi csoportba tartozó szavaknak a közös jellemzőjük, hogy azok az adott elem(ek) körén túl a mondatban nem hatnak. Velük ellentétben az első csoportba tartozók viszont kihatnak a mondat lényeges elemeinek az egészére.

6.12 Az előbbiekhöz hasonlóan hasonlítsuk össze az alábbi mondatokat is:

/2/ **griša lopəltə juɣ təjawəl** 'Grisánál horgászbót van (tkp. Grisa horgászó bótot bír)',

/5/ **mə kul kətəlsəm** 'én halat fogtam' és

/9/ **(nõŋ) mənt kōrəmōɣ kitlə!** '(te) engem a lábamnál fogj meg!'.

A felsorolt mondatok közül mind a három mondat /c/ S — O — V_r szerkezetű. Ugyanakkor mind a három mondat V-je valamiben mindig eltér a másik kettőtől: a /2/ mondat V-je jelen idejű, az /5/ mondaté múlt idejű, a /9/ mondat V-je pedig az előző kettőtől eltérően még csak nem is kijelentő, hanem felszólító módbeli. Mindez azt jelenti, hogy a V tempus (Temp), illetve modus (Mod) jellege — hasonlóképpen, mint az előzőekben tárgyaltak — nem befolyásolják, hogy a mondat az egyes (az a — g) mondatcsoportok közül melyikbe tartozik.

6.13 A V-vel kapcsolatban vessük még egybe az alábbi két mondatot is:

/8/ **kulnə mənt jəŋkə təlwəl** 'a hal engem a vízbe húz' és

/15/ **griša dašanə utə təlsətə** 'Grisát Dása ki (a partra) húzta'.

E két mondatban az egyaránt közös **təl**-ige (V_B) mellett egyszer a /8/ **jəŋkə** 'a vízbe', másszor a /15/ **utə** 'ki (a partra)' szó áll. A **jəŋkə** szó a mondatban az A, pontosabban az O₂

szerepét tölti be. Az *utā* szó szerepe viszont még magyarázatra szorul. Nézetünk szerint az *utā* szó (igekötő) szerepe a *tāl-* mellett ugyanolyan, mint a *lopāltā juγ* 'a halász(ó)-bot' szókapcsolatban a *lopāltā* szóé. Ez pedig azt jelenti, hogy az *utā* szó (igekötő) az a — g mondatcsoportok szempontjából irreleváns. (Ld. még /11/ *utpa*, /13/ *tōyi*.) Ha e kérdés illetén való megoldása talán egyszerűsítésnek tűnik is, vitathatatlan, hogy (a vahi osztjában legalábbis) az igekötők semmiképpen sem vehetők a mondat releváns elemei közé. (Valahol másutt kell nyilvántartanunk őket.)

6.2 A 6.1 pontban tárgyaltakat összefoglalva, de azon túlmenően is, mindazokat a szavakat vagy morfémiákat, amelyek az *S*, az *A*, az *O*, a *V*, illetve a *C* részekben belül helyezkednek el, s csak ezek megalkotásában vesznek részt, de hatásuk szintaktikai szempontból egy-egy adott *S*, *A*, *O*, *V* illetve *C* részen túl nem terjed ki, közösen beltagoknak, "belső" részeknek (*I*, "in"-részek) tartjuk és nevezzük.¹⁴

7.11 A *C*-hez viszonyítva a mondat *S*, *A* (*A* és *A*₂), *O* (*O* és *O*₂), valamint *V* részei a mondatot alapvetően meghatározzák. Ezért az *S*, az *A*, az *O* és a *V* részeket e szerepük alapján mondatot meghatározó elemnek, vagy tömörebben: mondatmeghatározó elemnek (*ME*) neveznünk.

¹⁴

A következő kategóriákra gondolunk: a jelzők, a számjelek, a különböző névszó- és igeképzők, az igekötők kategóriáira. Részletesebb bemutatásuk további munka feladata.

7.12 Az ME analógiájára a C kapcsán a kérdéses elemet CE, az I szimbólum alá sorolt elemeket pedig IE összefoglaló szimbólummal jelöljük.

7.13 Az ME, a CE és az IE részek a mondatban meglehetősen bonyolult módon helyezkednek el. Például a /3/ *čiməl aməsmín pīrnə lopəltə juγ jəŋk uja mənəkətəs* 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni' mondat a következő a) ME, b) CE és c) IE részekből (szavakból, illetve morféimákból) áll:

a) ME : S → juγ (ld.: lopəltə juγ)

A → uja (ld.: jəŋk uja)

V → mənəkət- (ld.: mənəkətəs)

b) CE : C → pīrnə (ld.: čiməl aməsmín pīrnə)

c) IE : I → lopəltə (ld.: S → lopəltə juγ)

jəŋk (ld.: A → jəŋk uja)

- əs (ld.: V → mənəkətəs)

čiməl (ld.: C → čiməl aməsmín pīrnə)

aməsmín (ld.: C → čiməl aməsmín pīrne).

7.2 A mondatban az egyes részek alakilag viszonylag kötöttek. E kötöttség kettős jellegű: 1. az ME-k és a CE-k mindig meghatározott alaki (morfológiai) jelekhez (végződéshez; a hagyományos terminológia szerint ragokhoz) vannak kötve, amelyek között meghatározott esetekben alternáció is lehetséges. A kérdéses végzések alkalmazása azonban mindenképpen alá van vetve a mondatban szereplő összes ME-

(illetve CE-) részek egészének. Így többek között pusztán formailag egy *-nə* alakú végződés lehet A, S, vagy C jelölője, de O jelölőjeként sohasem fordulhat elő. Ugyanakkor, hogy egy N (nomen) mellett a példaként kiragadott *-nə* S vagy C jelölője-e, az a mondat egészétől függ. 2. Az ME és a CE kötöttsége nem független az elem (lexikai) szófaji hovatartozásától, de nem is függ vele mindig feltétlenül össze. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy mi lehet egy adott ME vagy CE alaki jele (például az O-ként álló N jelölője: Ø, míg ha ugyanebben a szerepbe PronP — személyes névmás — áll, akkor -t), hanem abban is, hogy egy adott ME vagy CE kategóriát milyen szófajú szó tölthet be (például V-ként csak V_B szerepelhet; O-ként csak N vagy N szerepű szó, illetőleg PronP állhat).

(E sajátosságok kisebb-nagyobb változtatásokkal érvényesek az IE körére is.)

7.3 A mondatban az egyes ME-, CE- (és IE-) részeknek nemcsak meghatározott helyük és alakjuk, hanem funkciójuk is van.

8.111 Ha a mondatban összefüggéseiben figyeljük meg az S, V, A és O részeket, akkor azt láthatjuk, hogy az S, V, A és O részek valamilyen formában utalnak egymásra s a köztük lévő szorosabb viszonyra. Például az S — O — V mondatok körében: a /10/ *dašanə griša kōrəlōγ kātəlsəta* 'Dása Grisát a lábánál megfogta' mondatban a V (*kātəlsəta*) utal egyrészt az S-re, annak grammatikai számára (Num, numerus) és személyé-

re (Pers, persona), másrészt az O határozott (Det) voltára és (grammatikai) számára (Num). Hasonlóképpen viselkedik a /5/ **mā kul kätälsəm** 'én halat fogtam' mondatban a V (kätälsəm) is, azzal a különbséggel, hogy a V az O körében ezúttal az O-nak a határozatlan (Indet) voltát fejezi ki, és í.t.

8.112 Az egyes elemek közötti utalás képessége megvan az S — A — V mondatokban is. Például az /1/ **griša päni daša joγānpa mānsəγān** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek' mondatban a V (mānsəγān) jelzi, hogy az S kettős számú (Dl.). A /14/ **kul mənəs** 'a hal elment' mondat V-je (mənəs) pedig azt, hogy a mondatban az S egyes számú (Sg.).

8.113 Ha az S — A — V és az S — O — V mondatokat egybevetjük, az egybevetésből az is következik, hogy az S — A — V mondatok V-jében rendszerbelileg utalás történik arra, hogy e mondatokban nincs objektális viszony, és hogy e mondatok csak valamilyen adverbális viszonyt tartalmaznak. Ugyanígy az S — O — V mondatokban az O jelenléte a mondatban V_u-t involvál.

8.114 A mondatokban az utalás a mondatot meghatározó elemek (ME-k) között kölcsönös. Például az /1/ **griša päni daša joγānpa mānsəγān** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek (Dl.)' mondatban az S (**griša päni daša**) eleve meghatározza a V-nek a Num-át és Pers-ét, a /10/ **dašanə griša kōrəlōγ kätälsəta** 'Dása Grisát a lábánál megfogta' mondatban az O-nak a Det volta a V-nek a jellegét és fordítva. Nyilvánvaló tehát,

hogy a mondatokban a mondat kérdéses részei között meghatározott utalási rendszer (kongruencia) van. Egyúttal azt is láthatjuk, hogy a maguk között szemantikai-szintaktikai kapcsolatban álló részek összefüggése bizonyos, egymással meghatározott módon megegyező szemantikai vagy formális (alaki) eszközökkel is jelölve van.

8.121 Valamiféle kongruencia a mondat minden részében, a részek között és a mondat egészében is van. Így többek között meghatározott kongruencia-rendszer van a CE-kre nézve is. Például a **C** → **Temp** és a **V**-nek az időbelisége között: /3/ *...čiməl aməsmín pırne (lopəltə juγ jəŋk uja) mənəkətəs* 'rövid (ideig tartó) ültük /Dl./ után a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni'.

8.122 De e kérdésben tovább is mehetünk. Kongruencián közismerten elsősorban alaki egyezést (egyeztetést), valamely grammatikai (szemantikai-szintaktikai) kapcsolat tagjainak egymással megegyező alaki kifejezését értjük. Például (az idézett mondatban) *...lopəltə juγ... mənəkətəs* '...a horgász(ó)-bot (Sg.) ... kezdett menni (Sg.)'.

Megítélésünk szerint azonban a kongruencia körébe tartoznak a mondat egyes részeinek egyéb olyan "egybeillő", "egybevágó" jelenségei is, mint — a fenti mondatból — a *...jəŋk uja — mənəkətəs* '... a víz alá — kezdett menni' viszony. Azaz az **A**-nak (*jəŋk uja*) és a **V**-nek (*mənəkətəs*) a directió szerint történő egyezése.

A szintaktikailag összefüggő *lopaltā juγ* és a *mānakātās* közötti grammatikai egyezés a (nyelvtani) szám (**Num**) és a személy (**Pers**) tekintetében kétségtelenül alaki jellegű (és a kongruencia egyik legklasszikusabb esete). A *jāṇk uja* és a *mānakātās* között lévő egyezés — bár nem annyira kötött formában mint az előbbi esetben — részint szintén alaki jellegű (vö.: -a), nagyobbrészt azonban szemantikai. A *čimāl amāsmīn pīrnā* és a *mānakātās* típusú viszony pedig majdnem tisztán csak szemantikai, különösen ha e tekintetben a modális (**Mod**) egyezést is figyelembe vesszük.¹⁵

8.131 A kongruencia e háromféle fajtája (ld. 8.122) között nincs éles határvonal. Domináns sajátosságaik alapján mégis a következő megkülönböztetéseket lehet közöttük tenni:

1. alaki kongruencia (**Num**, **Pers**), 2. alaki-szemantikai kongruencia (**Dir**, **Tr**, **Det**) és 3. szemantikai kongruencia (**LTM**, locus-tempus-modus).

8.132 A kongruenciának e három fajtája a mondatban különböző helyeken kerül alkalmazásra. (Erről ld. alább.) Ha külön nem emeljük ki, kongruencián mindig csak alaki kongruenciát értünk.

¹⁵

Hogy szemantikai jellegű kongruencia valóban van, mutatja a következő két mondat is, amelyek közül az elsőben, bár a mondat tartalmilag irreális, van szemantikai kongruencia és a mondatot "jónak" tartjuk, míg a második mondat szemantikailag inkongruens s a mondatot helytelennek ítéljük: 1. A gyűrűből tegnap egy szép, élő nyúl lett, és 2. A gyűrűből tegnap egy szép, élő nyúl lesz. Ld. még a *constructio ad sensum* kérdését.

8.2 A kongruencia alakilag szintén háromféle lehet:

1. zéró-kongruencia, azaz: az egyes tagok között **nincs** kongruenciális viszony, 2. mínusz-kongruencia (**-kongr**), amikor valamely jelenség körében egyébként **van** kongruencia, de a meglévő kongruencia az adott esetben mínusz fokú, és 3. a plusz-kongruencia (**+kongr**). A plusz-kongruenciában a kongruencia általában valamely meghatározott alaki elemmel külön is jelölt.

Példák: 1. a zéró-kongruenciára: /1/ **griša päni daša joγənpa mənsəγəŋ** 'Grisa és Dása a folyóhoz mentek /Dl./' (vö.: **griša päni daša**, illetve **joγənpa**), 2. a mínusz-kongruenciára: /5/ **daša, mā kul kätəlsəm** 'Dása, és halat fogtam' (vö.: **kul**, illetve **kätəlsəm**) és 3. a plusz-kongruenciára: /10/ **dašana griša kōrəlōγ kätəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál megfogta' (vö.: **griša**, illetve **kätəlsətə**, ld. még a 2. pont alatti mondatot).

9.1 A mondatban a szavak lineárisan rendeződnek el. A már ismert S, V, A, O és C segítségével szimbolizáljuk a szövegben előforduló mondatokat:

/1/ S — A — V

/2/ S — O — V

/3/ C — S — A — V

/4/ S — V

/5/ S — O — V

/6/ O — S — A — V

/7/ S — V

/8/ S — O — A — V

/9/ (S) — O — A — V

/10/ S — O — A — V

/11/ (S — O) — A — V

/12/ (S — O) — V

/13/ S — V

/14/ S — V

/15/ O — S — V

/16/ S — A — V

A mondatokban az S, a V és az O, illetőleg az A elemek

között a leggyakrabban egy $S - \left\{ \begin{matrix} A \\ O \end{matrix} \right\} - V$ elrendeződést (linearitást) figyelhetünk meg. Minden ettől eltérő forma, a /6/ és a /15/ mondatok O — S — V elrendeződése szinte kivétel számba megy. (A /4/, /7/, /13/ és /14/ mondatokban jelentkező S — V formáról ld. 2.32 alatt.)

9.2 A /10/ *dašanə griša kōrəlōy kätəlsətə* 'Dása Grisát a lábánál megfogta' mondat a mondatok /f/ $S_x - O - V_3$ csoportjába tartozik. A mondat releváns elemeinek a lineáritása pedig S — O — V. A /15/ *griša dašanə utə tālsətə* 'Grisát Dása ki (a partra) húzta' mondat szintén a mondatok /f/ $S_x - O - V_3$ csoportjából való, de lineáris elrendeződése O — S — V. Ez azt mutatja, hogy az /a/ — /g/ mondatcsoportok és a mondaton belül az egyes részek lineáris elrendeződése között releváns összefüggés nincs. Más szóval: a linearitás a vahi osztjában a

mondatnak nem meghatározó eleme.¹⁶

10.11 Már fejtegetéseink bevezető részében arra a megállapításra jutottunk, hogy a mondatban meghatározott **részek** vannak. Ezt követően (a 2.1 pontban) arra kellett felfigyelnünk, hogy e részek összefüggéseket (konfigurációkat) alkotnak, amelyek szerint a mondatok bizonyos csoportokat képeznek. Ha e csoportokban az **S**, **A**, **O** és **V** elemeket egyrészt az egyes mondatokon belül, másrészt az egyes csoportok közötti egymással történő egybevetésben vizsgáljuk meg, kitűnik, hogy a mondatokban az **S**, az **A**, az **O** és a **V**, valamint ezek $S - S_x$, $V_2 - V_3$ stb. megnyilvánulásai nyelvileg szigorúan meghatározott rend szerint fordulnak elő, s a mondatokban a mondatban lévő **ME**-részek és relációk bizonyos általános(abb) tartalmú, formai sajátosságokkal is meghatározható **szerkezeteket** alkotnak.

E szerkezetek viszonylag függetlenek az adott mondat konkrét jelentésétől, a mondatban lévő szavak egyedi (szótári) jelentésétől, s — bizonyos meghatározott határokon belül — a mondat egyes szavainak (morfológiai) alakjától és jellegétől (szófajától) is. Ugyanakkor azonban jellemzőek a mondat egészére, sőt ezen túlmenően a mondatok egy-egy csoportjára is.

16

Az **S**, **A**, **O** és a **V**, valamint a **C** részekre vonatkozólag részletesebben ld. az "Appendix I." alatt.

10.12 A szóban forgó szerkezeteket a mondatban a mondat szerkezetét alapvetően meghatározó szerepük alapján mondatot meghatározó szerkezetnek, vagy egyszerűbben: **mondatszerkezet-nek (MSz)** nevezzük.

10.211 Az **MSz**-nek meghatározott alakiséga van. Az **MSz** alakiséga egyrészt az **MSz**-t alkotó **ME**-k meghatározott együttes előfordulásából (konfigurációjából), másrészt az **MSz**-t alkotó **ME**-k között lévő kongruenciális viszonyból tevődik össze. Alaki szempontból az egyes **ME**-k e két tényező, az **ME**-k konfigurációja és kongruenciája révén szerveződnek grammatikailag megformált, meghatározott **MSz**-ekké.

10.2121 Az **MSz**-en belül az **ME**-k részben feltételezik egymást, részben pedig más **ME**-k jelenlétét kizárják.

10.2122 Az **MSz** alkotta egységben, ha az **ME** képviselte sajátosságok valamelyike megváltozik, megváltozik egyúttal az egész **MSz** is. Például ha az **MSz**-ben **O** van, **V**-ként csak **V₂**, **V₃** vagy **V₄** állhat, **V₁** nem fordulhat elő; ha a mondatban (csak) **A** van, akkor ugyanott az **MSz** tagja **S_x** nem lehet.

E feltételek fordított irányban is érvényesek. Például ha az **MSz**-ben **S_x** van, akkor a mondatban feltétlenül **O** is van **V**-ként csak **V₂**, vagy **V₃**, **V₄** állhat.

Ily módon az **MSz**-en belül az **ME**-k egymásra való utalása kölcsönös. Például: a /8/ *kułnə mąnt jəpkə təlwl* 'a hal engem a vízbe húz', **N_{na}** — **PronP_i** — **V₂** alakú mondat **MSz**-e az **N_{na}**, a **PronP_i** és a **V₂** kölcsönös együttes előfordulása alapján

csak /e/ $S_x - O - V_2$ típusú MSz lehet. (A *jəŋkə* szó figyelembevételétől ezúttal eltekintünk.)

10.221 Az MSz-eknek meghatározott alakiségük mellett meghatározott jelentésük (szemantikájuk) van. A mondat szerkezetek jelentése szerkezetjelentés, mely általános jellegű és szimbolizálható.

Például:

$$\text{//2/} \quad \left\{ \begin{array}{c} \text{" vki} \\ \text{vmi} \end{array} \right\} - \left\{ \begin{array}{c} \text{vhová} \\ \text{(vhonnan)} \\ \text{vmivé} \end{array} \right\} - \text{vmiz(ik)"}$$

$$\text{//3/} \quad \left\{ \begin{array}{c} \text{" vki} \\ \text{vmi} \end{array} \right\} - \left\{ \begin{array}{c} \text{vmit} \\ \text{vkit} \end{array} \right\} - \text{vmiz" stb.}$$

A szerkezetjelentés a mondat szerkezetek jellemző vonása.

10.222 Hasonlóképpen ahhoz, ahogy az MSz alakiséga sincs kizárólagosan meghatározott alaki kategóriákhoz kötve, az MSz jelentése is csak közvetve függ az egyes mondatok konkrét valóságtartalmától.

10.231 Az MSz-ben az alak és a jelentés egységet alkot.

10.232 Az MSz szerkezetjelentését az MSz teljes alaki egésze (az ME-k meghatározott konfigurációja és kongruenciális viszonyrendszere) hordozza.

11.1 Az egyes MSz-ek a grammatikán belül függenek a nyelv összes többi MSz-étől. E függőségből egyúttal az is

következik, hogy az **MSz**-ek a nyelvben rendszert alkotnak.

11.2 Az **MSz**-ek és elemeik az **MSz**-ek rendszerében hálózatosan helyezkednek el. Ezen azt értjük, hogy az **MSz**-ek alkotásában részt vevő elemek (az **S**, **S_x**, **V₁**, **V₂** stb.) a rendszerben több helyen is előfordulnak. Mindössze az a "kötelező", hogy minden **MSz** legalább egy elem tekintetében eltérjen — s el is tér — a rendszerben lévő bármelyik másik **MSz**-től. Így az egyes **MSz**-ek egyedi jellegét végső soron az határozza meg, hogy az adott **MSz** milyen helyet foglal el az **MSz**-ek rendszerében.

11.3 Az **MSz**-ek rendszere jellemző magára a nyelv egészére.

12.1 Az **MSz** a nyelv egésze szempontjából — úgy látszik —, önálló grammatikai (szintaktikai) kategória.

12.2 A nyelv viszonylag önálló kategóriái sorában az **MSz** a szónál (a szószerkezetnél) nagyobb, a mondatnál viszont kisebb kategória.

12.3 Az **MSz** — bár a mondat legbensőbb, lényegi részét alkotja — nem azonos a mondat teljességével, s nem azonos magával a mondattal sem. (Legfeljebb szélső értékben, amikor a mondat és az **MSz** formálisan egybeesik.)

A mondat és az **MSz** között a különbség fő vonásokban a következő: 1. az **MSz** "absztrakt", míg a mondat "konkrét", 2. az **MSz**-ben a mondat nem minden szava, eleme és tagjain kívül még más szavak, elemek és relációk is vannak, vagy

lehetnek.

13.1 A mondatban, az MSz-ben az egyes (ME, CE) elemeken belül és a köztük lévő viszonyításokban hierarchia van. A "hierarchia" megjelölés a mondatnak arra a sajátosságára utal, hogy a mondat és az MSz egyes részei a nyelvi közlésben különböző rangú relevanciában (hatókörben) és különböző mérvű (hierarchikus) szervezettséggel vesznek részt. Ennek megfelelően a mondatban az egyes részek között hierarchikus különbségek vannak.

A mondaton belüli hierarchia megnevezésére — annak ellenére, hogy a hierarchia megjelölés kifejezi a jelenség lényegét, s egyébként is közismert fogalom — jobbnak látszik, ha inkább a **szint** megjelölést használjuk. A mondatban ugyanis a hierarchiának még a hierarchia legmagasabb fokán is a mondatnak nem egy, hanem több tagja és relációja áll, amiért is a "szint" megjelölés, úgy véljük, hitelesebb.

13.2 A (vahi osztják) mondatban a következő szintek vannak, s e szintek a következő módon helyezkednek el:

I. szint: a mondat szerkezet (MSz) szintje. A mondat szerkezet szintjét az ME legszűkebb köre, az $S - \left\{ \begin{matrix} A \\ O \end{matrix} \right\} - V$ elemek sora alkotja.

II. szint: a kiterjedtség (Ext) szintje. E szintbe az A, illetőleg az O kiterjedtsége, a mondat $\left\{ \begin{matrix} A_2 \\ O_2 \end{matrix} \right\}$ elemei tartoznak.

III. szint: a circumstantiális elemek szintje. A III. szint CE-kből és viszonyokból illetőleg mindezek együtteséből áll.

IV. A linearitás szintje. A linearitás szintje általános szint, mely a mondat teljes egészét magába foglalja.

V. A beltagok szintje. A beltagok, az ME és a CE belső viszonyainak, az IE szintjének külön grammatikája van, mely bizonyos fókig azonos az I–II–III. szintek, s a hozzájuk tartozó IV. szint grammatikájával.

(Az V. szint kérdéseivel a továbbiakban nem foglalkozunk.)

13.3 Az egyes szintek a mondatban határozottan elkülönülnek egymástól. Elkülönülésük azonban nem merev, a különböző szintek egybeépülnek. A II. szint, az extensio szintje, az A/O és a V; a III. szint, a C elemek, szintje pedig a V révén kapcsolódik az I. szint, az MSz szintjébe. Az V. szint, a beltagok szintje, viszont az ME (és a CE) részekén keresztül lesz a mondat része. És í.t.

13.4 A különböző szintekhez meghatározott konruencia tartozik. Az egyes szintekben a következő kongruenciális viszonyok vannak:

A szint szimbolikus
megjelölése

A lehetséges
kongruencia köre

a) alaki

b) alaki-

c) szemantikai

szemantikai

I. $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ Num

Pers

Dir

Tr

Det

II. $- \begin{Bmatrix} A_2 \\ O_2 \end{Bmatrix} - V$

Dir

III. $- C - V$

LTM

A IV., a linearitás szintjéhez külön kongruenciakör nem tartozik. A linearításban a mondat, az MSz összes kongruenciális viszonya "benne van".

14.1 Elemzéseink során többször is szóba került, hogy a mondatban — a viszonyító elemeket nem tekintve — az egyes ME-k, CE-k (de ugyanígy az IE-k) szerepét szavak, pontosabban igék (V_B -k), illetőleg névszók (N_B -k, N = nomen) töltik be. Ha mármost a nyelvi elemzést nem abból a szempontból nézve végezzük el, hogy mi a mondat szerkezete, hanem abból, hogy az egyes V_B -k vagy N_B -k mely MSz-ben, vagy mely ME (S, A, O, V), illetőleg CE, továbbá IE szerepében állhatnak, a mondat szerkezetek (és a mondat) újabb jellegzetességére derül fény.

Ha ugyanis lajstromozzuk az egyes V_B -knek, illetőleg N_B -knek az MSz-ekben való előfordulását, megtudhatjuk, hogy egy nyelvi rendszerben — adott esetben a vahi osztjában — mi az egyes szótári szavaknak a szintaktikai (mondatszerkezeti) alkalmazási köre.

14.2 A mondatszerkezeteknek szótári elemzése szempontjából az ideális megoldás a teljes szöveg szótári feldolgozása lenne. Ez azonban gépi eszközök nélkül aligha végezhető el. Ha a teljes vizsgálat elvégzésére nincs is módunk, attól már semmiképpen sem tekinthetünk el, hogy a mondatban, illetőleg az MSz-ben levő ($V \rightarrow$) V_B -k (igék) felsorolását (ld. "Igeszótár") ne végezzük el.

14.3 A mondatszerkezetek szempontjából elkészített szótár — a mi esetünkben: az igeszótár — azonban nemcsak az igék (V_B -k) használatának az összefoglalása, hanem a mondatszerkezeti vizsgálatok lezárása is.

*

A következőkben az elmondottak alapján bemutatjuk a vahi osztják nyelv mondatszerkezeteit és mondatszerkezeti rendszerét.

A VAHI OSZTJÁK NYELV MONDAT- SZERKEZETEI

A vahi osztják nyelvben a mondat szerkezeteknek két csoportja van: I. A csoportok egyikében a mondat szerkezetben csak valamely határozó (adverbium) fordul elő. E mondat szerkezetek az **adverbiális** mondat szerkezetek. II. A mondat szerkezetek másik csoportjában a mondat szerkezetben valamely tárgy (objektális) viszony van. Ezek a mondat szerkezetek az előbbiekkel szemben az **objektális** mondat szerkezetek csoportját alkotják.

a) A mondat szerkezetek leírása

I. Az adverbiális mondat szerkezetek

A vahi osztják nyelvben a mondatok jelentős része az adverbiális (S—A—V) mondat szerkezetek körébe tartozik.

Az adverbiális mondat szerkezetekben a V (V_B) mindig intranszítív (V_{inv}). Az S e mondat szerkezetekben csak S_o lehet.

Az adverbiális mondat szerkezeten belül az egyes csoportok között megkülönböztető eltérés mindössze az A és a V (V_B) directionáltsága szempontjából van.

Ennek alapján az adverbális mondszerkezetek két csoportra oszlanak: a mondszerkezetek egyik részében A-ként csak **-Dir-ú** adverbium állhat, másik részében pedig A-ként csak **+Dir-ú** adverbium fordulhat elő.

A **-Dir-ú** (adirectionalis) mondszerkezeteket **statikus** mondszerkezetnek, a **+Dir-ú** (directionalis) mondszerkezeteket pedig **motorikus** mondszerkezetnek nevezzük.¹⁷

Az adverbális (S—A—V) mondszerkezetek

jelzete /N°/	szimbóluma	megnevezése
/1/	$S_a - A_{adir} - V_{intr}$	statikus
/2/	$S_a - A_{dir} - V_{intr}$	motorikus

Példamondatok az /1/ statikus mondszerkezetre: (Ter., OcsT. 97) *aj semləγ jārkan iki jokən aməswəl* 'egy vak nyenyec öregember otthon ül', (Ter., Bukv. 123) *ončəγ ul-wäl'äl'inä' līsəkkal* 'az (erdei) fenyő nevetett a bogyó-bokron (tkp. bokorral)'; a /2/ motorikus mondszerkezetre: (Ter., Bukv. 70) *jaγ jaγəma mənsət* 'az emberek a fenyvesbe mentek', (Gu., EOChr. 141) *t'ōras-kujt, or'-kujt löγä*

17

A "motorikus" szerkezeteket (eseteket) jobbra "dinamikus"-nak szokták nevezni (pl. Lyons, Introduction...300). Elekfi László a "kinetikus" műszót alkalmazza (Elekfi L.: Az igék szótári ábrázolásáról. In: Szótártani tanulmányok. Budapest, 1966. 183-214). A motorikus elnevezés alkalmazása (vö. statikus) talán helyesebb, bár az elnevezést magam sem tartom a legszerencsésebbnek.

ropiltawalt 'a kupeczek; a főemberek neki dolgoznak', (Gu., mscr.) löy alla aj-niŋka enmas 'ő nagy leány lett (tkp. leánnyá nőtt)'.

Az adverbális mondszerkezetek körébe tartozik a létigével alkotott mondatok legnagyobb része is. A létigével alkotott mondatokról ld. "A létigés mondszerkezetek" c. részben.

Az adverbális mondszerkezetek közös sajátosságai

Az /1/ statikus és a /2/ motorikus mondszerkezetek több tekintetben azonosak egymással. Közös vonásuk az S jelöletlensége, a V-nek az intranszitiv volta. Az /1/ statikus és a /2/ motorikus mondszerkezetek között szerkezet szempontjából eltérés mindössze az A jellegében van: az /1/ statikus mondat szerkezetek A-ja -Dir (adír), míg a /2/ motorikus mondszerkezetek A-ja +Dir (dir) jellegű.

Az adverbális mondszerkezetekben kongruencia (Num-, Pers- kongruencia) csak az S és a V között van. Pl.: (Ter., Bukv. 50) karkör riŋnə aməswəl 'K. csónakban ül', (Ter., Bukv. 136) iŋ minä jöwəl 'a medve hozzánk (Dl.) jön'.

Az /1/ statikus mondat szerkezet

A mondat szerkezet szimbóluma: $S_o - A_{dir} - V_{intr}$. Pl.: (KT. 491 a) *lög mǎnnǎ' lǐsǎgwǎl 'ō* nevet rajtam (tkp. velem)'.
velem)'.
A létigével alkotott /1/ statikus mondat szerkezetekről ld. "A létigés mondat szerkezetek" c. részben.

Az /1/ statikus mondat szerkezet kongruenciális viszonyai

A statikus mondat szerkezetben kongruenciális viszonyt (Num, Pers) csak az S és a V között találunk. Pl.: (Ter., Bukv. 50) *kǎrkör rǐtnǎ amǎswǎl 'K.* csónakban ül'.

A kongruenciális viszony részletesebb bemutatására nincs megfelelő példaanyagunk.

Az /1/ statikus mondat szerkezet bővítettsége

Az /1/ $S_o - A_{dir} - V_{intr}$ mondat szerkezetben A-ként csak Ins ($A \rightarrow Ins$) fordul elő.

Példamondatok az $A \rightarrow Ins$ -ra: (KT. 491 a) *lög mǎnnǎ' lǐsǎgwǎl 'ō* nevet rajtam (tkp. velem)', (Ter., Bukv. 41) *ǎnni pǎkina' pǎkilwǎl 'A.* babával babázik'.

Megjegyzések:

1. A statikus mondatszerkezet körében A helyett gyakran csak CE ($C \rightarrow L/T/M$) jelentkezik. Pl.: ($C \rightarrow L$) (Gu., mscr.) *min tāt jāḡkalmān* 'mi (Dl.) itt játszunk (Dl.)', ($C \rightarrow M$) (Ter., Bukv. 54) *əḡkitāl ləḡə' lāḡəlmin aməswəl* 'anyjuk őket vigyázva ül'.

2. Számos statikus mondatszerkezetű mondat csak S és V elemből áll. Pl.: (Ter., OcsT. 72) *iki aməswəl* '(az) öregember ül', (KT. 348 b) *uḡām kičwəl* 'a fejem fáj', (Gu., mscr.) *ńoḡəl' lőjwəl* 'a hús (meg)romlik'.

Az /1/ statikus mondatszerkeztelemeinek lineáris elrendeződése

A) A kijelentő mondatok körében

1. $S - A - V$ ($A \rightarrow \text{Ins}$). Pl.: (Ter., Bukv. 123) *ončəḡ ul-wəl'al'inä' līsəkkal* 'az (erdei) fenyő a bogyó-bokron nevetett'.

2. $C - S - A - V$ ($A \rightarrow \text{Ins}$). Pl.: (Gu., EOChr. 139) *kuntəna ńəḡi-kijə' tőḡə'nä' jāḡkawəlt* 'amikor a gyermekek tűzzel játszanak'.

Gyakoriságuk miatt felsoroljuk a következő típusokat is:

3. $S - C - V$. Pl.: (Ter., Bukv. 116) *ńəḡi-kijət jāḡknə pöḡəlwəlt* 'a gyermekek (a) vízben fürdenek', (Ter., Bukv. 54) *əḡkitāl ləḡə' lāḡəlmin aməswəl* 'anyjuk őket vigyázva ül'.

4. C — S — V. Pl.: (Gu., mscr.) *jəŋk kanəŋnə kiriw aməswəl* 'a víz partján hajó áll (tkp. ül, van)'.

5. S — V — C. Pl.: (Gu., EOChr. 137) [ämp] *aməswəl wor-ontpa ligmin* '[a kutya] ül az erdő felé nézve'.

6. C₂ — S — C₁ — V. Pl.: (Ter., OcsT. 123) *t'u tōŋə' pōŋəlnə joltə ku jolmin aməswəl* 'annak a tűznek az oldalánál a sámán varázsolva ül'.

7. C₃ — S — C₂ — C₁ — V. Pl.: (Ter., OcsT. 114) *tōŋ mənəmlənə älwə köla töt aməswəl* 'oda (amikor) ment (Part.), Ä. még ott ül(t)'.

8. C₃ — C₂ — S — C₁ — V. Pl.: (Gu., EOChr. 142) *tōŋ liŋməlnə os məŋ-kat töt aməswəl* '(amikor) oda néz (Part.), ismét a földház van ott'.

9. S — C₁ — V — C₁ — C₂. Pl.: (Ter., OcsT. 105) *mä kiləs pōŋəlnə jəŋkaləm ätimnəm mətəl'i-ŋōŋ-pə əntə pəltəmə-min* 'én a kunyhó oldalánál játszom egyedül, semmitől sem félve'.

10. S — C₂ — C₁ — V — C₁. Pl.: (Ter., OcsT. 118) *mä əj-lä'nə kömən aməsləm wor-ontpa ləŋmin* 'én egyszer kint ülök az erdő belseje felé nézve'.

B) A kérdő mondatok körében

Csak egy biztos példamondatunk van:

A — S — V (A → Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 110) *mōŋöl'i-nə' öŋəl'i jəŋkawəl?* 'a leányka mivel játszik?'.

C) A felszólító mondatok körében

A statikus mondat szerkezetek között felszólító mondatok meglehetősen kis számban fordulnak elő:

1. [S] — A — V (A → Ins). Pl.: (Gu., EOChr. 139) $t\ddot{o}y\partial'n\ddot{a}'\ \ddot{a}l\ j\ddot{a}ykit\partial y!$ 'a tűzzel ne játsszatok!'.
2. [S] — A — V — C (A → Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 51) $n\ddot{a}yi\ majt\partial kna' l\ddot{o}yit\partial yla\ wa\gamma n\ddot{a}!$ 'fehér szappannal mosakodj a Vahban (é.: a Vah folyóban)!'.
Gyakoribb a következő típus:

3. [S] — C — V. Pl.: (Ter., OcsT. 104) $n\ddot{o}y, t\ddot{a}', kil\ddot{a}sn\ddot{a}\ jmsa!$ 'te, na, a kunyhóban ülj!'.

A /2/ motorikus mondat szerkezet

A mondat szerkezet szimbóluma: $S_e - A_{dir} - V_{intr}$. Pl.: (Ter., Bukv. 70) $ja\gamma\ ja\gamma\partial ma\ m\ddot{a}ns\partial t$ 'az emberek a fenyvesbe mentek'.

A /2/ motorikus mondat szerkezet körébe a mondatoknak viszonylag igen nagy része tartozik. (Ld. még a létigéről szóló részben is.)

A /2/ motorikus mondat szerkezet V-je mindig +Dir-tartalmú.

A /2/ motorikus mondszerkezet kongruenciális viszonyai

A /2/ $S_o - A_{dir} - V_{intr}$ mondszerkezetben kongruenciális (Num, Pers) viszony csak az S és a V között van. Pl.: (Gu., mscr.) **lōγ emtārä mänäs** 'ő elment a tóra', (Ter., Ocs. 97) **os päkkən kölpa mänγäskən?** 'a fiúk (Dl.) pedig hová mentek (Dl.)?', (Ter., Bukv. 117) **sōγasnə päjlaγ wajγə melək täγijapa mänwəlt** 'ősszel a madarak meleg tájra repülnek (tkp. mennek)'.

További példamondatok: (Ter., Bukv. 141) **griša päni daša joγənpa mänsəγən** 'G. (Sg.) és D. (Sg.) a folyóra mentek (Dl.)', (Gu., mscr.) **werkä, anni, täγjani os mä ritna' mänγä-lōγ** 'W. (Sg.), A. (Sg.), T. (Sg.) és én csónakkal mentünk', vö.: (Ter., OcsT. 108) **luwəγ kiriw, üγə kiriw tōγəpa əntə mänwəl** 'gőzhajó (Sg.), naszád (Sg.) oda nem tud menni (tkp. nem megy)'; (KT. 342 a, 849 b) **ikiγən süγkən torəm kasa jəlləγən** 'a hold (Dl.) (és) a nap (Dl.) az ég mögé mennek', (Ter., Bukv. 108) **əγkiγ-lotəγlam kolhoznə ropiltəγən** 'szüleim (tkp. anyáink, ? Pl., esetleg Dl.; a lot- szó jelentése ismeretlen, Dl.) kolhozban dolgoznak (Dl.)', (KT. 110 a) **kut-jōγ-kät alyən mänəkətəs** '(nekem) a hatvankettedik év (tkp. hatvankét év, Dl.) kezdett menni (Sg.)'.

A motorikus $S_o - A_{dir} - V_{intr}$ mondatszerkezetbe A-ként kötelezőleg egy A_{dir} viszony tartozik. Az A_{dir} a vahi osztják nyelvben a) $A_{dir} \rightarrow Lat/Tra$, ill. b) $A_{dir} \rightarrow Abl$ lehet. Példamondatok az a) és a b) relációk szerint: a) (Ter., Bukv. 70) *jaγ jaγma mānsət* 'az emberek a fenyvesbe mentek', (Gu., mscr.) *lōγ əllə əj-niγkə jəs* 'ő nagy leánnyá (tkp. kis nővé) lett', b) (Ter., Bukv. 128) *mä nōγōγ əntə pəlləm* 'én tőled nem félek'.

A motorikus mondatszerkezetekben mind (a) az $A_{dir} \rightarrow Lat$, mind (b) az $A_{dir} \rightarrow Tra$ szerkezet implikatíve egy ablatívuszi (Abl) relációt is magába foglal(hat). Pl.: (a) (Ter., Ocs. 54) *lāγki əj juγoγ perəγ juγa əsləmtəγəs* 'a mókusz az egy(ik) fáról a másik fára (le)ugrott', (b) (nincs rá biztos példa).

Az $S_o - A_{Abl} - A_{Lat}/A_{Tra} - V_{intr}$ típusú mondatokban két A van. Közülük az A_{Lat}/A_{Tra} elsődlegesen, az A_{Abl} másodlagosan tartozik a mondatszerkezetbe. Ennek megfelelően szimbolikus jelölésükre az A, ill. A_2 jelölést alkalmazzuk. A típus szimbolikusan általánosítva: $S_o - A_2 - A - V_{intr}$. Pl.: (Ter., Ocs. 54) *lāγki əj juγoγ perəγ juγa əsləmtəγəs* 'a mókusz az egy(ik) fáról a másik fára (le)ugrott'.

Azokban a mondatokban, amelyek mondatszerkezetében az adott V (V_B) mellett csak A_{Abl} lehetséges, az A szerepében $A \rightarrow Abl$ áll. Pl.: (Ter., Bukv. 128) *mä nōγōγ əntə pəlləm* 'én tőled nem félek' stb. E mondatokban példáink tanulsága alapján

A₂ nincsen.

Számos mondatban A-ként látszólag csak egy Abl-t találunk. Pl.: (Ter., Bukv. 65) löγ jöγoγ kätəγləwəl 'ő a hegyről (le)csúszkál', (Ter., Bukv. 54) iγət wor-ontoγ wiγəl-sət 'a medvék az erdőből (ki)jöttek' stb. A látszattal ellentétben e mondatokban valójában egy latens Lat is van, ami nemcsak a mondat szerkezet, ill. a V_B (kätkəl- 'csúszkál stb.', wiγəl- 'kijut, kimegy stb.') jelentéstartalmából, hanem abból is következik, hogy a teljesebb szerkesztésű mondatokban A-ként egy A_{Lat} is csakugyan a mondat tagja. Pl.: (Ter., OcsT. 119) [ku] ulkoγ nik wiγliγən joγəŋ kanγa '[az ember] az erdőből kiment a folyócska partjára'.

A motorikus mondat szerkezetben A₂-ként nemcsak Abl, hanem a) mediativus (Med) vagy b) instrumentalis (Ins) is állhat.

a) Példamondatok az A₂ → Med szerkezetre: (Karj., Gram. 104) [löγ] koγ kōrmätə mənwl ' [ő] hosszú lépésekkel (Sg.) megy' stb. Valószínűleg ide sorolható a következő mondat is: (Ter., Bukv. 127) kuntənə ni nānə küm lüγə'wəl 'amikor az asszony kenyérrel ki(felé) megy'.

b) Példamondatok az A₂ → Ins szerkezetre: (Gu., EOChr. 129) kulal'i kəsi köl'nä' ikijä töləγwəl 'a halacska emberi hangon (Ins) az öregembernek beszél', (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnāti mənγäs wärpə 'a madárka szánjával ment a halrekesztékhez'.

Az $A - A_2$ relációnak a motorikus mondatszerkezet körében a következő (alap)típusai vannak, ill. ismereteseek: (i) $\text{Lat} \left\{ \begin{array}{l} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{array} \right\}$ (ii) $\text{Lat} - \text{Abl}$, (iii) $\left\{ \begin{array}{l} \text{Lat} \\ \text{Abl} \end{array} \right\} - \text{Tra}$. Pl.: (Gu., EOChr. 139) [kulal'i] kăsi kôlnă 'ikijă töləwəl 'a halacska ember(i) hangon (Ins) az öregembernek (Lat) beszél' stb.

(A további példákra nézve ld. a lineáritásról szóló részt.)

Anyagunkban néhány V_B mellett, mint at- 'szól, beszél; rendel, megrendel; mond', joym- 'üt, vág, csap' és waənt- 'kér, kéredzkedik' $A - A_2$ -ként LatLat van. Feltehető, hogy itt "kettős latívusszal" van dolgunk. Pl.: (KT. 216 a) löy mănă nănă 'waəntəs 'ô tőlem (Dat) kenyeret (Lat) kért'.

A motorikus mondatszerkezet körében több mondat is összetett. Pl.: (Ter., Bukv. 143) əj-lă'nə məŋ tōytəŋ kiriwnă 'larjakoŋ hanti-mansijsk wača jəlyälöŋ 'egyszer mi gőzhajóval Larjából Hanti-Mansijszk városába mentünk', melyet a következő két 1. LatAbl, ill. 2. LatIns elemet tartalmazó mondatszerkezet alkot: 1. əj-lă'nə məŋ larjakoŋ hanti-mansijsk wača jəlyälöŋ 'egyszer mi Larjából (Abl) Hanti-Mansijszk városába (Lat) mentünk', és 2. əj-lă'nə məŋ tōytəŋ kiriwnă 'hanti-mansijsk wača jəlyälöŋ 'egyszer mi gőzhajóval (Ins) Hanti-Mansijszk városába (Lat) mentünk'.

A motorikus mondatszerkezet mellett a mondatban még egy vagy több C elem is lehet. Pl.: (Ter., OcsT. 101) əj-lă'nə mā kakimnati jələ ələŋ kəsiltă mənɣələm 'egyszer (C_3) az

unokatestvéremmel (C_2) korán reggel (C_1) futkosni mentem' (ahol is: $C_1 \rightarrow T$, $C_2 \rightarrow M$ (Com), $C_3 \rightarrow T$).

A Lat-nak az -ä, az Ins-nak a -nät ragjához gyakran egy -t, -ti, ill. -/t/i elem járul. Pl.: (KT. 893 a) səl'ä əntə jöytəs jaɣat 'a löpor nem volt elég az embereknek', (KT. 412 a) mā kəŋčilsəm kulati 'én halásztam (tkp. halra kerestem)', (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnäti mənɣəs wärpə '[a madárka] szánjával ment a halrekesztékhez'.

A -t, -ti, -/t/i elem szerepe nyomatékosítás. Pl.: (KT. 1048 b) mā ləɣləɣsəsəm, ləɣləɣsəsəm t'i kōɣa nōɣät 'én vártam, vártam ily sokára (sokáig) rád', (Gu., EOChr. 142) iki t'aras kanəɣnə köləti kōɣ ləɣləɣsəs 'az öregember a tenger partján hangra (szóra) sokáig várt', (Gu., mscr.) mā on'əltəɣəltati mənɬəm 'én elmegyek tanulni' (vö.: (Gu., mscr.) sōɣəsənə nāɣi-kijit on'əltəɣəltə mənwəlt 'ősszel a gyermekek tanulni mennek'), (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnäti mənɣəs wärpə '[a madárka] szánjával ment a halrekesztékhez' (vö.: (Kar., Gram. 103) mā welinä' mənsəm 'én rénszarvassal mentem').

A -t, -ti ill. -/t/i/ nyomatékosító elem szerepének a pontosabb meghatározását nagymértékben nehezíti, hogy megjelenése viszonylag bonyolult mondatfonetikai jelenségekkel jár együtt, ami észlelését és jelölését — úgy látszik — körülményessé teszi. E téren saját feljegyzéseimben is kettősség (és részint pontatlanság is) mutatkozik. Pl. lōɣ ula mənəs 'ő

bogyóért ment'. E mondathoz a feljegyzéskor a következő megjegyzést tettem: **ula=ulat**. De van ilyen adatom is: **lõγ jəŋkät mənəs 'õ** vízért ment'. E mondatban a **jəŋkät** szó -t hangja feltehetőleg hiperurbanisztikus, vagy esetleg az adatközlő abbéli törekvéséből magyarázható, hogy számomra "érthetőben" beszéljen. E problémával Karjalainen feljegyzéseiben is találkozunk: pl. (KT. 160 b) [**lõγ**] **jəŋkä'** / <**jəŋkät**/ **mənəs 'õ** vízért ment'. A kétségtelenül helyes jelölés — mint Karjalainen-nél is látjuk — **jəŋkä'** lenne.

Mindeme bizonytalanságok ellenére mégis úgy tűnik, hogy a (puszta) -ä-s jelölés inkább /i/ a konkrét, a lokális értékű **Lat**-ra, míg a nyomatékosított forma alkalmazása /ii/ az absztrakt(abb) értékű esetekre, a causalis-finalis viszonyra jellemző. Pl.: /i/ (KT. 160 b) **lõγ waŋa jəŋkä mənəs 'õ** a Vahba vízbe fulladt (tkp. ment)', /ii/ (Gu., mscr.) **mä wonta wajyat ätimnäm mənłəm 'én** az erdőbe vadászni (tkp. vadra) egyedül megyek', (Ter., Ocs. 47) **ńəŋäl'iŋən mənŋäskən ulat 'a** gyermekek (Dl.) bogyóért mentek (Dl.)', (Ter., OcsT. 118) **əj äləŋ min əssəŋən mənŋälmən ulati 'egy** reggel mi /Dl./ anyámmal együtt bogyóért mentünk'.

Megjegyzés 1:

Egy-két szórványos példában az említett szabályosság ellenkezőjére is van adatunk: /i/ (Ter., Bukv. 148) **läl' məŋät əntə maswəl 'háború** nekünk nem kell', /ii/ (Ter., Ocs. 83) [**püt'käl'i**] **mənŋäs wajya 'a** madárka vadászni (tkp. vadra) ment', (KT. 1078 a) **mä**

kula lopälsəm 'én horgásztam (tkp. halra horgásztam)', (KT. 54 a) [lōγ] riŋnat uŋčəs 'ő csónakkal kelt át', de (Ter., Ocs. 52) [püt'käl'i] likrilnäti mənγäs wärpä '[a madárka] szánjával ment a halrekesztékhez'.
Megjegyzés 2:

Az -/ä/pä csak konkrét, lokális jelentésben használatos (s nyomatékosító elemet sem vesz fel). Pl.: (Gu., mscr.) mä katpa kəsləm 'én a házhoz futok', (Ter., Bukv. 81) šura školajapa jəlilwəl 'S. iskolába jár', (Ter., Ocs. 65) əŋkil ləγäpä töləγwəl 'anyjuk beszél nekik'.

A /2/ motorikus mondatszerkezet elemeinek lineáris elrendeződése

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Lat/Tra). Pl.: (Ter., Bukv. 70) jaγ jaγəma mənsət 'az emberek a fenyvesbe mentek', (Gu., mscr.) lōγ əllə əj-niŋkə jəs 'ő nagy leánnyá (tkp. kis nővé) lett'.

2. S—C—A—V (A → Lat/Tra). Pl.: ? (Ter., Bukv. 76) jermilä jələw l'opinə on'əltəγəltə katpa jəlilwəl 'J. új kabátban jár az iskolába', (Pra., Po. 14) ləγ läl'nə tewərsəγ jəsət 'ők a háborúban meghaltak'.

3. C—S—A—V (A → Lat/Tra). Pl.: (Ter., Bukv. 88) sōγəsnə ljuba školajapa jəliləkətəs 'ősszel L. iskolába kezdett járni', (Ter., OcsT. 105) tōγapə əpim jəŋkə kəlas 'bizonyára

apám vízbe halt (fulladt)', (Gu., EOChr. 136) *mä mänmäm pīrnə t'əkāl'im kəčäγ jəγiγən* 'az én elmentem után három beteg(gé) lett'.

4. S—A—V—C (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 135) *lōγ məγä älintəs wəjam wij wermin* 'ő a földre feküdt halottat tetteve (tkp. feküdt ravaszszágot csinálva)'.

5. S—C₂—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 118) *mä tām os jāγi kasa lal'l'əm* 'én ezalatt pedig a tuskó mögé állok'.

6. C₂—S—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 127) *kəčəγ äləγnə lōγ lawka köləkkə wertə ontəraya puγla jəlilwel* 'minden reggel ő a bolt megnyitására (tkp. a bolt nyitottá csináló időtartamra) a faluba megy', (Ter., OcsT. 111) *əj-lä'nə mä ököm wəlmamnə kəskən täliltä mənγäləm* 'egyszer én kis koromban (éltemben) csalétket (é.: horgot) húzni (é.: horgászni) mentem'.

7. C₂—C₁—S—A—V (A→Tra). Pl.: (Karj., Gram. 105) *tim al t'ōras-jəγnə naγər əntiməγ pitwəl* 'idén (tkp. ez év) a kereskedőknél fenyőmag nem lesz (tkp. semmivé lesz)'.

8. C₃—S—C₂—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 101) *əj-lä'nə mä kakimnati jələ äləγ kəsiltä mənγäləm* 'egyszer én az unokatestvéremmel korán reggel futkosni mentem'.

9. C₃—C₂—C₁—S—A—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 136) *əj-lätənə äləγ ət'-t'itə mä int'ərnatpa mənγäləm* 'egyszer

reggel szintén én az internátusba mentem'.

10. S—A—C—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 100) **äpiγ oγtəγ urəja kutmə' kotəl liməγliγən** 'apánk O. U-ban maradt', (Ter., OcsT. 106) **mä jəγkə kat' kəlasəm** 'én majdnem vízbe haltam (é.: fulladtam)'.

11. S—C₂—A—C₁—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 142) **iki t'aras kanəγnə köləti koγ ləγləγsəs** 'az öregember a tenger partján hangra sokáig várt'.

12. C₂—S—A—C₁—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 122) **t'u-lä'nə ät'il löγä t'uti jəγiγən** 'akkor (tkp. az időben) az idősebb bátyja neki így szólt'.

13. S—A—C₂—C₁—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 121) **pəγa, nəγä t'itə köč atsəm** 'fiam, [én] neked így bár beszéltem'.

14. S—A₂—A—V (A→Lat, A₂ → Abl/Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 54) **ləγki əj juγoγ perəγ juγa əsləmtəγäs** 'a mókusz az egyik (tkp. egy) fáról a másik (tkp. más) fára leugrott', (Gu., EOChr. 139) **[kulal'i] kəsi kölnä' ikijä töləγwəl** ' [a halacska] ember(i) hangon az öregembernek beszél'.

15. A₂—S—A—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (KT. 756 a) **pičə juγoγ töləγ' semtəγ pit(t)əs** 'az összedörzsölődő fából tűz keletkezett (? tkp. szemre esett)', (Ter., Ocs. 54) **məγ kəl-hosəγoγ kə' kəsiγən on'əltəγəltə mənγäskən** 'a mi kolhozunkból két ember (Dl.) tanulni ment (Dl.)'.

16. A₂—S—C—A—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (Ter.,

OcsT. 115) *töpiltoγ luγk töpa mæγäpä jöwəl* 'onnan az erdei manó bizonyára hozzánk jön'.

17. S—A—A₂—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (Ter., Ocs. 54) *läγki nuk əllə juγoγ kaγə'wəl* 'a mókus fel a nagy fán (Prol.) mászik'.

18. C—S—A—A₂—V (A→Lat, A₂→Ins). Pl.: (Ter., OcsT. 108) *mæram jaγ töγəpa riγna' jəliłwəlt* 'az emberek oda csak csónakkal járnak'.

19. S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 47) *ńəγəl'iγən mənγäskən ulat* 'a gyermekek (Dl.) elmentek (Dl.) bogyóért'.

20. S—C—V—A (A→Lat). Pl.: (KT. 773 a) *mä čəka piγləm t'i kəsija* 'én nagyon haragszom erre az emberre'.

21. C—S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 118) *əj ələγ min əssəγən mənγəlmən ulati* 'egy reggel mi (Dl.) anyámmal elmentünk bogyóért'.

22. S—V—A—C (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 104) *min mənsmən joγənapa tələγ jorəə* 'mi (Dl.) elmentünk (Dl.) a folyóhoz tél közepén'.

23. S—V—C—A (A→Lat). Pl.: (KT. 1048 b) *mä läγləγsəsəm, läγləγsəsəm t'i kōγa nəγät* 'én vártam, vártam ily sokáig (tkp. sokára) rád'.

24. S—A₂—V—A (A→Lat, A₂→Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 52) *[püt'kəl'i] likriłnəti mənγəs wərpä* '[a madárka] szánjával a halrekesztékhez ment'.

25. C₂—S—C₁—V—A—A₂ (A→Lat, A₂→Abl). Pl.:

(Ter., Ocs. 54) *əj-lä'nə min ät'imnati mänsämən weli puyla*
jornam wältə lököγ 'egyszer mi (Dl.) a bátyámmal W. faluba
mentünk (Dl.) az egyenesen fekvő (tkp. levő) úton'.

26. A—S—V (A→Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *löγ oγtila*
sjrənt'iw imlās 'ő reá (egy) légy szállt (tkp. ült)'.

27. C—A—S—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 104) *tələγ*
jornə nōγä koji-pə əntə jōwəl 'tél közepén hozzád senki sem
jön'.

28. A—S—C—V (A→Lat). Pl.: (KT. 490 b) *lisəγtama*
mä t'itə kötəγsəm 'nevetségre (nevetség kedvéért) én így
viselkedtem'.

29. A—C—S—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 101) *mänä*
etən nīləγ al nōγəlγal 'nekem akkor nyolc év ment (el) (é.: a
nyolcadik évem múlt el)'.

30. A—V—S (A→Lat/Tra). Pl.: (KT. 35 b) *oγəγkə*
jəskən kötəγlām 'gyantássá lettek a kezeim (Dl.)'.

(Összetett szerkezetek)

31. ? S—A—V (A→Lat) + S—A—V (A→Lat). Pl.: (KT.
216 b) *löγ mänä nānā' waγəntəs 'ő tőlem (Dat) kenyeret (Lat)*
kért'. (E típusról lásd fentebb.)

32. S—A—V (A→Lat) + S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter.,
Ocs. 80, 94) *əpim kul emərtä jəlilwəl litämənä 'apám halat*
meríteni járogat étkezésünkre (Dl.)', (Ter., Ocs. 94) jaγ minä
jəlilwəlt mərəm kul totkəltəlatə 'az emberek hozzánk (Dl.)
járnak csak (,hogy) halat vigyenek (Inf.)'.

33. S—A—V (A→Lat/Tra) + A—S—V (A→Lat). Pl.: (KT. 1069 b) *älatan täγaja wajəγ nōγä joγ əntə läγawəl* 'fekvésed (Part.) helyére a vad neked oda nem megy', (Pra., Po. 21) *kolhoznikəta ropilta kawəkkə jəs* 'a kolhoztagoknak a munka (tkp. dolgozni) könnyűvé lett'.

34. S—C—A—V (A→Lat) + S—C—A—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 136) *mərəm joγpa əlinta jəliləγäləm* 'én csak haza (mindössze) aludni jártam'.

35. C—S—A—V (A→Lat) + C—S—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 120) *t'u kat tōγə'nə litōγ t'u pə məγ jaγ kōtwälləl močə məγ uja kiləntəwəktət* '(amíg) az a ház égett (tkp. a tűz égésekor, Part.) azok a más földi emberek derekukig a föld alá süllyedtek'.

36. S—A—C—V (A→Lat) + S—A—C—V (A→Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *mä wonta wajγat ətimnəm mənłəm* 'én az erdőbe vadászni (tkp. vadra) egyedül megyek'.

37. C₂—S—C₁—A—V (A→Lat) + C₂—S—C₁—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 105) *əj-lä'nə əpim ət'-t'itə kul emərtə joγənpa mənəs* 'egyszer apám szintén halat memi a folyóhoz ment'.

38. C—S—A₂—A—V (A→Lat, A₂→Abl) + C—S—A₂—A—V (A→Lat, A₂→Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 143) *əj-lä'nə məγ tōγtəγ kiriwnə' larjakoγ hanti-mansijsk wača jəlγälōγ* 'egyszer mi gőzhajóval Larjából Hanti-Mansijszk városába mentünk'.

39. S—A—C—V (A→Lat) + S—C—V—A (A→Lat).
Pl.: (Ter., OcsT. 104) jaγ minä mərəm ik-ontərnə əjpä-kippä
jəlilwəlt weləm kul totkəltəlati 'az emberek hozzánk (Dl.) csak
(egy) hónapban egyszer-kétszer járnak a fogott halat elvinni'.

40. A—S—C—V (A→Lat) + A—S—C—V (A→Lat).
Pl.: (Ter., OcsT. 99) urija utə məγ pattə-jölnə külγälöγ 'a
holtágra ki mi ősszel kimentünk'.

41. S—A—V (A→Lat) + S—A—V (A→Lat) + S—A—V
(A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 103) pət'ä wertəti kəcəγ tewərsəγ
jəmə kəsija wənəγ jəlilγälöγ '[mi] üdvözlést tenni minden
halott (Part.) emberhez közelre mentünk (jártunk)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—A—V (A→Lat/Tra). Pl.: (Gu., EOChr. 140)
mōγöl'i nōγä maswəl? 'mi kell neked?', (Gu., mscr.) tim juγ
mōγöl'ikə jəwəl 'ez a fa mivé lesz?'.

2. S—C—A—V (A→Lat/Tra). Pl.: (Gu., mscr.) nōγ
kojna' wajγat mənwn? 'te kivel még vadászni (tkp. vadra)?',
(Gu., EOChr. 142) t'ä, lilin tōγapə ləsəkə jəs? 'nos, a lelked
remélhetőleg (tkp. bizonyára) megnyugodott (tkp. gyengévé
lett)?'.

3. C—S—A—V (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 97) os
pəkkən koləpa mənγäskən? 'a fiúk (Dl.) meg hová mentek
(Dl.)?'.

4. A₂—S—A—V (A→Lat/Tra, A₂→Abl). Pl.: (Gu.,
EOChr. 140) juγ-kurijoγ mōγöl'i ilə pitwəl? 'a fateknőből mi

haszon (tkp. előre) lesz?'

5. A—S—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 134) *kōlāpa nōŋ mənwən?* 'te hová megy?'

6. A—S—C—V—C (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 138) *kōl señä āpilna' jōskən wajŋa jālilmin pīrnə?* 'hová jött (Dl.) Sz. apjával vadra jártuk (Part.) után?'

7. A—V—S (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 110) *kōl nōrəŋtəskən āmp mokal'iŋen?* 'hová futottak (Dl.) a kutyakölykök (Dl.)?'

(Összetett szerkezetek)

8. S—C—A—V (A→Lat) + A—S—C—V (A→Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 138) *mōŋöl'ä señä āpilna' wor-ontpa mənwəl?* 'miért (tkp. mire) megy S. apjával az erdőbe?'

Megjegyzés:

A kérdő mondatok között több is elliptikus. Pl.: (Gu., mscr.) *kojapa mənwən?* 'kihez megy?', (Gu., mscr.) *kojəŋ jəsən?* 'ki(vé) lettél?', (Gu., mscr.) *taŋəpa kuntə mənlöŋ?* 'oda mikor megyünk?'

C) A felszólító mondatok körében

1. S—A—V (A→Lat/Tra/? Abl). Pl.: (Gu., EOChr. 142) *pərəŋ kəsi liŋrə āl wərəŋtə!* 'idegen ember szánjára ne törekedj!'

2. S—C—A—V (A→Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *mətāl'i kəsŋən tām mənä tŋŋta!* 'te, ha valamit találsz (Part.), szólj nekem!'

3. C—S—A—V (A→Lat/Tra). Pl.: (Pra., Po. 13) *t'utnə*

nõŋ köskäŋ jəŋä! 'akkor te macskává légy!'

4. S—A₂—A—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (KT. 477 b) kiriwöŋ loŋətija mənä! 'a csónakból a partra menj!'

5. S—A—A₂—V (A→Lat, A₂→Abl). Pl.: (KT. 737 a) pərtäŋ lükən səŋi mənä! 'vissza az utadon menj!'

6. S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., Ocs. 65) nõŋtin jöŋä məŋäpä! 'magad jöjj hozzánk!', (Ter., OcsT. 120) joŋ lăŋitəŋ litinä! 'menjete be enni (Part.)!'

7. A—S—V (A→Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 139) etər, wăŋ körasəw t'arsa nõŋtin mənä! 'a tiszta, kék (tkp. vas színű) tengerhez magad menj!'

(Összetett szerkezetek)

8. S—A—V (A→Lat) + S—V—A (A→Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 115) nõŋ, iki pöŋla kil't'a mä kilŋəm lăŋsət küm tutamati! 'te, öreg oldalra mozdulj az én gyermekem szemeit, hogy kivigyem (Part.)!'

Megjegyzés 1:

A felszólító mondatok az S tekintetében általában elliptikusak. Pl.: (Gu., EOChr. 142) perəŋ kăsi liŋră əl wəŋäŋtă! 'idegen ember szánjára ne törekedj!'

Felszólító mondatban megnevezve az S akkor fordul elő, ha az S (i) emphatikus, (ii) visszaható névmás (PronRefl) vagy (iii) 3. személyű. Pl.: (i) (Pra., Po. 13) t'utnə nõŋ köskäŋ jəŋä! 'akkor te macskává légy!', (Gu., mscr.) nõŋ mănăt əl jöŋä! 'te velem ne jöjj!', (KT. 115 a, 924 a) nõŋ t'ăt ilən mənä, mä

tām joγatam jōlām 'te hát előbb menj, én akkor azután jövök', (ii) (Gu., EOChr. 139) etār, wāγ kōrasaw t'arsa nōγtin mənā! 'a tiszta, kék (tkp. vas színű), tengerhez menj!', (iii) (Gu., EOChr. 142) sārriay kul'al'i mənā koləntati! 'az arany halacska rám hallgasson!'.

Megjegyzés 2:

A felszólító mondatokban a V mellett gyakran egyáltalán nincs más elem, vagy bennük csak valamely C elem szerepel. Pl.: (Pra., Po. 3) jmlitəγ! 'üljete le!', (Ter., OcsT. 122) it mənitan! 'most menjete (Dl.)!', (KT. 203 a) welinā' jəlilā! 'rénszarvassal menj!'.

A létigére vonatkozólag ld. "A létigés mondat szerkezetek" c. részben.

II. Az objektális mondat szerkezetek

A vahi osztják nyelvnek az adverbális mondat szerkezetek mellett a másik nagy mondat szerkezeti csoportját az objektális (S—O—V) mondat szerkezetek alkotják.

Az objektális mondat szerkezetekben a V mindig tranzitív (V_{tr}), illetőleg tranzitív jellegű.

Az S—O— V_{tr} mondat szerkezeteknek (i) a V szerint

három, mégpedig indeterminált (V_{indet}), determinált (V_{det}) és passzív (V_{pass}), (ii) az S szerint két, azaz külön morfológiai elemmel jelöletlen (S_{θ}), illetve jelölt (S_x), (iii) az O szerint pedig három, mégpedig indeterminált (O_{indet}), determinált (O_{det}) és passzív (O_{pass}) formája lehetséges.

Az O-nak az indeterminált, a determinált, valamint aktív, illetőleg passzív voltát alakilag a V-nek a megfelelő alakjai fejezik ki.¹⁸

A mondatban az (i), a (ii) és az (iii) pontban jelzett lehetőségek mindegyike csak valamelyik másikkal együtt fordul elő. Ennek következtében a következő objektális mondatszerkezetekkel kell számolnunk:

(i) A V szerint, az O és a V közötti viszony figyelembevétele nélkül:

$S-O-V_{\text{indet}}$

$S-O-V_{\text{det}}$

$S-O-V_{\text{pass}}$

(ii) Az S szerint, figyelembe véve az (i) pontot is:

$S_{\theta}-O-V_{\text{indet}}$

$S_{\theta}-O-V_{\text{det}}$

S_x-O-V_{indet}

S_x-O-V_{det}

$S_x-O_{\text{pass}}-V_{\text{pass}}$

¹⁸

A kérdéses alakokra nézve ld. az "Appendix 1." alatt.

(iii) Az O szerint, figyelembe véve az (i) és a (ii) pontot

is:

$$S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$$

$$S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$$

$$S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$$

$$S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$$

$$S_x - O_{\text{pass}} - V_{\text{pass}}$$

Az (i)–(iii) pontban felsoroltakat összegezve:

Az objektális $S-O-V_{tr}$ mondatszerkezetek

jelzete /N°/	szimbóluma	megnevezése
/3/	$S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$	aktív
/4/	$S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$	aktív
/5/	$S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$	ergatív ¹⁹
/6/	$S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$	ergatív
/7/	$S_x - O_{\text{pass}} - V_{\text{pass}}$	passzív

Mínt hogy az objektális mondatszerkezetek V-je mindig V_{tr} , ezért a V mellett a "tr" jelzést csak indokolt esetben

19

Az "ergatív" megjelölést a legáltalánosabb értelemben használom. Az ergatív szerkesztés alapvető morfológiai-szintaktikai jellemzője az a sajátosság, hogy az alanynak az adott nyelvi rendszerben lehet egy jelöletlen (S_o) és egy jelölt (S_x) realizációja is, melyek elsődlegesen kizárólag e tekintetben funkcionálisan is szembenállnak egymással. Közülük az utóbbi, az S_x -es szerkesztési mód az ergatív. — Az ergatív meghatározására, a kérdés történetére nézve ld. G. A. Klimov monográfiáját: "Ocserk obscsej teorii ergativnoszti" (Moszkva, 1973), különösen 40, 48, 260, az osztják kapcsán 6, 197.

alkalmazzuk.

Példamondatok az egyes objektális mondszerkezetekre:
/3/ (Ter., Bukv. 72) *wańja ńal tájawəl* 'W-nak nyíla van (tkp. nyilat bír)', /4/ (KT. 511 a) *mä pon möγə'sim* 'én a halfogót felállítottam', /5/ (Ter., Bukv. 116) *süḡknə məγ konḡəmtəwəl* 'a Nap a földet melegíti', /6/ (Ter., Bukv. 109) *duńänə nipik löḡə'kətaštə* 'D. a könyvet olvasni kezdte', /7/ (Gu., EOChr. 139) *iminə iki l'öḡtəməltəli* 'az öregasszony által az öregember szidatik'.

Az objektális mondszerkezetek közös sajátosságai

Az objektális mondszerkezetek az alábbi szempontokból közősek egymással: 1. Az objektális mondszerkezetekben a *V* (*V_B*) mindig tranzitív, illetőleg tranzitív használatú. E mondszerkezetek mindegyikében kötelezőleg van egy *O* elem (mondatrész). 2. Az objektális mondszerkezetekben kongruenciális viszony van nemcsak az *S* és a *V*, hanem az *S*, valamint az *O* és a *V* között is. 3. Bármely adott ige (*V_B*) mellett az objektális mondszerkezetek körén belül az *O* bővítettsége (*Ext*-ja) mindig egy és ugyanaz.

Az objektális aktív és ergatív mondszerkezetek több tekintetben közősek egymással. Az aktív és az ergatív, a /3/ *S_o—O_{indet}—V_{indet}* és a /4/ *S_o—O_{det}—V_{det}*, illetve a /5/ *S_x—O_{indet}—V_{indet}* és a /6/ *S_x—O_{det}—V_{det}* mondszerkezetek egymás között

egyrészt a passzív /7/ $S_x - O_{pass} - V_{pass}$ mondat szerkezetével való szembenállásban (ld. V_{indet}/V_{det} , illetve V_{pass}), másrészt az O determináltsága, az indeterminált, valamint a determinált objektális viszony jelölése és a jelölés módja alapján szorosabb belső egységet alkotnak. Eltérés közöttük csupán az S tekintetében (S_o , ill. S_x) van, ami szerint az aktív és az ergatív mondat szerkezetek elkülönülnek egymástól.

Az aktív és az ergatív mondat szerkezetek az O (tárgy) pusztá meglétén kívül kifejezik az O-nak az indeterminált, illetve determinált voltát, valamint jelzik az O_{det} grammatikai számbeliségét (Num).

Az O indetermináltságát vagy determináltságát a mondatban az indeterminált és a determinált paradigmabeli igealakok jelenítik meg. Magát a tárgyat kifejező mondat szerkezeti elem (O) a tárgyas viszony indeterminált vagy determinált jellegét külön jel (morféma) nem jelöli. E szerint az ide tartozó szerkezetekben a V_{det} nemcsak az S-nek a Num-ára és Pers-ára utal, hanem az O_{det} -nek a Num-ára is. Ily módon az aktív és az ergatív mondat szerkezetekben kettős kongruenciális viszony van: egyrészt az S és a V, másrészt az O és a V között. Az S és a V közötti kongruencia Num és Pers jellegű, míg az O és a V közötti kongruenciának közvetlenül csak Num jellege van.

Az O_{det} szerkezettel kapcsolatban említett kettős kongruenciális viszony fennáll O_{indet} kapcsán is. Ebben azonban a kettős kongruenciális viszonynak az O és a V közötti részét illetően a

kongruencia mínusz fokon van jelen (-kongr). Jelölése a V tranzitívságán keresztül történik, pontosabban azzal, hogy a V (V_{indet}) mellett a szerkezetben van egy inkongruens O (O_{indet}) elem is.

A passzív mondatszerkezetek sajátosságáról ld. alább.

Az aktív mondatszerkezetek

Az aktív mondatszerkezetek körébe két mondatszerkezet, a /3/ $S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$ és a /4/ $S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$ mondatszerkezet tartozik. E két mondatszerkezetnek az objektális mondatszerkezeteken belül az a legfőbb és a csak rájuk vonatkozó közös jellemzője, hogy S elemük mindig S_o . A /3/ és a /4/ mondatszerkezetek egymástól alapvetően csak az O determináltsága szempontjából különböznek.

A /3/ $S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$ szerkezet objektális viszonya indeterminált. A /4/ $S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$ szerkezet objektális viszonya pedig determinált. Az O minősége szerint tehát a /3/ mondatszerkezet **indeterminált aktív**, a /4/ mondatszerkezet pedig **determinált aktív** mondatszerkezet.

A /3/ indeterminált aktív mondatszerkezet

A mondatszerkezet szimbóluma: $S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$. Pl.:
(Gu., mscr.) mā kat wulām 'én házat látok'.

A mondat szerkezet egyéb kérdéseire vonatkozólag ld. alább.

A /4/ determinált aktív mondat szerkezet

A mondat szerkezet szimbóluma: $S_o - O_{det} - V_{det}$. Pl.:

(KT. 511 a) **mä pon mögə'sim 'én a halfogót felállítottam'.**

A mondat szerkezet egyéb kérdéseire vonatkozóan ld. alább.

Az aktív mondat szerkezetek kongruenciális viszonyai

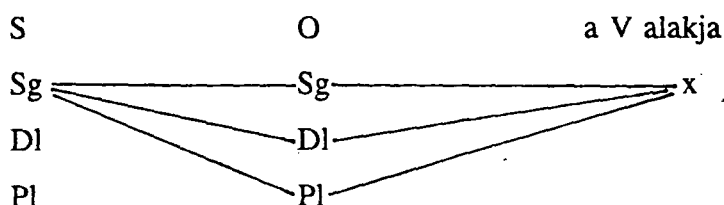
Az O determináltsága (O_{det}) esetén a determinált tárgyas viszonyt kifejező V az O determinált volta mellett kifejezi az O_{det} grammatikai számát (Num-át) is.

Példamondatok az a) $O_{indet} - V_{indet}$ és a b) $O_{det} - V_{det}$ kongruenciális viszonyra (az S mindig Sg3-ú): (i) O_{Sg} esetén: a) (Ter., Bukv. 72) **wańjańal tăjawəl 'W.-nak nyila van (tkp. nyilat bír), b) (KT. 450 a) löγ kāsna köčmältəstə 'ő a pipát meggyújtotta', (ii) O_{Dl} esetén: a) (Ter., OcsT. 109) **älwəl'i witrəγən wəγəl 'Ä. fogott (tkp. vett) (két) vödröt (Dl.)', b) (KT. 332 a) löγ semγəl köńsəγəl 'ő a szemét (Dl.) behúnyta (Dl.)', (iii) O_{Pl} esetén: a) (Pra., Po. 22) **joγən kanəət jəγkməlti-ləkətəwəl 'a folyó a partokat előnteni kezdi', b) (Pra., Po. 9) [koji] naγər-kärt il tăγasəlla? '[ki] dobálta le a fenyőmaghé-******

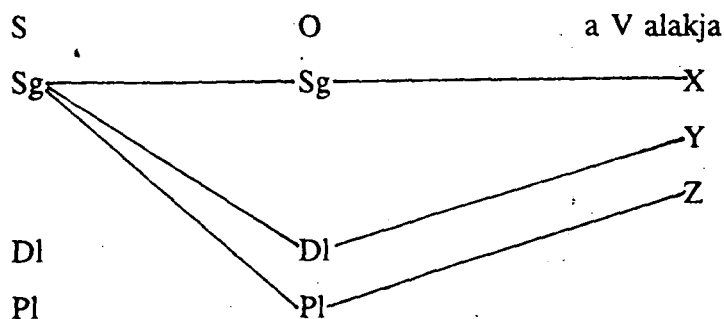
jakat?'.

Az $O_{\text{indet}}/O_{\text{det}}$ mondatszerkezeteknek az S, az O és a V közötti grammatikai számbeli egyeztetési rendszerét alább egy modellen is bemutatjuk. Az x, y és z jelek az egyes O-ra utaló V alakokat szimbolizálják. Az áttekinthetőség kedvéért ábráin-
kon csak az S_{sg3} és az O_{sg} viszonyt tüntetjük fel. Ezzel rendszer-
szerűleg az S_{sg1} , az S_{sg2} stb. viszony is teljesen azonos.

a) Az S, az O és a V kongruenciális viszonyai O_{indet} esetén

b) Az S, az O és a V kongruenciális viszonyai O_{det} esetén

Az x, valamint az X, Y és a Z morfológiai értéke a közölt példamondatokban: $x = -w\partial l$, $X = -t\partial$, $Y = -\gamma\partial l$, $Z = -\partial ll\partial$.

Megjegyzés:

Úgy tűnik, hogy néhány mondatban a fenti kongruencia nem érvényesül. Ha a kérdéses mondatokat tüzetesebben megvizsgáljuk, kiderül, hogy másról van szó. A kérdéses mondatok egy része hibás, pontosabban: hibásan kerültek lejegyzésre vagy közlésre. Pl.: (Pra., Po. 10) [l̥ɣ] tin̥ɣ s̥ɔɣə w̥ajtə 'oni brali dorigie skurki', helyesen: [l̥ɣ] s̥ɔɣə' w̥ajt; (Pra., Po. 20) [l̥ɔɣ] l̥ɣə kuɲt'əɣtəstə 'on vstretil ih', helyesen: [l̥ɔɣ] l̥ɣə' kuɲt'əɣtəsəllə. Az eredeti (Pra., Po. 20) osztják mondat valószínűleg az orosz nyelvű alapszöveg szolgái fordítása.

A következő mondatokban, ha ugyan helyesen értelmezzük őket, az O formailag kettős, illetőleg többes számban áll, jelentésében viszont egyes számú: (Karj., Gram. 138) n̥ɔɣtin lɔkkələn l̥ɔɣə m̥aji '(te) a saját (két) lovad (Dl.) add (Sg.) neki'; (Gu., EOChr. 137) n̥alt t̥ɣ č̥öči! 'golyókat (tkp. sörétet; az adatközlő megjegyzése) adj ide!'; (Ter., OcsT. 110) t'utət ilə rəkətəstə... 'ezt (é.: a halepét) (tkp. ezeket; az adatközlő megjegyzése) félre dobta...'; (Ter., OcsT. 114) əlwə t̥ɔɣi pitmäləti n̥ir weɣɣəl teləl p̥ərə p̥äntə 'Ä. oda kerülve (Part.) a csizma szárait (Dl.) hamuval tele rakta'. A következő, a (Pra., Po 23) [ämp] n̥əɣi-kijal'i k̥ötət n̥äləstə '[sobaka] lizala rebjatam ruki' mondat többféleképpen is értelmezhető: (i) a k̥ötət többesi alak, de singuláris értelmű (é.: "a

gyerekek kezét"), (ii) a közlés pontatlan: kötät helyett helyesen kötäl 'a kezét', vagy esetleg a nälastä helyett helyesen nälast, ill. nälasät alaknak kellene itt lennie. Némely mondatban az S és a V között az egyeztetés sajátos: (Ter., OcsT. 101) *əŋkim əj ninäti weli nøyi mälaskän* 'anyám (Sg.) egy nővel együtt (Sg.) rénhúst főztek (Dl.)', (Ter., OcsT. 99) ...*päni äpim əŋkim-näti pöyär kat wer-yälyän* '... és apám (Sg. anyámmal (Sg.) gerendaházat csináltak'.

Az ergatív mondszerkezetek

Az ergatív mondszerkezetek körét két mondszerkezet, az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ és a /6/ $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ mondszerkezet alkotja. Az ergatív szerkezeteket az objektális mondszerkezetek más tagjaival egybevetve kettősség jellemzi: az ergatív mondszerkezetek az O—V tekintetében az aktív, az S tekintetében pedig a passzív mondszerkezettel hasonlóak.

A két ergatív mondszerkezet egymástól az O determináltságában tér el. Az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ szerkezetben lévő objektális viszony indeterminált. A /6/ $S_x-O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ szerkezet objektális viszonya pedig determinált. Az aktív mondszerkezetekhez hasonlóan az /5/ mondszerkezetet **indeterminált ergatív**, /6/ mondszerkezetet viszont **determinált ergatív** mondszerkezetnek nevezzük.

Az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezet

A mondat szerkezet szimbóluma: $S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$. Pl.:
(Ter., Bukv. 116) $s\ddot{u}\eta kn\grave{a} m\grave{a}\gamma konk\grave{a}mt\grave{a}w\grave{a}l$ 'a Nap melegíti a földet'.

A mondat szerkezet egyéb kérdéseire vonatkozólag ld. alább.

A /6/ determinált ergatív mondat szerkezet

A mondat szerkezet szimbóluma: $S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$. Pl.:
(Ter., Bukv. 109) $du\ddot{n}\grave{a}n\grave{a} nipik l\ddot{o}\eta\grave{a}'k\grave{a}t\grave{a}st\grave{a}$ 'D. a könyvet olvasni kezdte'.

A mondat szerkezet egyéb kérdéseire vonatkozóan ld. alább.

Az ergatív mondat szerkezetek kongruenciális viszonyai

Kongruencia, s ezen belül az $O_{\text{indet}}/O_{\text{det}}$ jelölése szempontjából is, az ergatív mondat szerkezetek azonosak az aktív mondat szerkezetekkel. Pontosabban, az /5/ $S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$ mondat szerkezet azonos az indeterminált aktív /3/ $S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$ mondat szerkezettel, a /6/ $S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$ mondat szerkezet pedig a determinált aktív /4/ $S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$ mondat szerkezettel, valamint e szerkezetek kongruencia-szabályaival.

Példamondatok az a) $O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ és a b) $O_{\text{det}}-V_{\text{det}}$ kongruenciális viszonyra: (i) O_{sg} esetén: a) (Ter., Bukv. 116) *sūḡknə məḡ konkəmtəwəl* 'a Nap melegíti a földet', b) (Ter., Bukv. 109) *duñänə nipik löḡə'kəṭəṣtə* 'D. a könyvet olvasni kezdte'; (ii) O_{pl} esetén: a) (KT. 460 a) *pownə min' kätləwtəs* 'a pap összeesketett minket (Dl.)', b) (Ter., OcsT. 117) *pär-ni-nə nūrḡəl tōḡi wəḡḡəl* 'a boszorkány az ő csizmáját (Dl.) lehúzta (tkp. vette)'.

Az /5/ $S_x-O_{\text{indet}}-V_{\text{indet}}$ ergatív indeterminált mondat szerkezetekben a V-nek PI_3 -ban két alakja van:

(a) (praes.) -əlt, (praet.) -ət és (b) -təl.

A két alakváltozat előfordulása attól függ, hogy az O szerepét a) $PronP$, vagy pedig b) N tölti-e be. $PronP$ esetén a V alakja -(ə)t, N esetén viszont -təl. Pl.: a) (Gu., EOChr. 137) *kōḡḡi'nə mǎnt liwəlt* 'a szúnyogok csípnek engem ($PronP$)', (Pra., Po. 20) *nāḡi-kijitnə mǎnt kit't'a piriḡəṣət* 'a gyermekek engem ($PronP$) maradni kértek', b) (Pra., Po. 15) *jīn'wəllənə joḡ ləḡəllətəl* 'a tuskéi védik a sündisznót' (N)', (Ter., Bukv. 70) *jaḡnə iḡ ḡl wəṣətəl* 'az emberek a medvét (N) megölték'.

A -təl alakú mondat szerkezetekben az O és a V között a kongruenciális viszony egyéb tekintetben ugyanolyan mint általában az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben (valamint a /3/ mondat szerkezetben). A kérdéses S_{PI_3} mellett a V alakja az O-nak mind Sg, mind Dl és Pl megjelenése esetén egyaránt egy és ugyanaz ("x"). Pl.: (i) O_{sg} esetén: (Ter., Bukv.

70) *jaɣnə iɣ il welsətəl* 'az emberek a medvét (Sg.) megölték',
 (ii) O_{Pl} esetén: (Pra., Po. 20) *jaɣnə miɣlalna' kajutət əjnəm*
telə wersətəl 'az emberek bőröndjeikkel a kajütöket (Pl.) mind
 teljesen elfoglalták (tkp. csinálták)'.

Megjegyzés:

Egy mondatban az egyeztetés sajátos: (Ter., Ocs. 50)
püt'käl'inə wəstə joɣəl pəni pöɣ 'a madárka vette (é.:
 fogta) az fjat és a nyilat'. Egy másik mondat minden
 bizonnyal téves: (Ter., Bukv. 67) *əɣkilnə jetərkit*
lawkaya tustə 'anyja a fajdkakasokat (Pl.!) a boltba
 vitte (Sg.!). Helyesen valószínűleg: *tustə* helyett
tusətə' (pass.). Ebben az esetben a (Ter., Bukv. 67)
 mondat a passzív mondat szerkezet körébe tartozik.

A passzív mondat szerkezet

A passzív mondat szerkezetnek az aktív és az ergatív
 mondat szerkezetekkel ellentétben mindössze egy fajtája van: /7/
 $S_x - O_{pass} - V_{pass}$.

A passzív mondat szerkezet az aktív és az ergatív
 mondat szerkezetektől több tekintetben is eltér:

1. A passzív mondat szerkezet V -je egy csak a passzív
 mondat szerkezetre jellemző **-uj-** elemet (is) tartalmaz. A mon-
 dat szerkezet S -e kötelezően S_x . Ebből a szempontból a passzív
 mondat szerkezet közös az ergatív mondat szerkezetekkel s velük
 együtt közösen eltér az objektális aktív mondat szerkezetektől.

2. A passzív mondszerkezetben az objektális viszony sajátos. Az aktív és az ergatív mondszerkezetekben az objektális viszony vagy indeterminált ($O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$) vagy determinált ($O_{\text{det}} - V_{\text{det}}$), amit a V kettős (V_{indet} , ill. V_{det}) paradigmásora fejez ki. A passzív mondszerkezet V-jének ezzel szemben csak egy paradigmásora van. Ily módon a passzív mondszerkezet V-je az O jellegét illetően csak egyféle viszonyt fejezhet ki. Ez elméletileg háromféle lehet: (i) indeterminált, (ii) determinált, illetve (iii) indifferens.

Formai szempontból, de funkcionális szempontú megfontolások alapján is a passzív mondszerkezetben lévő O-t a V_{pass} jelölésből kiindulva az $O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}} / O_{\text{indet}} - V_{\text{det}}$ viszony és jelölés alapján $O_{\text{pass}} - V_{\text{pass}}$ jelöléssel szimbolizáljuk.

3. A passzív mondszerkezet O elemének a szerepét N_0 vagy PronP_0 tölti be. Pl.: (Gu., EOChr. 139) *iminə iki l'öytəmältəli* 'az öregasszony által az öregember szidatik', (KT. 446 b) *kəčənə mä pitsujəm* 'a betegség által én elérettem'.

Megjegyzés:

Néhány mondatban O-ként PronP_i áll: (i) (Gu., mscr.) *männə löγət wuγali* 'általam ő (tkp. őt) láttatott', (ii) (Gu., mscr.) *männə nõγə'-pə wuγalujən* 'általam te is (tkp. téged is) láttattál', (iii) (KT. 395 b) *[mōyi nempə wäsen?]* *mänt krikoriγ wuγali* '[(te) milyen nevű vagy?] engem K.-nak hívnak (tkp. hívatik)' (*mänt* 'engem'), (KT. 216 a) *mänt griškāy wuγali* '"menja zovut Grigorim", engem G.-nak hívnak

(tkp. hívatik)' (mänt 'engem'), (iv) (Gu., EOChr. 142) [t'i säyi jāmāki, pīrās tul-pul, welsujān.] t'i säyi, tul-pul, nõḡat ilā onāltāsi '(Így jól van, öreg bolond, megverettél.) Így, bolond, téged megtanítottak (tkp. megtanítottott)' (tul-pul 'bolond'; nõḡat 'téged').

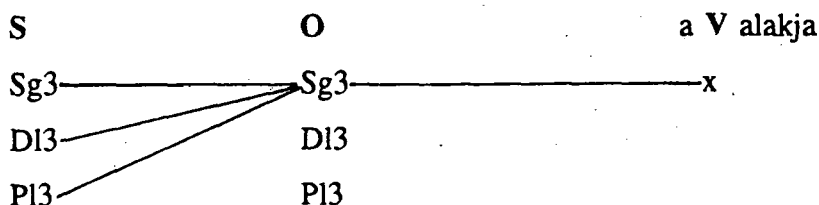
A kérdéses mondatok közül az (i), valamint talán az (ii) mondat is, meglehet, hogy téves közlés. A (iii) típusú mondat, amennyiben helyes, valószínűleg sajátos ellipsis eredménye. A mondat az általános szabályoknak megfelelően a következő lenne: **jaḡnā mā kriḡoriḡ waylujām* 'az emberek által én K.-nak hívatom'. E szerkesztésmód csak a *way-* ige körében fordul elő. A *way-* igének kettős jelentése van: 1. 'hív (vkit vhová)' és 2. 'nevez, hív'. (Ld. a szótári részben is.) Valószínűnek kell tartanunk, hogy a kérdéses (iii) típusú mondat teljes formájában a következőképpen hangzik (lásd a megelőző kérdő mondatot is): **jaḡnā nem mänt kriḡoriḡ wayli* 'az emberek által a név részemről (ti. mänt) K.-nak (vagy K.-ként) neveztetik'. A feltett mondat ily módon mind alakjában, mind jelentésében egyértelmű lenne. Ld. még: (Ter., Bukv. 151) [*jaḡ löḡə metrojəḡ waywəlt*] '[az emberek] őt (tkp. azt) metrónak hívják'. A (iv) mondat szerkesztésének bizonyára stiláris oka van: a *nõḡat* alak lehetséges, hogy nyomatékosító értelmezés következménye.

A passzív mondszerkezet kongruenciális viszonyai

A passzív mondszerkezetben az S, az O és a V körében kongruencia a V és az O között van. A passzív mondszerkezetben a kongruencia szempontjából az S (S_{pass}) indifferens.

Példamondatok a passzív mondszerkezet kongruenciális viszonyaira: a) Az S a Num és a Pers szempontjából különböző, az O_{Sg3} mellett mindig egyaránt V_{Sg3} áll. Pl.: (i) (Gu., mscr.) **männe tim rjt werγäli** 'általam ez a csónak készítettet', (ii) (Gu., EOChr. 142) **iki ləγən täγamin tuli** 'az öregember általuk lökdösve vitetik' stb. b) Az S a Num és a Pers szempontjából azonos (S_{Sg3}). Ezzel szemben az O-nak a Num- és Pers-különbözősége mellett a V-nek a Num-a és Pers-a szintén különböző. Pl.: (i) (Gu., EOChr. 139) **iminə iki l'öγtəməltəli** 'az öregasszony által az öregember szidatik', (ii) (KT. 446 b) **kəčənə mā pitsujem** 'a betegség által én elérettem' stb.

A passzív mondszerkezet kongruenciaviszonyait modellben is kifejezhetjük. Ábránkon az x a megadott V alakot jelenti. A jobb áttekinthetőség kedvéért csak az S_{P3} viszonyt modelláljuk, mellyel az összes többi (hasonló) reláció teljesen azonos.

Az x morfológiai értéke az adott esetben (-uj- >)-i.
 Pl.: (Gu., EOChr. 139) *iminə iki l'öytəmältəli* 'az öregasszony
 által (Sg3) az öregember (Sg3) szidatik (Sg3)', (Gu., EOChr.
 142) *iki ləγən təγamin tuli* 'az öregember (Sg3.) általuk (Pl3.)
 lökdösve vitetik (Sg.)'.

Megjegyzés:

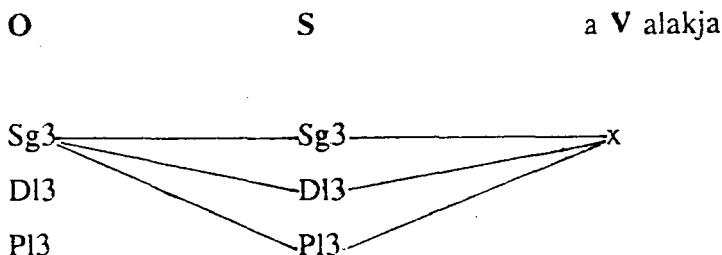
·Viszonylag nagy számban találunk olyan mondatokat is, amelyekben a kongruencia sajátos, a fentiektől látszólag vagy valóságosan eltérő. Pl.: (i) (Ter., Bukv. 55) *kä' liskəl iγknə rəkətəsi* '(az ő) két madárhurokja (Dl.) a fogolymadár által leeresztetett (Sg.)'. (Az eredetiben tévesen *rəkətisi*.); (ii) (Ter., Bukv. 139) *kötəylām wäl'nə tōyi kəñäγtəli* 'kezem (Dl.) a bokor által megkarmolódtatik (Sg.)'; (iii) (KT. 257 b) *min lokəlamən səmlin wət'kəlsəγən* 'a mi lovaink (Dl.) szívei (Pl.) elégettettek (értsd: agyonhajszoltattak) (Dl.)'; (iv) (Ter., Bukv. 130) *tōt wajγət litə lit-ot werlātə* 'ott állatok étele (tkp. állatokat etető /Part./ étele) készíttetik (Pl.)'; (v) (Ter., Bukv. 78) *welit möγ-aləγ-kām pəγtə pājnə pōyli* 'a rénszarvasok (Pl.) valamilyen fekete csomótól üzettenek (Sg.!)'. Az idézett mondatok mindegyikében a V egyaránt Ps3-ban áll. Num tekintetében viszont az S, az O és a V körében a következőket találjuk:

	S _x	O	V
/i/	Sg.	Dl.	Sg.
/ii/	Sg.	Dl.	Sg.
/iii/	*Dl.	Pl.	Dl.
/iv/	*Pl.	Sg.	Pl.
/v/	Sg.	Pl.	Sg.

Úgy tűnik, hogy a kérdéses mondatokban kongruencia nem az O és a V, hanem az S és a V között van. Nyelvemester hiányában e mondatok helyességéről nem volt módunkban meggyőződni. Az (v) mondat szerkezete N. I. Tyerjoskin szíves szóbeli közlése alapján is "nem érthető". Ha e mondatok helyesek, akkor e mondatokban minden bizonnyal az egyébként általános S és V közötti "értelmi" egyeztetéssel van dolgunk.

A passzív mondat szerkezetben lévő kongruencia szerkezete szerint hasonló a /3/ $S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$, valamint az /5/ $S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}}$ indeterminált aktív, illetőleg indeterminált ergatív mondat szerkezetek kongruenciája szerkezetével. Az eltérés a passzív és az említett aktív, valamint ergatív mondat szerkezetek között szempontunkból az S és az O "helyében" van. A kérdéses kongruenciabeli egyezés különösen akkor szembevetendő, ha modellünkön az S és az O helyét megcseréljük.

A passzív mondszerkezet kongruenciarendje O—S—V sorrend esetén:

Egybevetésül lásd "Az S, az O és a V kongruenciális viszonyai O_{indet} esetén" alatti modellt. (Ld. "Az aktív mondszerkezetek kongruenciális viszonyai" cím alatt.)

Az objektális mondszerkezetek bővítettsége

Az O-nak a vahi osztják nyelvben a következő kiterjedtségi rendszere (Ext-ja) van:

O — O_2 , melyben

$$O_2 \rightarrow \left\{ \begin{array}{c|c} \text{Med} & \text{Ins} \\ \text{Lat} & \text{Tra} \\ \text{Abl} & \end{array} \right\}.$$

A bővített objektális viszony része lehet mind aktív és ergatív, mind passzív mondszerkezetnek.

Az aktív és az ergatív mondszerkezetekben az O_2 az O-nak az indeterminált/determinált voltát illetően nem játszik

meghatározó szerepet. Az O_2 grammatikai számbelisége az O és a V kongruenciája szempontjából szintén indifferens. Pl.: (i) kötőy köy^{al} w^{aji}! 'a kézből (Sg.) a csészét (Sg.) vedd (el) (Sg.)!', (ii) [əy^{ki}] linöy loy^{al}'i wəstə '[az anya] tőlük (Dl.) a lovacska (Sg.) (el)vette (Sg.)'. Az objektális mondat szerkezetek a) Med, b) Lat, c) Abl, d) Ins és e) Tra bővítettségét az alábbiakban részletezve is felsoroljuk:

a) A mondatok viszonylag kisebb számú csoportjában az O -hoz O_2 -ként Med járul: $O_2 \rightarrow \text{Med}$. Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Ocs. 53) löy m^{ant} n^oyitə mäs 'ő nekem (tkp. engem) húst (Med) adott', a /4/ determinált aktív mondat szerkezetekben: (KT. 639 b) m^a suy^{am} k^{är}-jəy^{kə} n^äsitəsim 'én a bőrt festékkel (Med) festettem'; (ii) az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben: (Ter., Ocs. 53) löy^{ən} m^{ant} suməⁿ'y^a majl^{as} 'ő nekem (tkp. engem) kendőt (Med) ajándékozott', a /6/ determinált ergatív mondat szerkezetben: (Gu., mscr.) löy^{ən} əj-ni köy^{ər}'-jəy^{kə} m^{altə} 'ő a kislánynak (tkp. a kislányt) levest (Med) adott'; (iii) a /7/ passzív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 41) əⁿⁿⁱ əp^{ilnə} p^äkitə luti 'A. apja által babával (Med) vásároltatott (é.: A-nak apja babát vásárolt)'.

b) Az összes $O-O_2$ típusú mondatoknak több mint a felében az O -hoz O_2 -ként Lat csatlakozik: $O_2 \rightarrow \text{Lat}$ (Lat/Dat). Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben: (Ter., Bukv. 32) usta tor kata tus 'U. szíjacsot vitt a házba', a /4/

determinált aktív mondszerkezetben: (Gu., EOChr. 139) ...**iki sajəw t'arsa pənyas** 'az öregember a hálót a tengerbe eresztette (tkp. tette)'; (ii) az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezetben: (Gu., mscr.) **lōγən mǎnt lōγä majlās** 'ő engem neki ajándékozott', a /6/ determinált aktív mondszerkezetben: (Ter., Bukv. 45) **äm'nə sas mǎnǎ tustə** 'a kutya nekem a hermelint (oda)hozta'; (iii) a /7/ passzív mondszerkezetben: (Gu., EOChr. 134) **mǎnnə nipik lōγä mǎγəsi** 'általam a könyv neki adatott'.

c) Megközelítőleg annyi mondatban, mint amennyi az a) Med csoportba tartozik, a mondatok egyik csoportjában az O-hoz O₂-ként Abl kapcsolódik: O₂ → Abl (Abl, Prol). Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondszerkezetben: (Ter., Bukv. 33) **wari riγəy luw tuγas** 'W. a csónakból evezőt hozott', a /4/ determinált aktív mondszerkezetben: (Pra., Po. 6) **[lōγ] linōγ loγal'i wǎstə** '[ő] tőlük (Pl.) a lovacsát elvette'; (ii) az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezetben: (Ter., Bukv. 120) **sōγəsnə mǎγən at'oγ kartofja, morkowka, kapusta nuk wǎlōγ** 'ősszel mi a kertből a burgonyát, a sárgarépat, a káposztát felszedjük (tkp. fel vesszük)', a /6/ determinált ergatív mondszerkezetben: (Ter., Bukv. 141) **dašənə griša kōrəlōγ kǎtəlsətə** 'D. G.-t a lábánál megfogta', (iii) a /7/ passzív mondszerkezetben: (Pra., Po. 21) **juγəy weri** '[mi] készítettett fából [házatokban, az osztályban]?', (Ter., Bukv. 133) **ǎmpə'nə wokəl'i lǎγəlōγ kaγrəmtəsi** 'a kutyák által a rókácska a

farkánál megragadtatott'.

d) A mondatok között megközelítőleg olyan számban mint a c) csoportba tartozókban az **O** bővítményeként **Ins** szerepel: **O₂ → Ins**. Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondszerkezetben: (Gu., EOChr. 139) **iki sajəwna' kul kəŋ'wəl** 'az öregember hálóval halat fog', a /4/ determinált aktív mondszerkezetben: (Gu., mscr.) **nipik kötənnət waji!** 'a könyvet a keziddel vedd (el)!'; /ii/ az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezetben: (Pra., Po. 20) **jaŋnə miŋlalna' kajutət əjnəm telə wersətəl** 'az emberek bőröndjeikkel a kajütöket mind telerakták (tkp. telivé csinálták)', a /6/ determinál ergatív mondszerkezetben: (Ter., OcsT. 114) **səwsə ikinə t'u juŋ ləjəmnə' joyimətə** 'S. öreg azt a fát fejszével ütötte'; (iii) a /7/ passzív mondszerkezetben: (Ter., Bukv. 100) **tim ščotkana' pöŋk l'öyitəli** 'ezzel a kefével a fog mosatik'.

Megjegyzés:

Két mondatban az **Ins** használata sajátos. E mondatok: (Gu., EOChr. 138) **kulnat məŋət läwtikətəwəl** '(ő) hallal (Ins) fog bennünket etetni', (Pra., Po. 26) **məŋ maslana' päni səlnəna' lilöŋ** 'mi [ételt] (ét)olajjal és sóval eszünk'. Nagyon valószínű, hogy e mondatok orosz nyelvszemléletet tükröznek (vö. Pra.: "s maslom i solju" stb.).

e) A mondatok meglehetősen kis részében az **O** bővítményéül **Tra** használatos: **O₂ → Tra**. Pl.: (i) a /3/ indeterminált aktív mondszerkezetben: (Ter., Bukv. 151) **[jaŋ] löŋə'**

metrojəɣ wagwəlt '[az emberek] őt (tkp. azt) metrónak hívják',
 a /4/ determinált aktív mondatszerkezetben: (KT. 655 a) **əj
 päjəɣ otət čäɣəjilən!** 'egy csomóba (tkp. csomóval) gyűjtsd a
 dolgokat!'; (ii) az ergatív mondatszerkezetek köréből nincs
 példánk; (iii) a /7/ passzív mondatszerkezetben: (KT. 904 b) **kul
 t'oŋkə töɣə'nə lisi** 'a hal kozmává a tűz által égettetett'.

Az objektális mondatszerkezetekben lehet egy vagy több
 C is: $C \rightarrow$ a) Loc

b) Temp

c) Mod

Pl.: a) (Ter., OcsT. 102) **əŋkim jəpiwänkə puɣəl l'äŋkəwsənə
 jaɣnə čäɣiɣəli** 'anyám J. falu temetőjében (Loc) az emberek
 által eltemetett', (Ter., OcsT. 112) **t'u pɪrən körək uɣəl nuɣ
 iləmtə** 'azután (tkp. az után, Temp) a sas a fejét fölemelte',
 (Ter., Bukv. 150) **məŋən čəkə məɣöɣ ləŋɣəlöɣ** 'mi nagyon
 (Mod) szeretjük hazánkat'.

Egyes mondatokban nemcsak egy $O \rightarrow O - O_2$ objek-
 tális viszony van, hanem több is. E szerkezetek valójában két
 (vagy több) objektális szerkezetből állnak. (Pl.: (Ter., Bukv. 71)
təsöɣ raja oljala jernäs jantəs 'a szövetáruból R. O.-nak ruhát
 varrt'. E mondatban két bővített (Ext) objektális szerkezet van:
 (i) **jernäs oljala** 'ruhát Oljának' és (ii) **jernäs təsöɣ** 'ruhát
 szövetáruból'.

A többszörös objektális szerkezeteket felsorolásunkban
 összetevőik szerint tartjuk számon. Az előbbi mondatot például

(b)+(c) szimbólummal, amelyben a (b) az (i) alatti **Lat**-os, s a (c) az (ii) alatti **Abl**-os szerkezetet jelöli.

Anyagunkban a következő összetett objektális szerkezetek fordulnak elő:

1. (a)+(b): **MedLat**. Pl.: (Pra., Po. 21) **mä əḡkim majəlt-otə məsi jəmə** 'ropiltəmala 'az én anyám jutalommal adattatott a jó munkájára (tkp. dolgoztára; Part.)'.

2. (a)+(c): **MedAbl**. Pl.: (Gu., mscr.) **löḡən iḡ muḡti köčkə pultə** 'ő a medvét késsel keresztül szúrta'.

3. (b)+(b): **LatLat**. Pl.: (Ter., OcsT. 103) **kəljata-pə lit-ot ləḡ pəḡlətəla pəḡyalt** 'az emberek a halottaknak is [a sírhoz] ételt az ő oldalukra (Pl.) tettek'.

4. (b)+(c): **LatAbl**. Pl.: (Ter., Bukv. 71) **təsöḡ raja oljala jernəs jantəs** 'a szövetáruból R. O.-nak ruhát varrt'.

5. (b)+(d): **LatIns**. Pl.: (KT. 663 b) **pəkənə** 'jor-möḡlə joḡili 'a rénszarvas a kantárszárral egyenes irányba üttetik'.

6. (c)+(d): **AblIns**. Pl.: (Gu., mscr.) **löḡən kəsi ləjəmnə** 'uḡəloḡ joḡimtə 'ő az embert fejszével fejen (Prol.) vágta'.

7. (d)+(e): **InsTra**. Pl.: (KT. 385 b, 547 a) **köḡnə** 'mustəmaḡ jan'li 'gyönggyel (tkp. kövel) széppé varratik'.

A felsorolt — jobbára csak szórványosan előforduló szerkezetek — a következő típusokat alkotják: (i) **Lat** — **Med/Ins** (ld. az 1., 5., valamint a 2. és a 6. pontban, mely két utóbbihoz ld. még az (ii) pontot is, ti.: **MedAbl** (← **Med-**

Lat+LatAbl. (ii) **LatAbl** (ld. a 4. pontban), valamint (iii) **LatTra** és (iv) **AblTra**, melyeket a 7. pontban lévő **TraIns** miatt kell feltenni (ti. **TraIns** ← **TraLat+LatIns**).

Az objektális mondat szerkezetek elemeinek
lineáris elrendeződése

A /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. **S—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 72) **wańja näl täjawäl**
'W.-nak nyila van (tkp. W. nyilat bír)'.
2. **S—C—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 72) **jaγ t'arəsna kul**
welwält 'az emberek a tengeren halat fognak'.

2. **S—C—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 72) **jaγ t'arəsna kul**
welwält 'az emberek a tengeren halat fognak'.

3. **C—S—O—V**. Pl.: (Ter., Bukv. 91) **tim löγən kul**
weltə briγada ärki kul weləs 'ezen a nyáron a halászbrigád
(tkp. halat fogó brigád) sok halat fogott'.

4. **S—O—V—C**. Pl.: (Ter., OcsT. 116) **...mä əssäläm**
...män' läγəlwält lök pöγəlnə 'az én családom (Pl.) engem vár
(Pl.) az út oldalán'.

5. **C—S—C—O—V**. Pl.: (Ter., OcsT. 102) **t'u pīrnə**
jömöγ jaγ tewərsäγ jəmə jaγnati pət'ä werəkätəsət 'azután a
jött (Part., Px.) emberek a halott embereket üdvözölni kezdték
(tkp. a halott emberekkel üdvözlést csinálni kezdtek)'.

6. **C—C—C—S—C—O—V**. Pl.: (Ter., OcsT. 117) **äləγ**

nuk külmilnə t'u kotəl [lõγ] mərəm əj köl-pə ənt atwəl 'reggel felkelése (Part.) után az nap [ő] csak egy szót sem beszél'.

7. S—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 9) ləγ kul jöγk ujnə welwəlt 'ők halat a jég alatt fognak'.

8. S—C—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 113) nõη muγka mǎnt at't'itə kötəltəγälən 'te múltkor engem szintén bántottál'.

9. S—O₂—O—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Ter., Ocs. 53) [lõγ] oγpitə mǎnt werəs 'ő ajtót (Med) csinált nekem (tkp. engem)', (Ter., Bukv. 44) ku loγa pam tus 'a férfi a lónak füvet hozott', (Ter., Bukv. 33) wari riγtoγ luw tuγas 'W. a csónakból evezőt hozott', (Gu., EOChr. 139) iki sajəw-na' kul kəŋ'wəl 'az öregember hálóval halat fog'.

10. S—C—O₂—O—V (O₂ → Lat/Abl). Pl.: (Gu., EOChr. 139) nõη tōγ lōγöγ juγ-kuri wəγäsən 'te bár tőle fateknőt kértél volna'.

11. C—S—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 115) t'i jimeγ kotələnə məγ školaja kol-juγ tušöγ 'azon az ünnepi napon mi az iskolába fenyőfát vittünk'.

12. C—S—C—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 127) tələkkə jəmənə lōγ os lawkəγa räk ältəkətəs 'télre (Tra.) válva (Part.) ő ismét a boltba lisztet hordani kezdett'.

13. O₂—S—O—V (O₂ → Lat/Abl). Pl.: (Ter., Ocs. 48) loγəta məγ pam joγəmsöγ 'a lovaknak mi füvet vágtunk', (Ter., Bukv. 126) weli-əγətoγ jaγ ejəm werwəlt 'a rénagancsból az emberek enyvet készítenek'.

14. C—O₂—S—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 112) *aj-lä'nə kuja kōrək t'u köl atwəl* 'egyszer a férfinak a sas így (tkp. az szót) szól'.

15. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 5 b) [lōγ] *āj tus mänä* 'ő nekem hírt hozott'.

16. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) *mā nōγət katə majəlləm* 'én neked (tkp. téged) házat (Med.) ajándékozok', (Ter., Bukv. 32) *usta tor kata tus* 'U. a forgácsot a házba vitte', (Gu., EOChr. 139) [iki] *kāsi köl kuloy əntə kolγas* 'az öregember emberi hangot haltól (Abl.) nem hallott', (Ter., Bukv. 115) [məγ] *t'i kol sükəγ otətna' iγə'γasōγ* ' [mi] azt a fenyőt szép díszekkel (tkp. dolgokkal) (tele)aggattuk', (Ter., Bukv. 151) [ləγ] *lōγə' metrojəγ waγwəlt* 'ők azt (tkp. őt) metrónak hívják'.

17. S—C—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 83) *žora wič urokət məγä pämiləwəl* 'Zs. mindig a leckéket nekünk megmutatja'.

18. C—S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (Gu., EOChr. 139) *ajpä iki sajəw t'arsa pānγas* 'egyszer (először) az öregember a hálót a tengerbe eresztette (tkp. tette)', ? (Ter., OcsT. 101) *tōppa [məγ] āpiγ kəčəγkə kässōγ* 'lám (ím ott) mi apánkat betegnek (?betegként) találtuk'.

19. S—O—C—O₂—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (Ter., OcsT. 100) *lōγtil mətäl'i-pə ičəkə lula əntə wəwəl* '(ő) maga semmit soha a szájába nem vesz', (KT. 973 a) *lōγ wəγət əjnām*

tewərsäy wersəl 'ő a pénzt (Pl.) teljesen elköltötte (tkp. semmivé tette)'.
'

20. S—C—O—O₂—C—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 137) [lin] t'i emtər kanəɣnə mənt məɣ-päjä impöɣnä 'kājyalɣən '[ők, Dl.] ennek a tónak a partján engem (egy) szigeten (tkp. föld-szigetre) hagytak (Dl.) a kutyánkkal'.
'

21. S—V—O. Pl.: (Ter., Bukv. 125) mä liləm t'ut'-körək-mok 'én eszem tyúktojást'.
'

22. S—C—V—O. Pl.: (Karj., Gramm. 142) [ləɣ] jəmə 'läwə'wəlt ləɣət 'ők jól táplálják őket'.
'

23. S—V—O—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 146) leɣin kojɣal əjnəm nəɣi-kijə 'önnəltəɣəltə 'Lenin akarta (,hogy) minden gyermek (tkp. gyermeket) tanuljon (tkp. tanulásra)'.
'

24. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 125) t'ut'-körək-mok t'ut'-körək məwəl 'a tyúktojást a tyúk adja'.
'

(Összetett szerkezetek)

25. S—O₂—V (O₂ → Lat) + O₂—S—O—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 71) təsöɣ raja oljala jernəs jantəs 'a szövetből R. O.-nak ruhát varrt'.
'

26. S—O₂—O—V (O₂ → Lat) + S—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 103) [ləɣ] 'käləjata-pə lit-ot ləɣ pöɣlətələ pənɣəlt '[ők] a halottaknak is ételt az ő oldalaikra helyeztek'.
'

27. ? C—S—O—V—O₂ (O₂ → Ins) + C—S—O—O₂—V

(O₂ → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 135) **kuntənə killōγ ula wañ'γalōγ teləl** 'amikor edényeinket boggyóval (Lat.) tele (tkp. telivel) gyűjtöttük'.

28. ? S—O₂—V—O (O₂ → Lat) S—V—O—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 927 b) **mä nəṗä pirtəm jaγ əjnäm nula čäγitāγ** 'én neked parancsoltam a népet mind egybe (össze) gyűjteni'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Gu., EOChr. 133) **nōṭ nān tājawən?** 'neked kenyered van (tkp. te kenyeret bírsz)?'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) [**nōṭ**] **mōγōl'inə put werwən?** '[te] miben főzöl ételt (tkp. fazekat)?'.

3. C—S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 105) **mōγə səγət āpim wajəγ kəṇ'wəl?** 'apám hogyan vadászik (tkp. vadat keres)'.

4. S—O—V—C. Pl.: (Ter., Bukv. 106) [**nəṭ**] **mōγōl'i werlətəγ školanə?** '[ti] mit csináltok az iskolában?'.

5. S—O—C—V. Pl.: (KT. 367 a) **nōṭ ləγə' ko' wusən?** 'te őket hol láttad?'.

6. S—O₂—O—V (O₂ → Lat/Ins). Pl.: (KT. 675 b) **nōṭ mōγōl'iγət pūγəl tälwen?** 'te mibe húzol fonalat?', (Gu., mscr.) [**nōṭ**] **mōγōl'inä' put werwən?** '[te] mivel (é.: miből) készítesz ételt (é.: ebédet, tkp. fazekat)?'.

7. O₂—S—O—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 125) **kōl't'aγ nōṭ mes-jəṭk wəwən?** 'honnan veszed te a tejet?'.

8. S—O—O₂—V (O₂ → Med/Tra). Pl.: (Gu., mscr.)

[nõŋ] mǎnt mōŋōl'itǎ majǎllǎn? '[te engem] mivel ajándékozol (meg)?', (Gu., mscr.) [jaŋ] nõŋǎt mōŋi nempǎŋ waŋwǎlt? '[az emberek] téged hogyan (tkp. mi nevűvé) hívnak?'.
9. O—S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 141) mōŋōl'i lõŋ wuwǎl? 'mit lát ő?'.
10. O—S—C—V. Pl.: (Ter., Bukv. 113) mōŋōl'i mǎŋ mǎlǎlǎl werŋǎlõŋ? 'mi tegnap mit csináltunk?'.
11. O—C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 131) mōŋōl'i wor-ontnǎ woki pǎni pükini kǎskǎkǎn? 'mit talált (Dl.) a róka és a nyúl az erdőben?'.
12. O—S—V—O₂ (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 126) mōŋ-alǎŋ otǎ' jaŋ werwǎlt weli-sõŋoŋ? 'milyen dolgokat készítenek az emberek a rénszarvasbőrből?'.
13. O—S—O₂—V (O₂ → Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 110) mōŋōl'i ämp-mokal'iŋǎn pǎkina' wersǎŋǎn? 'mit csináltak (Dl.) a kutyakölykök (Dl.) a babával?'.
14. O—V—S. Pl.: (Ter., Bukv. 125) mōŋōl'i liwǎl t'ut'-kõrǎk? 'mit eszik a tyúk?'.
C) A felszólító mondatok körében
1. [S]—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 119) put wǎrǎ! '[te] ételt készíts!'.
2. [S]—C—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 112) ... ajǎmpǎ mǎnt il jǎŋtǎ! '[te] egyszerre lőjj agyon!'.
3. C—S—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 106) ... os nõŋ jom liŋǎ! 'te pedig zelnicemeggyet egyél!'.
118

4. [S]—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 24) mǎnt nõḡtinnä‘ wǎjä! '[te] vígy engem magaddal!'.
[S]—O₂—O—V (O₂ → Lat/Abl/Med). Pl.: (Ter., Ocs. 72) mǎtāl'itǎ mǎnt čöčǎ! 'nyújts nekem (tkp. engem) valamit (Med)!', (Gu., mscr.) mǎnǎ wǎḡ lǐlma! 'lopj nekem pénzt!', (Gu., EOChr. 140) löḡöḡ kat wǐḡa! 'tőle házat kérj!'.
6. S—C—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) nõḡ os mǎnǎ t'umint nipikāl'i wǎjä! 'te szintén nekem olyan könyvecskét vegyél!'.
7. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 140) oḡ pǎnḡila kula! 'fejet hajts a halnak!'.
8. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Abl/Med). Pl.: (Ter., OcsT. 110) mǎnt lit—otǎ mǎjä! 'nekem (tkp. engem) ételt (Med) adj!', (Ter., Bukv. 139) luj lujǎna ǎntǎ! 'gyűszút húzz az ujjadra!', (Ter., Bukv. 141) mǎnt kōrǎmöḡ kitlǎ! 'engem a lábamnál fogj meg!'.
9. S—C—O—O₂—V (O₂ → Med). Pl.: (KT. 789 a) os mǎn' kulǎ piltǎ! 'még adj (tkp. segíts) engem hallal (Med)!'.
10. S—V—O. Pl.: (Ter., Bukv. 123) tiḡtitǎḡ ul—nemǎt! 'mondjatok bogyó-neveket!'.
11. [S]—V—O—C. Pl.: (KT 287 a) liḡlǎ mǎnt kōḡǎrtǎ koḡat 'várjál engem (egy) fazék felforrása (Part.) ideig (tkp. hosszat)!'.
119

A /4/ determinált aktív mondatsekezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 142) **griša lopaltə juɣəl wəstə** 'G. vette a horgászbotját (tkp. horgászó botját)'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 112) ...**körək läwətpə üɣəl ɪl jəɣnəmtəɣəltəstə** 'a sas a fejét hétszer lehúzta'.

3. C—S—O—V. Pl.: (KT. 764 b) **petkəɣləməməɣ mä t'i otam malkaɣləɣəlim** 'sietségemből én ezt a dolgom elfelejtettem'.

4. S—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 24) [**mä**] **grjadka jəmə' kɪnlim** 'én az árkot jól ásom'.

5. S—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 109) **mä nəɣə tim nipik löɣəlim** 'én neked ezt a könyvet olvasom'.

6. C—S—O₂—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 94) **pirnə t'elefona feñə wəɣsətə** 'azután ő F.-t telefonhoz hívta'.

7. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 481 a) **mä lüɣwə löɣsim mäntimə** 'én a takarót magamra takartam'.

8. C—S—O—V—O₂ (O₂ → Ins). Pl.: (Ter., OcsT. 107) **minə niɣ jöɣəl mä löɣə' läɣəllim tim juɣnati** 'hozzánk (Dl.) ki (ha) jön, (Part.) én őt várom ezzel a bottal'.

9. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (KT. 639 b) **mä suɣəm kər-jənkə nəsitəsim** 'én a bőrt festékkel (Med) festettem', (Ter., Bukv. 105) **sotər nipikəl konwerta pulsətə** 'Sz. a levelét borítékba tette (tkp. dugta)', (Gu., mscr.)

mä löγə' kötlöγ kätəllim 'én őt kezén(él) fogom', (Ter., Bukv. 145) **[ləγ] bankat mašina'na' jl toγərləlal** 'ők a konzervdobozokat gépekkel lezárják', (KT. 236 a) **löγ mä nólam wəɾəγ utə joγimsəta** 'ő az én orrom véresre (tkp. vérre) ki ütötte'.

10. **C—[S]—O—O₂—V** (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 145) **pīrnə [ləγ] t'u bankat əllə puta pānləlal** 'azután [ők] azokat a konzervdobozokat nagy üstbe (tkp. fazékba) teszik'.

11. **S—O₂—O—C—V**. Pl.: (Ter., OcsT. 100) **mä mäntim semγəlämnə' t'i tāyi əjnəm wuγalim** 'én a saját szememmel (Dl.) ezt mind láttam'.

12. **S—C—O—C—O₂—V** (O₂ → Med). Pl.: (Ter., OcsT. 114) **əlwə tōyi pitmələti nīr wejγəl teləl pərə pāntə** 'Ä. oda jutva (Part.) a csizma szarait (Dl.) hamuval tele rakta'.

13. **S—V—O**. Pl.: (KT. 58 b) **mä ən'lim jernəs** 'én a ruhát felöltöm'.

14. **S—O₂—V—O** (O₂ → Med/Lat). Pl.: (KT. 1100 a) **mä jəγkə läwə'sim mes** 'én vízzel (Med) (meg)itattam a tehenet', (Ter., OcsT. 102) **[min] jaγa eryillimin t'i tāyi** '[mi, Dl.] az embereknek elmondjuk azt a dolgot (tkp. helyet)'.

15. **C—C—S—O₂—V—O** (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) **männə' jōγän tām nōγə məlim t'i nipik** 'velem (,ha) jössz (Part.) akkor neked adom azt a könyvet'.

16. **S—V—O—O₂** (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 110) **min tulimən likər joγpa!** '[mi, Dl.] vigyünk (Dl.) a szánt haza!'.

17. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 66) *impəm mä ojəγlim*
'a kutyám én sajnálom'.

(Összetett szerkezetek)

18. S—O₂—O—V (O₂ → Abl) + S—O—V (O₂ → Lat).
Pl.: (Pra., Po. 14) [lōγ] *məγöγ fašistat silä núγaltastə* '[ō]
földünkről a fasisztákat félre (é. el-) kergette'.

19. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat) + S—O—O₂—V (O₂ →
Med). Pl.: (Ter., OcsT. 104) [lōγ] *ontəl kol-juγ lewsə lerəm-*
tastə näməkə əlata '[ō] a belsejét fenyőággal (Med) beterítette
puha fekvésre'.

20. ? S—C—O—O₂—V (? O₂ → Ins) + S—C—O—O₂
(O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 114) *əlwa tōyi pitmäläti nīr-*
wejγəl teləl pärə päntə 'Ä. elmenekülve (Part.) a lábbelije
szárát teli (tkp. telivel) hamuval (Med) töltötte (tkp. tette)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Gu., EOChr. 134) *nōγ möγ-aləγ*
l'opi məγäsin? 'te milyen kabátot vettél?'.

2. O₂—S—O—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) *kojat*
nōγ tim weli wəlin? 'te ezt a rénszarvast kinek vásárolod?'.

3. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (Gu., EOChr.
134) *nōγ nipik kat'aja məγäsin?* 'te a könyvet K.-nak adtad?',
(Ter., Ocs. 72) [nōγ] *lan-pōγk möγöl'ikə werlin?* 'te a része-
lőből mit csinálsz (tkp. a reszelőt mivé csinálod)?'.

(Összetett szerkezetek)

4. S—C—O—C—O₂—V—C (O₂ → Lat) + S—C—O—

—C—O₂—V—C (O₂ → Tra). Pl.: (Ter., OcsT. 121) nõγ os luwən wāj mǝγä t'i lerä wǎnt'ǝγ werlin tim l'äl'ǝγ-kölǝγ nowǝ'nǝ? 'te pedig az eveződ nyelét miért ily keskenynek, vékonyra (tkp. vékonnyá) csinálod ebben az ellenséges időben?'.
C) A felszólító mondatok körében

1. [S]—O—V. Pl.: (Pra., Po. 4) prawilo erǝγli! '[te] magyarázd (meg) a szabályt!'.
2. [S—O]—V—C. Pl.: (Gu., mscr.) wǝri mǝtǝ sǝγi! 'csináld akárhogy (bárhogy)?'.

3. S—O₂—O—V (O₂ → Lat/Tra/Abl). Pl.: (KT. 258 b) nǝr-oγa nǝr-wej wǝt'i! 'a lábbeli fejéhez a lábbeli szarát tűzd (oda)!', (KT. 130 a) elǝwtǝγi ǝčnǝ ǝnti! 'felülre (? Prol.) a şubát vedd!', (KT. 655 a) ǝj pǝjǝγ otǝt čǝγǝjilǝn! 'egy csomóba (tkp. csomóvá) a dolgokat gyűjtsd (egybe!)'.

4. S—O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 705 a) lõk pǝmili mǝnǝ! 'mutasd (meg) nekem az utat', (Ter., OcsT. 102) pǝγal'i-kaw ǝl kut'ǝlti ǝntǝ čǝkǝ jistǝlǝ! 'a fiúcskát-mit ne ingereld (,hogy) ne (tkp. nem) nagyon sírjon (Part.)'.

5. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) mǝ uγǝm kötǝ pǝni! 'a fejem(re) kezet (Med) tegyél! (fejfájás esetén mondják)', (Gu., mscr.) tim tǝs mǝnǝ pǝmili! 'mutasd meg nekem ezt az árut!', (Gu., mscr.) kõčǝγ mǝjǝn oγtǝjor wǝji! 'a kést vedd el a ládáról!', (Gu., mscr.) nipik kötǝnnǝt wǝji! 'a könyvet a kezeddel vedd (el)!', (KT. 967 a) nǝr tõjǝγkǝ wǝri! 'a fejszét élesítsd (tkp. élessé csináld)!'.
123

6. S—C—O—O₂—V (O₂ → Med/Lat). Pl.: (KT. 789 a) os löγə' kulə pilti! 'még segítsd őt hallal (Med) (é.: még adj neki halat)!', (Ter., OcsT. 110) nõγ surtən tőγ sülhän muγləl mänä päni! 'te a csukád (ha) felszeletelted (,Part.) a máját nekem tedd (el)!'.
 7. S—V—O. Pl.: (KT. 122 b) äl alili náγin-kijin! 'ne átkozd a gyermeked!'.
 8. S—V—O—C. Pl.: (Gu., EOChr. 136) wəjitən mǎnt minnä! 'vigyetek engem magatokkal (Dl.)!'.
 9. S—O₂—V—O (O₂ → Ins). Pl.: (KT. 531 b) wijnat äl mǎnt'äγti kotəl! 'hiábavalósággal ne mulaszd a napot!'.
 10. S—V—O₂—O (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 1101 b) luti löγä' sumintəγ! 'vásárolj neki kendőt'.

Az /5/ indeterminált ergatív mondat szerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 116) süγknə məγ konkəmtəwəl 'a Nap a földet melegíti'.
 2. S—C—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 150) mǎγən čəkə mǎγōγ lǎγkalōγ 'mi nagyon szeretjük a hazánkat (földünket)'.
 3. C—S—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) nõγ pətānnə əγkimnə mǎnt l'ōγətkəltəs 'te helyetted anyám engem szidott'.
 4. C—C—S—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) t'utnə tōγ löγən mǎnt kǎskəl 'akkor ő engem megtalált volna'.

5. S—O—C—V. Pl.: (Pra., Po. 14) jaɣnə ləɣə' jəmə' nompəlt 'az emberek rájuk (tkp. őket) jól emlékeznek (gondolnak)'.

6. C—S—O₂—O—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Bukv. 120) sōɣəsnə məɣən at'oɣ kartofja, morkowka, kapusta nuk wəlōɣ 'ősszel mi a kertből a burgonyát, a sárgarépát, a káposztát felszedjük (tkp. vesszük)'.

7. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Ter., Bukv. 91) kolhoznij sobrańjańə kul weltə brigada krasnij znamjətə majəlsətəl 'a kolhoz gyűlés(e) a halászbrigádnak (tkp. a hal élő brigádot) vörös zászlót (Med) ajándékozott (Pl.)', (Gu., EOChr. 135) məɣən ləɣə' əllə juɣ kanya amə'ɣalōɣ 'mi azokat (tkp. őket) (egy) nagy fa mellé tettük', (Ter., Ocs. 55) lōɣən mǎnt kötāmōɣ porəs 'ő engem a kezemenél megharapott', ? (Pra., Po. 17) [weli'nə] likər kawəkkə təllətəl 'a rénszarvasok a szánt könnyen (? tkp. könnyűnek) húzzák'.

8. C—S—O—O₂—V (O₂ → Med). Pl.: (Ter., OcsT. 104) pǎ-lǎ'nə jaɣnə mint rǎkə totkəlwəlt 'néha az emberek nekünk (tkp. minket, Dl.) lisztet (Med) hoznak'.

9. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 145) t'i kul mašinətnə lōɣilətəl 'azt a halat gépekkel mossák'.

10. O—S—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 120) t'i owoščit məɣən kat-pəl uja pǎnlōɣ 'azokat a főzelékféléket mi a házipadló alá tesszük'.

11. $O_2-O-V-S$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (KT. 718 b) *torəm-kölä nōḡḡə' löḡətaltawəl pownä* 'a pap téged az isten-szóra (é.: vallásra) megtanít'.

(Összetett szerkezetek)

12. $S-O-C-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Tra$) + $S-O_2-O-C-V$ ($O_2 \rightarrow Ins$). Pl.: (Pra., Po. 20) *jaḡnä mǐnlalna' kajutət əjnäm telə wersətəl* 'az emberek bőröndjeikkel a kajütöket teljesen tele (tkp. telivé) rakták'.

13. $C-S-O-C-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Abl$) + $C-S-O-C-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (Ter., OcsT. 103) *mä əḡkim pōḡla jōmōḡnä əpimnä päni əliwsi əpilnä mänt kötämōḡ kätlämin əḡkim eləwtəki təḡpil-təḡpil əlḡälḡən* 'az én anyám oldalához (é.: sírjához) jöttünk (után, Part.) apám és Ä. apja engem a kezemnél fogva anyám fölött (tkp. keresztül) ide-oda emeltek'.

B) A kérdő mondatok körében

1. $S-O-V$. Pl.: (Gu., EOChr. 137) *kojnə nōḡḡə' pōrəs?* 'ki harapott (meg) téged?'

2. $S-O_2-O-V$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (Gu., EOChr. 133) *nōḡən löḡä rǐtəl tuḡalən?* 'te a csónakját neki elhoztad?'

3. $O-S-C-V$. Pl.: (Pra., Po. 13) *koji wänäm jaḡnä əjnäm tōḡəmtətəl?* 'kinek az arcát ismerik (tkp. ismerték meg) teljesen az emberek?'

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

A /6/ determinált ergatív mondat szerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—O—V. Pl.: (Ter., Bukv. 109) **duñānə nipik löḡə'kātəstə** 'D. a könyvet olvasni kezdte'.

2. S—C—O—V. Pl.: (Gu., mscr.) **löḡən äləḡ tim nipik təḡ tultə** 'ő reggel ezt a könyvet ide hozza'.

3. C—S—O—V. Pl.: (Ter., OcsT. 120) **t'u pīrnə ikinə päni niḡkənnə pä məḡ jag welit wəjläl** 'azután az öregember és az asszonyok (Dl.) a más föld népének a rénszarvasait elvitték'.

4. S—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 109) **äñi-pilnə likər köč ilə nõḡtəstə...** 'nővére a szánt alig megmozdította'.

5. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Alb/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) **löḡən äj-ni köḡər'-jəḡkə mältə** 'ő a kislánynak (tkp. a kislányt) levest (Med) ad', (Ter., Bukv. 131) **pūkininə nõlöl petwə puləkātəstə** 'a nyúl az orrát a csapdába kezdte dugni', (Ter., Bukv. 141) **dašanə griša körölöḡ kätəlsətə** 'D. G.-t a lábánál megfogta', (Ter., OcsT. 114) **səwsə ikinə t'u juḡ läjəmnə' joḡimətə** 'Sz. öreg azt a fát fejszével megütötte'.

6. S—C—O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 112) **kunə os joḡlöl löḡä čöččə** 'az ember ismét az újat reá irányozta'.

7. S—V—O. Pl.: (Ter., Ocs. 50) **püt'käl'inə wəstə joḡəl päni pöḡ** 'a madárka vette az újat és a nyilat'.

8. O—S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 139) **sərrəḡ kulal'i ikinə əsəltə** 'az arany halacskát az öregember eleresztette'.

(Összetett szerkezetek)

9. $S-O-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Abl/Ins$) + $S-O-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Abl/Med$). Pl.: (Gu., mscr.) *lõγæn iγ muγti köčkə pultə* 'ő a medvét késsel keresztül szúrta', (Gu., mscr.) *lõγæn kăsi lăjəmnă* 'uγəloγ joγimtə' 'ő a fejszével az embert fejen (tkp. fejénél) vágta'.

10. $O-S-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Ins$) + $O-S-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Abl$). Pl.: (Ter., OcsT. 120) *tom pīrəs iki lõγæn lăjəmnă* 'uγəltokə joγimtə' 'azt az öreg embert ő fejszével fejen vágta'.

B) A kérdő mondatok körében

1. $S-C-V$. Pl.: (Gu., EOChr. 133) *nõγæn mă rītim təγ tuγalin?* 'te az én csónakom ide hoztad?'.

2. $C-O-S-O_2-V$ ($O_2 \rightarrow Lat$). Pl.: (Ter., Bukv. 138) *mõγi sāγi señă āpilnə pečkənnă* 'l'äγtă önnəltəttə? 'hogyan Sz.-t apja puskával löni tanította?'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

A /7/ passzív mondat szerkezetben

A) A kijelentő mondatok körében

1. $S-O-V$. Pl.: (Pra., Po. 26) *lăwə'tnə pam măralli* 'az eső által a fű nedvesítettik'.

2. $S-C-O-V$. Pl.: (Gu., mscr.) *männə äləγ tim nipik təγ tuli* 'általam reggel ez a könyv ide hozatik'.

3. S—O—C—V. Pl.: (KT. 425 b) *männə lar əjnəm kōrkəmtəsi* 'általam a tó teljesen körüljártott'.

4. C—S—O—C—V. Pl.: (Ter., OcsT. 122) *t'u lä'nə l'äl' jaɣnə pəɣ köč jöɣti...* 'akkor az ellenséges nép által a fiú bár lövettetett'.

5. S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Abl/Med/Ins). Pl.: (Gu., mscr.) *männə löɣ nänə məsi* 'általam ő (tkp. őt) kenyérrel (Med) adatott', (Gu., EOChr. 134) *männə nipik löɣə məɣəsi* 'általam a könyv neki adatott', (Ter., Bukv. 133) *əmpə'nə wokal'i ləɣəlöɣ kaɣrəmtəsi* 'a kutyák által a rókácska a farkánál megragadtatott', (KT. 1062 a) *männə seməɣlām əlləɣ liɣsäɣən* 'általam a szemeim (Dl.) naggyá meresztettek (Dl.)'.

6. C—S—O—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Ins). Pl.: (Ter., OcsT. 107) *minə wənəɣ jōmälə minnə t'u täɣi löɣə erɣəlsi* '(amikor) mi (Dl.) közel jöttünk (Part.) általunk (Dl.) az a dolog (tkp. hely) neki elbeszéltetett', (Ter., OcsT. 117) *mərəm pər-ninə oɣpi köləkkə weri* 'csak a boszorkány által az ajtó nyitottá csináltatott'.

7. O—O₂—S—V (O₂ → Lat/Tra). Pl.: (KT. 904 b) *kul t'opkə töɣə'nə lisi* 'a hal kozmává a tűz által égettetett'.

8. S—V—O. Pl.: (Ter., OcsT. 119) *kunə wəji welmäl wajəɣ...* 'az ember által elvetetett az ölt (Part.) vad...'.

9. S—C—O—V. Pl.: (KT. 18 b) *oɣnə əjnəm öɣəsi loɣ* 'az ár által teljesen (ki) mosattatott a part'.

10. S—O₂—V—O (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 79 b) löγan löγä ärəγtəsi läjəm 'általa neki ígértett a fejsze'.

11. O—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 125) pam məγnə läwə'li 'a fű a föld által tápláltatik'.

12. O—S—C—V. Pl.: (Gu., EOChr. 142) iki löγan täγamin tuli 'az öregember ő általuk lökdösvén vitetik', (Ter., OcsT. 102) əγkim jəpiwänkə puγəl l'əγkəwsənə jaγnə čäγiγäli 'anyám J. falu temetőjében az emberek által eltemettetett'.

13. O—S—O₂—V (O₂ → Lat/Tra/Med). Pl.: (Ter., Bukv. 41) änni äpilnə päkitə luti 'A. az apja által babával (Med) ajándékoztatott (tkp. vásároltatott)', (Ter., Bukv. 141) griša kulnə joγna täləkətəsi 'G. a hal által a folyóba kezdett húzatni', (Gu., EOChr. 140) mä, pirəs iki, iminə wäləka werujəm 'én, öreg ember, az öregasszony által nyugtalanná csináltattam'.

14. O—C—S—O₂—V (O₂ → Lat/Med). Pl.: (Gu., mscr.) nōγ məγən wälmannə männə nänə məγälujən 'te (miközben) nálunk voltál (,Part) általam kenyérrel (Med) adattál', (Gu., mscr.) welit kitətəl jaγnə likərtä jörätət 'a rénszarvasok kettesével az emberek által a szánokba fogattak'.

15. O—O₂—S—C—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., Ocs. 55) läγki ämpöγ männə čökin töγi wəsi 'a mókus a kutyától általam alig vettetett el'.

B) A kérdő mondatok körében

1. C—S—O—V. Pl.: (Ter.; Bukv. 129) möγöl'ä

köskänə löḡkräl'i antə kätəḡäsi? 'miért a macska által az egérke nem fogattatott el?'.
2. **S—O—O₂—V (O₂ — Lat). Pl.: (Gu., mscr.) männa**

koji-käm löḡä majälsi? 'általam ki ajándékoztatott neki?'.
C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

A passzív mondszerkezet körében a legegyszerűbbtől kezdve a bonyolultabbakig igen gyakoriak az elliptikus mondatok. Felsorolásukban a mondatok kérdő, ill. kijelentő voltára nem voltunk tekintettel:

1. **V. Pl.: (Gu., EOChr. 134) patlujəm 'fázom' (pass.).**

2. **S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 135) iḡnə ewsintətəḡälsi 'a medve által szagolgattatott', (Gu., mscr.) kojnə tuli? 'ki által vitetik?'.
3. O—V. Pl.: (KT. 120 a) mä ilimlujəm 'én szégyenke-**

**zem (pass.)', (Gu., EOChr. 134) nōḡ patlujən? 'te fázol?' (pass.).
4. C—C—S—V. (Ter., OcsT. 123) t'u pīrnə jōḡ**

**läḡamin t'utət ajnäm il l'ikəlli 'azután bemenvén azok mind lelövettek (Sg.)'.
5. O—C—V—C. Pl.: (Ter., OcsT. 106) jəḡk—urwi**

**nəḡi-kijət tō' täjaltat löḡən 'az árva gyermekek ott bírattak nyáron'.
6. O—C—C—V. Pl.: (Gu., EOChr. 141) imi os čəkə**

pəḡəmsi 'az öregasszony megint nagyon feldühödtetett', (KT.

799 b) *oγpi māγä čəkə rəkətəsi?* 'az ajtó miért csapatott nagyon (be)?'.

7. O—C—C—C—V. Pl.: (KT. 896 b) *t'u pəsä t'itə tōγ werγäli* '(akkor) pedig így csináltatott volna'.

8. C—V—O. Pl.: (Pra., Po. 7) *mōγi sāγi wakkali ökam kakal'ital?* 'mi módon hívatott a legkisebb testvére?'.

9. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) *kojnə tati weri?* 'ki által így csináltatott?'.

10. C—S—V. Pl.: (Ter., OcsT. 111) *mōγə sāγit nōγən wəγäli?* 'te általad hogyan vettetett fel?'.

11. O₂—O—V (O₂ → Lat/Tra/Med/Ins). Pl.: (KT. 1057 b) *loγləm kulə ökam-otal'i läwə'li* 'rágott hallal (Med) a kisgyermek etettetik', (Ter., OcsT. 145) *t'i kombinata ärki kul tuli* 'abba a kombinátba sok hal vitetik', (Ter., Bukv. 100) *tīm ščotkana' pōγk löγitali* 'ezzel a kefével a fog mosatik', (Karj., Gram. 115) *nelə möγləwäγ räk arli* 'négy részre (tkp. résszé) a liszt osztatik'.

12. O—V—O₂ (O₂ → Lat/Ins). Pl.: (KT. 284 a) *üal kajsi welijä* 'a nyíl a rénszarvasba találtattatott (é.: beletalált)', (KT. 481 a) *männə löγsi lüγwənäti* 'általam befedetett takaróval'.

13. O—O₂—V (O₂ → Tra/Ins). Pl.: (KT. 159 b) *tuslam jōγ'nä' patsat* 'a szakállam (Pl.) jéggel fagyatik (Pl.)', (KT. 495 b) *mōγi nempäγ waγlujən?* 'mi nevűnek (tkp. nevűvé) hívatsz?'.

14. C—S—O₂—V (O₂ → Ins). Pl.: (Gu., EOChr. 135) **koγ məḡən juyna** 'l'äkkäli 'sokáig általunk bottal dobattatott'.

15. O₂—S—V (O₂ → Lat/Med). Pl.: (KT. 100 a) **jəḡkə mǎnnə läwə'si** 'általam vízzel (Med) tápláltatott', (Ter., Ocs. 90) **səwsə ikijə mǎnnə məḡəsujən** 'általam Sz. öregnek mondat-tál (tkp. adattál)'.

(Összetett szerkezetek)

16. O—O₂—V (O₂ → Med/Ins (+ O—V—O₂ (O₂ → Lat). Pl.: (Pra., Po. 21) **mǎ əḡkim majəlt-otə məsi jǎmə** 'ropiltámala 'az én anyám jutalommal (Med.) adatott a jó (tkp. jól) munkájára (tkp. dolgoztára; Part.)', (KT. 815 a) **juγ oγəna** 'ratsi **kanḡa** 'a fa az árral vettetett a partra'.

17. O₂—V (O₂ → Ins) + O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (KT. 663 b) **pǎknǎ** 'jor-möylǎ joγili 'a fékkal középre üttetik'.

18. O₂—O—V (O₂ → Abl) + O—O₂—V (O₂ → Lat). Pl.: (Gu., mscr.) **möyi təḡəjoγ tim joḡəḡ taγpil un'li** 'mely helynél keletik (át) oda ez a folyó?'.

19. S—O₂—V (O₂ → Ins) + S—O₂—V (O₂ → Tra/Abl). Pl.: (Ter., OcsT. 111) **mǎnnə pečkǎnnǎ** 'uḡəltokə joγiγəsi 'általam puskával fejen vágatott', (Ter., OcsT. 117) **kunə uḡəltokə läjəm moknat joγimi** 'az ember által a fejsze fokával fejen vágatott', (KT. 385 b, 547 a) **köḡnǎ** 'mustəmaγ jan'li 'gyönggyel (tkp. kövel) széppé varratik'.

20. S—O—O₂—V (O₂ → Abl v. Lat) + S—O—O₂—V (O₂ → Med) + S—O—O₂—V (O₂ → Abl). Pl.: (Ter., OcsT.

114) *älwänə töləl pärə sāmti čučmi* 'Ä. által onnan hamuval (Med) szembe szórattott' stb.

Az elliptikus mondatoknak az **S—O—V** szempontjából két csoportja van: (i) az **S—V** típus (amelyben: **O→Ø**) és (ii) az **O—V** típus (amelyben: **S→Ø**).

Példamondatok az (i) **S—V** típusra: (KT. 10 a) *läwät'nə əjnām mārasujām* 'az eső által teljesen átnedvesedtem (pass.)', (KT. 852 a) *kojnə ta' sōḡəli?* 'ki által veretik [a harang] ott?', (Gu., mscr.) *männə təḡ tuḡasi-pə* 'általam ide hozatott volna', (Ter., ÖCsT. 111) *männə pečkännə' uḡəltəka jōḡə'ḡäsi* 'általam puskával fejen üttetett', (Gu., EOChr. 135) *koḡ māḡən juḡna' l'äkkäli* 'sokáig általunk bottal dobáltatott'.

Példamondatok az (ii) **O—V** típusra: (KT. 120 a) *mä ilimlujām* 'én szégyenkezem (pass.)', (Ter., Bukv. 100) *tīm ščotkana' pōḡk löḡitəli* 'ezzel a kefével a fog mosatik', (KT. 782 b) *torām pələmtəsi* 'az ég befelhősödött (pass.)', (KT. 782 a) *pələḡ nuḡ tusi* 'a felhő felemelkedett (tkp. vitetett)', (Ter., Bukv. 89) *mä ät'im borisəḡ waḡli* 'az én bátyám B.-nak hívatik', (Gu., mscr.) *mä kuntə-kām wojujām* 'én valamikor elaludtam (pass.)', (Gu., EOChr. 134) *nōḡ patlujən?* 'te fázol' (pass.)'.

A létigére vonatkozólag ld. "A létigés mondat szerkezetek" című részben.

III. A létigés mondat szerkezetek

A létigének az összes többi igtől (V_B -tól) eltérően a vahi osztják nyelvben az indeterminált igeragozás körében két paradigmája van: 1. *wäs-*, *wäl-* és a 2. *wäl-*. Az 1. *wäs-*, *wäl-* paradigma *wäs-* alakja csak jelen időben (Praes.), *wäl-* alakja pedig csak múlt időben (Praet.) használatos. A 2. *wäl-* paradigmának mind jelen (Praes.), mind múlt idejű (Praet.) alakjai is vannak (Id.: Gulya, VONY. 78, EOChr. 246—249).

A létigével alkotott mondatok két csoportra oszlanak. A két csoport aszerint különbözik egymástól, hogy a *V* szerepét betöltő létigének A) van valamilyen névszói bővítménye (a létige kopulatív használatú), illetve B) a *V* szerepét pusztán a létige tölti be. Ennek alapján a két csoport szerkezete a következő: A) S_0-A-V_{intr} , amelyben $V_{intr} \rightarrow NV_B$ és B) S_0-A-V_{intr} , amelyben $V_{intr} \rightarrow V_B$.

A létige két paradigmája, az 1. (Praes.) *wäs-*, (Praet.) *wäl-* és a 2. (Praes., Praet) *wäl-* paradigma közül az A) S_0-A-V_{intr} ($V \rightarrow NV_B$) létigés mondat szerkezetben az 1. (Praes.) *wäs-*, (Praet.) *wäl-* paradigma, míg a B) S_0-A-V_{intr} ($V \rightarrow V_B$) létigés mondat szerkezetben a 2. (Praes., Praet.) *wäl-* paradigma használatos. Pl.: A) (Gu., mscr.) *mä wökəɣ wäsəm* 'én erős vagyok', (Ter., OcsT. 101) *mä əlləm wälɣaləm* 'én nagy voltam', B) (Ter., OcsT. 104) *t'ä'*, lit-ot *wälwəl* 'ím, étel

van', (Ter., Bukv. 53) *äləŋ məŋ tōŋnə wälɣasōŋ* 'reggel mi a tavon voltunk'.

1. A létige az /1/ statikus mondat szerkezetben

A) A létige névszói bővítményes formájával alkotott mondat szerkezetek

Az $S_{\emptyset}-A_{\text{indir}}-V_{\text{intr}}$ ($V \rightarrow NV_B$) létigés mondat szerkezet V -jének az egyes mondatokban négy változata van: a) $N + wäl-$, b) $N + wäs-$, c) $N + \emptyset$ ($< *wäs$) és d) $N_{ki} + \emptyset$ ($\emptyset < *wäs$). Pl.: a) (Ter., OcsT. 101) *mä əlləm wälɣaləm* 'én nagy (é.: már nagy gyermek) voltam', b) (Ter., Bukv. 139) *mä nōŋ öŋin wäsəm* 'én a te leányod vagyok', c) (KT. 562 b) *weli tinəl kos nōjtin* 'a rén húsz rubelba kerül (tkp. a rén ára húsz rubel)', d) (Gu., mscr.) *kat əlləki* 'a ház nagy'.

A létige a), b), c) és d) változatainak az előfordulását a következő feltételek határozzák meg: 1. a V időbelisége (**Temp**), mely szerint a V vagy múlt (**-Temp**), vagy jelen (**+Temp**) idejű;²⁰ 2. a V személye, aszerint, hogy a V -nek a **Pers-e -Pers-e** (**=Ps3**) vagy nem (**+Pers**); 3. az NV kapcsolat N -jének a jellege, mely vagy **+Subst-ú** (ha $N \rightarrow \text{Subst}$), vagy pedig **-Subst-ú** (ha $N \rightarrow \text{Adj}$).

²⁰

A **Temp** alatt **-Temp**-ként azért a múlt időt vettük fel, mert a vahi osztjában éppen a múlt idő (az ún. IV. múlt) a jelöletlen (a zéró-morfémával kifejezett).

A létező a), b), c) és d) változatainak az 1., a 2. és a 3. jellemzők szerinti megoszlása a vahi osztályokban a következő:

	a) wāl-	b) wās-	c) Ø (< *wās)	d) N _{ki} +Ø (*wās)
1. Temp	-	+	+	+
2. Pers	-/+	+	-	-
3. Subst	-/+	-/+	+	-

Példamondatok az a) wāl- oszlop szerint: 1. a -Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2.1, 2.2, 3.1 és a 3.2 pont alatt, 2.1 a -Pers-re: (Gu., mscr.) *ajātān kōñār wālyal* 'egyikük (kettő közül) szegény (adj.) volt', 2.2 a +Pers-re: (Ter., OcsT. 101) *mā ǎllām wālyalām* 'én nagy (é.: már nagy gyermek) voltam', 3.1 -Subst-ra: (Ter., OcsT. 103) *t'u al čākā lāyār' wālyal* 'az az év nagyon nehéz volt', 3.2 a +Subst-ra: (Karj., Gram. 114) *lāy kolām kāsī wālas* 'ők hárman voltak (tkp. ők három ember volt)'.

A b) wās- oszlop szerint: 1. a +Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2., 3.1 és a 3.2 pont alatt, 2. a +Pers-ra a példamondatokat ld. 3.1 és a 3.2 pont alatt, 3.1 a +Subst-ra: (Gu., mscr.) *mā wōkəṇ wāsām* 'én erős vagyok', 3.2 a +Subst-ra: (Ter., Bukv. 139) *mā nōṇ ōyin wāsām* 'én a te leányod vagyok'.

A c) Ø (< *wās) oszlop szerint: 1. A +Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2. és 3. pont alatt, 2. a -Pers-re a példamondatokat ld. a 3. pont alatt, 3. a +Subst-ra: (KT. 562 b) *weli tināl kos nōjtin* 'a rén húsz rubelbe kerül (tkp. a

húsz rubel)'; (Ter., OcsT. 123) *kat oγti küləγ kar-səγ* 'a ház teteje lyukakkal teli rénbőr' (találós kérdés, jelentése: a csillagos ég); (Ter., Bukv. 69) *əpim wajəγ weltə ku* 'apám vadász (tkp. vad ölő férfi)'; (Pra., Po. 5.) *mä əγkim jəm əγki* 'az én anyám a legjobb anyja (tkp. jó anyja)'; (Gu., mscr.) *timi nipik* 'ez könyv'.

Megjegyzés:

A 3. feltétel leírása kiegészítésre szorul. Anyagunkban ugyanis több olyan mondat is van, mely — látszólag — feltételünk helyessége ellen szól. Pl.: (KT. 118 b) *tom uləγəl nəγəlt, tim uləγəl oγər* 'az a széle (vége) alacsony, ez a széle (vége) magas'; (KT. 543 a) *l'opin əjnəm mori* 'a kabátod teljesen nedves'; (Ter., OcsT. 106) *[ləγ] əjnəm morəγəm* '(δ) teljesen nedves'; (Pra., Po. 13) *ökəm nəγi-kijal'it nəlkət* 'a kis gyermekek örülnek (tkp. vidámak)'. A kérdéses mondatok legtöbbször Karjalainen gyűjtéséből származik. (Szám szerint 16 mondat. Az összes idetartozó mondatok száma 91.) Különösen szembetűnő, hogy "szabályostól" eltérő képviselő a "Bukv." és a "Gu." jelzetű forrásokban nem fordul elő. A kérdéses Karjalainen-féle mondatokban, valamint a "Ter., Ocs.", ill. a "Pra., Po." forrásokból származó 3 mondatban az N gyakran igei eredetű, illetőleg az N szerepét betöltő N_B olyan tő származéka, amelynek más képzésű alakja igeiként is szerepelhet (pl.: *mori*, *morəγəm* 'nedves', vö.: KT. 543 a, *mära-* 'befeuchten'; *nəlkək* 'vidám',

vö.: KT. 616 b *näläγ-* 'fröhlich werden' stb.).

A felmerült ellentmondás megoldásaként két lehetőség is kínálkozik: 1. e mondatok jó része esetleg nem is létigés mondat, hanem közönségesen igei ($V \rightarrow V_B$) s így a kérdéses mondatok egyáltalán nem tartoznak ide; 2. Karjalainen idején e feltétel nem (még nem?) volt általánosan kötelező érvényű. Ezt az utóbbi lehetőséget egyes párhuzamos szerkesztésű mondatok mintha igazolnák is: (KT. 398 a) *oγpi kölök* vagy (uo.) *oγpi kölökäki* 'az ajtó (tárva-) nyitva van', ld. még (uo.) *oγpi kölämäm*.

d) Az $N_E + \emptyset$ (< *wäs) oszlop szerint: 1. a +Temp tekintetében a példamondatokat ld. a 2. és a 3. pont alatt; 2. a -Pers-re vonatkozólag a példamondatokat ld. a 3. pont alatt; 3. a -Subst-ra: (Gu., mscr.) *kat alläki* 'a ház nagy', (KT 8 b) *ajäl täsäγäki*, *ajäl köñäräki* 'az egyik gazdag, a másik szegény'.

Megjegyzés:

Néhány mondatban a fenti szabálytól eltérő képviselővel találkozunk. (Hasonlóképpen a c/ változat körében is. Ld. ott a 3. pontban.) Pl.: (KT. 8 b) *ajäl täsäγ, ajäl köñär* 'az egyik gazdag, a másik szegény', (Karj., Gram. 124) *t'i kiriwä' jälwät* 'ezek a csónakok újak'. Ez az eltérés, pontosabban kettősség (ld.: i.h. *t'i kiriwä' jälwäkitätät* ua., ld. még a KT. 8 b lapról való idézeteket is) csak a Karjalainen anyagából származó mondatokban ismeretes.

Mindössze két mondatban a wäs- alak nem $S_0 - A_{adiv}$ -

$V_{intr} (V \rightarrow NV_B)$, hanem $S_{\sigma} - A_{adir} - V_{intr} (V \rightarrow V_B)$ mondat szerkezetben fordul elő: (Ter., Bukv. 94) *nōŋ t'elefonnā wāsən?* 'te a telefonnál (é. vonalban) vagy?', (Gu., mscr.) *məŋ it katəl (vagy: katloy) peləknā wāsōy* 'mi most a házban (bent) (? a házon belül) vagyunk'. E mondatok egyrészt csak elvétve fordulnak elő, másrészt osztják nyelvi helyességükről nem vagyunk feltétlenül meggyőződve. Ezért e mondatoknak a nyelvi rendszer egésze szempontjából különösebb jelentőséget nem tulajdonítunk.

A létige névszói bővítményes formájával alkotott mondat szerkezet kongruenciális viszonyai

Az a) *wāl-* és a b) *wās-* létigés mondat szerkezetekben az S és a V Num- és Pers- szerinti egyeztetés szabályainak a megállapításához sajnos, kevés anyagunk van. A rendelkezésünkre álló mondatok is szinte mind egyes számúak. Pl.: (Ter., Bukv. 139) *nōŋ ātām ōyi wāsən* 'te rossz leány vagy'. Ezekben a mondatokban az S_{sg} mellett $V_{sg} (V_{sg} \rightarrow N_{sg} V_{sg})$ van.

A nem egyes számi viszonyra csak egyetlen mondatot ismerünk: (Ter., Bukv. 123) *nin kittā mastā jukkən wāstən* 'ti (Dl.) mindketten hasznos (tkp. kellő) fák (Dl.) vagytok (Dl.)'. E mondat alapján (is) az $S_{\sigma} - A_{adir} - V_{intr} (V \rightarrow NV_B)$ létigés mondat szerkezet általános Num-kongruenciális szabálya valószínűleg a következő:

$S_{Sg} - A - V_{Sg}$, ahol $V_{Sg} \rightarrow N_{Sg} V_{Sg}$;

$S_{Dl} - A - V_{Dl}$, ahol $V_{Dl} \rightarrow N_{Dl} V_{Dl}$ és

$S_{Pl} - A - V_{Pl}$, ahol $V_{Pl} \rightarrow N_{Pl} V_{Pl}$.

Pers tekintetében az S-t és a V-t a szokásos módon egyeztetik.

Megjegyzés:

A (Karj., Gram. 114) *ləγ koləm kəsi wələs* 'ők hárman voltak (tkp. ők három ember volt)' (az orosz fordításban: 'ih bylo troje') mondat egyeztetése sajátos, s számomra nem teljesen világos.

A c) \emptyset ('wäs) létingés mondat szerkezetben az S eleve csak S_{P33} lehet. Num szempontjából az $S \rightarrow S \begin{Bmatrix} Sg \\ Dl \\ Pl \end{Bmatrix}$.

A mondat szerkezetben a V igei részének a következő V_B ($V_B \rightarrow$ 'wäs) + Num-jef alakjai vannak:

Sg. 'wäs + 0,

Dl. 'wäs + $\gamma\partial n$ és

Pl. 'wäs + ∂t .

A 'wäs alak a mondatban közvetlenül nem jelenik meg.

A számviszonyt (Num) kifejező $\begin{Bmatrix} \emptyset \\ \gamma\partial n \\ \partial t \end{Bmatrix}$

V-nak az N-részéhez járul. Pl.: (Gu., mscr.) *timi nipik* 'ez könyv', (Karj., Gram. 124) *kiriwγ∂n jələwγ∂n* 'a csónakok

A d) $N_i + \emptyset$ ($\sim w\ddot{a}s$) szerkezetű, Ps3 alakú létigés mondat szerkezet V-részeiben a számviszonyra (Num) utaló jelek az N mellett álló **-ki** elemhez járulnak:

Sg. **-ki + \emptyset**

Dl. **-ki + $\gamma\ddot{a}n$**

Pl. (a) **-ki + $t\ddot{a}t\ddot{a}t$ vagy $-t\ddot{a}t$**

(b) **-ki + $j\ddot{a}t\ddot{a}t$**

A többesi alak kettőssége a forrástól függ. Az a) típusú alakok csak a Karjalainentől származó forrásokban fordulnak elő, míg az összes többi forrásomban a b) alatti allomorféma használatos. Pl.: Sg-ra: (Ter., Bukv. 76) $l'opi\ j\ddot{a}m\ddot{a}ki$ 'a kabát jó', Dl-ra: (KT. 167 a) $t'i\ k\ddot{a}'\ l\ddot{o}kk\ddot{a}n\ j\ddot{a}m\ddot{a}ki\gamma\ddot{a}n$ 'eme két ló (Dl.) jó (Dl.)', Pl-ra: a) (KT. 167 a) $t'i\ l\ddot{o}\gamma\ddot{a}'\ j\ddot{a}m\ddot{a}kit\ddot{a}t\ddot{a}t$ 'eme lovak jók', (KT. 762 b) $m\ddot{a}\ p\ddot{u}tl\ddot{a}m\ \ddot{a}tm\ddot{a}kit\ddot{a}t$ 'az én hallisztem (Pl.) rossz (Pl.)' stb., b) (Ter., Bukv. 73) $w\ddot{a}\check{c}\ k\ddot{o}r\ddot{a}t\ k\ddot{o}m\ddot{a}t\ddot{a}ki\text{-}j\ddot{a}t\ddot{a}t$ 'a város utcái szélesek', (Gu., mscr.) $l\ddot{a}\gamma\ m\ddot{a}\ k\ddot{o}r\ddot{a}s\ddot{a}w\ddot{a}m\ddot{a}\text{-}kij\ddot{a}t\ddot{a}t$ 'ők reám hasonlítanak (tkp. az én alakomúak)'.

Megjegyzés:

Egy mondatban — (KT. 56 b, 446 b) $ontil,\ s\ddot{a}mil,\ t\ddot{o}jil\ k\ddot{a}\check{c}\ddot{a}kit\ddot{a}t\ddot{a}t$ 'hasmenés (tkp. belseje, szíve, vége betegek)' — az egyeztetés sajátos, melyre vonatkozólag ld. fentebb, a c/ii pontban mondottakat.

Mutató névmásos, összetett mondat szerkezetek

A c) típusú létigés mondatok körében ismeretes egy sajátos, mutató névmásos (**PronDem**) szerkesztésmód. Ezek a **PronDem**-mal szerkesztett mondatok feltehetőleg két mondat együttes realizációi. Pl.: (Ter., Bukv. 140) **sart timi kul 'a csuka az (tkp. ez) hal' (i.h.: "ščuka — èto ryba")**. Az idézett mondatot a következő két mondatból származtatjuk: **'sart timi 'a csuka ez (van)', 'timi kul 'ez hal (van)'**. A **PronDem**-os szerkesztésmód lehet, hogy oroszból vett mintára történik. Erre mutathat az is, hogy az előforduló osztják **timi**, **t'it** névmások mind az orosz **èto 'ez'** jelentésbeli megfelelői. Egyébként is minden ide tartozó mondatunk a "Ter., Bukv." forrásból származik.

A kérdéses mondatokban (Ter., Bukv. 96, 99, 107, 112, 140) a mutató névmás alakja az idézett helyen: (i) **timi**, (ii) **tim**, (iii) **t'it** és (iv) **t'i**. Közülük az (i) **timi** és a (iii) **t'it** alakúak főnévi mutatónévmások. A (ii) **tim** alakot j- kezdetű szó követi (mind a két ismert esetben). Így a **tim** alak morfológiailag minden bizonnyal **timi** értékű. Hasonlóképpen a (iv) **t'i** alak is, melyet két esetben a rákövetkező szóban mássalhangzó követ, szintén főnévi **t'it** szerepű. A 99. lapról származó **t'i** vokális előtti helyzetben feltehetőleg téves.

Egyeztetés szempontjából e mondatok az egyéb c) típusú mondatok szabályait követik. Pl.: (Ter., Bukv. 107) **păki tim[i]**

jăṛkat'-ot 'a baba az játék' stb. A következő (Ter., Bukv. 107) păki, järkä, mašinaḡal'i, tōḡtəḡ kiriwāl'i — tim[i] jăṛkat'-otət 'a baba, a labda, az autócska, a gőzösöcske — az (tkp. ez) játék (tkp. játékok)' mondat egyeztetése sajátos.

A létige névszói bővítményes formájával alkotott mondat-szerkezet bővítettsége

Anyagunk alapján az /1/ statikus mondat-szerkezet körében az $S_{\emptyset} - A_{\text{adir}} - V_{\text{intr}} (V \rightarrow NV_B)$ mondat-szerkezetben mindig $A_{\text{adir}} \rightarrow \emptyset$ van. Az A_{adir} helyett e mondat-szerkezetben általában csak C szerepel, gyakran azonban még ez sem. Pl.: (Ter., Bukv. 66) *urinə kul ärkijəki* 'a holtágban hal sok (van)', (Ter., Bukv. 114) *təlyin kotəlt wənəkijətət* 'télen a napok rövidek', (Gu., mscr.) *əjətən kōnär wəlyal* 'egyikük (kettő közül) szegény volt' stb.

A létige névszói bővítményes formájával alkotott statikus mondat-szerkezet lineáris elrendeződése

Az egyes típusokat a létige a) wäl-, b) wäs-, c) \emptyset (*wäs-) és d) $N_{ki} + \emptyset$ (*wäs) változatai szerint soroljuk fel.

a) A wäl- típus

Példánk csak a kijelentő mondatok köréből van:

S—V. Pl.: (Gu., mscr.) *əjətən kōnär wəlyal* 'egyikük

(kettő közül) szegény volt'.

b) A wäs- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., mscr.) **mä wökəŋ wäsəm** 'én erős vagyok'.

2. S—C—V. Pl.: (KT. 545 b) **mä tim kotəl maskim wäsəm** 'én ma (tkp. ez nap) valamelyest (állapotú) vagyok'.

B) A kérdő mondatok körében

S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 134) **nōŋ koji kōrasəw wäsən?** 'te kire hasonlítasz (tkp. ki alakú vagy)?'.

Megjegyzés:

Egy szépirodalmi fordításból származó mondatban a szórend teljesen egyedi: (Gu., EOChr. 139) **tuł-puł, nōŋ wäsən, tuł-puł!** 'bolond, te vagy, bolond!'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

c) A Ø ('wäs) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 69) **äpim wajəŋ wəftə ku** 'apám vadász (tkp. vad ölő férfi)'.

2. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) **mä rjtim willä kat** 'az én csónakom miként (mintha) egy ház (lenne ti. olyan nagy)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Ter., Ocs. 70) **timi koji mü?** 'ez ki(nek) a sapjaka?'.

2. Ezen körbe tartozik a következő mondat típust is: (Ter., Bukv. 98) *mōγ-aləŋ t'i cifra?* 'milyen ez a szám?' (oroszul: 'Kakie èto cifra?'). Kérdés, hogy e típus V—S—(A), illetve (A)—V—S elrendeződésű-e. A magunk részéről inkább az utóbbit tartjuk valószínűnek, minthogy az előbbi szórendi elrendeződésre egyebütt példánk nincs. Ugyanakkor egy "(itt) milyen (van) ez a szám?" értelmezés viszont egyáltalán nem lehetetlen. A mondat kétségtelenül oroszos szerkesztést is tükröz (ld. a mondat orosz fordítását).

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

d) Az $N_k + \emptyset$ típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., mscr.) *kat əlləki* 'a ház nagy'.

2. S—C—V. Pl.: (Pra., Po. 6) *jōŋk kōla woγəl'əki* 'a jég még vékony'.

3. C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 66) *urinə kul ärkijəki* 'a holtágban a hal sok', (Ter., Bukv. 114) *təlyin kotəlt wənəki-jätət* 'télien a napok rövidek'.

4. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Ter., Bukv. 137) *kəsi nemin əjnəm wōkəŋəki* 'az ember valóban mindenkinél erősebb (tkp. teljesen erős)'.

5. ? [S]—V—C₁—C₂. Pl.: (Gu., EOChr. 137) *jəməki ələŋ joγənnə* '[lenni] jó reggel a folyón'.

A mondat egy oroszról fordított szövegből származik, s minden bizonnyal orosz hatást tükröz.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., mscr.) jernäs mögi kōrasawəki? 'a ruha milyen színű?'.
2. V—S. Pl.: (KT. 495 b, 990 b) mö-yi tä-yləmpəki nōy mesän? 'milyen külsejű a te tehened?'. (Egyetlen példa.)

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

B) A pusztá létigés mondat szerkezetek

A pusztá létigés, $S_0 - A_{\text{adir}} - V_{\text{intr}}$ ($V \rightarrow V_B$) alakú mondat szerkezet V-jének az egyes mondatokban négy változata van:

a) wäl-, b) wäl-, c) \emptyset ($< \text{'wäl}$) és d) $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki} + \emptyset$ ($< \text{'wäl}$). A

négy változat közül az a) wäl- és a b) wäl- sok tekintetben azonos. A b) változatnak a c) és a d) változattal való részleges vagylagossága miatt azonban célszerűnek látszik a b) változatot is önálló változatként kezelni. Példamondatok a létige egyes változataira: a) (Ter., Bukv. 53) äləy məy tōynə wäl-yasōy 'reggel mi a tavon voltunk', b) (Gu., mscr.) mā katnə wälləm 'én házban lakom', c) (Gu., EOChr. 138) kat čōn'ne wont a ház mögött erdő (van)', d) (Ter., Ocs. 51) kōčəy satəwnəki 'a kés tokban (van)'.

Megjegyzés:

A vahi osztjában külön 'él, tartózkodik, lakik' jelentésű ige nincs (vö.: KT. 127–129). Ez valójában alakilag egybeesik a létige 2. wāl- változatával. A wāl- igealaknak erre a jelentésbeli kettősségére vizsgálataink során lehetőségeinkhez mérten messze-menően tekintettel voltunk.

A létige 2. wāl- paradigmája változatainak az előfordulását a következő feltételek szabályozzák: 1. a V időbelisége (**Temp**), mely szerint a V vagy múlt (**-Temp**) vagy jelen (**+Temp**) idejű; 2. a V személye, aszerint, hogy a V-nek a **Pers-e -Pers-e (=Ps3)** vagy nem (**+Pers**); 3. a V-nek a **MSz-ben van-e (+)** vagy nincs (**-**) **A/C** bővítettsége.

A 2. wāl- létige változatainak az 1., a 2. és a 3. jellemzők szerinti megoszlása a következő:

	a) wāl- b) wāl- c) Ø (<*wāl-) d) $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki}$ + Ø (<*wāl-)			
1. Temp	-	+	+	+
2. Pers	-/+	-/+	-	-
3. A/C	-/+	-/+	+	+

Példamondatok az a) wāl- oszlop szerint: 1. A **-Temp** tekintetében a példamondatokat ld. a 2.1, 2.2, 3.1 és 3.2 pont alatt; 2.1 a **-Pers-re**: (Gu., EOChr. 136) *sōγas wālγal* 'ősz volt', (Ter., Bukv. 127) *aj puγalnā pāγtā weli wālγal* 'egy faluban élt (egy) fekete rénszarvas'; 2.2 a **+Pers-re**; (Ter.,

Bukv. 53) *äləŋ məŋ tōŋnə wäl̥yasōŋ* 'reggel mi a tavon voltunk', (Gu., mscr.) *mä tim katnə wäl̥yaləm* 'én ebben a házban éltem (laktam)'; 3.1 a — A/C —re: (Gu., EOChr. 136) *sōŋəs wäl̥yal* 'ősz volt', (Gu., EOChr. 137) *ärki köjŋi wäl̥yal* 'sok szúnyog volt'; 3.2 a + A/C-re: (KT. 718 b) *lōŋ pownə wäl̥əs* 'ő (a) papnál volt', (Pra., Po. 10) *məŋ məŋōŋnə kan kəsājnəŋ wäl̥yal* 'a mi földünkön a cár uralkodott (tkp. a cár gazdaként volt)'.

A b) *wäl̥-* oszlop szerint: 1. A példamondatokat a +Temp-re vonatkozólag ld. a 2.1, 2.2, 3.1 és 3.2 pont alatt; 2.1 a —Pers-re: (Ter., OcsT. 104) *t'ä, lit-ot wäl̥wəl* 'ím, étel van', (Ter., Bukv. 151) *moskwanə ärki jaŋ wäl̥wəl* 'Moszkvában sok ember (tkp. nép) van'; 2.2 a +Pers-re: (Gu., mscr.) *mä katnə wälləm* 'én házban lakom'; 3.1 a — A/C —re: (Ter., OcsT. 104) *t'ä, lit-ot wäl̥wəl* 'ím, étel van'; 3.2. a + A/C-re: (KT. 145: a) *[lōŋ] jəŋəlnə wäl̥wəl* '[ő] az apjánál él (van)'.

A c) *Ø* (< **wäl̥-*) oszlop szerint: 1. A példamondatokat a +Temp tekintetében ld. a 2. és a 3. pont alatt; 2. a példamondatokat a —Pers-re ld. a 3. pont alatt; 3. + A/C-re: (Gu., EOChr. 138) *kat čön'nə wont* 'a ház mögött erdő (van)', (Ter., Bukv. 95) *tət počta kat* 'itt posta (tkp. posta-ház)(van)', (KT. 143 a) *lōŋ jok(k)ən* 'ő otthon (van)', (Ter., OcsT. 107) *koji-kām tōt, utən?* 'kiféle (van) itt, lent (a parton)?'.

d) Az A/C_{ki} + *Ø* oszlop szerint: 1. a példamondatokat a +Temp-re vonatkozólag ld. a 2. és a 3. pontban; 2. a pél-

damondatokat a -Pers-re ld. a 3. pont alatt; 3. a +A/C-re: (Ter., Ocs. 51) *köčəγ satəwnəki* 'a kés tokban (van)', (Ter., Bukv. 108) *ät'im sowətskij armijanəki* 'a bátyám a szovjet hadseregben (van)', (Pra., Po. 26) *kat jaγna' telələki* 'a ház emberekkel tele (van)'.

Megjegyzés:

A 3. feltétel részben kiegészítésre szorul. A mondat szerkezet C elemeként általában L/T/M állhat. Az M szerepét pedig többek között betöltheti Ess is. A 2. wäl- mellett Ess azonban csak a létige a) wäl- és b) wäl- változata mellett fordul elő, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a mondatban az Ess jelenléte a c) és a d) változatot kizárja. Pl.: a) (Pra., Po. 10) *məγ məγd̥əγnə kan kəsəjnəγ wälɣal* 'a mi földünkön a cár uralkodott (tkp. gazdaként volt)', b) (Ter., Bukv. 91) *brigadirəγ gawril gusew wälwəl* 'a brigádvezető G. G. (tkp. brigádvezetőként G. G. van)' stb.

Létige mellett az Ess bizonyos értelemben tautológikus (redundans). Az Ess-t is tartalmazó mondat szerkezet szerepében feltehetőleg azonos a létige névszói bővítményes alakjával alkotott, $S_0 - A_{\text{adir}} - V_{\text{intr}}$ ($V \rightarrow NV_B$) alakú mondat szerkezetel. Pl.: (KT. 718 b) *[l̥əγ] popəγ wälwəl* 'ő pap (tkp. [d̥] papként van)' = 'l̥ög pop 'ő pap (van)' stb. Az Ess-os szerkezet oka minden bizonnyal a nyomatékosítás. Az ide tartozó mintegy 20

mondatban a V jelentése: 'van'. Az esetleg várható 'él' jelentésre egyetlen biztos példánk sincs.

A c) ($\emptyset < *w\ddot{a}l-$) és a d) $A/C_{ki} + \emptyset$ ($< *w\ddot{a}l-$) típusú létezés mondat szerkezetek általános jellemzői azonosak.

A c) és a d) típus jelentkezése a forrástól független. Pl.: (KT. 143 a) *lōγ jok(k)ən* 'ő otthon (van)', vö.: (Karj., Gram. 125) *naγər əjnām jok(k)ənəki* 'a dió mind otthon (van)'; (Ter., Bukv. 95) *tət počta kat* 'itt posta (tkp. posta-ház) (van)', vö.: (Ter., Bukv. 61) *məγ puγlōγ emtər kanəγnəki* 'a mi falunk a tó partján (van)'; (Ter., Ocs. 94) *l'əγkiwsə wältə təγinə t'eləγ sōγmət* 'a temetőt teljesen nyírfa borítja (tkp. a temető levő helyen teljes(en) nyírfa (van))', vö.: (Ter., Ocs. 51) *kōčəγ satəwnəki* 'a kés a tokban (van)'.

A két csoport között mindössze egyetlen formailag is jelentkező különbség van: a d) típusú mondatok körében csak (S)—A/C—V lineáris elrendeződés ismeretes. (Részletesen ld. a linearitásról szóló részben). Ebből, valamint a mondatok jelentéséből arra lehet következtetni, hogy a két típus között eltérés nyomaték tekintetében van. A d) típusú mondat szerkezet A/C eleme mindig nyomatékos. Példák a c) típusból: (KT. 143 a) *lōγ jok(k)ən* 'ő otthon (van)', a d) típusból: (Ter., Ocs. 51) *kōčəγ satəwnəki* 'a kés a tokban (van)', (Pra., Po. 26) *kat jaγna' telələki* 'a ház emberekkel tele (van)'.

Feltétel szempontjából nemcsak a c) és a d) típusú

változatok azonosak, hanem azonos velük a b) wāl- változatnak a -Pers és a +A/C feltételekkel jellemezhető része is. Pl.: (Ter., Bukv. 120) mǝŋ školōŋ kanǝŋnǝ at' wālwāl 'a mi iskolánk mellett kert van'. Alkalmazása minden bizonnyal emphatikus (esetleg stiláris) feltételektől függ.

A wālwāl alakkal alkotott mondatok majd mindegyike — bár sok példánk van rá — majdnem mindig csak 'van' jelentésű, 'él' jelentéssel viszonylag kevés mondatunk van. Pl.: (KT. 145 a) [lōŋ] jǝŋǝlnǝ wālwāl '[ō] az apjánál él' (? 'van').

A puszta létigés mondat szerkezet kongruenciális viszonyai

A puszta létigés, $S_0 - A_{\text{adir}} - V_{\text{intr}} (V \rightarrow V_B)$ szerkezetű a) wāl- és b) wāl- változatú létigés mondat szerkezetek kongruenciaszabályai általában megegyeznek az adverbialis mondat szerkezetek általános egyeztetési szabályaival. (Az eltéréseket ld. a Megjegyzés alatt.) Példák Sg-ra: a) (Gu., mscr.) mā tim katnǝ wālyalām 'én ebben a házban éltem (laktam)', (Ter., Bukv. 74) t'i tāŋi wānnǝ kōčŋi-pāj wālǝs 'annak a helynek a közelében hangyaboly volt', b) (Gu., mscr.) nōŋ ko' wālwān? 'te hol laksz?', (Ter., Bukv. 151) moskwanǝ mǝŋ uj lõk wālwāl 'Moszkvában föld alatti út (é.: metró) van'; Dl-ra: a) (Ter., OcsT. 103) min āpimǝnati lit'-ota čǝkǝ jērǝmin wālyalmǝn 'mi (Dl.) apánkkal (Dl.) nagyon' éhezve (tkp. ételre nagyon

inségelvén) éltünk (Dl.)', (Ter., OcsT. 114) *wor-on'nə kät ät'isayən wälən* 'az erdőben élt (Dl.) két fiútestvér (Dl.)', b) (Karj. Gram. 117) *min kä' käsiyən tə' wälləmen* 'mi (Dl.), két ember (Dl.), itt élünk (Dl.)', (Ter., OcsT. 115) *niyən t'iti wälləyən* 'az asszonyok (Dl.) így (ti. férj nélkül) élnek (Dl.)' és Pl-ra: a) (Ter., Bukv. 53) *äləy məy tōyənə wäləsōy* 'reggel mi a tavon voltunk', (KT. 531 b) *moūt'aγ otət tō' wält* 'néhányan voltak ott', b) (Gu., EOChr. 138) *məy tə' wällōy* 'mi itt lakunk', (Ter., Bukv. 118) *mōyi täyinə tim wajyət wälwəlt?* 'hol (tkp. mi helyen) élnek ezek az állatok?'

Megjegyzés:

A következő típusú mondatokban az egyeztetés sajátos:

(i) (Ter., Bukv. 87) *zina päni liza lawkanə wälsəgən* 'Z. (Sg.) és L. (Sg.) a boltban voltak (Dl.)', (Ter., OcsT. 119) *əj iki päni kä' niyən t'uka wälwält* 'egy ember (Sg.) és két nő (Dl.) (már) hosszasan (együtt) élnek (Pl.)'; (ii) (Ter., Bukv. 106) *školanə jəykatə kat, pionər kat päni əllə kor wälwəl* 'az iskolában játszó szoba (tkp. ház), úttörő szoba és nagy udvar van'.

Az (i) típusú mondat szerkesztésre ld. az A/c/ii pont alatti megjegyzésünket. Az (ii) típusú mondatban, amelyre több példánk is van, a V-nek a Sg-i volta sajátos. Vö.: A/c/iii.

A c) Ø (< *wäl-) létezés mondat szerkezetek S-e csak S_{P3} lehet. V-jének a következő V_B (V_B → *wäl) + Num alakjai

vannak:

Sg. *wāl+Ø

Dl. *wāl+γān

Pl. *wāl+āt

A *wāl- a mondatban közvetlenül nincs jelen.

A mondat szerkezet körében kétféle linearitás van: I. — S — V és II. — A/C — V. E tipikus lineáris elrendezésű szerkezetek között kongruencia tekintetében eltérés mutatkozik: az I. — S — V típusú szerkezetben az egyeztetés a már az egyébként is ismert egyeztetési szabályok szerint történik. Példák Sg-ra: (Gu., mscr.) *tāt kat* 'itt ház (van)', Dl-ra: (Gu., EOChr. 138) *katloγ pelāknā kā' pāsānāγān* 'a házban (tkp. házon belül) két asztal (Dl.) (vān; Dl.)', Pl-ra: (Ter., Bukv. 73) *wačnā oγār katāt* 'a városban magas házak (vannak)' stb. A II. — A/C — V típusú mondatokban a V-nek a Num-át kifejező elem a mondat szerkezet A/C részéhez kapcsolódik. Anyagunkban példa csak a $C \rightarrow L \rightarrow N_n$ szerkezetre van.

A V-nek a lokatívuszi Num-jelei a loc. -nā ragjával együtt a következők:

Sg. -nā (< -nā+Ø)

Dl. (nincs rá adatunk)

Pl. -nātāt (< nā + -ātāt, vagy *nā+tāt « *t+t)

(Lásd még a d/ pont alatt.)

Példamondatok: Sg-ra: (KT 143 a) *lōγ jok(k)ān* 'ő otthon (van)', (Ter., Bukv. 138) *mōγōl'i señā kōtnā?* 'mi (van)

S. kezében?; Pl.-ra: (Karj., Gram. 125) *otät ajnäm jəγəmnätät* 'a dolgok mind apámnál (vannak)', (Karj., Gram. 125) *waγə t'öras-kunätät* 'a pénz (Pl.) a kupecnél (van; Pl.)'.

Megjegyzés:

Egy mondatban mintha *-atät* fordulna elő, bár a mondat szerkezete szerint I. — A/C — V szerkesztésű: (Ter., Bukv. 109) *tät jäm kōrasəw kartinkatät* 'itt szép (alakú) képecskék (vannak)'. Kérdéses azonban, hogy a *kartinkatät* alak helyes-e. Az említett helyen ugyanis inkább egy *kartinkat* alakot várnánk. A szó osztják alapalakját sajnos, nem ismerem (de ld. orosz *kartinka* ua.).

A d) $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki} + \emptyset$ (< *wāl-) szerkesztésű, Ps3 létigés

mondatszerkezet V részében a számviszonyra (Num) utaló jelek a *-ki* elemhez csatlakoznak. A Num-jellel ellátott *-ki* elem pedig a mondatszerkezet A/C részéhez kapcsolódik.

A *-ki* elemnek az S számbeli viszonyától függően a következő alakjai ismeretesek:

Sg. a) <i>-ki</i> ,	b) <i>-jäki</i>
Dl. a) <i>-kiγən</i> ,	b) <i>-kijäkən</i>
Pl. a) <i>-kitätät</i>	b) <i>-kijätät</i> .

Az a), ill. a b) kettőssége a forrástól függ: az a) sor a Karjalainen-gyűjtötte adatokra jellemző, a b) sor pedig az újabb forrásokra. Az újabb forrásokban az a) és a b) sor alakjai olykor egymás mellett is előfordulnak. Példák Sg.-ra: (Karj., Gram.

125) **lōγ pam-karənəki** 'ő a réten (van)', (Ter., Ocs. 51) **kōčəγ satəwnəki** 'a kés a tokban (van)', (Pra., Po. 19) **sowetskij prawit'el'stwo tōtəjaki** 'a szovjet kormány ott (van; ti. Moszkvában)' (vö.: KT. 968 a: **tətəki** 'itt (van)' stb.); Dl-ra: (Ter., Ocs. 51) **kät öγiγən katnəkiγən** 'két kislány (Dl.) (a) házban (van, Dl.)', (Ter., Ocs. 51) **kä' sartγən jəγknəkiγəkən** 'két csuka (Dl.) [a] vízben (van; Dl.)'; Pl-ra: (Karj., Gram. 125) **lōγ pam-kārənəkitatət** 'ők a réten (vannak)', (Ter., Ocs. 51) **karəntašət pəsən oytinəkiγatət** 'a ceruzák az asztalon (tkp. az asztal felszínén) (vannak)'.

A pusztá létigés mondat szerkezet bővítettsége

A pusztá létigés, $S_{\emptyset}-A_{\text{adir}}-V_{\text{intr}}$ ($V \rightarrow V_B$) alakú mondat szerkezetben, hasonlóképpen az egyéb /1/ statikus mondat szerkezetekhez, A-ként csak $A \rightarrow \text{Ins}$ van. E mondatok száma nem nagy. Közülük is többnek az értelmezése bizonytalan. A mondatok legnagyobb részében, miként a létige névszói bővítményes alakjával alkotott mondat szerkezetben, az A_{adir} helyett általában csak C, ritkábban pedig \emptyset van. Példamondatok A-val bővült létigés MSz-re: a) nincs rá biztos példa; b) (Pra., Po. 16) **[lōγ] əllə pərna' wəlwəlt** '[ők, ti. a rozmárok] nagy csordá(k)ban élnek' (orosz eredetijében: 'morži život bol'simi stadami'), c) (KT. 1034 a) **t'i ot telγäl rəknət** 'ez a dolog tele (van) liszttel', d) ? (Pra., Po. 26) **kat jayna' tələləki** 'a ház

emberekkel (tkp. néppel) (van) tele'.

A puszta létigés mondszerkezet, lineáris elrendeződése

A puszta létigés mondszerkezeteknek linearitás szempontjából két fő csoportja van: I. S—V csoport, amelyben az S közvetlenül a V előtt áll és II. — A — V csoport, ahol a V előtti helyet az A/C foglalja el.

Az I. S—V és a II. A/C — V lineáris elrendeződésű mondszerkezeteknek sajátos funkciójuk van, mely a következő:

I. $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}$ — S—V "v_{mi} van | | v_{hol} (v_{mikor}, v_{miként})" és

II. S—A — V "v_{mi} | | v_{hol} (v_{mikor}, v_{miként}) van".

Pl.: I. (Gu., mscr.) **tim köt_{nə} mō_γōl'i?** 'mi (van) ebben a kézben?', II. (Ter., Bukv. 138) **mō_γōl'i se_nā köt_{nə}?** 'S. kezében mi (van)?'.

Az egyes típusokat a létige a) wāl-, b) wāl-, c) Ø (< *wāl-) és d) $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki}$ + Ø (< *wāl- változatai szerint soroljuk fel.

a) A wāl- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—V. Pl.: (Gu., EOChr. 137) **ārki kō_γi wāl_γal** 'sok szűnyog volt'.

2. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) **mā tim kat_{nə} wāl_γaləm** 'én ebben a házban éltem (laktam)', (KT. 718 b) **lō_γ pownə**

wäläs 'ő a papnál volt', (Ter., OcsT. 106) t'u täyi pattä jölnä wäl̥yal 'ez (tkp. amaz a hely) ősszel történt (tkp. volt)', (Ter., OcsT. 101) t'u täyi tim säyi wäl̥yal 'ez (tkp. amaz a hely) e mód történt (tkp. volt)', (Pra., Po. 10) täsəŋ jaŋ nän-kärət päni wor-ontət käsajnäŋ wäl̥yalt 'a gazdag emberek a mezők és az erdők urai (tkp. uraként) voltak'.

3. C—S—V. Pl.: (Ter., Bukv. 127) əj puŋəlnə pəŋtə weli wäl̥yal 'egy faluban élt (egy) fekete rénszarvas', (KT. 527 a) mun' jöŋən wer wäl̥yas 'a múlt éjjel történt valami (tkp. ügy volt), (Ter., OcsT. 103) tim säyi wer wäl̥yal 'így történt (tkp. volt) a dolog'.

4. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) məŋ əj-lätənə ta' wäl̥yalöŋ 'mi egyszer voltunk ott', (KT. 558 a) [löŋ] mäl̥yalt tə' wäl̥yal '[ő] az imént volt itt', (KT. 499 b) [löŋ] majəlmin männe wäl̥äs '[ő] vendégeskedve nálam volt (élt)', (KT. 499 b) mä majəlmin koŋə wälsəm 'én vendégeskedve sokáig voltam', (Ter., OcsT. 99) [məŋ] tələŋ jor močə' wäl̥yalöŋ '[mi] tél közepéig jól (é.: bőségben) éltünk', (Pra., Po. 19) [löŋ] köla liləŋkə wäl̥yas '[ő, ti. a hal] még élő (tkp. élőként) volt'.

5. C₂→S—C₁—V. Pl.: (Ter., OcsT. 106) əj-lä'nə mä əllə puŋəlnə wäl̥yaləm 'egyszer én (egy) nagy faluban (Nagy Larjakban) éltem', (Pra., Po. 10) məŋ məŋöŋnə kan käsajnäŋ wäl̥yal 'a mi földünkön a cár uralkodott (tkp. gazdaként volt)'.

6. C₂—C₁—S—V. Pl.: (Gu., mscr.) il-nowə'nə tim täŋinə jəŋk wäl̥iŋən 'a régi időben e helyen víz volt (ti. a régi

mederben)'. .

7. $C_3-S-C_2-C_1-V$. Pl.: (Ter., OcsT. 103) **t'u alnə min əpimənati ləwasəŋ joŋəŋ puŋəlnə wəlyasmən** 'abban az évben mi (Dl.) apámmal L. J. faluban laktunk'.

8. $C-V-S$. Pl.: (Ter., OcsT. 116) **wor-ontnə wəlt əssət** 'az erdőben élt egy anya a leányaival', (Ter., OcsT. 111) **il-nowə'nə wəlyən püt'kəl'i pəni ləŋkər** 'régén (együtt) élt (Dl.) egy kismadár és egy egér'.

B) A kérdő mondatok körében

1. $C-S-V$. Pl.: (Gu., EOChr. 134) **tim al är ul wəlyəl?** 'az idén (tkp. ez év) sok bogyó termett (tkp. volt)?'.

2. $S-C_2-C_1-V$. Pl.: (Gu., mscr.) **nöŋ ilən ko' wəlyələn?** 'te előbb (régén) hol éltél?'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

b) A **wəl-** típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. $S-A-V$ ($A \rightarrow Ins$). Pl.: (Pra., Po. 16) **[ləŋ] əllə pərna' wəlwəlt** '[ők] nagy csordában (tkp. csordával) élnek'.

2. $S-V$. Pl.: (Ter., OcsT. 104) **t'ä, lit-ot wəlwəl** 'ím, étel van', (Ter., Ocs. 43) **koləm ät'isat wəlwəlt** 'él három fiútestvér'.

3. $S-C-V$. Pl.: (KT. 145 a) **[ləŋ] jəŋəlnə wəlwəl** '[ő] az apjánál van (él)', (Gu., mscr.) **mə katnə wəlləm** 'én házban lakom', (KT. 168 b) **[ləŋ] jəmə' wəlwəl** '[ő] jól él', (Ter., Ocs.

137) **mä jerəmləɣ wälləm** 'én jól (tkp. inségtelenül) élek', (KT. 718 b) **[lõɣ] popəɣ wəlwəl** 'ő pap (tkp. papként van)'.

4. **C—S—V. Pl.:** (Ter., Bukv. 93) **wačnə fabrika wəlwəl** 'a városban gyár van', (Ter., Bukv. 151) **moskwənə ärki jaɣ wəlwəl** 'Moszkvában sok ember (tkp. nép) él (van)', (Ter., Bukv. 91) **brigadirəɣ gawril gusəw wəlwəl** 'a brigádvezető (tkp. brigádvezetőként) G. G. (tkp. van)'.

5. **S—V—C. Pl.:** (KT. 568 b) **mä wälləm jörki wet čon'—onter larjaɣ num—pełəɣnə** 'én Larjak fölött 15 verszt(re) élek'.

6. **S—C₂—C₁—V. Pl.:** (Ter., Bukv. 105) **[mä] int'ərnät-nə wälləm** 'én most internátusban élek', (Ter., Bukv. 150) **əjnəm jaɣ sowetskij sojuzne jamə' wəlwəlt** 'minden nép a Szovjet Unióban jól él (Pl.)'.

7. **C₂—S—C₁—V. Pl.:** (Gu., mscr) **tat jaɣ ätmət wəlwəlt** 'ott az emberek rosszul élnek', (KT. 114 b) **ilə niɣət wer t'iti wəlwəl** 'régóta a dolog így van'.

8. **C—V—S. Pl.:** (Ter., Bukv. 130) **tə' wəlwəlt pəɣtə wokit** 'itt élnek a fekete rókák'.

B) A kérdő mondatok körében

1. **S—C—V. Pl.:** (Gu., mscr.) **nõɣ ko' wəlwən** 'te hol laksz', (Ter., Bukv. 136) **[min] əjəɣ wälləmən?** '[mi, Dl.] együtt élünk (Dl.) (majd)?'.

2. **Č—S—V. Pl.:** (Ter., Bukv. 120) **nəɣ školatənnə at wəlwəl?** 'a ti iskolátokban van kert?', (Gu., EOChr., 134) **tim**

al ul wälwəl? 'az idén (tkp. ez év) bogyó(termés) van?'.

3. S—V—C. Pl.: (Ter., Bukv. 130) möγ-aləγ wajγət wälwält nəγ kolhozətən zwerofermanə? 'milyen állatok élnek (vannak) a ti kolhozotok állattenyésztő telepén?'.

4. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) kuntə močə' nōγ tə' wälwən 'meddig leszel (laksz) te itt?'.

5. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., mscr.) nōγ kuntoγ tə' wälwən? 'te mióta laksz itt?'.

C) A felszólító mondatok körében

1. [S]—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) jəmə' wäla, ätmət ät wäla! 'légy jó (tkp. jól), rossz (tkp. rosszul) ne légy!', (KT. 119 a) l'opəka wäla! 'légy csendes (tkp. csendesen)!'.
2. C₂—S—C₁—V. Pl.: (Pra., Po. 13) t'utnə nōγ köskäγ wäla! 'akkor te macska (tkp. macskaként) légy!'.

Besoroláson kívül megemlítek néhány üdvözlést, éljenzést kifejező (típus)mondatot: (KT. 748 b) pət'ä wäla! 'légy üdvözölve!'; (KT. 1056 b) loγəs-ku, pət'ä wäla! 'barát(om), légy üdvözölve', (Gu., EOChr. 142) pət'ä wäla, jörəγ ni-kan 'légy üdvözölve, kegyetlen cárnő!'; (Ter., Bukv. 149) t'ä wäla, məγ sowetskij armijöγ! 'élj(en), a mi szovjet hadseregünk!'; (Gu., EOChr. 139) torəm nōγnəti, sərńaγ kulal'i! 'isten veled, arany halacska!'.

c) A Ø (< *wäl-) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Ins). Pl.: (KT. 1034 a) t'i ot telγäl

räknät 'ez a dolog (tárgy) tele (tkp. telivel) (van) lisztel'.

2. S—C—V. Pl.: (Gu., EOChr. 138) **kat čōṇ'ṇə wont**
'a ház mögött erdő (van)', (KT. 101 b) **i' sōṇas** 'most ősz
(van)'.

3. C—S—V. Pl.: (KT. 143 a) **lōṇ jokən** 'ő otthon (van)'.

4. ? C₂—S—C₁—V. Pl.: (Ter., OcsT. 102) **tōltəṇnam**
ajṇām ončəṇ sōṇmə'nä' lilṇəlmin 'távolab (?túlról) (egy) egész
fenyves nyírfával keverve (van)'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—C—V. Pl.: (Ter., Bukv. 138) **mōṇöl'i senä kötṇə?**
'mi (van) S. kezében?'.

2. C—S—V. Pl.: (Gu., mscr.) **tim kötṇə mōṇöl'i?**
'ebben a kézben mi (van)?'.

3. ? S—C₂—C₁—V. Pl.: (Gu., EOChr. 142) **mä t'ä kōti**
jelām-kālam imimṇāti? 'én hát hogyan (legyek) az én hitvány
feleségemmel?'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

d) Az $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki} + \emptyset (< 'wāl-)$ típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Ins). Pl.: (Pra., Po. 26) **kat jaṇna'**
tələlāki 'a ház emberekkel (tkp. néppel) (van) tele (tkp. telivel)'.

2. S—C—V. Pl.: (Ter., Ocs. 51) **kōčəṇ satəwnəki** 'a kés
tokban (van)'.

3. S—C₂—C₁—V. Pl.: (Pra., Po. 23) *süŋk kõla ilənəki* 'a Nap még alacsonyan (van)', (Gu., EOChr. 142) [t'it] t'i sāŋi. *jəmə'ki* '[ez] így jól(van)'.
 B) A kérdő mondatok körében

1. S—C—V. Pl.: (Gu., mscr.) *mä l'opim kotəki?* 'az én kabátom hol (van)?', (Gu., mscr.) *tim tās möŋi tinnəki?* 'ez az áru mennyibe kerül (tkp. milyen árban van)?'.
 2. C—V—S. Pl.: (Ter., Bukv. 122) *kötəkijata' ult?* 'hol (vannak) a bogycok?'.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példánk.

A (-ki) elemmel alkotott összetett mondat szerkezetek

Viszonylag nem nagyszámú, a létige névszói bővítményes alakjával alkotott S_ø—A_{adir}—V_{intr} (V → NV_B) szerkezetű mondatban a (-ki) mellett olykor wāl- alakú V_B is szerepel. Pl.: az a) wāl- típusú mondat szerkezetek körében: (Ter., OcsT. 118) *tōt os kõjŋi čəka ärki wālŋal* 'ott pedig szűnyog nagyon sok volt', (Pra., Po. 25) *lōŋ oŋtilnə aməsta ätəməki wālŋas* 'ő rajta (ti. egy magas széken) ülni rossz volt'; a b) wāl- típusú mondat szerkezetek körében: (Karj. Gram. 124) [lōŋ] *əlliməki wālwəl* '[ő] nagy(obb) (tkp. nagy(obb) van)'.

Az említett jelenség a pusztá létigés S_ø—A_{adir}—V_{intr} (V → V_B) szerkezetű mondatok körében is megvan: (Karj., Gram.

125) *lõγ kõmənəki wälwəl* 'ő kint van'. (Anyagunkban mindössze ez az egyetlen példa ismeretes.)

A (-ki) elemmel és a wäl- létigével alkotott szerkezetek jellegére két magyarázat is kínálkozik: 1. a (-ki) elem elvesztve eredeti praedikatív funkcióját lexikalizálódott: **ätəməki* 'rossz (van)' → 'rossz (adj.)' stb. 2. a kérdéses mondatokban összetett d) (-ki) + a) wäl- (Praet.), ill. b) wäl- (Praes.) szerkezetekkel van dolgunk. A magunk részéről az utóbbit tartjuk valószínűnek (ld. különösen a *kõmənəki* típusú szerkezetet, amelyben a *kõmən* + *ki* alak lexikalizálódása nem valószínű).

Lineáris elrendeződés tekintetében e mondat szerkezetek ugyanúgy viselkednek mint az egyéb b) (-ki) típusú létigés mondat szerkezetek. A (-ki) elemű rész mindig megelőzi a V-nek a wäl- elemű részét. Így esetleg arra is lehetne gondolni, hogy a wäl- elem igei jellegénél fogva a V-nek a tempus-jellegét fejezi ki. Pl.: (Pra., Po. 25) *lõγ oγtilnə aməsta ätəməki wälγas* 'ő rajta (ti. egy magas széken) ülni rossz (van) volt'.

Megjegyzés:

Egy, a (Gu., EOChr. 138) *wor-on'na wälγal čəka jəməki* (szó szerint) 'az erdőben (lenni) volt nagyon jó' (esetleg: nagyon jó (levés) (van) az erdőben volt') mondatban a mondat lineáris elrendeződése szokatlan. (Kérdés, a mondat "osztják"-e; vö. orosz "v lesu bylo očen' horošo" / 'az erdőben volt nagyon jó'.)

2. A létige a /2/ motorikus mondatszerkezetben

A /2/ S_0 — A_{dir} — V_{intr} mondatszerkezetben a létige mellett A_{dir} -ként Lat/Abl áll(hat).

A) A létige névszói bővítményes alakjával alkotott, ($V \rightarrow NV_B$) alakú motorikus mondatszerkezetek

A létige a/-b/-c/ és d/ változatai szerint:

a) $A \rightarrow$ Lat/Abl. Pl.: (Pra., Po. 10) [t'it] ätäm wäl̥yal kañt'ə käsija '[ez] rossz volt a beteg ember(ek)nek', (Pra., Po. 25) [köγartə jəŋk] əjnämöγ ewəstəki wäl̥yas 'a leves mindennél finomabb (tkp. finom) volt'.

b) $A \rightarrow$ Abl. Pl.: (KT. 611 b) mä náγəl' nõŋniŋə' wäsəm 'én nálad alacsonyabb vagyok (tkp. én alacsony náladnál vagyok)'.

c) Nincs rá példa.

d) $A \rightarrow$ Lat/Abl. Pl.: (Pra., Po. 26) [t'it] jaγa jəməki '[ez, ti. az erdei levegő] az embereknek egészséges (tkp. jó van)', (Ter., Bukv. 137) käsi əjnäm məŋpöγ wökəŋeki 'az ember nálunk erősebb (tkp. teljesen tőlünk erős)', (Karj., Gram. 123) löγ əjnäm jaγ niŋət oγərəki 'ő mindenkinél magasabb (tkp. minden ember(ek)nél magas)'.

B) Pusztai létigés, ($V \rightarrow V_B$) alakú motorikus
mondatszerkezetek

A létige a/-b/-c/ és d/ változatai szerint:

a) Nincs rá példa.

b) $A \rightarrow \text{Lat. Pl.}$: (Pra., Po. 17) [weli loɣ] pöɣlā wālwəl
'[a rénszarvas a lovat] helyettesíti (ti. északon) (tkp. '[a
rénszarvas ló-] fajtának van)', (Gu., EOChr. 140) t'u sāgi kat
ninā wālwəl 'így nektek (Dl.) házatok (tkp. ház) van', (KT. 965
a) löɣ mǎnā čəkə šāliɣ wālwəl 'őt én nagyon sajnálom (tkp. ő
nekem nagyon sajnálatra; Tra?) van', (KT. 128 a) t'i lõk wač
moča (? moča) wālwəl 'ez az út a városig (Szurgutig) megy
(tkp. van)'.

c) $A \rightarrow \text{Lat. Pl.}$: (KT. 1003 a) lǎɣkǎjǎ jǎm tin 'a
mókusnak jó ára (tkp. ár) (van)', (Ter., Ocs. 72) mǎli pert
tuta? 'melyik asztal (kerül) vivésre (tkp. vinni)?'.

Minden bizonnyal e csoportba sorolandók a következő
LatAbl-típusú mondatok is: (Ter., OcsT. 108) larjakoy
"kǎmsǎmol'isɣiɣapa" kut sat čon'ɣ-ontǎr 'L.-tól "K".-ig
(tkp. "K".-ba) hatszáz verszt'.

d) $A \rightarrow \text{Lat. Pl.}$: (KT. 1056 a) [mǒɣǒl'i] put liɣǎrtǎtǎki
'[valami] (egy) pud súlyú (tkp. nehézre van)' (alakilag: liɣǎrt-
+ǎ+t(ǎ)+ki).

A létigés motorikus mondat szerkezet lineáris elrendeződése

A) A létige névszói bővítményes alakjaival alkotott mondat szerkezetekben

A létige a/-b/-c/ és d/ változatai szerint:

a) A wāl- típus

Példánk csak a kijelentő mondatok körében van.

1. S—A—V (A → Abl). Pl.: (Pra., Po. 25) [kōγartə jəγk] əjnämöγ ewəstəki wālγas '[a leves] mindennél finomabb volt'.

2. S—V—A (A → Lat). Pl.: (Pra., Po. 10) t'it ātəm wālγal kañt'ə kāsija '[ez] rossz volt a beteg ember(ek)nek'.

b) A wās- típus

Mindössze egy példa áll rendelkezésünkre: (KT. 611 b) mā ŋaγəl' nōγniγi' wāsem 'én alacsony(abb) vagyok tenálad'. A mondat szórendje egyedi, s számomra teljesen nem is világos. A mondatban az A (→ Abl) a V (→ NV_B)-nek az N és V_B elemei között foglal helyet.

c) A Ø (*wās) típus

Nincs rá példa.

d) Az N_{ki} + Ø típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Lat/Abl). Pl.: (Pra., Po. 26) [t'it]

jəɣa jəmaki '[ez, ti. az erdei levegő] az embereknek egészséges (tkp. jó van)', (Ter., Bukv. 136) **iɣ minniŋə wökəŋki** 'a medve (mind) a kettőnkénél erősebb (tkp. erős)'.

2. **S—C—A—V** (**A → Lat**). Pl.: (Gu., EOChr. 141) [**t'it**] **toɣapə səmənə nāməkaki** '[ez] bizonyára a szívednek kedves (tkp. lágy van)'.

3. **S—V—A** (**A → Lat/Abl**). Pl.: (Gu., mscr.) **tom kat jəmaki tim katoɣ** 'az a ház jobb (tkp. jó van) ennél a háznál', (Karj. Gram. 104) **ləŋki əlləki kōt'ərkinizit** 'a mókus nagyobb (tkp. nagy van) a csíkos evetnél', (Ter., Bukv. 136) **ätəmki ätilnə wälta** 'rossz egyedül élni (tkp. az élet rossz egyedül élni)'.

4. **S—C₁—V—A—C₂** (**A → Lat**). Pl.: (Ter., OcsT. 108) **čəka ləɣərtəki tōɣapa məntəti löŋən** 'nagyon nehéz oda menni nyáron'.

5. **A—V—S** (**A → Lat**). Pl.: (Pra., Po. 22) **semə kəčəki löɣətajätə** '[a Napba] nézés (tkp. nézni) a szemnek fáj (tkp. beteg van)'.

B) A kérdő mondatok körében

? **A—S—V** (**A → Lat**). Pl.: (Ter., Bukv. 125) **mōɣöl'ä nōŋ wiŋmən nəɣijəki?** 'miért (tkp. mire) fehér (sápadt) (van) a te arcod?'.

Csak ezt a mondatot tudjuk említeni. E mondat is kérdéses, mert a **mōɣöl'ä** lehetséges, hogy nem A, hanem C (**→ M**).

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

B) A puszta létigés mondat szerkezetben

a) A wāl- típus

Nincs rá példa.

b) A wāl- típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. S—A—V (A → Lat). Pl.: (KT. 128 a, 855 a) t'i lõk
wač moča (? močə) wālwal 'ez az út a városig (Szurgutig) megy
(tkp. van)'.

2. C—S—A—V (A → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 140) t'u
sāyi kat ninā wālwal 'így nektek (Dl.) házatok (tkp. ház) van'.

3. A—S—V (A → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 140) ninā
jālāw juγ-kuri wālwal 'nektek (Dl.) új fa-teknőtök (tkp.
fateknő) van'.

B) A kérdő mondatok körében

1. S—C₂—A—C₁—V (A → Lat). Pl.: (Ter., OcsT. 101)
[nəŋ] māγä' litā mən't'äγəltinā tət, utən wāllətəγ? '[ti (Dl.)]
miért éhen pusztulásra (tkp. enni pusztulóra; Part., Dl.) itt, lent
(a parton) éltek (Dl.)?'.

Nincs több példa.

C) A felszólító mondatok körében

1. C—S—A—V (A → Lat). Pl.: (Gu., EOChr. 142) **alla
siñij t'arasna [wäta] löγä wältati!** 'a nagy kék tengerben éljen
(tkp. [élni] neki legyen)!'. (Nincs több példa.)

c) A Ø (<*wāl-) típus

A) A kijelentő mondatok körében

1. A—S—V (A → Lat). Pl.: (KT. 1003 a) **läγkajä jam
tin** 'a mókusnak jó ára (tkp. ár) (van)!'.

2. A—C—S—V (A → Lat). Pl.: (Ter., Bukv. 62) **mänä
it kul al** 'én (tkp. nekem) most hat éves vagyok (tkp. hat év
van)'.

3. A₂—A—S—V (A → Lat, A₂ → Abl). Pl.: (Ter., OcsT.
108) **larjakoγ "kämsəmol'isγiγapa" kut sat čon'γ-ontər**
L.-tól "K."-ig (tkp. "K."-ba) hatszáz verszt'.

B) A kérdő mondatok körében

Csak ez a típus ismeretes számomra: (Ter., Ocs. 72)
məli pert tuta? 'melyik asztal (kerül) vivésre (tkp. vinni)?',
(KT. 110 a, 498 b) **məčim al nōγä(t)?** 'hány éves vagy (tkp.
hány év neked (van))?'.

E típus kétféleképpen értelmezhető: 1. S—A—V, és 2.
S—V—A. A kérdés megnyugtató eldöntéséhez kevés adattal
rendelkezünk. Mégis, minthogy a kérdő mondatok körében az
utóbbi típus másutt nem fordul elő, helyesebbnek látszik, ha e
típust is S—A—V-ként tartjuk számon.

C) A felszólító mondatok körében

Nincs rá példa.

d) Az $\left\{ \begin{matrix} A \\ C \end{matrix} \right\}_{ki} + \emptyset$ típus

Mindössze egyetlen példánk van: S—A—V (A → Lat).

Pl.: (KT. 1056 a) [mōyōl'i] put liγartātaki '[valami] (egy) pud súlyú (tkp. nehézre van)'.

3. A létige objektális mondatszerkezetekben

A létige a vahi osztják nyelvben tranzitív használatú is lehet. Objektális mondatszerkezetben való használata azonban korlátozott: 1. objektális mondatszerkezetben a létigének csak a puszta létigés alakja fordul elő, a 2. objektális mondatszerkezetben a létige 'van; létezik' jelentésben nem használatos. Ezen túlmenően a létige objektális mondatszerkezetben való használatát valószínűleg meghatározza az O szerepét betöltő N (→ N_B) jelentéstartalma is. A létige 'él' jelentése mellett ugyanis a kérdéses N_B mindig valamely 'idő', 'élettartam' (al 'év', onter 'időtartam', nowet 'életkor, élettartam') jelentésű szó.

Anyagunkban a létigének objektális mondatszerkezetekben történő előfordulására csak a /3/ indeterminált aktív és a /4/ determinált aktív mondatszerkezet köréből van példánk.

A létige a /3/ indeterminált aktív mondat szerkezetben

A kevés példa ellenére az ide tartozó mondatoknak szemmel láthatólag két típusa van:

1. Jelentése miatt alkot önálló típust a következő mondat: (KT. 16 b) **ni öyi wäləs** 'a nő leányt szült (tkp. volt)'. E típusra mindössze ez az egyetlen (de biztos!) példánk. 2. Viszonylag gyakoribb a következő típus: (Gu., EOChr. 135) **nōŋ t'el nowtan tə' wälwən** 'te egész életed itt éled (tkp. élsz)'; (KT. 585 b) **[lōŋ] nowtəl wälwəl** '[ő] saját életét éli (tkp. él)'.
Vagy ide, vagy $N_o \rightarrow C \rightarrow \text{Temp}$ esetén az adverbális mondat szerkezetek körébe tartoznak a következő mondatok: (Gu., EOChr. 139) **im-ŋən ikkən etər wäŋ kōrasəw t'aras kanəŋnə al-ŋim məŋ-katnə čas koləm-jōŋ-koləm al wälsə-ŋən** 'az öregasszony és az öregember a derűs kék színű tenger partján öreg földházban pontosan harminchárom évet (Temp?) éltek (Dl.)', (KT. 60 b) **[lōŋ] tələŋ onter wäləs** '[ő] (egész) telet (Temp?) élt'.

A létige a /4/ determinált aktív mondat szerkezetben

Mindössze egy példát ismerünk: (KT. 585 b) **[lōŋ] tom kəsi nowə(t) wällətə** '[ő] annak az embernek az életét (korát) éli'.

b) A mondatszerkezetek funkciója

A mondatszerkezetek funkciója leírásának a közös jegyei²¹

A vahi osztják nyelvben a mondatszerkezetek funkciójának a leírásához három jegy szükséges: 1. kommunikatív jegy (Com), 2. tranzitivitás-jegy (Tr) és 3. determináltsági jegy (Det).

A három jegy közül a kommunikatív jegy közelebbről az S, részint az O, a tranzitivitás-jegy a V, a determináltsági jegy pedig az A/O körére vonatkozik.

A mondatszerkezetek funkciója, szövegbeli sajátosságai, továbbá számszerűségük vizsgálatában a következő szövegekre támaszkodtam:

1. ogtəy urinə. Elbeszélés (Ter., OcsT. 99 — 101),
2. l'əṭkewsənə. Elbeszélés (Ter., OcsT. 101 — 103),
3. ləwas joyənnə. Elbeszélés (Ter., OcsT. 103 — 106),
4. əllə puyəlnə. Elbeszélés (Ter., OcsT. 106 — 108),
5. əlwəl'i ənīsəyən. Mese (Ter., OcsT. 109 — 110),
6. əllə sart. Elbeszélés (Ter., OcsT. 111),
7. püt'kəl'i pəni löṭkər. Mese (Ter., OcsT. 111 — 113),
8. səwsə iki pəni əlwə. Mese (Ter., OcsT. 113 — 114),
9. nəṭpəl'it. Mese (Ter., OcsT. 114 — 116),
10. pəyal'i. Mese (Ter., OcsT. 116 — 118),
11. əj iki pəni kə' nṭkən. Történet (Ter., OcsT. 119 — 121),
12. jəṭsəyən. Történet (Ter., OcsT. 121 — 123),
13. mə ikimnə'. Történet (Gu., EOChr. 135),
14. wor-ontnə. Elbeszélés (Gu., EOChr. 135 — 136),
15. sōṭəsnə. Elbeszélés (Gu., EOChr. 136),
16. mə əpim. Elbeszélés (Gu., EOChr. 136 — 137),
17. nəyi səyi'. Elbeszélés (Ter., Bukv. 134),
18. löṭkrəl'iyən. Mese (Ter., Bukv. 139) és
19. kul welta jakkən. Történet (Ter., Bukv. 141).

Funkciója szerint a kommunikatív jegy annak a jelölésére szolgál, hogy a közlési folyamat során — amelybe alkalmasint a beszédhelyzet (a szituáció) is beletartozik — a kérdéses (S, ill. O) elemnek van-e (+Com) kontextusbeli, a beszélők tudatában való előzetes jelzettsége. (Más szóval: a beszélők számára a kérdéses elem által kifejezett tartalom ismert, említett-e vagy sem.)

A tranzitivitás-jegy a kommunikatív jeggyel szemben viszonylag gazdagabb tartalmú: azt jelzi, hogy a V által kifejezett cselekvés valamely (nyelvtani) tárgyra (O-ra) irányul-e (+Tr) vagy sem (-Tr); a mondat szerkezetben van-e valamilyen objektális viszony.

Az A/O-val kapcsolatos determinátsági jegy kettős arculatú. Aszerint, hogy a jegy adverbiumra (A-ra) vagy objektális viszonyra (O-ra) vonatkozik-e. Ennek megfelelően (i) adverbális mondat szerkezetben a Det jegy az A-nak a Dir-a szerint igazodik: -Dir (adir) = -Det, +Dir = +Det; (ii) objektális mondat szerkezetben $O_{indet} = -Det$, illetőleg $O_{det} = +Det$. (Lásd még: 204—207, különösen 205.)

A mondat szerkezetek jellemzése

A statikus és a motorikus mondat szerkezet

Az /1/ statikus és a /2/ motorikus mondat szerkezetek a három jegy, a Com, a Tr és a Det közül a Com és a Tr jegy

tekintetében azonosak. Mind a statikus, mind a motorikus mondszerkezetben **-Com** és **-Tr** van. A **Det**-jegy mind a két mondszerkezetben a mondszerkezet **A**-jára vonatkozik (**Dir**-jegy).

A statikus mondszerkezet sajátos jegye a **-Det** jegy, a motorikus mondszerkezeté pedig a **+Det** jegy.

A statikus mondszerkezet mondatai legnagyobbbrészt létigével ($V_B \rightarrow w\ddot{a}l-$) alkotottak. Feltűnő, hogy a létigén kívül viszonylag kevés az olyan V_B , mely statikus mondszerkezetben áll, illetve csak a statikus mondszerkezetben fordulhat elő.

A motorikus mondszerkezetnek a statikus mondszerkezzel szemben a **+Det** jegy a megkülönböztetője.

A motorikus mondszerkezetnek feltűnően nagy a gyakorisága. Ezzel nyilvánvalóan összefügg a **+Dir**-ű V_B -oknak a **-Dir**-ű V_B -okkal szembeni messze túlsúlyban lévő aránya.

Az aktív mondszerkezetek

Az aktív mondszerkezeteknek, az indeterminált /3/ $S_\emptyset - O_{indet} - V_{indet}$ és a determinált /4/ $S_\emptyset - O_{det} - V_{det}$ mondszerkezeteknek két közös és egy eltérő jegyük van. Közös jegyük a **-Com** és a **+Tr** jegy, eltérő jegyük a **-Det**, illetőleg a **+Det** jegy.

Az aktív mondszerkezetek jegyei közül a két mondszerkezetet egymástól megkülönböztető, meghatározó jellege

a Det jegynek van. A Det jegy e mondatszerkezetekben az O körére vonatkozik.

Az O determináltsága tekintetében az aktív mondatszerkezetek közösek az ergatív mondatszerkezetekkel.

Az ergatív mondatszerkezetek

Előzetes vizsgálódásunk alapján úgy látjuk, hogy az ergatív mondatszerkezetek funkciójának a megállapításához különösen a) az S és b) a V elemeket kell megvizsgálnunk.

Az ergatív mondatszerkezetek V-jeként (teljes) anyagunkban 56 V_B fordul elő. Ezek szótárszerűen a következők:

amət- ültet (vkit); tesz, helyez; ad (ételt); állít (csapdát, őrséget); szolgálatba helyez; épít (házat)

äləm- emel

ält- emel; hord, visz; visel (ruhát)

čiγəmt- fojt, megfojt

čöč- nyújt; irányít, céloz; emel (fejet)

čöčəmt- nyújt, ad; céloz

əsəl- ereszt (horgot, gerendát a folyósodrásban); ikrázik; szabadon ereszt; enged, engedélyez

jäγnəmt- hajt (fejet)

joγim- üt, vág, csap

jöγət- dob, vet, üt; lő; csap (villám)

jör- köt; befog (állatot szerszámba)

kām'la-γt- vet, fordít, dob (félre, alá)
käs- talál; észrevesz; gondol, vél
käswa-γt- észrevesz
kätal- kapaszkodik, fogódzkodik; kiköt (vízijármű);
 megfog, fog (kezet, zsákmányt, halat stb.), belep (fagy); tart
kätlawa-γt- esküszik (házasságot köt)
kām'lä-γt- fordít
kit- küld (vkit, vmit, üdvözetet); kerget
koṇ-γa-γt- melegít
kö-γa-γt- főz
kurnä-γt- őriz
laləm- lop
läṇka- kedve van; szeret; kedvel
läṇal- vár (vkire, vmire); menekül, védekezik; gondos-
 kodik; vár (vkit); óv, véd; gondoz
li(γ)- eszik; iszik; mar (füst); ég (tűz); csíp (bolha);
 elfásul, elzsibbad
lō-γit- mos
lōṇatalt- oktat
lōṇa'kāt- (lōṇatakāt-) = lōṇat- (v. inch.) olvas
l'äkəkāt- = l'ä-γ- (v. inch.) dob, vet; lő (puskával, íjjal)
l'ö-γatkält- szid
majal- vendégeskedik; ajándékoz
mə(j)- ad; odaad, ajándékoz; etet, itat (ételt, italt ad),
 szoptat (mellet ad); férjhez ad; vkinek adja magát, becsap

məjəγ- ad
məjil- ad
nom- emlékezik
nőγt- mozdít, érint; csökkent (árat)
on'əlt- észrevettet; tanít; megfejt (találós kérdést),
 megtud; tanul /?/
pän- tesz; helyez, rak; szór; (keresztet) vet; fenyít,
 büntet; ellát, szül, tojik
piri- kérdez; kér
poŋəm- szúr, csíp (méh)
pör- harap; csíp (hangya)
pög- úz, hajt, (el)riaszt
pul- szúr, bök; beletesz
puləkət- = **pul-** (v. inch.)
sül- szel, felvág
täl- húz, von; szív (cigarettát, pipát)
täləkət- = **täl-** (v. inch.)
tint- fizet
totkəl- visz
tölγəlt- elbeszél, elmond; közlétesz
töŋəmt- tud; tud, képes; ismer, megismer, felismer;
 kitalál; ért, megért
tu(γ)- hoz, visz; vezet (haza, harcba); húz (szánt); emel
 (ködöt, ti. az "ég"); ellep (víz); mond (hírt, panaszt)

waγəkət- = waγ- (v. inch.) hív (vhová); kér; nevez,
hív

wel- üt, vág; verekedik; ver; öl, fog (vadászik, halá-
szik), éheztet ("szivet")

wer- dolgozik; csinál, létrehoz; készít (ételt); gyárt; rak
(tüzet); épít (házat stb.); tesz (vmivé); okoz (bajt, betegséget);
lát (álmot); mond (köszöntést)

wə(j)- vesz, elvesz; vásárol; szed (terményt); szerez; fog
(kézen); visz (magával); oszt; húz (vhonnan vmit); fogad
(magához); eszik; felölt v. levet (ruhadarabot).

A felsorolt ergatívuszos igék alaktani szempontból három csoportra oszthatók. Az első (I.) csoportba sorolható igék mindegyike valamely kauzatív igeképzővel képzett ige. A második (II.) csoport igéi semmiféle képzőt nem tartalmaznak (abszolút igeövek). A harmadik (III.) csoportot pedig olyan igék alkotják, amelyek bár képzettek, de képzőjük nem kauzatív igeképző. (A képzőkre vonatkozólag ld. G. Ganschow, Die Verbalbildung im Ostjakischen. Ural-Altische Bibliothek XIII. 1956.)

Az I. csoportba tartozó V_B-k:

amət-, ält-, čīγəmt-, čöčəmt-, jāńəmt-, jöγət- /?/,
kām'laγt-, käsəγt-, kätləwt-, kəm'läγt-, konγəmt-,
köγərt-, kurńəγt-, löγit-, löγətəlt-, löγə'kət- /?/, l'öγətkəlt-,
ńöγt-, on'əlt-, tint- /?/, tölγəlt-, tőγəmt-.

A felsorolt igék kauzatív képzőelemei (ld. Ganschow, i.m. 124—128, 110—115, 115—117): **-t-**, **-əmt-**, **-ńəmt-** (másként Ganschow), **-aγt-**, **wəγt-** (másként Ganschow), **-ləwt-**, **-it-**, **-təlt-**, **-kəlt-**, **-əlt-**.

Igelistánkban négy igében **-əl-** képző van (**əsəl-**, **kətəl-**, **ləγəl-**, **majəl-**). Az **-əl-** képzőt Ganschow részint gyakorító, részint denominális igeképzőnek tartja (Ganschow, i.m. 29, 50). Ez lehetséges, bár az is igen valószínű, hogy a deverbális **-əl-** képző (l. **əsəl-**, **ləγəl-**) (ősi) kauzatív igeképző (vö.: Lehtisalo: AblSuff. 164—165). Ugyancsak nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét sem, hogy a denominális **-əl-** igeképzőnek (l. **kətəl-**, **majəl-**) kauzatív funkciója (is) ne lenne (ld. D. Bartha, Szóképz. 41 további irodalommal).

Az I. csoportba tartozó igék száma 26 (az utóbbi négy ige nélkül 22).

A II. csoportot a következő igék alkotják: **čöč-**, **jör-**, **käs-**, **kit-**, **ləγka-**, **li(γ)-**, **mə(j)-**, **nom-**, **pən-**, **pör-**, **pöγ-**, **pul-**, **sül-**, **täl-**, **tu(γ)-**, **wel-**, **wer-** és **we(j)-**. (Összesen 18 ige.)

A felsorolt igékben képző nincs. Közös jellemzőjük, hogy mindannyian tranzitívek s a **täl-**, a **wel-** és a **wer-** kivételével kizárólag csak tárgyas (objektális) használatúak. További sajátosságuk: a felsorolt igék szemantikai szempontból valamilyen formában mind kauzatív tartalmúak.

Az igék egyik részében a kauzatív jelleg a szótári

jelentésmegadásból (is) kitűnik: ld. 'nyújt, irányít...' (čöč-), 'kerget' (kit-), 'hajt, (el)riaszt' (pöγ-), 'vezet (haza, harcba)' (tu(γ)-), 'épít (házat stb.)' (wer-), 'oszt' (wə(j)-) stb. Az igék másik részében viszont a kauzatív vonást a sajátos osztják nyelvszemlélet alapján fel kell tételeznünk:

(i) a vahi osztjákban — a magyarral egybevetve — csak **tanít**-típusú kauzativitás van, a **tanultat**-típusú nincs meg; (ii) a kauzatív (képzésű) igékben a kauzatív alapjelentés nem egyenlő minőségben és mértékben érvényesül az igék mindegyikében (ld. D. Bartha, i.m. 40); (iii) egyes igékben a cselekvés okozásának a mozzanata háttérbe szorul, s az ige inkább csak a tárgyas cselekvés kifejezőjévé válik (ld.: D. Bartha, i.h.); (iv) a kauzatív igékben gyakran a cselekvés (nagyobb) intenzitása jut kifejezésre. (Erről ld. Ganschow, i.m. 16, 76, 119—121 stb.) E szempontokat is figyelembe véve úgy látszik, hogy a fenti igék kisebb vagy nagyobb megszorítással valóban kauzatív jellegűek.

A III. csoportot a következő igék alkotják: **äləm-**, **joγim-**, **laləm-**, **l'äkəkət-**, **məjəγ-**, **məjil-**, **piri-**, **poŋəm-**, **puləkət-**, **täləkət-**, **totkəl-** és **waγəkət-**.

E tizenkét ige részben (i) mozzanatos (**äləm-**, **joγim-**, **məjəγ-**, **poŋəm-**) vagy denominális (**laləm-**), részben (ii) inchoatív (**l'äkəkət-**, **puləkət-**, **täləkət-**, **wagəkət-**), részben pedig (iii) gyakorító (**məjil-**, **piri-**, **totkəl-**).

A III. csoport igéit képzett voltuk ellenére lényegileg

legnagyobbbrészt a II. csoport igéihez hasonló módon ítéltjük meg. Ez elsősorban az inchoatív **-kät-** képzős igékre érvényes. A **-kät-** képző ugyanis inkább temporális jellegű (mintegy "jövő idő" értékű) s nem valamilyen grammatikai viszonyítás kifejezője (ld.: **puləkät-**, vö. **pul-**; **täləkät-**, vö. **täl-** stb.). Több mozzanatos, illetve gyakorító képző pedig eredeti funkciójában igen erősen elhalványodott, nem produktív (ld. **äləm-**, **piri-**, **ponəm-**, továbbá **majil-**, vö. **mə(j)-**; **totkəl-**, vö. **tu(γ)-** stb.). Ezért ezek nem kauzatív képzésű volta elhanyagolható. A csoportból még visszamaradó igéknek pedig már csekély számuk miatt sem lehet általános érvényű, érdemi mondanivalójuk.

A megvizsgált **V_B**-csoportok tanulsága egyértelmű: az ergatív mondat szerkezetekben szereplő igék kauzatívumok, illetve az általuk kifejezett cselekvés szempontjából kauzatív—(tranzitív)—intenzív jellegűek.

A mondat szerkezetek funkcióját meghatározó jegyek közül az ergatív mondat szerkezet első jegye: **+Com**. Az ergatív mondat szerkezetek **+Com** jellegére nézve lásd az alábbi szövegrészt (7. szöveg, 10a—16b):

"/10a/ əj ku əj-lä'nə wajγa mənäγən /10b/ päni t'u täγija jöγäγən. /11/ əllə əlatə oŋčəγnə əj əllə körək aməswəl. /12a/ kunə joγləl löγä čöčəmtəstə, /12b/ körək uγəl il jəγnəmtəstə. /13/ kunə joγləl töγi wəji. /14/ t'u pirnə körək uγəl nuγ iləmtə. /15a/ kunə os joγləl löγä čö'čə. /15b/ körəkknə os uγəl il jəγnəmtətə. /16a/ kunə os joγləl töγi wəjtə, /16b/

kōrəknə os uγəl nuγ iləmtə."

"/10a/ Egy ember egyszer vadászni (tkp. állatra) ment /10b/ és arra a (bizonyos) helyre jött. /11/ (Ott) egy nagy fekvő fenyőn egy nagy sas ül. /12b/ Az ember az íját rá irányozta (célozta), /12b/ a sas a fejét le hajtotta. /13/ Az embertől az íja le vetetett (é. leeresztetett). /14/ Az után a sas a fejét fel emelte. /15a/ A sas ismét a fejét le hajtotta. /16a/ Az ember ismét az íját elvette, /16b/ a sas ismét a fejét felemelte."

E szövegben ergatívsziak a 12a (ld. **kunə**), 15a (**kunə**), 15b (**kōrəknə**), 16a (**kunə**) és 16b (**kōrəknə**) mondatok. Ezek — amint ennek a +Com jegy alapján lennie is kell — előzetesen a 10a (**ku**) és a 11 (**kōrək**) mondatokban már szerepelnek.

Az ergatív mondat szerkezetek +Com jegyből nyilvánvaló: ergatív mondat szerkezet szövegben csak abban az esetben fordul(hat) elő, ha annak S-e előzetesen már ismert, a beszélők számára valamilyen formában meghatározott (determinált).

A szövegösszefüggés, a szövegeknek az ergatív mondat szerkezet szempontjából való elemzése azt mutatja, hogy az ergatív mondat szerkezeteket az S kapcsán nemcsak (meg)határozottság jellemzi, hanem az előbbin kívül egy meglehetősen jól körülhatárolható szembeállítás és megkülönböztettség is.

E szembeállítás és megkülönböztettség egyrészt a szövegben szereplő személyek — általában a szövegben szereplő S-ek — között, másrészt — igen gyakran az előbbi feltételen belül, annak esetleges részeként — az S és az O között mutat-

kozik meg.

Ebből a szempontból igen tanulságos a 10. szöveget elemeznünk, ahol a történetben több, összesen négy személy (Ps) szerepel. E négy személy: 1. a *pāyal'i* (Ps₁), 2. a *ku* (olykor *āpi*) (Ps₂), 3. a *ni* (olykor *as-*, *əŋki*) (Ps₃) és 4. *par-ni* (Ps₄).

A 10. szöveg kérdéses szövegrészei a következők:

/5a/ āləŋ ni jəŋkə wɨɣlaɣən /5b/ pāni pār-ninə jəŋkə čiɣəmtətə.

/7a/ itən ku wontoɣ jok jöŋäɣən, /7b/ pār-ninə nírɣəl tőyi wəjɣəl.

/24/ pāyal'i āpila t'ū köl atwəl: /25/ "männə əŋkim wuɣasi."

/27a/ t'ät āpilnə lijməl löɣətə...

/32/ pāyal'inə əŋkil wuɣətətətə."

/5a/ (Egy) reggel az anya (tkp. nő) (a folyóhoz) vízért ment */5b/* és a *por*-nő a vízbe fojtotta.

/7a/ Este az ember az erdőből haza jött, */7b/* a *por*-nő a lábbelijét (Dl.) le húzta (Dl.).

/24/ A fiúcska az apjának így szól (tkp. az szót mond):
/25/ "Általam anyám láttatott."

/27a/ Most az ember a fejszójét megélesítette...

/32/ A fiúcska az anyját hívni (kezde)."

A szövegben az első ergatív mondat szerkezet az 5. mondatban tűnik fel. Ezt megelőzően az 1–4. mondatokban az

ergatív mondat szerkezetekben szereplő mind a négy személy (Ps) említésre kerül. Közülük három a szövegben közvetlenül is meg van nevezve *as* (Ps₃), *păȧal'i* (Ps₁), *ku* (Ps₂), míg a *păr-ni*, (Ps₄) — s ez igen ritka eset (!) — csak a szituáció (népmese!) révén ismert (+Com).

A szembeállítás és a megkülönböztettség a szövegben a következő:

5a, 5b: Ps₃ ↔ Ps₄ (ni ↔ *păr-ni*)

7a, 7b: Ps₂ ↔ Ps₄ (ku ↔ *păr-ni*)

24—27a: Ps₁ ↔ Ps₂ (*păȧal'i* ↔ *ăpi*)

32: Ps₁ ↔ Ps₂ (ill. Ps₃ is) (*păȧal'i* ↔ *ăpi*, ill. ni)

A 32. mondatban pedig még: Ps₁ ↔ Ps₃ (*păȧal'i* ↔ *ăȧki*).

E szembeállítás és megkülönböztetés funkciója kettős. Szerepe: 1. az S kiemelése, annak a nyomatékos kifejezése, hogy a mondatban közölt cselekvést az a d o t t S végzi; 2. az S-ként szereplő, az osztjában a személynevek kivételével speciést jelölő N individuális voltának a kifejezése (vö.: magyar fiú, egy fiú, ill. a fiú).

Megjegyzés 1:

Minden bizonnyal az ergatív mondat szerkezetek említett sajátosságaival függ össze, hogy ergatív mondat szerkezet a felszólító mondatok körében ismeretlen.

Megjegyzés 2:

A *lőȧn ălăȧ tîm nipik tăȧ tultă 'ő reggel ezt a könyvet ide hozza'* mondat értelmezésekor nyelvmeste-

rem a *lögən* szó jelentéséről azt jegyezte meg, hogy annak jelentése: "tol'ko on", azaz: "csupán (csak) ő". A *-nə* elem szerinte "prinadležnost"-ot, "(hozzá)-tartozás"-t fejez ki. — Nyelvemsterem megjegyzései a fentebb mondatokkal kitűnően egybevágnak.

Megjegyzés 3:

A 2. szöveg 17a mondatában lévő *əḡkim ja-ynə čäyitə tuḡəkətmənə*... 'amikor anyámat az emberek (Erg.) temetni készülődtek' igeneves szerkezet az ergatív mondat szerkezet funkciója szempontjából megkülönböztetett figyelemre tarthat számot. Kevés példánk van ugyanis arra, amelyben a *-nə* elemnek S-jelölő, ergatív funkciója ennyire nyilvánvaló lenne!²²

Az O az ergatív mondat szerkezetekben lehet indeterminált (O_{indet}), illetőleg determinált (O_{det}). Ennek tárgyalására nem szükséges kitérnünk, minthogy az O az ergatív mondat szer-

²² Az ergatív mondat szerkezetekben az S szerepét betöltő N általában N_{viv} . O-ként viszont egyaránt mind N_{viv} , mind pedig N_{inviv} is állhat. S-ként ergatív mondat szerkezetben N_{inviv} csak szórványosan fordul elő. Pl.: (Ter., Bukv. 116) *süḡknə məḡ konkəmtəwəl* 'a Nap melegíti a földet', (Pra., Po 15) *jīn'wəllənə jož ləḡəllətəl* 'a tuskéi védik a sündisznót' stb. — Az S nyomatékos kifejezésére a vahi osztjában más nyelvi eszközök is vannak. Pl. a nyomatékosított személyes névmás, vö.: 1. szöveg /19/ *t'u kul pərtəḡ əḡkimnə min' məḡəm kotələnə əḡki' kigrə majilwəl*. /20/ *ləḡtīl mətāl'i-pə ičəkə lula əntə wəwəl* 'abból a haldarab(ok)ból anyám (Erg.) nekünk (Dl.) csak naponta egy-két töredékét (Med.) ad. Ő maga (PronP.) soha egy darabot sem vesz a szájába'. E funkcióban leginkább mégis a *-pə* partikula használatos. A *-pə* partikula előfordul ergatív mondat szerkezetben is: (Gu., mscr.) *ləḡən-pə mənt wuḡəl 'ə* (Erg.) szintén látott engem'. A *-pə* állhat mondat szerkezet S-e mellett is. Pl. (Ter., OcsT. 100) *əḡkim-pə ləḡə köč atwəl* 'anyám szintén bár mondja neki'.

kezetben nem foglal el központi helyet. Így többek között elliptikus is lehet. Pl.: (Ter., OcsT. 117) *äləŋ ni jəŋkə wiŋ-laŋən pəni pār-ninə jəŋkə čiyəmtətə* 'reggel az anya (tkp. nő) a (folyóhoz) vízért ment és a *por*-nő (Erg.) a vízbe fojtotta'.

Az ergatív mondat szerkezetekben a V szerepét betöltő V_B -ok kauzativumok, illetőleg kauzatív-intenzív V_B -ok. (Erről ld. fentebb.) Nyilvánvaló, hogy az S "ergatív" szerepének a nyomatékos kiemelése a kauzatív-intenzív V_B -ok esetén a leginkább "indokolt", minthogy a kauzatív igék éppen azt fejezik ki, hogy az S a cselekvést nem végzi, hanem téteti (vö.: MMNyR. I, 203, D.Bartha, i.h.). Az S-nek az ergatív mondat szerkezetben belül történő kiemelése viszont azzal jár együtt, hogy a V szerepét betöltő kauzativumok, kauzatív jellege "háttérbe", defektív állapotba kerül: a központi szerepet a külön alaki elemmel is megjelölt ergatív S tölti be. Ennek következtében az ergatív mondat szerkezetekben a V (V_B) dekauzativvává válik.

Összefoglalva: az ergatív mondat szerkezet funkciója a vahi osztályban az S kiemelése, annak a nyomatékos kifejezése, hogy a V-vel megjelölt cselekvést *k i z á r ó l a g o s a n* az adott S végzi. Az ergatív mondat szerkezetben az S szerepét betöltő N mindig egyedi, individuális; a V szerepét betöltő V_B pedig (nagyobbára) kauzatív, mely az ergatív mondat szerkezetben dekauzativvává válik.

A passzív mondszerkezet

A mondszerkezetek rendszerében a passzív mondszerkezet +Com-jegyű. A +Com jegy a passzív mondszerkezet központi jegye, mely nemcsak az S-re, hanem az O elemre is kiterjed.

A passzív mondszerkezet szembetűnő tartalmi (-formai) sajátossága a mondszerkezet realizációjának

$$S - O - V: S - V: O - V$$

megoszlása. Szövegeinkben S — O — V realizáció 25 alkalommal fordul elő. Az S — V realizáció száma szintén 25, míg O — V realizáció mindössze 7 van.

A három realizáció százalékos megoszlásban: S — O — V: 44%, S — V: 44% és O — V: 12%.

A passzív mondszerkezet másik jellemző vonása, a passzív mondszerkezetben viszonylag gyakran, a számba jöhető eseteknek több mint húsz százalékában, az O mellett anaphorikus t'i/t'u PronDem áll.²³

Kétséget kizáróan az is a (vahi osztják) passzív mondszerkezet sajátossága, hogy felszólító módú passzív mondat a vahi osztjákban nincsen.

²³

Egyetlen alkalommal a PronDem deiktikus: (Ter., OcsT. 120) *kāntāy iki wājiyān lājām pāni tom pīrās iki lōyān lājāmnā' uyaltoke joyimti* 'az osztják öreg vette a fejszéjét és a másik (tkp. azt) a vén öreg embert ő fejszével fejen ütötte (passz.)'. A szöveg Tyerjoskin szíves közlése szerint "korrigált". A "vén öreg ember" valójában "szamojéd öreg" helyett áll.

A passzív mondat szerkezet **S** és **O** elemét alkotó **N**-ek a megelőző szövegrészben *expressis verbis* szerepelnek. Pl.: (Tei., OcsT. 109) "äñi-i, juγ-likrim nik waγalti!" — äñi-pilna juγ-likar niγ waγaltasi "Néne, a fából való szánom hozd ki!" A nénye által a fából való szán kihozatott (passz.). Mindössze egyetlen mondatunk van csak, amelyben a +**Com**-jegynek csak a szituáció a feltétele (ld. Gu., EOChr. 135, 1/2).

A passzív mondat szerkezet kapcsán tárgyalt jelenségek vallomása teljesen egybehangzó: a passzív mondat szerkezet +**Com** jegye és az ezzel kapcsolatos meghatározottság alapjár érthető egyrészt, hogy e mondat szerkezetben egyáltalán miért lehetséges és miért fordul elő oly gyakran az **S** — **V**, illetve **O** — **V** realizáció, másrészt, hogy az **O**-nak miért van viszonylag gyakran **PronDemAnaph** bővítménye (jelzője), valamint az is, hogy a passzív mondat szerkezetben — a felszólítás deiktikus jellege miatt — miért nem fordul elő felszólító módú mondat.

A passzív mondat szerkezet második jegye: -**Tr**.

A -**Tr** jegy a passzív mondat szerkezetben a szerkezetben lévő **O** elem miatt nem feltétlenül egyértelmű. A passzív mondat szerkezetben a **V** és az **O** között valóban tranzitív viszony van, csak hogy ez a tranzitivitás a passzív mondat szerkezetben "törlődik" (ld. -uj-!). Az objektális viszony detranzitiválódik.

Mindezt a maguk egyszerűségében szinte példázzák a 12. szöveg 27–31. mondatai mintájára alkotott szövegrészek:

(i) **ku, joγəllan, ɳallan mənə mājilä!** 'férfi, az íjaid, a nyilaid add nekem!'

(ii) **kunə joγləl, ɳaləl löγä mājätət** 'a férfi által az íjai, a nyilai neki adattak'.

A két mondat közötti valóságbeli kapcsolat nyilvánvaló. Egyúttal az is, hogy ha a passzív, az (ii) mondatot aktívvá alakítjuk, akkor abból az (i) mondatot kapjuk. (Az /i/ mondat felszólító jellegétől ebben az esetben eltekintünk.) A valóságot jelölő azonoságuk (így a bennük közösen meglévő O elem) mellett különbség közöttük csak a tranzitív-ság tekintetében van: az (i) mondatban a V valóban "kihat" az O-ra, míg az (ii) mondatban nem. Az objektális (tranzitív) viszony megléte ennek ellenére is kétségtelen, hogy a passzív mondatszerkezetnek elmaradhatatlan feltétele.

A passzív mondatszerkezetben előforduló igék (V_B -k) anyagunk tanulsága alapján két csoportot alkotnak: 1. tranzitívek (azaz a passzív mondatszerkezet mellett előfordulnak az aktív és az ergatív mondatszerkezetben is), 2. "intranszitívek" (azaz a passzív mondatszerkezet mellett csak a statikus és a motorikus mondatszerkezetben fordulnak elő).²⁴

A tranzitív V_B -knek a passzív mondatszerkezetben való alkalmazása magától értetődő. Valamelyest bonyolultabb az "intranszitív" V_B -knek a passzív mondatszerkezetben való

szerépe. A passzív mondszerkezetben szereplő "intranszítív" V_B -k ugyanis valóban nem intranszítívek, hanem tranzítívek. Pontosabban: a kérdéses, egyébként valóban intranszítív V_B -k a passzív mondszerkezetben való alkalmazásuk során tranzítívakká válnak ($V_{intr} \rightarrow V_{tr}$) s mint tranzítív V_B -k lépnek be a passzív mondszerkezetbe.

A $V_{intr} \rightarrow V_{tr}$ folyamatot módunkban van konkrét példán is végigkísérni:

(i) (KT. 855a) *semäm mätäl'inä mänsi* 'valami által a szemem menetett (é.: valami a szemembe ment)',

(ii) (KT. 512b) *emtär mǎγaltǎyi mänlätä* '[ő] a tavat körül járja (tkp. megyi)' és

(iii) (Ter., Ocs. 42) *mä ät'im kata mänläm* 'én a bátyám házába megyek'.

E mondatok mindegyikében ($V \rightarrow V_B \rightarrow$) *män-* van. A *män-* 'megy...' ige (V_B) általában intranszítív használatú (ld. /iii/). Az (i) mondatban viszont mégis passzív mondszerkezetben szerepel. De hogy a *män-* ige az osztjákban tranzítív (> passzív) szerepet is betölteni képes lehet, egyértelműen demonstrálja az (ii) alatti /4/ determinált aktív mondszerkezetű mondat.

Az intranszítív V_B -knek a passzív mondszerkezetben való viszonylagos gyakoriságában minden bizonnyal közre játszhatott a passzív mondszerkezet detranzítív (-Tr) jellege is. De az is, hogy a passzív mondszerkezet a mondszerkezetek

rendszerében több tekintetben is igen közel áll a statikus mondatszerkezethez. Ez kitetszik — egyebek mellett — abból is, ha egybevetjük a **Com/Tra/Det** jegyek előfordulását a két kérdéses mondatszerkezetben:

	Com	Tr	Det
a passzív MSz-ben:	+	-	/-/
a statikus MSz-ben:	-	-	-

E sajátosságokat összegezve úgy látszik, a vahi osztjában a /7/ passzív mondatszerkezet funkciója: valamely történés konstatálása; (nem cselekvés, hanem) a cselekvés (meg)történésének, a történést a közlés középpontjába állító, statikus (képszerű) kifejezése; a kommunikáció, a közlés kontinuitásának újabb, eddig nem ismert elemek bevonása nélkül történő fenntartása (továbbvitele). Példamondatok:

(i) példa valamely történés konstatálására: (Ter., OcsT. 102) *əŋkim jəpiwänkə puɣəl l'əŋkəwsənə jaɣnə čäɣiɣäli* 'anyám J. falu temetőjében az emberek által eltemettetett';

(ii) példa valamely cselekvés (meg)történésének statikus kifejezésére: (Ter., OcsT. 109) "äñi-i, juɣ-likrim nik waɣəl-ti!" 'néne, a fából való szánom hozd ki!' (determinált aktív mondatszerkezet); *äñipilnə juɣ-likər niɣ waɣəltəsi* 'nővére által a fából való szán kihozatott' (passzív mondatszerkezet).

c) A determináltság az objektális mon-
datszerkezetekben

A determináltság az objektális mondatszerkezetek körében négy mondatszerkezetet érint. E négy mondatszerkezet közül kettő indeterminált, kettő pedig determinált. Indeterminált a /3/ indeterminált aktív ($S_\emptyset - O_{ind} - V_{ind}$) és az /5/ indeterminált ergatív ($S_x - O_{ind} - V_{ind}$) mondatszerkezet, determinált a /4/ determinált aktív ($S_\emptyset - O_{det} - V_{det}$) és a /6/ determinált ergatív ($S_x - O_{det} - V_{det}$) mondatszerkezet.

Az O determináltsága szempontjából mind az aktív, mind az ergatív mondatszerkezetek egyformán viselkednek.

A /7/ passzív mondatszerkezet O-ja körében alakilag nincs lehetőség kétféle determináltság megkülönböztetésére: a passzív mondatszerkezet e tekintetben indifferens.

A kérdéses aktív és ergatív objektális mondatszerkezetekben az O és a V elemek együtt egy viszonylag önálló részrendszer alkotnak, amelyeknek a segítségével a beszélő képes annak a lehetőségnek a kifejezésére, hogy a mondatszerkezetben lévő tárgy (O) a beszélő(k) és a hallgató(k) szempontjából (meg)határozott-e (determinált-e) vagy pedig határozatlan (indeterminált).

A determinált objektális mondatszerkezet alkalmazásának a vahi osztják nyelvben két feltétele van. E két feltétel: 1. a tárgynak (O-nak) a beszélő(k) és a hallgató(k) szempontjából való ismert (referált) volta, mely vagy (az előzetes) kontextus-

ból, vagy magából a közvetlen beszédhelyzetből (szituációból) származik, valamint a 2. a beszélő azon szándéka, hogy ki kívánja-e fejezni, hogy az O-val kapcsolatos mondanivalója kizárólag a referált (a "szóban forgó") tárgyra vonatkozik-e vagy sem.

Ha az O determinált, az O által kifejezett fogalom (a vahi osztják nyelvi rendszerben) mindig egyedi. (Még akkor is, ha az $O_{det} \rightarrow N_{Plur}$; vö.: magyar a **kutyák** és **kutyák**). Ezzel szemben O_{indet} mellett az O által kifejezett fogalom rendszerint általános. Ennek következtében az indeterminált/ determinált objektális mondatstruktúráknak az O tekintetében az általános/egyedi szembeállítás is jellemzője.

A vahi osztják aktív és ergatív objektális szerkezetek jellegzetes vonása, hogy bennük O_{det} esetén az O grammatikai számszerűsége is kifejezésre jut.

Az objektális aktív és ergatív mondatstruktúrák másik, általános(abb) vonása, mely egyrészt az O_{det} -nak a referáltságából, másrészt a determinált objektális szerkezetek alaki szervezettségéből ($V_x!$) is következik, hogy az O_{det} a mondatban igen gyakran csak elliptikus formában van jelen. Az O_{indet} a mondatból viszont értelemszerűleg sohasem hagyható ki.

Ha a mondatstruktúra O-ja O_{det} és a mondatban megjelenik, akkor — nem feltétlenül, de gyakran — az O a mondatban nyomatékos (expresszív).

A determináltság lényegéből következik, hogy valamely

szöveg vagy közlés első részében általában indeterminált objektális, az erre rákövetkező részben pedig (inkább) determinált objektális mondat szerkezet használatos. Pl.: a 17. szövegben: (1) *əj, ət'ä, mä iγ kitləm!* 'ej, barátom, én egy medvét fogtam!' (indet), (2) *nu, təγ tuγi iγəŋ!* 'na, hozd ide a medvét' (det.).

Megjegyzés 1:

'Mondást, elbeszélést' jelentő igék (V_B -ok) a determinált objektális mondat szerkezetekben általában nem fordulnak elő, illetőleg ezek az igék mellett általában nincs O_{det} -os mondat szerkezet. (Ld. például az *at-* (tr.) 'mond' jelentésű igét, melyre bár bőven van példánk, determinált objektális mondat szerkezetben tranzitív volta ellenére sohasem fordul elő.)

Megjegyzés 2:

Vannak példánk, amelyekben a determinált objektális szerkezet használata eltér a szokásostól. Ezek a szokásostól eltérő mondat szerkezetek mind egy típust alkotnak: (Ter., OcsT. 101) *ləγtəji, əŋkin kat pələŋ əlawəl* 'nézd (V_{det}), anyád a szoba padlóján fekszik'. A kérdéses mondatok elég szűk körből származnak s bár nem zárhatjuk ki a belső osztják fejlődés lehetőségét, valószínű, hogy az orosz mondat szerkesztés hatása alatt (is) keletkeztek (vö.: or. *smotri, tvoja mat' na polu ležit* ua.).

d) A bővítettség a mondat szerkeze -
te k b e n

A mondat szerkezetekben a bővítettség (az Ext), az A_2/O_2 szerepét a) Med, b) Lat, c) Abl, d) Ins és e) Tra töltheti be, melyek a mondat szerkezetben az A, illetőleg az O elemhez kapcsolódnak.

Az $A-A_2$ szerkezetnek anyagunkban az alábbi realizációi vannak:

LatAbl

LatTra

LatMed

LatIns

AblTra

Ezek mellett lehetséges, hogy számolnunk kell még

LatLat

realizációval is. (Erről ld. "A /2/ motorikus mondat szerkezet bővítettsége", 79 alatt.)

Az /1/ statikus mondat szerkezetben $A-A_2$ szerkezet nincsen. A /2/ motorikus mondat szerkezetben az $A-A_2$ szerkezeten kívül előfordul összetett szerkezet is: $A-A_2-A_2$. Ezek mindegyikét a fenti kapcsolatok összetételéből származtatjuk.

Az összetett objektális mondat szerkezetek ($O-O_2$, illetőleg $O-O_2 \rightarrow O-O_2-O_2$) a bővítmény tekintetében

azonosak az adverbális mondszerkezetekkel. Mondatainkban a következő Ext-ek fordulnak elő: 1. LatAbl, 2. LatMed, 3. LatIns, 4. AblMed, 5. AblIns és 6. TraIns. Közülük a 4. AblMed, az 5. AblIns és a 6. TraIns másodlagos. Ezek részint az 1.-3. sz. alatti szerkezetekből, részint egy *LatTra, ill. *AblTra kapcsolatból származnak. Ez utóbbiakkal együtt az összetett objektális mondszerkezetek Ext-ja lehet:

LatAbl

LatTra

LatMed

LatIns

AblTra

Elvileg az említetteknél több A+A kapcsolat is lehetséges. A következő összeállításban bemutatjuk, hogy az A+A összes lehetőségei közül a szövegekben valóban melyik van meg.

A kérdéses Ext-ók előfordulása az adverbális mondszerkezetekben (pontosabban a /2/ motorikus mondszerkezetben), illetve a /3/-/7/ objektális mondszerkezetekben:

	S — A — V	S — O — V
	/2/	/3/-/7/
1. LatAbl	+	+
2. LatTra	+	
3. LatMed	+	+

4. LatIns	+	+
5. AblTra	+	
6. AblMed		+
7. AblIns		+
8. TraMed		
9. TraIns		+
10. MedIns		

Az **S—A—V** mondat szerkezetekben csak az 1–5. pont alatti kapcsolatok vannak meg. Ezzel szemben az **S—O—V** mondat szerkezetekben a 2. és az 5. hiányzik, viszont a 6., 7., és 9. pontban lévő kapcsolat megvan.

A 6., a 7. és a 9. pontban lévő kapcsolatok azonban — amint már volt róla szó — másodlagosak. A 9. pont alatti kapcsolat ugyanakkor feltételez egy **LatTra** kapcsolatot, amit ennek alapján beírhatunk az **S—O—V** alatti oszlop 2. pontjába. Az 1. pontban lévő **LatAbl** és a 2. pont alatti **LatTra** alapján pedig feltételezhetünk egy **AblTra** kapcsolatot is. E megfontolások alapján a vahi osztjában mind az **S — A — V**, mind az **S — O — V** mondat szerkezetek körében az **A-k** (**A+A**) kapcsolatai azonos rendszert alkotnak.

E kapcsolatok az irányultság (a **Dir**) szempontjából sajátos módon oszlanak meg. A kapcsolatok egy részében **+Dir-ú A-k +Dir-ú A-khoz** kapcsolódnak: $\text{Lat} \begin{Bmatrix} \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{Bmatrix}$ ill.

AblTra. A kapcsolatok egy másik részében pedig egy +Dir-ú A-val egy -Dir-ú A alkot egységet: $\text{Lat} \begin{Bmatrix} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{Bmatrix}$. A kapcsolatok

említett sajátossága abban rejlik, hogy -Dir-ú A egyik másik -Dir-ú A-val kapcsolatot (pl. MedIns), úgy látszik, sohasem alkot. Ezért rendszerszerűleg csak a következő két típussal számolhatunk:

1. $A_{\text{dir}} A_{\text{dir}} \rightarrow \text{Lat} \begin{Bmatrix} \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{Bmatrix}$ ill. AblTra
2. $A_{\text{dir}} A_{\text{adir}} \rightarrow \text{Lat} \begin{Bmatrix} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{Bmatrix}$.

A mondat szerkezetekben lévő A/O viszonyok felmérése kapcsán felmerül egy már az eddigiekben is lappangó kérdés: mennyiben van létjogosultsága annak, hogy a /2/ motorikus és a /3/—/7/ objektális szekezetekben az $S - \begin{Bmatrix} \text{A} \\ \text{O} \end{Bmatrix} - V$ típusú

eseteket önálló szerkezetnek s ne egy $S - A - \begin{Bmatrix} \text{A}_2 \\ \text{O}_2 \end{Bmatrix} - V$

típusú szerkezet elliptikus formájának tartsuk. Tehát, hogy beszélhetünk-e önálló /2/ $S - A - V$, ill. /3/—/7/ $S - O - V$ szerkezetéről.

E kérdésre minden kétséget kizáróan csak akkor tudnánk válaszolni, ha lenne egy olyan osztják nyelvmesterünk, aki e kérdést meg tudná válaszolni. A kérdés megoldása azonban ennek ellenére sem lehetetlen. Mégpedig nem általános meggon-

dolások vagy más nyelvi párhuzamok alapján, hanem az egyes mondat szerkezetekben előforduló adverbiumokat (az A-kat) felsoroló "Igeszótár" (ld. "Appendix 2.") tanulságára támaszkodva. A szótár adatait áttekintve ugyanis azt láthatjuk, hogy az egyes V_B -k mellett felsorolt A-k egy része általában valami más A-hoz is kapcsolódik. Pl. az *enəm*-ige (V_B) mellett állhat a *Lat-on* kívül *Abl*, illetve *Tra* is. Kétségtelen tehát, hogy számos látszólagosan csak *Lat* vagy *Abl*, illetőleg *Tra* elemet tartalmazó szerkezet elliptikus. Ugyanakkor azonban több olyan V_B is van, amelyek mellett vagy csak *Lat*, vagy csak *Abl*, illetve csak *Tra* ismeretes. A /3/ — /7/ objektális mondat szerkezetek körében pedig nagyszámú olyan V_B van, mely mellett csak (puszta) O-ról van tudomásunk. Mindezek alapján a (puszta)

$$S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$$

szerkezetet létező, önálló szerkezeteknek kell tartanunk.

Az előbbi kérdéssel sokban rokon az /1/ statikus mondat szerkezet (i) $S - C - V$, ill. (ii) $S - \emptyset - V$ változatának a kérdése. Az /1/ statikus mondat szerkezetbe tartozó mondatok legnagyobb részét a létigés mondatok alkotják. Ezért felmerül annak a lehetőségnek a gondolata, hogy az (ii) $S - C - V$ típusú mondatokban a C elemet A-nak, vagy A-jellegűnek fogjuk fel, minthogy — esetleg a létige elvont jelentéstartalma miatt — a C elem e típusban szerkezeti szinten rendkívül közel áll a mondat szerkezet releváns elemeihez. Az (ii) $S - \emptyset - V$

változat pedig azt a gondolatot veti fel, hogy a statikus mon-
datszerkezeten belül, a létigés mondatok e fajtájában ne számol-
junk-e S — V szerkezetű mondatszerkezettel. Válaszunk mind
a két kérdésben tagadó. Ugyanis egyrészt az elmondottak
ellenére sincs kellő és biztos alapunk ezeknek a rendszerbe való
felvételére, másrészt ezek a jelenségek mindenképpen szélső
értéket képviselnek s figyelembe vételükre már ezért sincs
nyomós ok. A kérdéses eseteket mind az /1/ statikus mon-
datszerkezet, mind a létige tárgyalása során részletesen meg-
vizsgáltuk. Tekintettel arra, hogy e kérdés, különösen annak az
(ii) pontban tárgyalt része jobbra csak a wäl- igével alkotott
mondatszerkezeteket érinti, e jelenséget helyesebb a wäl- ige
(V_B) sajátosságai között számon tartani (ld. ott).

d) Mondatszerkezet és linearitás

Elméleti (matematikai) meggondolások alapján egy. S,
A/O és V elemeket tartalmazó rendszernek hat sorrendi variáci-
ója (realizációja) van. Ezek a következők:

$$1. S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$$

$$2. S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$$

$$3. \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$$

$$4. \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V - S$$

$$5. V - S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$$

$$6. V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S$$

A hatféle realizáció közül a vahi osztjában valóban csak az első négy fordul elő. Az 5. és a 6., azaz V-s kezdetű mondat szerkezet nem használatos. (Nincs rá példánk.)

E linearitási típusoknak az A_2/O_2 , valamint a C elem felvételével — elvileg — nagyszámú változata lehetséges. A lehetséges változatok közül a vahi osztjában ténylegesen 57 változat van meg.

Változatok tekintetében az 1. $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ típus a

leggazdagabb. A típus változatainak a száma 33. A következő

$$2. S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$$

típusnak 11 változata van, a 3. $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$ típusnak szintén 11,

míg a 4. $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V - S$ típusnak mindössze 2.

A vahi osztják nyelv linearitási típusai
(Összefoglaló táblázat)

		/1/			/2/		
		A	B	C	A	B	C
1	S-O-V	+		+	+	+	+
2	S-C-O-V				+	+	+
3	C-S-O-V	+			+	+	+
4	S-O-V-C			+	+		
5	S-C-C-O-V				+		
6	C-S-C-O-V				+		
7	C-C-S-O-V				+		
8	C-S-C-C-O-V				+		
9	C-C-C-S-O-V				+		
10	C-C-C-S-C-O-V						
11	S-O-C-V				+		
12	S-C-O-C-V				+	+	
13	C-S-O-C-V				+		
14	S-O-C-C-V				+		
15	S-O ₂ -O-V				+	+	
16	S-C-O ₂ -O-V						
17	C-S-O ₂ -O-V				+		
18	C-S-C-O ₂ -O-V						
19	O ₂ -S-O-V				+	+	
20	C-O ₂ -S-O-V						
21	O ₂ -S-C-Q-V				+		
22	S-O-V-O ₂						
23	C-S-O-V-O ₂						
24	S-O-O ₂ -V				+	+	
25	S-C-O-O ₂ -V						

	/3/			/4/			/5/			/6/			/7/			Össz.
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	
1	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+		+			16
2	+	+	+	+			+			+			+			10
3	+	+	+	+			+			+				+		11
4	+	+				+										5
5																1
6	+															2
7							+									2
8																1
9																1
10	+															1
11	+	+	+	+			+			+			+			8
12	+															3
13										+						2
14																1
15	+	+	+	+			+		+							8
16	+		+													2
17	+			+			+									4
18	+															1
19	+	+	+													5
20	+															1
21																1
22	+	+	+	+												4
23	+			+												2
24	+	+	+	+	+	+	+		+							11
25	+		+	+			+		+		+					5

		/1/			/2/		
		A	B	C	A	B	C
26	C-S-O-O ₂ -V				+		
27	S-O ₂ -O-C-V						
28	S-O-C-O ₂ -V						
29	S-C-O-C-O ₂ -V						
30	C-S-O-C-O ₂ -V						
31	S-C-O-C-O ₂ -V-C						
32	S-O-O ₂ -C-V						
33	S-C-O-O ₂ -C-V						
34	S-V-O				+		+
35	S-C-V-O				+		
36	C-S-V-O				+		
37	S-V-O-C				+		
38	S-V-C-O				+		
39	S-C-V-O-C				+		
40	S-O ₂ -V-O				+		
41	C-C-S-O ₂ -V-O						
42	S-V-O-O ₂						
43	C-S-C-V-O-O ₂				+		
44	S-V-O ₂ -O						
45	O-S-V	+			+	+	+
46	C-O-S-V				+		
47	O-S-C-V				+	+	
48	O-C-S-V				+		
49	O-S-C-V-C					+	
50	O ₂ -O-S-V				+		

	/3/			/4/			/5/			/6/			/7/			Össz.
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	
26	+			+			+									4
27				+			+									2
28	+						+									2
29				+												1
30						+										1
31				+												1
32										+						1
33	+															1
34	+		+	+		+				+			+			8
35	+									+						3
36																1
37			+			+										3
38																1
39																1
40	+			+		+				+						5
41				+												1
42	+			+												2
43																1
44						+										1
45	+	+		+			+			+			+			10
46																1
47		+				+				+						5
48		+														2
49																1
50																1

		/1/			/2/		
		A	B	C	A	B	C
51	O-S-V-O ₂						
52	O-S-O ₂ -V						
53	C-O-S-O ₂ -V						
54	O-C-S-O ₂ -V						
55	O-O ₂ -S-C-V						
56	O-V-S				+		+
57	O ₂ -O-V-S						

	/3/			/4/			/5/			/6/			/7/			Össz.
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	
51	+															1
52	+						+			+			+			4
53										+						1
54													+			1
55													+			1
56		+														3
57							+									1 ²⁵

25

Az itteni, és a soron következő táblázatok összefoglaló jellege miatt az "O" egyaránt jelenthet O-t, vagy A-t is. A mondat szerkezeteken belül pedig A = kijelentő, B = kérdő és C = felszólító mondat.

1.1. A linearitási típusok a mondat szerkezetek szerint

	1. S-O-V	2. S-V-O	3. O-S-V	4. O-V-S	5. V-S-O	6. V-O-S
	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C
/1/	2 - 2	- - -	- 1 -	- - -	- - -	- - -
/2/	19 7 3	8 - 1	5 3 1	1 1 -	- - -	- - -
/3/	21 8 9	4 - 2	1 5 -	- 1 -	- - -	- - -
/4/	12 4 6	4 - 4	1 - -	- - -	- - -	- - -
/5/	11 2 -	- - -	2 1 -	1 - -	- - -	- - -
/6/	6 1 -	1 - -	2 1 -	- - -	- - -	- - -
/7/	7 1 -	3 - -	5 - -	- - -	- - -	- - -
Össz.:	78 23 20	20 - 7	6 11 1	2 2 -	- - -	- - -
A+B+C						
Össz.:	121	27	28	4	0	0

Összesen: 180

1.2 A mondat szerkezetek a linearitási típusok szerint

	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
Típus	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C
1.	2 - 2	19 7 3	21 8 9	12 4 6	11 2 -	6 1 -	7 1 -
2.	- - -	8 - 1	4 - 2	4 - 4	- - -	1 - -	3 - -
3.	- 1 -	5 3 1	1 1 5	- 1 -	2 1 -	2 1 -	5 - -
4.	- - -	1 1 -	- 1 -	- - -	1 - -	- - -	- - -
5.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
6.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Össz.:	2 1 2	33 11	5 26 14	11 17 4	10 14	3 - 9	2 - 15 1 -
A+B+C							
Össz.:	5	49	51	31	17	11	16

Összesen.: 180

2. A legáltalánosabb szórendi elrendeződések

1.	S-O-V	16
2-3.	C-S-O-V	11
2-3.	S-O ₂ -O-V	11
4-5.	S-C-O-V	10
4-5.	O-S-V	10
6-8.	S-O-C-V	8
6-8.	S-O ₂ -O-V	8
6-8.	S-V-O	8

A további sorrend: 5 alkalommal szerepel 5 változat, 4 alkalommal 4 változat, 3 alkalommal 4 változat, 2 alkalommal 9 változat és 1 alkalommal 27 változat. (Minderre nézve lásd 204–209. alatt.)

A mondatok, pontosabban a mondat szerkezetek leírását alapvetően a mondatot meghatározó elemek (ME), az S, A, O, A₂, O₂, valamint a V elemek szerint végeztük. Ezért a linearitási típusokat bemutatjuk olyan formában is, amelyben az egyes típusokat és típusváltozatokat a mondat szerkezetet meghatározó elemek (ME-k) körére *redukáljuk* (azaz az egyes típusváltozatokból a C elemeket kihagyjuk). Ennek következtében a már ismertetett típusváltozatok száma 57-ről (ld. fentebb) 16-ra csökken.

3. A mondatszerkezetek a redukált linearitási típusok szerint

	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C
1. S-O-V	+	+	+	+	+	+	+
2. S-O ₂ -O-V		+	+	+	+	+	+
3. O ₂ -S-O-V		+	+		+		
4. S-O-V-O ₂			+	+	+		
5. S-O-O ₂ -V		+	+	+	+	+	+
6. S-V-O		+	+	+		+	+
7. S-O ₂ -V-O		+		+	+		+
8. S-V-O-O ₂		+		+			
9. S-V-O ₂ -O					+		
10. O-S-V	+	+	+	+	+	+	+
11. O ₂ -O-S-V		+					
12. O-S-V-O ₂			+				
13. O-S-O ₂ -V			+		+	+	+
14. O-O ₂ -S-V							+
15. O-V-S		+	+				
16. O ₂ -O-V-S					+		

4. A mondatszerkezetek az Ext és a C szempontjából

	S-O-V	S-O-O ₂ -V	C	CC	CCC	CCCC
/1/	+		+			
/2/	+	+	+	+	+	
/3/	+	+	+	+		
/4/	+	+	+	+	+	+
/5/	+	+	+	+		
/6/	+	+	+			
/7/	+	+	+	+		

A táblázatos összefoglalások (is) világosan mutatják, hogy a vahi osztjában az $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ elrendeződés alap volta kétségtelen. Ez a legáltalánosabb típus.

Az $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ linearitási típus után az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$

típus következik, különösen a kérdő mondatokban. Az egyes linearitási típusok közül e típus használatos az expresszív(ebb) jelentéstartalmak kifejezésére is.

Az $S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$ típusban kérdő mondat ("B") nem fordul elő. Az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V - S$ típusnak csak kevés változata van. Közel áll az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$ típushoz.

A két legáltalánosabb típusnak, az $S - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V$ és az

$\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - S - V$ típusnak közös vonása, hogy mind a kettőben a V a mondat végén áll. A harmadik legáltalánosabb, az $S - V - \begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix}$ típusban, vala- mint az $\begin{Bmatrix} A \\ O \end{Bmatrix} - V - S$ típusban pedig a V a második helyet foglalja el.

Az egyes típusok legmozgékonyabb részei kétségtelenül az S és az A/O elemek. Ezek egyaránt állhatnak első, második vagy harmadik helyen, valamint a V előtt és a V után is.

A V mondatkezdeten következetesen nem fordul elő.

Változat tekintetében a kijelentő mondatok a legszerkezetgazóbbak.

Az egyes elemek elrendeződése szempontjából általános szabálynak (tendenciának) tűnik, hogy a V-hez "közelebb" általában a konkrétabb tartalmú elem helyezkedik el, az elvontabb pedig a V-től "távolabb". E jelenség különösen két esetben szembetűnő: 1. ha a mondat szerkezetben O_2 is van, akkor az O és az O_2 elemek a mondat szerkezetben gyakorta inkább $O - O_2$ sorrendben következnek egymás után, 2. a C elemek körében L/T/M esetén a T általában megelőzi az L/M-et.

Azokban a típusokban, melyekben az A, illetve az O_2 és a V után áll, igen gyakran causalis-finális tartalom fejeződik ki.

A vahi osztjában a szórend (linearitás) meglehetősen kötött és viszonylag zárt rendszert alkot; ugyanakkor a mondat szerkezet szempontjából indifferens. A linearitás a tárgyalt kérdések körében szerepet csak a mondatfajták síkján játszik. (Pl. a 2. S — V — A/O típusban kérdő mondat nem ismeretes.)

A kiemelés (nyomatékosítás) a vahi osztjában kétféle módon történhet: (i) morfológiai elemmel (azaz nyomatékosító partikulával). Pl.: (Gu., mscr.) *mätäl'i-pə ǎntə wusəm* '(én) semmit *sem* láttam' stb. (ld. Gulya, VONY. 223—225. EOChr.

200) és (ii) szórendileg. E kérdésben az egyik osztják adatközlőm (R. Praszina) így nyilatkozott: "a kiemeltet jobb előbbre tenni. Pl. *mā āpimna' rītna' mānsām 'én apámmal csónakkal mentem'.*" Majd így folytatta: "a fontosabb, kiemelt tagon nyomaték van".

f) A mondat szerkezetek szövegbeli sajátosságai

A mondat szerkezetek szöveggyakorisága

Szövegeinkben az egyes mondat szerkezetek különböző gyakorisággal fordulnak elő.

1. A mondat szerkezetek (/1/—/7/) előfordulása a feldolgozott 19 szövegben

N°	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/	Össz.
1.	12	29	14	1	1	—	1	58
2.	19	17	12	8	1	—	2	59
3.	31	34	16	9	1	—	2	93
4.	10	11	18	4	—	—	3	46
5.	3	16	6	7	—	5	3	40
6.	2	2	2	—	1	—	3	10
7.	9	15	15	5	—	6	3	53
8.	4	15	3	7	—	1	7	37
9.	11	22	8	4	—	—	4	49

10.	6	26	10	3	2	3	10	60
11.	14	27	7	8	1	–	6	63
12.	7	38	5	4	–	–	6	60
13.	3	6	7	3	–	1	1	21
14.	5	9	2	–	1	2	2	21
15.	11	10	8	3	1	–	–	33
16.	13	29	5	2	2	–	1	52
17.	–	2	1	1	1	–	–	5
18.	3	12	5	1	–	–	2	23
19.	1	6	3	2	1	2	1	16
Össz.:	164	326	147	72	13	20	57	799

Megjegyzés:

Több esetben nem volt módom megállapítani, hogy a kérdéses mondat(szerkezet) a /2/ motorikus, illetőleg az /1/ statikus szerkezetek körébe tartozik-e. Ezeket az /1/ mondatszerkezet alá soroltam. A /2/ alá csak azokat vettem, amelyek odatartozása bizonyos volt.

2. A mondatszerkezetek gyakorisága százalékos megoszlásban

MSz	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
%	20	41	18	9	2	3	7 (=100%)

A száz százalékot alapul véve s a hét mondatszerkezet között egyenletes elosztást feltételezve egy-egy mondatszerkezetre 14%-os átlag jut.

A következőkben ezt a 14 százalékos átlagot egységnek véve azt mutatjuk be, hogy az egyes mondatszerkezetekre valóságosan jutó rész (a megterheltség) hányszorosa az egységül felvett átlagszázaléknak.

3.1. A mondatszerkezeteknek az átlaghoz viszonyított megterheltsége (m)

MSz	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/	/6/	/7/
(m)	1,4	2,9	1,3	0,6	0,1	0,2	0,5

Az egyes mondatszerkezetek közül gyakoriság szempontjából messze kimagaslik a /2/ motorikus mondatszerkezet. Gyakorisága a mondatszerkezetek átlagos gyakoriságának majdnem a háromszorosát is eléri. Ugyancsak szembetűnő az /1/ statikus és a /3/ indeterminált aktív mondatszerkezetek előfordulásának az átlagosnál nagyobb gyakorisága. Különösen akkor, hogy egybevetjük őket a determinált aktív /4/, az ergatív, az /5/ és a /6/, illetve a /7/ passzív mondatszerkezetekkel, melyeket viszont, viszonylag meglehetősen alacsony gyakoriság jellemez.

3.2 A mondatszerkezetek gyakorisága a megterheltség (m) alapján

		(m)
1.	/2/	2,9
2.	/1/	1,4
3.	/3/	1,3
4.	/4/	0,6
5.	/7/	0,5
6.	/6/	0,2
7.	/5/	0,1

Gyakorisági vizsgálataink eredményei arra utalnak — s ez általános törvényszerűségnek látszik —, hogy az egyes mondatszerkezetek gyakorisága fordított arányban van azok rendszerbeli helyével: minél kötöttebb egy mondatszerkezet funkciója s ezzel együtt (morfológiailag is) motiváltabb a szerkezete, annál kisebb a mondatszerkezet átlagos gyakorisága.

A mondatszerkezetek egymás utáni előfordulása

Az egyes mondatszerkezetek a szövegben meghatározott sorrendben és szabályok szerint lépnek fel.

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy a mondatszerkezetek első szövegbeli előfordulásukat tekintve miként követik egymást. Az első előfordulás után a mondatszerkezet további előfordulását

már nem vettük figyelembe.

A mondat szerkezetek egymás utáni első előfordulása
szövegeinkben (1–19)

1	/1/ /2/ /3/ /7/ /5/ /4/
2	/1/ /2/ /3/ /4/ /7/ /5/
3	/1/ /3/ /2/ /7/ /4/ /5/
4	/1/ /7/ /2/ /3/ /4/ /7/
5	/1/ /2/ /3/ /4/ /7/ /6/
6	/1/ /2/ /3/ /5/ /7/
7 a) 1–9b és	/1/ /3/ /4/ /7/ /2/
b) 10a–34	/2/ /1/ /6/ /4/ /7/ /3/
8	/1/ /2/ /3/ /7/ /4/ /6/
9	/1/ /3/ /2/ /7/ /4/
10	/1/ /3/ /2/ /6/ /5/ /7/ /4/
11	/1/ /2/ /4/ /7/ /3/ /5/
12	/1/ /2/ /4/ /3/ /7/
13	/3/ /2/ /1/ /4/ /7/ /6/
14	/1/ /2/ /3/ /5/ /7/ /6/
15	/1/ /2/ /3/ /4/ /5/
16	/2/ /3/ /1/ /4/ /7/ /5/
17	/3/ /4/ /2/ /5/
18	/2/ /3/ /7/ /4/ /1/
19	/2/ /3/ /7/ /1/ /5/ /6/ /4/

A mondat szerkezetek előfordulásuk sorrendje szerint három csoportot alkotnak. A három csoport általános (tipikus) sorrendje a következő:

1. Első csoport: /1/ statikus mondat szerkezet
 /2/ motorikus mondat szerkezet
 /3/ indeterminált aktív mondat szerkezet
2. Második csoport: /4/ determinált aktív mondat szerkezet
 /7/ passzív mondat szerkezet
3. Harmadik csoport: /5/ indeterminált ergatív mondat-
 szerkezet
 /6/ determinált ergatív mondat szer-
 kezet

Az egyes csoportok sorrendiségének a szabályai:

a) "Első" helyen kivétel nélkül csak az első csoportban lévő mondat szerkezetek áll(hat)nak.

b) Az első csoporton belül a legáltalánosabb sorrend: 1. /1/ statikus mondat szerkezet, 2. /2/ motorikus mondat szerkezet, 3. /3/ indeterminált aktív mondat szerkezet.

c) A második csoporton belül az 1. /4/ determinált aktív mondat szerkezet, 2. /7/ passzív mondat szerkezet sorrend a gyakoribb, de nem ritka az 1. /7/ passzív mondat szerkezet, 2. /4/ determinált aktív sorrend sem.

d) A harmadik csoportbeli mondat szerkezetek olykor megelőzik a második csoportbelieket.

A mondat szerkezetek első előfordulása a "-/+ "
jegyek alapján

		Com	Tr	Det
1.	/1/	-	-	-
2.	/2/	-	-	+
3.	/3/	-	+	-
4-5.	/4/	-	+	+
4-5.	/7/	+	-	
6	/5/	+	+	-
7.	/6/	+	+	+

Szabályszerűségnek látszik, hogy 1. a mondat szerkezetek aszerint követik egymást, hogy jellemző jegyeik körében milyen mértékben szerepelnek mínusz-, illetőleg pluszjegyek, 2. a mínusz-jegyes mondat szerkezetek általában a szövegben "előbb" fordulnak elő mint a plusz-jegyesek, 3. a -Com-jegyes mondat szerkezetek (általában) megelőzik a +Com-jegyű mondat szerkezeteket.

A három csoportnak, illetőleg a mondat szerkezetek egymásutániságának a szövegekben a kommunikáció szempontjából funkcionálisan meghatározott motiváltsága van:

a) A mondat szerkezetek egy része minden kommunikatív előzmény nélkül indítja a közlést, exponál. E mondat szerkezetek: az /1/ statikus, a /2/ motorikus, a /3/ indeterminált aktív és — az O tekintetében — az /5/ indeterminált ergatív mondat szer-

kezet.

b) A mondat szerkezetek másik része előzetes közlés (vagy adott szituáció) alapján folytatja, továbbviszi és teljesebbé (esetleg teljessé) teszi a közlést, explikál. A mondat szerkezetek közül az O tekintetében a /4/ determinált aktív, az S tekintetében az /5/ indeterminált ergatív és mind az S, mind az O tekintetében a /6/ determinált ergatív mondat szerkezet tartozik ide.

c) Egy mondat szerkezet — a /7/ passzív mondat szerkezet — fenntartja a közlést. Újabb momentum tekintetében a közlést nem bővíti, mindössze az előzetesen már exponált cselekvés (meg)történését jelzi.

g) A m o n d a t s z e r k e z e t e k s z á m s z e r ű s é g e

A vahi osztják nyelvben 7 mondat szerkezet van: /1/—/7/ MSz. E mondat szerkezetek rendszerszerűleg S — A/O — V trichotóm tagolódásúak.

Az S — A/O — V trichotómia S és V elemeinek a /1/—/7/ mondat szerkezetekben adott előfordulásukon kívül mondat szerkezeti síkon további releváns ME változatuk nincs.

A mondat szerkezetek az A tekintetében szerkezetileg két csoportot alkotnak: 1. az S — A/O — V és a 2. az S — A/O — A₂/O₂—V₂ szerkezetek csoportját. (Ebbe az utóbbiba tartoznak az összetett mondat szerkezetek is.)

Az A/O elemnek (anyagunkban) mondszerkezetenként a következő realizációi vannak:

1. Az /1/ statikus mondszerkezetben csak $A \rightarrow \text{Ins}$ ismeretes.

2. A /2/ motorikus mondszerkezetben van mind (i) $S - A - V$, mind (ii) $S - A - A_2 - V$ szerkezet.

Az (i) $S - A - V$ szerkezetben $A \rightarrow \begin{Bmatrix} \text{Lat} \\ \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{Bmatrix}$.

Az (ii) $S - A - A_2 - V$ szerkezetben rendszerszerűleg az $(A - A_2) \rightarrow \begin{Bmatrix} \text{LatAbl} \\ \text{LatTra} \\ \text{LatMed} \\ \text{LatIns} \\ \text{AblTra} \end{Bmatrix}$.

3. A /3/—/7/ objektális mondszerkezetekben egyaránt van (i) $S - O - V$ és (ii) $S - O - O_2 - V$ szerkezet is.

Az (i) $S - O - V$ szerkezetben $O \rightarrow O$.

Az (ii) $S - O - O_2 - V$ szerkezetben az $(O - O_2) \rightarrow O \begin{Bmatrix} \text{Lat} \\ \text{Abl} \\ \text{Tra} \\ \text{Med} \\ \text{Ins} \end{Bmatrix}$.

A (iii) objektális szerkezetekben az összetett mondat-szerkezetek O_2 elemeiként a következő A-k, illetőleg A+A kapcsolatok fordulnak elő:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{LatAbl} \\ \text{LatTra} \\ \text{LatMed} \\ \text{LatIns} \\ \text{AblTra} \end{array} \right\}.$$

A vahi osztályban a lehetséges mondat-szerkezet-változatok száma az A/O elemnek mind az A/O, mind az A/O — A_2/O_2 összes realizációja (O, Lat, Med, Abl stb.) alapján 39.

E változatok megoszlása az /1/—/7/ mondat-szerkezet szerint

Az S — A/O — V		Az S — A/O — A_2/O_2 — V		Össz.
típusban		típusban		
/1/	1	—		1
/2/	3	5		8
<u>/3/—/7/</u>	<u>1-1</u>	<u>5-5</u>		<u>30</u>
/1/—/7/	9	30		39

A /3/—/7/ objektális mondat-szerkezetek körében az összetett $O — O_2 — O_2$ típusú mondat-szerkezetek kevésbé gyakoriak. Ha ennek ellenére ezeket mégis számba vesszük, akkor a mondat-szerkezet-változatok száma 25-tel megnövekszik.

szik: azaz $(39 + 25 =) 64$ lesz.

A mondatszerkezet számszerűségét illetően a változatok alaki oldalának a szempontjából szerepe van a linearitásnak is.

A linearitásról szóló "Mondatszerkezet és linearitás" című részben a mondatszerkezetek összes linearitásbeli változatait összefoglaltuk a (releváns) S, A, O, A₂, O₂ és V elemek alapján. Ennek eredményeképpen 16 típusváltozatot kaptunk. Ha a mondatszerkezetek 39 szerkezeti-tartalmi változatát (ld. fent) egybevetjük az anyagunkban előforduló egyes redukált linearitásbeli változatokkal, akkor ebből az derül ki, hogy a releváns elemek tekintetében a vahi osztják nyelvben — anyagunkban — a mondatszerkezeteknek 184 szerkezeti-linearitási formája van.

E 184 mondatszerkezeti forma az egyes mondatszerkezetek között a következőképpen oszlik meg:

	Az S — A/O — V típusban	Az S/O — A — A ₂ /O ₂ — V típusban	Össz.
/1/	2	—	2
/2/	12	30	42
/3/	4	40	44
/4/	3	35	38
/5/	2	20	22
/6/	3	10	13
/7/	3	20	23
	29	155	184

A mondat szerkezetek változatai számszerű összefoglalásának általános(abb) tanulsága is van: formájában a mondatnak a mondatot meghatározó mondat szerkezeti szinten viszonylag csak kisszámú változata használatos.

Ha ehhez még a meglehetősen alkalmi összetett mondat szerkezeteket, valamint az (irreleváns) C-elemmel bővült változatokat is számításba vesszük, az említettnél jóval nagyobb szám kerekedik ki. Ez azonban azon a tényen, hogy a mondatok formája számszerűleg nem tetszőleges, és viszonylag behatárolt, mit sem változtat.

Ö s s z e f o g l a l á s

A vahi osztják nyelvben a következő 7 mondat szerkezet van:

1. /1/ **Statikus** mondat szerkezet. A mondat szerkezet funkciója valamely állapot (tény) exponálása, közlése. A mondat szerkezet S-e általános (nem meghatározott). A mondat szerkezetben az S és a V mellett csak egy, irányultság nélküli adverbium (A_{dir}) van. A mondat szerkezethez járulhat még egy vagy több circumstancia-elem (C) is.

A mondat szerkezet formája:

$S_0 - A_{\text{dir}} - V_{\text{intr}} - /C/$

Pl.: (Ter., Bukv. 123) $\text{on}\check{\text{c}}\text{a}\gamma \text{ ul-wäl'äl'inä'}$ lisakkal
'az (erdei) fenyő nevetett a bogyó-bokron (tkp. bokorral, é.: a

bokor által)'.

2. /2/ **Motorikus** mondatszerkezet. Valamely cselekvés, történés exponálására, közlésére szolgál. S-e általános (nem meghatározott). Az S és a V mellett lényegileg csak A állhat benne, de ez kötelezőleg mindig valamely irányulást fejez ki (A_{dir}). A mondatszerkezetben lehet A_2 is. Ez egyaránt lehet A_{dir} és A_{adir} is. Járulhat még hozzá egy vagy több C elem is.

A mondatszerkezet formája:

$$S_{\emptyset} - A_{dir} - V_{intr} - /C/$$

A_2 esetén:

$$S_{\emptyset} - A_{dir} - \left\{ \begin{matrix} A_{dir} \\ A_{adir} \end{matrix} \right\} - V_{intr} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 70) $ja\gamma ja\gamma\alpha ma m\alpha ns\alpha t$ 'az emberek a fenyvesbe mentek'.

3. /4/ **Indeterminált aktív** mondatszerkezet. A mondatszerkezet szerepe a közlésben a "tárgy" (O) exponálása. Az O a mondatszerkezetben mindig általános (nem meghatározott) (O_{indel}). Ugyancsak általános (nem meghatározott) a mondatszerkezet S-e is. A mondatszerkezetben az S, a V és az O mellett szerepelhet A is, melyet az O-val való kapcsolata miatt O_2 -vel jelölünk. A mondatszerkezetbe az O-n keresztül egy, (összetett mondatszerkezet részeként) két vagy több O_2 is kapcsolódhat. Az O_2 lehet mind A_{dir} , mind A_{adir} is, de ha a mondatszerkezetben két vagy több O_2 van, az egyik O_2 feltétlenül A_{dir} . A mondat-

datszerkezethez minden esetben járulhat C elem is.

A mondszerkezet formája:

$$S_o - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}} - /C/$$

O_2 esetén:

$$S_o - O_{\text{indet}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{indet}} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 72) *wāñja ñal täjawəl 'W.-nak nyila van (tkp. W. nyilat bír)'*.

4. /4/ **Determinált aktív mondszerkezet.** A mondszerkezet funkciója az O már előzetesen ismert (referált, meghatározott) voltának (O_{det}) kifejezése, a közlés explikálása. Egyéb tekintetben a /4/ determinált aktív mondszerkezet megegyezik a /3/ indeterminált aktív mondszerkezettel.

A mondszerkezet formája:

$$S_o - O_{\text{det}} - V_{\text{det}} - /C/$$

O_2 esetén:

$$S_o - O_{\text{det}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{det}} - /C/$$

Pl.: (KT. 511a) *mä pon möγð'sim 'én a halfogót felállítottam'*.

5. /5/ **Indeterminált ergatív mondszerkezet.** A mondszerkezet szerepe a közlés explikálása, az előzetes közlés (vagy a szituáció) alapján már ismert S kiemelése, annak a kifejezése, hogy a cselekvést kizárólagosan az adott S végzi. A mondszerkezetben az S egyedi (meghatározott). Más szempontból az /5/ indeterminált ergatív mondszerkezet megegyezik a /3/ indeterminált aktív mondszerkezettel.

A mondszerkezet formája:

$$S_x - O_{\text{indet}} - V_{\text{indet}} - /C/$$

O_2 esetén:

$$S_x - O_{\text{indet}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{indet}} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 116) *süḡknə məḡ konkəmtəwəl* 'a Nap melegíti a földet'.

6. /6/ **Determinált ergatív mondszerkezet.** A mondszerkezet szerepe a közlés explikálása. A mondszerkezet az S tekintetében azonos az /5/ indeterminált ergatív, az O tekintetében pedig a /4/ determinált aktív mondszerkezettel.

A mondszerkezet formája:

$$S_x - O_{\text{det}} - V_{\text{det}} - /C/$$

O_2 esetén:

$$S_x - O_{\text{det}} - O_2 - \{O_2\} - V_{\text{det}} - /C/$$

Pl.: (Ter., Bukv. 109) *duñänə nipik löḡə'kəstə* 'D. a könyvet olvasni kezdte'.

7. /7/ **Passzív mondszerkezet.** A mondszerkezet szerepe a közlés fenntartása, a már előzetesen exponált cselekvés (meg)történésének a kifejezése. A mondszerkezetnek mind az S, mind az O eleme előzetesen ismert.

Az A (O_2) kérdését illetően a /7/ passzív mondszerkezet ugyanolyan mint a /3/, a /4/, az /5/ és a /6/ mondszerkezetek.

A mondszerkezethez járulhat C elem is.

A mondatszerkezet formája:

$S_x - O_{pass} - V_{pass} - /C/$

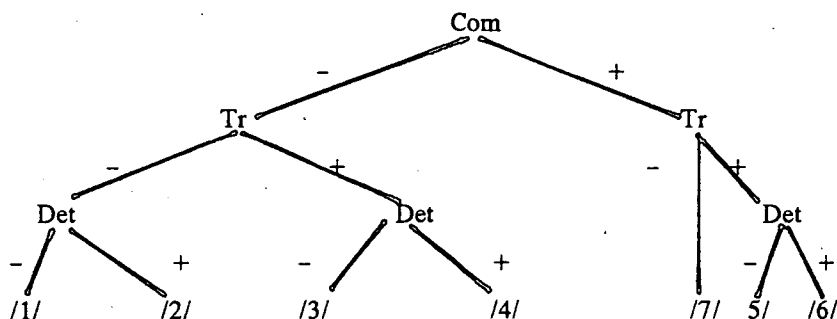
O_2 esetén:

$S_x - O_{pass} - O_2 - \{O_2\} - V_{pass} - /C/$

Pl.: (Gu., EOChr. 139) *iminə iki l'öytəmältəli 'az öregasszony által az öregember szidatik'.*

*

A Com, a Tr és a Det jegyek alapján a vahi osztják mondatszerkezetek az alábbi rendszert alkotják:

Az ágrajz szerint balról jobb felé haladva a mondatszerkezetek a következő sorrendet alkotják: 1. /1/, 2. /2/, 3. /3/, 4. /4/, 5. /7/, 6. /5/ és 7. /6/. Ez lényegében azonos a mondatszerkezetek gyakorisága, a megterheltség (m) alapján nyert 1. /2/, 2. /1/, 3. /3/, 4. /4/, 5. /7/, 6. /6/ és 7. /5/ sorrenddel.

APPENDIX

1. Morfológiai vázlat

"A módszerről" c. fejtegetéseinkben az **S**, az **A**, az **O** és a **V**, illetőleg a **C**, valamint a **Lat**, az **Abl**, a **Dir** stb. kategóriákat anélkül alkalmaztuk, hogy jelentésüket közelebbről meghatároztuk volna. Mindössze arra utaltunk, hogy a kérdéses kategóriákat a "hagyományos" értelemben használjuk. Az alábbiakban e kategóriákat közelebbről is bemutatjuk. Ennek során nagy mértékben támaszkodunk eddigi alaktani leírásainkra (ld. Gulya, VONY, és EOChr.), de több helyütt is módosítjuk ottani nézetünket.

1. Az **S** (subjectum) kategóriája. Az **S**-en a mondatnak azt a részét értjük, amely a mondatban kifejezett vonatkoztatás állapot, cselekvés vagy történés hordozóját, kivitelezőjét, végzőjét ("agens"-ét) nevezi meg. Az **S**-nek két jelölője lehet: 1. — \emptyset , és 2. — **nə**. Szófajilag az **S** kategóriáját **N** → Subst/PronP tölti be.

A Subst kategóriájába nemcsak a tulajdonképpeni főneveket, hanem a főnévként alkalmazatos egyéb szófaji kategóriákat (a melléknevet, a számnevet stb.) is, valamint megkülönböztetve a főnévi szerepű névmásokat is beleértjük. A PronP megkülönböztetés a PronP sajátos ragozási rendszere miatt szükséges: e névmások tárgyesete jelölt (-t). Pl: (Ter., Bukv.

141) *grisä lopəltə juɣ təjawəl* 'Grisának horgászbotja van (tkp. Grisa horgászó botot bír)', (Ter., Bukv. 141) *dašanə griša kōrelōg kətəlsətə* 'Dása Grisát a lábánál megfogta', (Pra., Po.

- 24) *mānt nōɣtinnə wəjə!* '[te] vígy engem magaddal!'

2. A V (verbum–praedicatum) kategóriája. A V a mondatnak a mondat által közlésre kerülő vonatkoztatás, állapot, cselekvés vagy történés kifejezésében az S-re vonatkoztatott állapotot, cselekvést vagy történést kifejező része.

Szófaji szempontból a V egyértelműleg csak V_B lehet.

A V-nek a vahi osztjában négy paradigmája van: 1. általános, 2. általános tárgyas és *təl*-es, 3. szenvedő és 4. határozott tárgyas igeragozási paradigma.

A *-təl-əş* ragozás (vö.: magyar ikes igeragozás) a P13Ps kivételével azonos az általános tárgyas igeragozással. A *-təl-es* igeragozás P13Ps-ában a rag alakja: *-təl* (és nem *-t*). E kérdésről — tudomásom szerint — a szakirodalomban eddig még nem esett szó.

A V-nek a mondat, illetőleg az MSz szempontjából kettős jellege van. A V egyes sajátságai (i) ME — jellegűek (pl. a tranzitivitás), más sajátságai (ii) pedig CE — jellegűek (pl. az időbeli viszony jelölése).

(i) a V-nek az ME-sajátságai a következők:

a) Irányulás (Dir, directio). A Dir a V-nek az az V_B -től függő belső, funkcionális(–szemantikai) sajátsága, mely meghatározza, hogy az MSz-ben az A-ként, illetőleg A_2 vagy O_2

szerepében álló mondatrész **-Dir-ú**, illetve **+Dir-ú** legyen-e. (Ld. még az A-ról szóló részben.)

A **V**-nek a **+Dir** jellege a mondatban gyakran egy viszonylag meghatározott, de ugyanakkor általánosabb jelentésű elemben is kifejezésre jut(hat). A kérdéses elem ("igekötő") a **V** mellett közelebbről meghatározza (determinálja) a **V**-nek az általános jelentéstartalmát, amiért e szerepénél fogva a **V** determinativumának (**VDet**) tartjuk. A **VDet** a mondatban szorosan a **V**-hez tartozik. Önálló elemként a mondat szerkezetben nem vesz részt. (Ezért a mondat szerkezetben — eltekintve a **VDet**-nek a **+Dir**-t jelölő voltától — nem vesszük figyelembe.) A lineáris elrendeződés tekintetében a **VDet** rendszerint közvetlenül a **V** előtt áll. Példamondatok a **VDet**-re (a példamondatokat a jobb áttekinthetőség kedvéért a a) **mən**- 'megy' és a b) **jō(γ)**- 'jön' jelentésű **V_B**-k köréből vesszük): a) (Gu., mscr.) **lōγ ilāpā mənwl** 'ő előre megy', (KT. 388 b) **put küγrimāl jl mənwl** 'a fazék forrása alá hagy' (Karj.: 'kattila kuohuu'), (Gu., EOChr. 138) **mā jok mənšəm** 'én haza mentem', (Ter., OcsT. 117) **pāγal'i joγpa mənāγən** 'a fiúcska hazafelé ment', (Gu., mscr.) **lōγ kümpā mənəs** 'ő kifelé ment (a házból)', (KT. 569 a) **lōγ nik mənəs** 'ő a partra (ki)ment', ? (Gu., mscr.) **lin űula mənłāγən** 'ők (Dl.) össze mennek (Dl.) (é.: összeházasodnak)', (KT. 977 a) **(lōγ) taγepa mənəs** '(ő) oda ment', b) (Ter., Bukv. 111) **āntəri joγ jōs** 'A. haza jött', (Gu., mscr.) **mā joγpa jōsəm** 'én haza jöttem', (Ter., Bukv.

116) wäskät, lontät pärtäγ jōwält 'a vadkacsák, a vadludak vissza jönnek', (KT. 105 b) löγ ätilnäm təγ jōs 'ő egyedül ide jött', (Ter., OcsT. 100) jaγ təγəpə jōwält 'emberek ide jönnek'.

Némely esetben a VDet nem közvetlenül a V előtt áll. Pl.: (Ter., Ocs. 54) läγki nuk əllə juγoγ kaγə'lwəl 'a mókus fel (egy) nagy fán (Prol.) mászik', (Gu., EOChr. 142) (kumpət) čoyilwəs sōjnāti nuγ t'iti mənwält '(a hullámok) fűtülő zajjal (tkp. fűtülés zajával) fel így mennek', (Gu., mscr.) mə joγpa nipikə jəlyäləm 'én haza könyvért mentem', (Gu., EOChr. 137) wār wermöyā pärtäγ emtər kanəa jōsōγ '(mi) a halrekeszték elkészítésére (Part.) vissza, a tó partjára jöttünk', (Ter., OcsT. 116) ni t'u mənmal tōγ pərəγ puyla mənəγən 'a nőnek az a menése oda, a másik faluba történt (tkp. ment)', (Ter., OcsT. 110) tulimən likər joγpa 'vigyük (Dl.) a szánt vissza'.

A nem közvetlenül a V előtt álló VDet a VDet-nek a határesete, melyben a VDet-et teljes joggal A-ként is fel lehetne fogni. Felmerül azonban annak a lehetősége is, hogy a nem közvetlenül a V előtt álló VDet mégis nem "V előtt állónak" tekinthető-e azon az alapon, hogy a mondat szerkezetet összetettnek vagy értelmezősnek véljük, amire nyelvi szempontból teljes joggal gondolhatunk. Pl.: (Ter., Ocs. 54) läγki nuk əllə juγoγ kaγə'lwəl 'a mókus fel (egy) nagy fán (Prol.) mászik' (< 'a mókus fel mászik' + 'a mókus a fán mászik', vagy: 'a mókus fel, ti. a fán, mászik).

A többféle lehetőséget mérlegelve a magunk részéről úgy véljük, hogy a nem a közvetlenül a V előtt álló VDet funkciója szerint, miként a V előtt álló VDet is, az IE-k körébe tartozik, de a linearitás tekintetében a szokásostól eltérő mondatbeli helye miatt helyesebbnek látszik, ha ME-ként tartjuk számon. Az ige kötőkről ld.: VONy. 54, EOChr 212.

b) Kiterjedtség (Ext, extensio). Az Ext lényege szerint a V-nek a Dir-hoz hasonló jellegű, de annál differenciáltabb sajátága. Az Ext azt határozza meg, hogy egy adott V mellett a -Dir/+Dir-nak megfelelően az MSz-ben A₂ vagy O₂ szerepében az A összes lehetséges realizáció közül melyik állhat. Pl.: (Ter., Bukv. 141) *kulnə mǎnt jəŋkə təlwəl* 'a hal engem a vízbe húz', (Ter., Bukv. 141) *(nǝŋ) mǎnt kōrāmōŋ kitlǎ!* '(te) engem a lábamnál fogj meg' stb. (Ld. még az A-ról szóló részben.)

c) Áthatóság (tranzitivitás, Tr). Az áthatóság a V-nek az a tulajdonsága, amelytől az függ, hogy az MSz-ben valamilyen objektális viszony (O) lehet-e vagy sem.

(ii) CE-jellegű sajátágok:

a) A (grammatikai) szám- és személyjelölés (Num, Pers).

b) A C-relációk jelölése. A mondatban lévő C-viszonyok lehetnek: 1. hely- (Loc, locus), 2. idő- (Temp, tempus) és 3. mód- (Mod, modus) viszonyt jelölők. Ezeket részben közvetlenül maga a V fejezi ki, másrészt pedig CE-k, amelyeket

viszont a mondatban a mondat C-szintjén szintén a V határoz meg.

A V jellege a Temp körében a V-nek abban a képességében nyilvánul meg, hogy a V képes bizonyos meghatározott (nyelvi-grammatikai) idők kifejezésére. A vahi osztják igeidőkről ld.: VONY. 59 kk., EOChr. 225. — Újabban: Az igeidők rendszere a vahi osztjában. NyK. 76, 1976, 306—313.

A V-nek a Mod-án a V-nek az igemódokat kifejező sajátosságát értjük. A vahi osztjában tulajdonképpen igemód csak kettő van: 1. kijelentő (–kérdő) és 2. felszólító. Az óhajtás-feltételezés kifejezése részint igeneves alakkal, részint körülírással történik. Az igemódokról, részben másként, ld.: VONY. 59. kk., különösen 99; EOChr. 225, különösen 282.

A V és a CE kérdéséről ld. még a C-ről szóló részben.

3. Az A (adverbium) kategóriája. Az A körébe a mondatnak azon részei tartoznak, melyek a mondatban közölt vonatkoztatás, cselekvés, történés vagy állapot belső körülményeire, irányulására, eszközére (medium, instrumentum) utalnak, illetőleg ezeket fejezik ki. Az A-nak a vahi osztjában öt realizációja van: 1. Mediatívus (Med), 2. Latívus (Lat), 3. Ablatívus (Abl), 4. Instrumentalis (Ins) és 5. Translatívus (Tra).

Az A-k egyes realizációi a Dir szempontjából két csoportot alkotnak. Részben –Dir-úak részben +Dir-úak:

$$1. A_{-dir} \rightarrow \begin{Bmatrix} \text{Med} \\ \text{Ins} \end{Bmatrix}, 2. A_{+dir} \rightarrow \begin{Bmatrix} \text{Lat} \\ \text{Abl} \\ \text{Tra} \end{Bmatrix}.$$

Az A egyes realizációi és jelölésük:

(1) Mediátívus (Med). A Med jelölője: $-t\partial/-\partial$. Pl.: (Karj. Gram. 104) $(l\ddot{o}\gamma) ko\gamma k\ddot{o}rm\ddot{a}t\partial m\ddot{a}nw\ddot{a}l$ '(ő) hosszú léptekkel (Sg.) (Med) megy', (KT. 639 b) $m\ddot{a} su\gamma\ddot{a}m k\ddot{a}r-j\ddot{a}\eta k\ddot{a}$ $\acute{n}asit\ddot{a}sim$ 'én a bőrt festékkal (Med) festettem', (Ter., Ocs. 53) $l\ddot{o}\gamma m\ddot{a}nt n\ddot{o}\gamma it\ddot{a} m\ddot{a}s$ 'ő nekem (tkp. engem) húst (Med) adott'.

Anyagunk alapján úgy látszik, hogy Med csak főnév (N_{Subst}) mellett használatos. Mindössze három mondatunk van, amelyben N_{PronP} mellett is esetleg Med-al van dolgunk: (Ter., OcsT. 113) $n\ddot{o}\eta munka m\ddot{a}nt et'-t'it\ddot{a} k\ddot{o}tk\ddot{a}lt\ddot{a}\gamma\ddot{a}l\ddot{a}n$ 'te a múltkor velem (?Med) szintén így bántál', (KT. 818 b, 1010 b) $m\ddot{a}nt s\ddot{o}j t\ddot{a}wt\ddot{a}!$ 'adj nekem (?Med) hangot!', (KT. 127 b) $m\ddot{a} l\ddot{o}\gamma\ddot{a}t ulmis\ddot{a}m$ 'én vele (?Med) álmodtam'. Informátor híján a kérdést nem tudjuk megnyugtatóan eldönteni.

A $-t\partial$ ragról, részben tévesen, ld.: VONy. 132 kk., EOChr. 67 kk.

(2) Latívus (Lat). A Lat megjelölést összefoglaló értelemben azoknak az A-knak a jelölésére használjuk, amelyek 'hová?', 'milyen irányba v. irány felé?', 'meddig?', 'mire?', illetve 'kinek?', 'kinek a számára?' stb. kérdésre felelnek. Az utóbbiak kapcsán a Dat (datívus) megjelölést is alkalmazzuk. A Lat jelölője: $-\ddot{a}$, $-\ddot{p}\ddot{a}$, $-\ddot{a}\ddot{p}\ddot{a}$; egyes defektív és archaikus

alakokban: -γ/-äγ. A Lat kategóriájába tartozik a mondatban az infinitívus (Inf) is. Lat-ot kifejezhet névutó (Postp) is. Pl.: (Ter., Bukv. 141) griša päni daša joγənpa mənəγən 'Grisa és Dása a folyóhoz (Lat) mentek' (Dl.), (Ter., Ocs. 48) (ləγ) nəγəl'itə jernəsət jan'sət '(ők) a gyermekeknek (Dat) ruhákat varrtak'; (Gu., mscr.) (lőγ) nān wətə mənəs '(ő) kenyeret venni (Inf) ment', (Gu., mscr.) tom puγəl močət mənłəm '(én) addig a faluig (Postp) megyek'.

A Lat -ä ragjához -t(i) partikula is járulhat. Pl.: (Gu., mscr.) mā wonta wajγat ätimnəm mənłəm 'én az erdőbe vadászni (tkp. vadra; Lat) egyedül megyek', (Gu., mscr.) mā onəltəγəltəti mənłəm 'én tanulni (Inf) megyek'.

(3) Ablatívus (Abl). Az Abl a Lat-nak a 'honnan?', 'mitől?', 'miből?', 'kitől?', 'kiből?' stb. kérdésre felelő párja. Az Abl jelölője: -öγ, egyes defektív és archaikus alakokban: -t, -lt. Abl kifejezésre szolgálhat névutó (Postp) is. Pl.: (Gu., mscr.) mā t'u möγlöγ jőγəsəm 'én arról a helyről (Abl) jöttem', (Gu., mscr.) tim juγoy möγöl'i werwən? 'ebből a fából (Abl) mit csinálsz?', (Gu., mscr.) pəsən ujoγ niγ wiγla! 'az asztal alól gyere ki!'.

Tartalmi szempontból az Abl-nak három alcsoportja van: (i) abl. localis, (ii) abl. materiae és (iii) abl. originis (personae). Pl.: (i) (Ter., Bukv. 33) wari riγoy luw tuγas 'W. a csónakból evezőt hozott', (ii) (Ter., Bukv. 126) weli-əγətoγ jaγ ejəm werwəlt 'rénagancsból az emberek enyvét készítenek' és (iii)

(Ter., Ocs. 66) **mä löγöγ kārantaš wəsəm** 'én tőle ceruzát vettem'.

Az Abl gyakran prolatívusként (Prol) szerepel. Pl.: (Ter., Bukv. 141) **dašanə griša kōrəlōγ kātəlsətə** 'Dása Grisát a lábánál (Prol) megfogta', (Gu., mscr.) **joγəŋ koγat riγ jōwəl** 'a folyón (tkp. a folyó hosszát, Prol) csónak jön'.

Abl használatos a comparatívus (Comp) kapcsán is. Jelölésére részint az -öγ, de még inkább a -niγət (Comp) alak használatos. Pl.: (Gu., mscr.) **tom kat jəməki tim katoγ** 'az a ház jobb ennél a háznál (Comp)', (Gu., mscr.) **tim kat tom katniγət əlləki** 'ez a ház nagyobb (tkp. nagy) annál a háznál (Comp)'.

(4) Instrumentalis (Ins). Az Ins jelölője: -nät. Pl.: (Gu., mscr.) **mä apimna(t) riγna(t) mənsəm** 'én apámmal csónakkal (Ins) mentem', (Ter., Bukv. 69) **(löγ) woki petəwnä(t) welwəl** '(ő) rókát csapdával (Ins) fog (öl)'.

Az Ins-nak tartalmilag két alcsoportja van: (i) instr. acti vagy actionis és (ii) instr. materiae. Pl.: (i) (Gu., EOChr. 139) **iki sajəwna' kul kəŋ'wəl** 'az öregember hálóval halat fog', (ii) (Gu., mscr.) **(nōγ) möγöl'inä' put werwən?** '(te) mivel (é.: miből) csinálsz ételt (ebédet)?'.

Az Ins -nät rangjához -(t)-i partikula is kapcsolódhat. Pl.: (Karj., Gram. 111) **mä mənsəm öγimnəti** 'én a leányommal mentem'.

(5) Translatívus (Tra). A Tra jelölője: -γ. Pl.: (Gu.,

mscr.) **lög allə äj-niŋkə jəs** 'ő nagy leánnyá (Tra) lett', (Gu., mscr.) **luj-wäγ katəγ jəs** 'a gyűrű házzá (Tra) vált (mesében)'.

4. Az **O** (objectum) kategóriája. Az **O** a mondatnak az része, amely azt fejezi ki, amire a mondatban az **S** és a **V** által jelzett cselekvés irányul, ami ennek folyamán létrejön; ami a **V** által kifejezett cselekvés része. Szófajilag az **O** szerepében **N** → **Subst/PronP** áll. Az **O** jelölője a **N** esetén: **-Ø**, b **PronP** esetén: **-t**. Pl.: (Ter., Bukv. 141) **mä kul kätəlsəm** 'én halat (O) fogtam', (Ter., Bukv. 141) **(nőŋ) mänt kōrämöγ kitlä!** '(te) engem (O) lábamnál fogj meg!'. — Az **O** jelöléséről, részben tévesen, ld.: VONy. 131 kk., 180 kk., EOChr. 67 kk., 113 kk.

5. A **C** (circumstantia) kategóriája. A mondat **C** elemei jellegük szerint lehetnek: 1. helyviszonyt kifejezők (**Loc, L**), 2. időbeli viszonyt jelölők (**Temp, T**) és 3. módbeliek (**Mod, M**). A **C** elemeket összefoglalóan **LTM**-elemnek is nevezzük.

A **C** szófajilag **N** → $\left\{ \begin{array}{l} \text{Subst} \\ \text{PronP} \\ \text{Adverb} \\ \text{PostP} \end{array} \right\}$ lehet.

Részletezve:

(1) A **Loc** elem körét a mondatban lévő 'hol?' kérdésre felelő **CE**-k alkotják. A **Loc** jelölője: **-nə**, defektív alakokban: **-t**. Pl.: (Gu., mscr.) **iγət wor-ontnə əjətəl jəliləwəlt** 'a medvék az erdőben (**Loc**) egyesével járnak', (Gu., mscr.) **il-nowə'nə tim təyinə jəŋk wəliγən** 'a régi időben itt (tkp. ezen a helyen,

Loc) víz volt (a régi mederben)', (Gu., mscr.) **nõŋ ilən ko' wālyalən?** 'te előbb (régen) hol (Loc) éltél?'.

(2) A **Temp**-i **C** körébe többféle alakú (végződésű) elem is tartozik. Közös vonásuk: valamilyen temporális viszony kifejezése, függetlenül attól, hogy mi a **Temp** "irányulása" (pl. **jöttömre**, é.: "jöttömkor").

A **Temp** jelölői: **-nə**, **-ä**, **-öŋ**, **-Ø**, egyes defektív alakokban: **-t**. Pl.: (Ter., Bukv. 141) **čiməl aməsmın pırnə lopəltə juŋ jəŋk uja mənəkətəs** 'rövid (ideig tartó) ültük (Dl.) után (Temp) a horgász(ó)-bot a víz alá kezdett menni', (Gu., mscr.) **mä tim al kōla joŋpa əntə mənłəm** 'én idén (tkp. ez év, Temp) még nem megyek haza', (Gu., mscr.) **nõŋ kuntoŋ tə' wālwən?** 'te mióta laksz itt?'.

(3) A **Mod** az **LTM** elemek körében a leggazdagabb. A mondat ide tartozó részei mindig valamilyen modális viszonyt fejeznek ki. A **Mod**-nak az alábbi csoportjai vannak:

a) A tulajdonképpeni módbeli viszonyokat és viszonyításokat kifejező szavak (partikulák). Megjelölésükre, ha valamely okból szükség van, a **Modif** (modifikátor, módosító) megjelölést alkalmazzuk. Egyébként csak **Mod**-ként tartjuk őket számon. Pl.: (Gu., mscr.) **min əjəlt mənłəmən** 'mi (Dl.) lassan (Mod) megyünk (Dl.)', (Gu., mscr.) **kōltəŋ tōŋpə jəm kotəl werwəl** 'holnap bizonyára (Mod) jó napot (időt) csinál (ti. az Égisten)'.

b) Igenévi modálisi viszonyt jelölők:

(i) a határozói igenév (**PartAdv**). Jelölője: **-min**. Pl.: (Gu., mscr.) **mä mänmin lul-pānilām** 'én menve (menvén) (PartAdv) énekelek':

(ii) Feltételes melléknévi igenév (**PartCond**). Jelölője: **-γ** (+ partikula). Pl.: (Gu., mscr.) **lōγ wālγal tōγ t'imint wer anta wālyas** '(ha) ő élt volna (PartCond) ilyen dolog nem történt (lett) (volna)'.

c) Főnévi modálisi viszonyt jelölők:

(i) Comitativus (**Com**). Jelölője: **-nāt**, amelyhez **-(t)i** partikula is járulhat. Pl.: (Gu., mscr.) **lōγ wisānāt školaja mānās** 'ő Fizával iskolába ment'.

(ii) Essívus (**Ess**). Jelölője: **-γ**. Pl.: (Karj., Gram. 104) (**lōγ**) **popəγ wālwal** '(ő) papként él'.

(iii) Distributívus (**Distr**). Alakilag több változata is van: **-tōkkə**, **-tōγ**, **-(tə)l**, **-lt(ə)**, **-lta**, **-t(ə)**, **-əltəγi** stb. Pl.: (Ter., OcsT. 111) **männə pečkännä' uγəltok(k)ə joγiγasi** 'általam (ő) puskával fejen (ti. a fején, mint részen, Distr) üttetett', (KT. 8b) **əj wāγətəltə tintəsi** '(vmi, vki által) kopejkákként (Distr) fizettetett' stb. A vahi osztják distributívus kérdéséről ld. Vértes Edit: Karj., Gram. 105.

(iv) Abessívus (**Abess**). Az Abess jelölője: **-ləγ**. Pl.: (Karj., Gram. 103) (**lōγ**) **kä' weliγənləγ jös** '(ő) két rénszarvas nélkül (Abess) jött'.

6. A tagadás és a tiltás partikulák segítségével történik:
1. *əntə* és 2. *äl*. Az *əntə* mind az N, mind a V tagadására egyaránt használatos, az *äl* csak V és az ige felszólító módja mellett.

Megjegyzés:

Egy mondatban az *äl* kijelentő móddal áll: (Ter., OcsT. 105) *mätä täγəja äl pitwəl* 'nehogy valahova (tkp. mi helyre) (bele)essék (tkp. esik)'.

Tagadáskor a mondat megfelelő tagjához *-pə* nyomatékosító partikula járul(hat).

A tagadás és a tiltás a vahi osztjákban a mondat szerkezet szempontjából irreleváns. Ezért részletesebben nem foglalkozunk vele.

Példamondatok az *əntə* használatára: a) V esetén: (KT. 58 a) *mä əntə mənłəm* 'én nem megyek', (KT. 58 a) *min tat əntə wälγasmən* 'mi ott nem voltunk', (Gu., EOChr. 94) *koji əntə ropiltəwəl, əntə liwəl* 'aki nem dolgozik, nem eszik (é.: ne egyék)', (Gu., mscr.) *mä nān əntə tājaləm* 'nekem kenyerelem nincs (tkp. én kenyeret nem bírok)', b) N esetén: (KT. 899 a) *lōγ əntə t'ikə jəwəl* 'ő erőtlenné (tkp. képesség nem lévővé) válik', (KT. 1046 b) *tim lōγatəγ jəmäm əntə lōγə' wusəm* 'eddig (tkp. ez mértékké lettem; Part.) nem őt láttam'.

Példamondatok a *-pə* partikulára: (Gu., EOChr. 87) *koji-pə təγ əntə jös* 'senki sem (tkp. nem) jött ide', (Gu., EOChr. 87) *mätäl'i-pə əntə wusəm* 'semmit sem (tkp. nem)

láttam!'.
.

Linearitását tekintve az *əntə* általában közvetlenül a *V* előtt áll (ld. fentebb). Szórványosan azonban ettől eltérő gyakorlattal is találkozunk. Pl.: (KT. 257 b) *juγət ənt ilə wət'kəllət* 'a fák nem gyúlnak meg (passz.)', (Gu., EOChr. 135) *əj kāsina-pə əntə löγä jöγə'γäli* 'egy ember sem (tkp. nem) dobta (passz.) (meg) őt (tkp. rá)'.
.

Példamondatok az *äl* használatára: (Gu., EOChr. 94) *töγəpa äl mənä!* 'oda ne menj!', (Gu., EOChr. 94) *nöγ t'uti äl kütkä!* 'te így ne viselkedj!', (Ter., OcsT. 102) *pəγal'i-kaw äl kut'əlti!* 'a fiúcskát-mit ne zavar!'.

Az *äl* mindig a *V* előtt áll.

Megjegyzés:

A *vahi* osztjában egy ige, a *kört-* 'nem tud, nem képes' csak negatív értelemben fordul elő.

7. Vocatívus és interjectio. A *Voc* (vocatívus) jelölője *-ä*. Pl.: (VOSz.) *-äpi* 'apa', *äpa* 'apa (vocatívus)'. Az *Interj* (interjectio) kérdéséről ld.: VONy. 231., EOChr. 206. Pl.: (Gulya, mscr.) *kəs, təγ liγä!* 'na, nézz ide!'. Nézetünk szerint (is) mind a *Voc*, mind az *Interj* nem része a mondatnak, hanem különálló, önálló sajátos szerkezetű mondat, "mondatszó". Tárgyalásukra a kérdés parciális jellege miatt nem térünk ki.

2. Igeszótár

Az "Igeszótár"-ban első helyen főalakban az osztják nyelvi adat (V_B) áll. Az ezt követő zárójeles rész azt adja meg, hogy a kérdéses V_B anyagunkban milyen mondszerkezetben és milyen vonzatszerkezettel (rectio/extensio) fordul elő.

A zárójelben lévő szimbólumok értelme a következő:

a) Osztályozás a V_B mellett előforduló adverbális/objektális mondszerkezetek szerint:

A = adverbális mondszerkezetek,

O = objektális mondszerkezet.

b) A V_B mellett előforduló vonzatok és vonzatszerkezetek feltüntetése:

Abl = ablatívus,

Acc = akkuzatívus,

Ins = instrumentális,

Lat = latívus,

Med = mediatívus és

Tra = translatívus.

c) Utalás a mondszerkezet/ek/re, amelyekben ismereteink szerint a V_B előfordul:

1 = statikus mondszerkezet,

2 = motorikus mondszerkezet,

3 = indeterminált aktív mondszerkezet,

4 = determinált aktív mondszerkezet,

5 = indeterminált ergatív mondat szerkezet,

6 = determinált ergatív mondat szerkezet és

7 = passzív mondat szerkezet.

A zárójeles rész után az ige jelentése következik. Szótárunkba csak azokat a jelentéseket vettük fel, amelyre példamondatunk is volt. Jelentésmegadásunk számos esetben árnyaltabb, mint ami az eddigi szótári forrásokban található. (Lásd pl. a *wer-* igét.) Több ige szótárilag itt kerül először közlésre. Az egyes szócikkeket az eddigi szótárookra illetőleg szójegyzékekre való utalás zárja le.

Betűrend: a, ā, ä, č, e, ə, γ, i, ĭ, j, k, l, ĺ, l', m, n, ŋ, *ń*, ŋ, o, ő, ö, õ, p, r, s, š, t, t', u, ü, w.

a

alil- (O: Acc-3,4) szid; átkoz (vö.: KT. 122 b; Ter., OcsSz. 126)

alt- (O: Acc/Lat-4) (hozzá)tesz, told (vö.: KT. 130 b; Ter., OcsSz. 126)

aməs- (A: -1; O: Acc/Med-7) ül (vki); van, áll (vmi) (vö.: KT. 45 a; Ter., OcsSz. 127, OcsT. 110; Gu., EOChr., VOSz.)

amət- (O: Acc/Med, Lat-3,4,5,7) ültet (vkit); tesz, helyez; ad (ételt); állít (csapdát, őrséget); szolgálatba helyez;

épít (házat) (vö.: KT. 45 b; Ter., OcsSz. 127; Gu., EOChr., VOSz.)

agāt- (O: Acc/Lat-4) bont, old (vö.: KT. 39 a; Ter., OcsSz. 127)

ari- (A: Lat-2) törik (vö.: KT. 75b; Ter., OcsSz. 127 tévesen)

arimt¹- (O: Acc/Abl-3,4,7) megragad, megfog (vö.: Ter., OcsSz. 127 valószínűleg tévesen; ld.: Ter., OcsT. 114, 115; Pra., Po. 7)

arimt²- (A: Lat-2) törik (vö.: Pra., Po. 22, az idézett helyen arint-, helyesen: arimt-)

arit- (O: Acc/Lat-3,4) tör; ront (vö.: KT. 76 a; Ter., OcsSz. 127 tévesen)

art- (O: Acc/Tra-4,7) oszt (vö.: KT. 243 b; Ter., OcsSz. 127)

at- (A: Lat, LatLat-2; O: Acc/Lat-3) szól, beszél; rendel, megrendel; mond (vö.: KT. 101 b; Ter., OcsSz. 127; Gu., EOChr., VOSz.)

ă

ăla- (A: ?Lat - ?2; O: Acc/Abl-7) fekszik; alszik (vö.: KT. 126 b; Ter., OcsSz. 200; Gu., EOChr., VOSz.)

ălint- (A: Lat-2) fekszik (vhová), aludni tér (vö.: KT. 127 a; Ter., OcsSz. 200; Gu., EOChr., VOSz.)

ä

äləm- (O: Acc/Lat, Ins-3,4,6,7) emel (vö.: KT. 125 a; Ter., OcsSz. 128; Gu., EOChr.)

älmil- (O: Acc/Lat-3,4) emel (vö.: KT. 125 b; Ter., OcsSz. 127; Pra., Po. 5)

ält- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,5,7) emel; hord, visz; visel (ruhát) (vö.: KT. 124 b; Ter., OcsSz. 128)

ältəkət- (O: Acc/Lat-3) = **ält-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 128)

ärəyt- (O: Acc/Lat-7) ígér (vö.: KT. 79 b; Ter., OcsSz. 128)

ät- (A:-1; O: Acc-3,7) fáj (fog); edz (vasféleséget) (vö.: KT. 106 a, 689 b. Az utóbbi helyen **pöŋk** 'Zahn' alatt tévesen **älsät**; helyesen: **ätsät**, ld.: Ter., OcsSz. 128)

ätmit- (O: Acc-4) szid, korhol (vö.: KT. 103 b; Ter., OcsSz. 128)

č

čač- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-3,4,7) szór, hint; söpör, kefél, tisztít (vö.: KT. 960 b; Ter., OcsSz. 196, Bukv. 100)

čačəm- (O: Acc/Med, Lat, Abl; MedAbl-4,7) önt; szór, hint (vö.: KT. 962 a; Ter., OcsSz. 196)

čăŷ- (O: Acc-3,4,7) nyelez, nyéllel ellát (vö.: KT. 936 a; Ter., OcsSz. 198)

čäγi- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Tra-3,4,7) gyűl, gyülekezik; gyűjt (termést); összeszed, összekotor (tüzet, parazsat); takarít; temet (halottat) (vö.: KT. 927 b; Ter., OcsSz. 196; Gu., EOChr., VOSz.)

čäγiγs- (A: Lat-2) készülődik, gyülekezik (vö.: Ter., OcsSz. 196, OcsT. 106)

čäγiγsəkət- (A: Lat-2) = čäγiγs- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 104)

čäγijil- (O: Acc-3) összegyűjt, összeszed (vö.: KT. 928 a; Ter., OcsSz. 196)

čäγint- (A: Lat-2) gyülekezik (vö.: KT. 928 a; Ter., OcsSz. 196)

čäγintəγəl- (A: Lat-2) készülődik (vö.: Ter., Bukv. 117)

čəγəmt- (O: Acc/Lat-4,6,7) fojt, megfojt (vö.: KT. 933 b; Ter., OcsSz. 197)

čəγ¹- (A: Med, Lat-2) havazik (vö.: KT. 936 b; Ter., OcsSz. 197)

čəγ²- (O: Acc-?3,7) rúg (vö.: KT. 942 a; Ter., OcsSz. 197)

čəγəθm- (A: Lat-2) havazik (vö.: KT. 936 b; Ter., OcsSz. 197)

čəγəθ- (O: Acc/Lat-7) behavaz (vö.: Pra., Po. 12)

čəkəl- (O: Acc-?3,7) rúg (ló) (vö.: KT. 942 a; Ter., OcsSz. 197)

čökāl- (Ō: Acc-7) kínozt, fájdalmat okoz, (pass.:) fáj
(vö.: Ter., OcsSz. 197; Gu., EOChr. tévesen, VOSz. tévesen)

čöč- (O: Acc/Med, Lat-3,4,6) ad, nyújt; irányít, céloz;
emel (fejet) (vö.: Ter., OcsSz. 198; Gu., EOChr., VOSz.)

čöčamt- (O: Acc/Lat-6) nyújt, ad; céloz (vö.: Ter.,
OcsSz. 198)

čujəγəl- (A: Lat-2) lesüllyed, lemerül (vö.: Ter., OcsSz.
197; Pra., Po. 9)

e

ejəmt- (O: Acc/?Med-4,7) ragaszt (vö.: KT. 12 b; Ter.,
OcsSz. 199)

eləmt- (O: Acc-3) visz, hord² (jármű) (vö.: KT. 123 b;
Ter., OcsSz. 199)

elt- (O: Acc-7) enged, engedélyez (vö.: Ter., OcsT.
103)

em- (O: Acc-3,4) szop (vö.: KT. 50 b; Ter., OcsSz.
199)

eməlt- (O: Acc-4) szoptat (anya gyermekét) (vö.: KT.
50 b; Ter., OcsSz. 199; valószínűleg tévesen: Ter., OcsT. 117)

emər- (O: Acc/Ins-4) merít (vö.: KT. 44 a; Ter.,
OcsSz. 199)

enəm- (enəm-) (A: Lat, Abl, Tra-2) növekszik (vö.: KT.
53 a; Ter., OcsSz. 199; Gu., EOChr., VOSz.)

enāmt- (**enāmt-**) (O: Acc-3) nevel; természet, tenyészt
(vö.: KT. 53 a; Ter., OcsSz. 199; Pra., Po. 14, 26)

erālt- (O: Acc-3,4,7) elzár (utat); visszatart, nem enged
(vö.: KT. 79 b; Ter., OcsSz. 199)

erγāl- (O: Acc/Lat-3,4,7) elmond, elmesél; meg-
magyaráz (vö.: KT. 81 a; Ter., OcsSz. 199; bizonytalan: Ter.
erγālt-)

et- (A: Abl-2) megjelenik, láthatóvá tesz; terem; születik
(vö.: KT. 106 b; Ter., OcsSz. 199)

etālt- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) feltűnik (vö.: Ter., OcsT.
122)

etārāmt- (O: Acc-3) derültté tesz, jó időt csinál (ti. az
"ég") (vö.: KT. 105 tévesen; Ter., OcsSz. 199 részben tévesen)

ewlāγāl- (O: Acc-?3,7) szaglászik, szimatol (vö.: KT.
69 a; Ter., OcsSz. 199)

ewsint- (O: Acc-7) szagol, szimatol (vö.: KT. 69 a;
Ter., OcsSz. 199)

ewsintāγāl- (O: Acc-3,4,7) szagol, szimatol (vö.: KT.
69 a; Ter., OcsSz. 199; Gu., EOChr., VOSz.)

ä

āmrāγt- (O: Acc-3) mer, kimer (vö.: Ter., OcsT. 109)

ānt- (O: Acc/Lat,Abl-3,4) öltözködik; ölt, felölt, felvesz
(ruhát, gyűszűt) (vö.: KT. 58 b; Ter., OcsSz. 201; Gu.,
EOChr. VOSz.)

əŋ(t)əltıl- (O: Acc-3) felölt, felvesz (ruhafélét) (vö.: Ter., Bukv. 76)

əntəwt- (O: Acc-4,7) öltöztet (vö.: KT. 59 a; Ter., OcsSz. 201)

əŋ(k)rəm- (A: Lat-2) néz, tekint (vö.: KT. 37 a)

əsəŋəl- (O: Acc-3) (el)hagy, (el)bocsát; megbocsát (pl. bűnt) (Vö.: KT. 193 b ičəŋ alatt)

əsəl- (O: Acc/Lat,Abl-3,4,5,6,7) ereszt (horgot, gerendát a folyósodrásban); ikrázik; szabadon ereszt; enged, engedélyez (vö.: KT. 91 a; Ter., OcsSz. 201; Gu., EOChr., VOSz.)

əsləmt- (A: Lat,Abl; LatAbl-2; O: Acc/Lat-7) ereszkedik; leugrik (vö.: Ter., OcsSz. 201)

i

ilim- (A: -1; O: Acc-7) szégyenkezik (vö.: KT. 120 a; Ter., OcsSz. 134)

irəŋt- (O: Acc-7) hiányzik (vö.: KT. 77 a; Ter., OcsSz. 134)

i

iŋət- (O: Acc/Lat, ?Ins-3,4,7) akaszt, felfüggeszt, magára ölt (ruhát, húzószíjat, hátizsákot); díszít (díszekkel) (vö.: KT. 28 a, Ter., OcsSz. 199; Gu., EOChr., VOSz.)

iməl- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) ül (vhová) (vö.: KT. 46 b; Ter., OcsSz. 198; Gu., EOChr., VOSz.)

imət- (O: Acc/Lat-3,4) = **amət-** (vö.: Pra., Po. 7, 16, 24)

j

jaγlisəl- (O: Acc/Lat-3,4,7) elhajt, legyez (vö.: KT. 137 a)

jant- (O: Acc/Med,Lat, Abl,Ins,Tra; LatAbl, InsTra-3, 4,7) varr, ruhát készít (vö.: KT. 175 a; Ter., OcsSz. 135)

jäγnəmt- (O: Acc/Lat-4,6) hajt (fejet) (vö.: Ter., OcsSz. 138)

jäγnəmtəγəlt- (O: Acc/Lat-4) hajt vmerre (fejet) (vö.: Ter., OcsT. 112)

jäγraγəl- (A: Lat-2) keveredik, gubancolódik, akad (vö.: KT. 139 b; Ter., OcsSz. 138)

jäγka- (A: Ins-1; O: Acc-7) játszik (vö.: KT. 174 b; Ter., OcsSz. 137; Gu., EOChr., VOSz.)

jän(t')əlt- (O: Acc-7) itat (vö.: KT. 177 a; Ter., OcsSz. 135)

jerəṁ- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-7) szükségét szenved (vö.: KT. 183 b; Ter., OcsSz. 137)

jə(γ)- (A: Lat,Ins,Tra; LatTra-2) lesz (vmivé), válik (vmivé); jut (vmire); beáll (állapot, cselekvés, idő, kor, szükség); elveszik (tkp. vhová lesz); beszélni kezd (vö.: KT.

197 a; Ter., OcsSz. 138; Gu., EOChr. VOSz.)

jəɣəkət- (A: Tra-2) = jə(ɣ)- (v. inch.) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

jəɣəl- (A: Lat-2; O: Acc-7) ütközik, akad; szúr (rovar) (vö.: KT. 155 a)

jəɣəntil- (A: Tra-2) válik (vmivé) (vö.: Pra., Po. 20)

jəɣil- (A: Lat, Tra-2; O: Acc/Lat-7) lesz, válik (vmivé); kívánczik (vmire); akar (vö.: KT. 197 a; Ter., OcsSz. 139)

jəl- (A: Lat,Abl,Ins; LatAblIns-2) megy, utazik; vadászik (tkp. vadra megy) (vö.: KT. 202 b; Ter., OcsSz. 138; Gu., EOChr., VOSz.)

jələkət- (A: Lat-2) = jəl- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 138)

jəlil- (A: Med,Lat,Abl,Ins; LatIns-2; O: Acc-7) megy, utazik; vadászik (tkp. vadra megy) (vö.: KT. 203 a; Ter., OcsSz. 138; Gu., EOChr., VOSz.)

jəliləkət- (A: Lat,Ins-2) = jəlil- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 113, Bukv. 88, 152)

jəlint- (A: Lat-2) megy (vö.: Pra., Po. 4)

jəlwəɣt- (A: Lat-2) megy (vö.: Ter., Bukv. 139)

jəmät- (O: Acc-3,4) dícsér (vö.: KT. 169 a; Ter., OcsSz. 138)

jəɣkəm- (A: -?1; O: Acc-7) árad (víz); előnt (víz) (vö.: KT. 162 b; Ter., OcsSz. 138)

jəɣkməltiləkət- (O: Acc-3) előnt (víz, folyó) (vö.: Pra.,

Po. 22)

jiləyt- (O: Acc-4) habzsol (ételt, italt) (vö.: KT. 165 b; Ter., OcsSz. 134 tévesen)

jis- (A: -1) sír (vö.: KT. 189 b; Ter., OcsSz. 135; Gu., EOChr., VOSz.)

jisəkāt- (A: -1) = **jis-** (v. inch.) (vö. KT. 189 a; Ter., OcsSz. 135; Gu., EOChr., VOSz.)

joγər- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-4) csavarodik, bonyolódik, akad; csavar, teker (vö.: KT. 138 b; Ter., OcsSz. 136)

joγi- (O: Acc/Lat, Abl, Ins; LatIns, AblIns, LatAblIns) -3,4,7) üt, ver; vág (fát, füvet) (vö.: KT. 151 a; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

joγiγsil- (O: Acc-3) vág (fát) (vö.: Pra., Po. 12)

joγim- (A: Lat, LatLat-2; O: Acc/Lat, Abl, Ins, Tra; LatTra., AblIns-3,4,6,7) üt, vág, csap (vö.: KT. 151 a; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

joγrəlt- (O: Acc-7) tép, szakít (vö.: KT. 140 b; Ter., OcsSz. 136)

jol- (A: Ins-1) varázsol (vö.: KT. 199 b)

jöγət- (A: Lat-2; O: Acc-4) jut, érkezik, ér (vhová); elég (van vmiből), jut (vmire), elér (vkit) (vö.: KT. 152 b; Ter., OcsSz. 139; Gu., EOChr.)

jöγtəmt- (A: Lat-2) fut (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

jöləγs- (O: Acc-3,4) varr, javít (vö.: KT. 199 a; Ter., OcsSz. 139)

jöγāt- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Abl-3,4,6,7) dob, vet, üt; lő; csap (villám) (vö.: KT. 135 b; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

jöγlilt- (O: Acc-4) kiszellőztet (helyiséget) (vö.: Ter., Bukv. 85)

jöγæt- (O: Acc/Ins-3,4) fon (vö.: KT. 157 b; Ter., OcsSz. 136; Gu., EOChr., VOSz.)

jö(γ)- (A: Lat, Abl, Ins, ??Tra; LatAbl, LatIns-2) jön, érkezik; közeledik (vö.: KT. 196 b; Ter., OcsSz. 139; Gu., EOChr., VOSz.)

jöγākāt- (A: Lat-2) = **jö(γ)-** (v. inch.) (vö.: Pra., Po. 26)

jöγāntil- (A: Lat-2) jön, érkezik (vö.: Ter., Bukv. 143; Pra., Po. 20)

jör- (O: Acc/Lat,Abl,Tra-4,5,7) köt; befog (állatot szerszámba) (vö.: KT. 188 b; Ter., OcsSz. 139; Gu., EOChr., VOSz.)

jumpəγəl- (A: Ins-1) forog, kevereg (szél, vihar) (vö.: KT. 172 a; Ter., OcsSz. 137)

k

kaγām- (O: Acc-7) szürkül (vö.: KT. 290 b; Ter., OcsSz. 146)

kaγrāmt- (O: Acc/Lat,Abl-3,4,7) megragad, megfog (vö.: KT. 292 b; Ter., OcsSz. 146)

kaj- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-4,7) találkozik; ütközik (vminek), eltalál (fegyver célt) (vö.: KT. 284 a; Ter., OcsSz. 145)

kajəlt- (O: Acc/Lat-4) mozdít (vö.: KT. 282 b; Ter., OcsSz. 145)

kal- (A: -1) éjszakázik, hál (vö.: KT. 375 b; Ter., OcsSz. 146; Gu., EOChr., VOSz.)

kantəm- (O: Acc/Lat-4) hátára vesz (vö.: KT. 319 a; Ter., OcsSz. 146)

kaṛəṭ- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) mászik, felmegy; megemelkedik, felpúposodik (megromlott liszt) (vö.: KT. 296 b; Ter., OcsSz. 146)

kaṛkintil- (A: Lat-2) mászik, rámegy (vmire) (vö.: Pra., Po. 16)

kāj- (O: Acc/Lat-3,4) hagy; maga mögött hagy (vö.: Ter., OcsSz. 150; Gu., EOChr., VOSz.)

kāla- (A: Lat-2) meghal, elpusztul; megromlik, meghal (víz, folyó); hal (éhen); fullad, süllyed (ember, állat vízbe, mocsárba) (vö.: KT. 373 b; Ter., OcsSz. 150 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

kām(p)laṛt- (O: Acc/Lat-4,5,7) vet, fordít, dob (félre, alá) (vö.: KT. 305 a; Ter., OcsSz. 151)

kāṇča- (O: Acc-3,4) ír (vö.: KT. 313 a; Ter., OcsSz. 151)

kāñčalt- (O: Acc-4) írat (vö.: KT. 314 a; Ter., OcsSz. 151)

kāñči- (O: Acc/Lat-3,4,7) ír (vö.: KT. 313 a; Ter., OcsSz. 151)

kāñḁyt- (O: Acc-4,7) felszakít (vö.: KT. 314 b; Ter., OcsSz. 151)

kāñt'alt- (O: Acc/Tra-3) ijeszt (vö.: Ter., OcsSz. 151)

kāñt'altḁyal- (O: Acc-3) ijeszt(get) (vö.: Ter., OcsT. 112)

kāñ(t')ḡamt- (O: Acc-4,7) megijeszt (vö.: KT. 322 b; Ter., OcsSz. 151)

kāt- (O: Acc-4) megközelít (vö.: KT. 363 a; Ter., OcsSz. 151)

kātalt- (O: Acc-4,7) csúsztat, mozdít (vö.: KT. 364 a; Ter., OcsSz. 151)

kātām- (A: Lat, Abl; LatAbl-2) csúszik, ?csusszan (vö.: KT. 363 b; Ter., OcsSz. 151)

kātkāl- (A: Lat, Abl-2) csúszkál, lesiklik (ember); szánkázik (vö.: KT. 363 b; Ter., OcsSz. 151 részben tévesen)

kātkāmt- (O: Acc/Lat-4) mozdít (vö.: Pra., Po. 26)

kāḡyt- (O: Acc/?Lat-4) nyit, tár, tát (száját) (vö.: KT. 395 a; Ter., OcsSz. 143 részben tévesen)

kārt- (O: Acc-4) megerősít (vö.: KT. 434 b; Ter., OcsSz. 139)

käs- (O: Acc/Abl, ??Tra-3,4,5,7) talál; észrevesz; gondol, vél (vö.: KT. 438 a; Ter., OcsSz. 140 a 'keres' jelentés valószínűleg téves, OcsT. 101; Gu., EOChr., VOSz.)

käswäyt- (O: Acc-6) észrevesz (vö.: Ter., OcsT. 119)

kätäl- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Abl, Ins-3,4,6,7) kapaszkodik, fogódzkodik; kiköt (vízijármű); megfog, fog (kezet, zsákmányt, halat stb.), belep (fagy); tart (vö.: KT. 459 a; Ter., OcsSz. 140 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

kätäläyäl- (O: Acc-7) visszafog, visszatart (vö.: KT. 461 a; Ter., OcsSz. 140)

kätäläyi- (O: Acc-7) fog, elfog (vö.: KT. 443 b köč alatt)

kätläwt- (O: Acc-5,7) esküszik (házasságot köt) (vö.: KT. 460 a; Ter., OcsSz. 140)

kätlintäl- (A: Lat-2) kapaszkodik (vö.: Ter., Bukv. 133)

käl- (A: Lat-2) látszik; feltűnik (vö.: KT. 464 a; Ter., OcsSz. 143)

kälilt- (A: Lat-2) feltűnik, megjelenik (vö.: Ter., Ocs. 049)

kält- (A: Lat-2) látszik, feltűnik (vö.: KT. 464 a)

kämläyäl- (A: Lat-2) dől, ömlik (vö.: KT. 405 a; Ter., OcsSz. 143 tévesen **kämläyt-** alatt)

käm(p)läyt⁺ (O: Acc/Lat-4,6) fordít (vö.: KT. 405 b; Ter., OcsSz. 143 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

kəŋč- (A: Lat-2; O: Acc/Lat, Ins-3,4) keres; halászik, vadászik (tkp. halra, vadra keres); halászik, vadászik (tkp. halat, vadat keres, fog) (vö.: KT. 411 a; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kəŋčil- (A: Lat-2) keres (vö.: KT. 412 a; Ter., OcsSz. 144)

kəŋčilkat- (A: Lat-2) = **kəŋčil-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 113)

kəŋiäyt- (O: Acc/Lat-4,7) tép; karmol (vö.: KT. 413 a; Ter., OcsSz. 143)

kəŋikint- (A: Lat-2) szakad; tépődik (vö.: KT. 413 a; Ter., OcsSz. 144 tévesen)

kəŋikəmt- (O: Acc-4) szakít, tép (vö.: KT. 413 a; Ter., OcsSz. 144)

kəs- (A: Lat, Abl-2; O: Acc/Med, Abl-23,7) fut (ember, állat) (vö.: KT. 438 b; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kəsil- (A: Med, Lat, Abl-2) fut, futkos (vö.: KT. 438 b; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kəswəyt- (A: Lat-2) fut (vö.: KT. 438 b; Ter., OcsSz. 144; Gu., EOChr., VOSz.)

kiyrəyt- (O: Acc/Lat-3) tűz, szúr (vmire) (vö.: Ter., OcsSz. 141; Gu., EOChr., VOSz.)

kir- (O: Acc/Lat-3,4) ölt, felvesz (kesztyűt, lábbelit) (vö.: KT. 434 b; Ter., OcsSz. 140; Gu., EOChr., VOSz.)

kirəyt- (O: Acc/Lat-3,4) fordít (vmerre), térít (vmerre, pl. lovat) (vö.: KT. 422 a; Ter., OcsSz. 141 tévesen)

kirγəl- (A: Lat-2) fordul, tér (vmerre) (vö.: KT. 423 b; Ter., OcsSz. 140; Gu., EOChr., VOSz.)

kirnəmt- (A: -?1, O: Acc-7) fagy, fagyott kéreg képződik (vö.: KT. 418 a; Ter., OcsSz. 140)

kirtəwt- (O: Acc/Med-4,7) öltöztet (vö.: KT. 434 b; Ter., OcsSz. 140; Gu., EOChr., VOSz.)

kit- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl -3,4,5,7) küld (vkit, vmít, üdvözetet); kerget (vö.: KT. 458 b; Ter., OcsSz. 141 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

kitəkət- (O: Acc/Lat-3) = **kit-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 141)

kitkil- (O: Acc/Med-4) küld (vö.: Ter., Ocs 053)

kijč- (A: -1) fáj (vö.: KT. 348 b; Ter., OcsSz. 150 részben tévesen)

kijčəm- (A: -1) fáj (vö.: KT. 689 b **pöyk** alatt)

kijčimt- (O: Acc-7) penészedik, penészes lesz (vö.: KT. 390 b)

kij- (O: Acc/?Lat-3) hagy (vö.: Pra., Po. 12)

kijl- (O: Acc/Lat, Abl, LatAbl-4) (szét)túr, (szét)lapátol (vö.: Ter., OcsT. 104 tévesen)

kijlāntəwəkt- (A: Lat-2) süllyed, mélyed (vö.: Ter., OcsT. 120)

kil't'– (A: Lat-2) mozdul (vmerre) (vö.: KT. 383 b; Ter., OcsSz. 150)

kij- (O: Acc/Lat-4) ás (mélyedést), vāj (vö.: KT. 318 b; Ter., OcsSz. 150)

kit'– (A: Lat, Abl, Tra; ?LatAbl-2) marad (ember, tárgy); megmarad (vmi) (vö.: KT. 347 a; Ter., OcsSz. 150; Gu., EOChr., VOSz.)

koč- (O: Acc/Lat-4) köt; hangol (hangszert) (vö.: KT. 353 a; Ter., OcsSz. 148 tévesen)

kočəyt- (O: Acc/Med-4,7) húz, feszít (vö.: KT. 353 b; Ter., OcsSz. 148)

koɣəl- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3) lépeget, lassan megy, jár; házasságkérésben jár (vö.: KT. 294 a, 83 b; Ter., OcsSz. 148; Gu., EOChr., VOSz.)

koɣləm- (A: Lat-2) lépeget, jár (vö.: KT. 294 b; Ter., OcsSz. 148)

koɣrəkint- (A: Lat-2) beivódik, beszárad (vö.: KT. 293 b)

koj- (A: Lat-2) akar, kíván, vágyakozik (vö.: KT. 285 b; Ter., OcsSz. 147; Gu., EOChr. VOSz.)

kojəkət- (A: Lat-2) = **koj-** (v. inch.) (vö.: Pra., Po. 12, 18)

kojəm- (A: Lat-2) akar (vö.: Gu., EOChr., VOSz., vlg. tévesen; ə helyett i)

kol- (O: Acc/Abl-3,4,7) hall, hallgat (vmit) (vö.: KT. 377 a; Ter., OcsSz. 147; Gu., EOChr., VOSz.)

kolənt- (A: Lat-2; O: Acc-3,7) 1. hallgat; figyel; hallgat (vkire), engedelmeskedik, 2. hallgat (vö.: KT. 377 b; Ter., OcsSz. 147; Gu., EOChr., VOSz.)

koləntələyt- (A: Lat-2) figyel (vö.: (Ter., OcsT. 117)

koləntil- (A: Lat-2) figyel (vö.: KT. 377 b; Ter., OcsSz. 147)

kolγəl- (A: Lat-2) (meg)hal (vö.: KT. 374 b; Ter., OcsSz. 147)

kolt- (O: Acc/Lat-4,7) elpusztít, meghal; (éhen) halat (vö.: KT. 375 a)

koltəwt¹- (O: Acc/Lat-3,7) pusztít, révületbe ejt, "meghalat" (vö.: KT. 375 a; Ter., OcsSz. 147)

koltəwt²- (O: Acc/Lat-4,7) közöl, hírt ad (vö.: KT. 378 a)

kom(p)likint- (A: Lat-2) felborul, felfordul (csónak) (vö.: KT. 305 a; Ter., OcsSz. 147 tévesen)

konəmt- (O: Acc-7) talál (vö.: Ter., OcsSz. 148, OcsT. 113)

konγəlt- (O: Acc-3) melegít (vö.: Ter., OcsSz. 148)

konγəmt- (O: Acc-4,5) melegít (vö.: KT. 310 b; Ter., OcsSz. 148 részben tévesen)

kowət- (O: Acc/Lat-4,7) kiolt, elolt (égő dolgot) (vö.: KT. 290 a; Ter., OcsSz. 147)

köla- (A: -1) végződik, befejeződik; elfogy, elmúlik;
kiszárad (vö.: KT. 376 a; Ter., OcsSz. 152; Gu., EOChr.,
VOSz.)

kölakət- (A: -1) = **köla-** (v. inch.) (vö.: KT. 23 b;
Ter., OcsT. 99)

köləmt- (A: -1) fogyatkozik (vö.: KT. 376 b)

kölməyt- (A: -1) fogyatkozik (vö.: KT. 376 b)

köñ- (O: Acc-3,4) húny (szemet) (vö.: KT. 322 a)

kör- (O: Acc-3,4) hánt (fakérget) (vö.: KT. 341 a; Ter.,
OcsSz. 152)

köγər- (A: -1) föl (vö.: KT. 388 b; OcsSz. 142 részben
tévesen, Gu., EOChr., VOSz.)

köγərt- (O: Acc/Lat, Abl-3,4,6,7) főz (vö.: KT. 389 a;
Ter., OcsSz. 143; Gu., EOChr., VOSz.)

köγərtil- (O: Acc-7) főz (vö.: Ter., OcsT. 111)

köγəram- (A: -1) forr (vö.: KT. 388 b; Ter., OcsSz.
142)

köγəraməlt- (O: Acc-4,7) forral (vö.: KT. 389 b; ? Ter.,
OcsSz. 142)

köləγ- (A: Lat-2) utazik (vkihez) (vö.: KT. 465 b; Ter.,
OcsSz. 141)

köli- (O: Acc-3) (hazugságot) mond (vö.: KT. 204 b;
Ter., OcsSz. 141)

kölikət- (O: Acc-3) = **köli-** (v. inch.) (vö.: KT. 204 b)

kölil- (?O: Acc-3) (hazugságot) mond (vö.: Ter., OcsT. 112)

kömləkint- (A: Lat,?Tra-2) átalakul, válik (vö.: Karj., Gram. 103)

körəγ- (A: Lat,Abl; LatAbl-2, O: Acc-7) esik, hull, zuhan, lefordul (vö.: Ter., OcsSz. 142; Gu., EOChr., VOSz.)

körkəmt- (O: Acc-4,7) körüljár (vö.: KT. 425 b; Ter., OcsSz. 142)

kötəγ- (A: Ins-1) viselkedik, tesz, csinál (vö.: KT. 456 a; Ter., OcsSz. 142; Gu., EOChr., VOSz.)

kötkəlt- (O: Acc-3,4) bánt (vö.: KT. 456 a; Ter., OcsSz. 142)

kötkəməlt- (O: Acc/Lat-4) kezd (vö.: KT. 456 a; Ter., OcsSz. 142)

köč- (A: Lat,?Tra-2; O: Acc/Tra-7) ég (vö.: KT. 449 b; Ter., OcsSz. 145)

köčməlt- (O: Acc-4) meggyújt; rágyújt (dohányozni kezd) (vö.: KT. 450 a; Ter., OcsSz. 145)

könt- (A: Lat-2) feljön (hab, zsír főzéskor); emelkedik (a gyomra, é.: hányingere van) (vö.: KT. 412 b; Ter., OcsSz. 144)

körmimt- (A: Lat-2) lépeget, közeledik (vö.: KT. 427 a; Ter., OcsSz. 145)

kört- (A: Lat-2; O: Acc-4) nem tud, nem képes (néha tagadószóval együtt is) (vö.: Ter., OcsSz. 145; Gu., EOChr.,

részben tévesen, VOSz. részben tévesen)

köt'– (O: Acc-3,4) megtalál, ismer (vö.: KT. 442 a; Ter., OcsSz. 145)

kulit– (O: Acc-7) bepíszkít, bemocskol (vö.: KT. 299 b; Ter., OcsSz. 149 részben tévesen)

kun(t)γəl– (O: Acc-1) hallgat (vmit) (vö.: KT. 312 b; Ter., OcsSz. 149)

kuńt'əγt– (O: Acc-3,4) fogad, vár (vö.: Ter., OcsSz. 149)

kuńt'əγtəγəl– (A: Ins-1) találkozik (vö.: Ter., OcsSz. 149 részben tévesen)

kurnəγt– (O: Acc-5) őriz (vö.: Ter., OcsT. 121)

kut'əlt– (O: Acc/Lat-4) ingerel (vö.: Ter., OcsT. 102, OcsSz. 149 részben tévesen)

kül– (A: Lat, Abl; LatAbl-2) kel, emelkedik, kijön (kimegy) (vö.: KT. 465 a; Ter., OcsSz. 143 **kül**– I. és **kül**– II; Gu., EOChr., VOSz.)

küləntil– (A: Lat-2) felkel (a barlangból a medve) (vö.: Ter., Bukv. 134)

I

laγətəl– (A: Lat-2) bemegy, bebújik (vö.: KT. 1058 b; Ter., OcsSz. 153)

laγə(t)lil– (A: Lat-2) bújik (vö.: KT. 1059 a; Ter., OcsSz. 153)

laʔtint- (A: Lat-2) bújik (vö.: KT. 1059 a; Ter., OcsSz. 159)

laləm- (O: Acc/Lat-3,4,5) lop (vö.: KT. 1109 a; Ter., OcsSz. 153; Gu., EOChr., VOSz.)

lal'- (A: Ins-?1; Lat, Abl; LatAbl-2) áll; van (ház, fa); áll (vhová); mered (vö.: KT. 1120 a; Ter., OcsSz. 153; Gu., EOChr., VOSz.)

lal'intil- (A: Lat-2) áll (vö.: Pra., Po. 18)

lăʔsintəʔəl- (A: -1) harcol (vö.: KT. 1060 b; Ter., OcsSz. 157)

lăʔt'im- (O: Acc-4,7) elkap (labdát) (vö.: KT. 1060 b; Ter., OcsSz. 157)

lăʔa- (A: Lat, Abl; LatAbl-2; O: Acc-7) bemegy, bemászik, behatol (vö.: KT. 1069 b; Ter., OcsSz. 157; Gu., EOChr., VOSz.)

lăʔka- (A: Lat-2; O: Acc-3,5) kedve van; szeret; kedvel (vö.: KT. 1069 a; Ter., OcsSz. 157; Gu., EOChr., VOSz.)

lăʔ- (A: Lat-2) néz, szemlél (vö.: Pra., Po. 23)

lăʔəl- (A: Lat, Abl; LatAbl-2; O: Acc/Ins-3,4,5) vár (vkire, vmire); menekül, védekezik; gondoskodik; vár (vkit); őriz; óv, véd; gondoz (vö.: KT. 1048 a; Ter., OcsSz. 154; Gu., EOChr., VOSz.)

lăʔəm- (A: Lat-2) tekint (vö.: KT. 1047 b; Ter., OcsSz. 154)

lăʔil- (O: Acc-7) eszik; kóstol (vö.: Ter., Ocs. 67)

lāγilil- (A: Lat-2) néz, tekint (vö.: Ter., OcsT. 121)

lāγim- (O: Acc-3) megkóstol (vö.: Ter., OcsT. 103, 110)

lāγlāγs- (A: Lat-2; O: Acc-7) várakozik; vár (vkit) (vö.: KT. 1048 b; Ter., OcsSz. 154, OcsT. 105 tévesen)

lāγlāγsəkāt- (A: Lat-2) = lāγlāγs- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 105)

lāγlākāt- (O: Acc-3) = lāγəl- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 154)

lāl'iys- (A: -1) harcol, küzd, verekedik (vö.: KT. 1119 b; Ter., OcsSz. 160 tévesen; Pra., Po. 14)

lāl'iysəkāt- (A: ?Ins-1) = lāl'iys- (v. inch.) (vö.: KT. 1119 b; Ter., OcsSz. 160 tévesen)

lāwāt- (O: Acc/Med, Ins-3,4,7) táplál; etet, itat (vö.: KT. 1100 a, részben tévesen; Ter., OcsSz. 153; Karj., Gram. 138 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

lāwtikāt- (O: Acc/?Ins-3) = lāwāt- (v. inch.) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.; Ter., OcsSz. 153: lāwattəkātā kérdéses)

lāwtit- (O: Acc-3) táplál, etet (vö.: Karj., Gram. 142)

lel- (A: Lat-2) ül, száll (járműre); ül (vki térdére) (vö.: Ter., Ocs. 47, 64; Gu., EOChr., VOSz.)

lenikint- (A: Lat-2) szóródik (vö.: KT. 1076 a; Ter., OcsSz. 156)

lerəmt- (O: Acc/Med, Lat; ?MedLat-3,4) leterít, leszór (vö.: KT. 1089 b; Ter., OcsSz. 157)

lerwit- (O: Acc/Lat-3,4) kibont, kiold, kibogoz (vö.: KT. 1092 a; Ter., OcsSz. 156)

ləγəl- (A: Lat, Abl-2) száll, repül; rohan (vö.: KT. 1059 b; Ter., OcsSz. 157; Gu., EOChr., VOSz.)

ləγliləkət- (A: Lat, Ins-2) száll (vö.: Ter., OcsSz. 157)

lərwäyt- (O: Acc/Lat-4,7) gombolyít, csavar (vö.: KT. 1091 b; Ter., OcsSz. 157)

li(γ)- (O: Acc/Lat, Ins, Tra-3,4,5,6,7) eszik; iszik; mar (füst); ég (tűz); csíp (bolha); elfásul, elzsibbad (vö.: KT. 1098 b; Ter., OcsSz. 154; Gu., EOChr., VOSz.)

liγ- (A: Lat-2; O: Acc/Tra-4,7) néz (vmire), hasonlít (vmire); néz (vmit, vkit), figyel; szemet mereszt (vö.: KT. 1062 a; Ter., OcsSz. 154, Gu., EOChr., VOSz.)

liləyt- (O: Acc/Lat-7) kever, bekever (vmit vhová); bepiskít (vö.: KT. 1111 b; Ter., OcsSz. 154)

lilt- (O: Acc/Med-4,7) megrak (járművet) (vö.: KT. 1111 a; Ter., OcsSz. 154; Gu., EOChr., VOSz.)

limγəl- (A: Lat-2) marad (vö.: Ter., OcsSz. 154)

lis- (O: Acc-4) feltollaz, tollal ellát (vö.: KT. 1095 a; Ter., OcsSz. 154)

lijt'- (O: Acc-4,7) állít (vö.: KT. 1118 a; Ter., OcsSz., 156)

lokint- (A: Lat-2) (gyorsan neki)megy vminek; vetődik, ugrik, akad (vmibe) (vö.: Ter., OcsSz. 158; ld.: KT. 1054 a, 1105 a; Ter., OcsT. 122. A szó hangalakja bizonytalan.)

lopəl- (A: Lat-2) horgászik (vö.: KT. 1078 a; Ter., OcsSz. 155; Gu., EOChr., VOSz.)

lot- (O: Acc/Med, Lat-3,4,7) vásárol (vö.: KT. 1101 b; Ter., OcsSz. 155)

lōγəl- (O: Acc/Lat-4) önt; szór (vö.: KT. 1061 a; OcsSz. 158)

lōγət- (O: Acc-4,7) élesít (vö.: KT. 1058 b; Ter., OcsSz. 158)

lōγit- (O: Acc/Lat, Ins-3,4,5,7) mos (vö.: KT. 1115 a; Ter., OcsSz. 161 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu.: l'-)

lōγitəγəl- (A: Ins-1) mosakodik (vö.: KT. 1115 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu.: l'-)

lōγət- (O: Acc/Lat-3,4) olvas (vö.: Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lōγətəlt- (O: Acc/Lat-5) oktat (vö.: KT. 718 b Kr. **pup** alatt)

lōγə(t)kət- (**lōγtəkət-**) (O: Acc-4,6,7) = **lōγət-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lōγ- (O: Acc/Lat-3) megnyugszik, hallgat, abbahagy (vö.: KT. 1061 a; Ter., OcsSz. 155 részben tévesen)

lōγəl- (A: Lat-2; O: Acc-7) néz, kémlel (vö.: Ter., OcsT. 116, 123)

lōγəlt- (O: Acc-4) befejez (vö.: KT. 1061 b; Ter., OcsSz. 155 részben tévesen)

lōγət- (A: Lat-2) tekint (vö.: Ter., OcsT. 101, 114)

lōȝatājä- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3,4,7) tekinget; néz, megnéz (vö.: KT. 1057 a; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

lōȝatājäȝs- (A: Lat-2) néz, pillant (vö.: KT. 1057 b; Ter., OcsSz. 161 tévesen)

lōȝatājäȝsil- (A: Lat-2) nézeget (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

lōȝatakājäkät- (O: Acc-3) néz (filmet) (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 89)

lökən- (A: Lat-2) akad (vö.: KT. 1054 a; ? Ter., OcsSz. 155)

lōj- (A: -1) romlik, megromlik (vö.: KT. 1040 b; Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lōk- (A: Lat, Abl-2) vetődik, veti magát, ugrik (vö.: Ter., OcsSz. 158; Gu., EOChr., VOSz.)

lōkəlt- (O: Acc/Lat-7) ugrat; uszít (vö.: KT. 1060 a tévesen; Ter., OcsSz. 158)

lōkəntil- (A: Lat-2) ráveti magát (vmire v. vkire) (vö.: Pra., Po. 15)

lul'əmt- (A: Lat-2) áll, odaáll (vö.: Ter., OcsSz. 156)

lūȝāt- (A: Med, Lat, Abl; LatAbl-2; O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-7) kimegy, eltávozik (vö.: KT. 1047 a; Ter., OcsSz. 156; Gu., EOChr., VOSz.)

lūȝtəwt- (O: Acc/Lat-4) kivezet, kivesz (vö.: KT. 1047 b; Ter., OcsSz. 156)

latt- (A: Lat-2) elás, eltemet (vö.: Ter., OcsSz. 159; Gu., EOChr., VOSz.)

lăȳt'i- (A: Lat, ?Ins-2; O: Acc/Lat-7) csapódik, verődik (vö.: KT. 478 b; Ter., OcsSz. 160; Gu., EOchr., VOSz.)

lăkint- (A: Lat-2) akad, bukkán; (?) támad (vö.: KT. 477 a; Ter., OcsSz. 160)

lătăkint- (A: Lat-2) leválik, hámlik; (fel)hólyagosodik (vö.: KT. 494 a; Ter., OcsSz. 160 részben tévesen)

lawăt'- (A: Lat, Abl-2) esik (eső) (vö.: KT. 470 b; Ter., OcsSz. 160; Gu., EOChr., VOSz.)

lăwt'am- (A: Lat-2) esik (eső) (vö.: KT. 471 a; Ter., OcsSz. 160).

lem- (O: Acc/Med-3,4,7) önt, öntöz (vö.: KT. 484 b; Ter., OcsSz. 160)

lemăȳt- (O: Acc/Lat-4) szór, hint (vö.: KT. 484 b; Ter., OcsSz. 160)

leml- (O: Acc/Med-3) öntöz (vö.: Pra., Po. 12)

liȳki- (O: Acc/Abl-4) ingerel, izgat (vö.: Ter., OcsSz. 154 tévesen, ld.: KT. 481 b)

lisăȳ- (A: Ins-1; O: Acc-3) nevet (vmin, vkin); kinevet (vö.: KT. 491 a; Ter., OcsSz. 159; Gu., EOChr., VOSz.)

lisăkkăt- (A: -1) = **lisăȳ-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 139)

liskəməl(t)– (O: Acc-4) neveltet (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

lötəkint– (A: Lat-2) ficamodik, rándul (vö.: KT: 494 b; Ter., OcsSz. 160)

lötəkəmt– (O: Acc/Lat-4) ficamít, rándít (vö.: KT. 494 b; Ter., OcsSz. 160)

lökən– (A: Lat-2) kiesik, kimegy, kiakad (vö.: KT: 475 b; Ter., OcsSz. 159)

lök– (O: Acc/Lat, Ins-4,7) betakar, befed (vö.: KT. 480 b; Ter., OcsSz. 159)

I'

l'äγ– (O: Acc/Lat, Abl, Ins-3,4,7) dob, vet; lő (puskával, íjjal) (vö.: KT. 1115 b; Ter., OcsSz. 160; Gu., EOChr., VOSz.)

l'äkkət– (O: Acc/Ins-5) = l'äγ– (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 160)

l'äkkəl– (O: Acc-7) lövöldöz (vö.: Ter., OcsT. 123)

l'öγət– (A: Lat-2) veszekedik (vö.: KT. 1112 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu. részben tévesen)

l'öγətəkət– (A: Lat-2) = l'öγət– (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

l'öγətkəlt– (O: Acc-4,5,7) szid (vö.: KT. 1112 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

l'öγtəγəl– (A: Lat-2) haragszik (vö.: Gu., EOChr., VOSz. tévesen)

l'öytäm- (A: Lat-2) veszekedik (vö.: Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

l'öytämält- (O: Acc-7) szid (vö.: Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

l'öykint- (A: Lat-2) ragad, tapad (vö.: KT. 1116 b; ? Ter., OcsSz. 161)

m

majäl- (A: -?1; O: Acc/Med, Lat-3,4,6,7) vendégeskedik; ajándékoz (vö.: KT. 499 b, 500 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

majält- (O: Acc/Lat-4) ajándékoz, ad (vö.: ? Ter., OcsSz. 161; Pra., Po. 21)

mañt' (O: Acc-3,7) mesél (vö.: KT. 531 b; Ter., OcsSz. 161)

mas- (A: Lat-2) kell; szükséges (van) (vö.: KT. 545 b; Ter., OcsSz. 161; Gu., EOChr., VOSz.)

mäla- (O: Acc-3,4) főz (vö.: KT. 559 a; Ter., OcsSz. 164 részben tévesen)

mälkayäl- (O: Acc-3,4) elfelejt (vö.: KT. 522 b; Ter., OcsSz. 164; Gu., EOChr., VOSz.)

mälkaylil- (O: Acc-4) felejt, elfelejt (vö.: KT. 522 b; Ter., OcsSz. 164)

mära- (A: -1; O: Acc-7) nedvesedik (vö.: KT. 543 a; Ter., OcsSz. 164)

mārait- (O: Acc-7) nedvesít (vö.: KT. 543 b; Ter., OcsSz. 164)

māni- (A: Lat-2; ?O: Acc-4) meghajlik; ? hajlít (vö.: KT. 524 a; Ter., OcsSz. 162; Gu., EOChr., VOSz.)

mel- (A: Lat-2) felmegy, rámegy (ruhanemű); befér (vhová) (vö.: KT. 560 a; Ter., OcsSz. 163)

melikāmt- (O: Acc-7) forr (étel) (vö.: KT. 521 b)

merilt- (O: Acc-3) mér (vö.: Ter., OcsSz. 164)

mā(j)- (O: Acc/Med, Lat, Tra-3,4,5,6,7) ad; odaad, ajándékoz; etet, itat (ételt, italt ad), szoptat ("mellet ad"); férjhez ad; vkinek kiadja magát, becsap (vö.: KT. 553 b; Ter., OcsSz. 164; Gu., EOChr., VOSz.)

mājāγ- (O: Acc/Med-5) ad (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

mājākāt- (O: Acc/Lat-3) = mā(j)- (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 152)

mājγil- (O: Acc/Lat-3,4) ad (vö.: KT. 554 a; Gu., EOChr. tévešen, VOSz.)

mājil- (O: Acc/Med, Abl; MedAbl-3,5) ad (vö.: KT. 554 a; Ter., OcsSz. 164; Gu., EOChr.)

mān- (A: Med, Lat, Abl, Ins, ?Tra; LatAbl, LatIns, AblIns-2; O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,4,7) megy; utazik (járművön, valamin; járművel, állattal megy); úszik (járművel is); elveszik, eltéved; vízbe, mocsárba fullad, vész; halászik, vadászik (halra, vadra megy); házasodik (tkp. "össze megy"); jár (hullám, víz) (vö.: KT. 527 b; Ter., OcsSz. 164; Gu.,

. EOChr., VOSz.)

mənəkət- (A: Lat-2) = mən- (v. inch.) (vö.: KT. 110 a al alatt; Ter., Bukv. 104, 141 stb.)

mənləm- (A: Lat-2) megy (vö.: KT. 528 a; Ter., OcsT. 100)

mənt'äyt- (A: Lat-2; O: Acc/Ins-4) árt, rosszat (pusztulást) okoz; mulaszt, eltölt (napot) (vö.: KT. 531 b; Ter., OcsT. 101 tévesen)

minəyt- (O: Acc/Lat-4) hajlít, görbít; hajt (fejet) (vö.: KT. 524 b; Ter., OcsSz. 162 részben tévesen)

mintəyt- (O: Acc-4) mellélő ("célt görbít") (vö.: KT. 528 b)

mitäl- (A: Lat-2; ?O: Acc-7) elszegődik (munkára) (vö.: KT. 552 b)

mijč- (A: Lat-2) akar, szándékozik; ígérkezik (vö.: KT. 550 b; Ter., OcsSz. 163)

moγnəm- (O: Acc-7) elalszik, elszundít (vö.: KT. 509 a; Ter., OcsSz. 162)

molγil- (O: Acc-3,4) főz (vö.: KT. 559 b; Ter., OcsSz. 162)

morəγ- (A: -1) zajong (vö.: KT. 541 a)

morəkint- (A: Lat-2) törik (vö.: Ter., Bukv. 139)

morimt- (A: Lat-2) törik, szakad (vö.: KT. 536 b; Ter., OcsSz. 162)

morit- (O: Acc-3) tör (vö.: KT 537 a; Ter., OcsSz. 162; Gu., EOChr.)

möγāt- (O: Acc/Lat-3,4) állít, felállít (halfogót) (vö.: KT. 511 a; Ter., OcsSz. 163)

mulāt- (O: Acc/?Lat-3) varázsol; átkoz (vö.: KT. 555 b; Ter., OcsSz. 163)

muγ(k)lāmt- (A: Lat-2) kinő (vö.: KT. 518 b)

must- (A: Lat-2) tetszik, kell, szükséges (vö.: KT. 547 a; Ter., OcsSz. 163)

n

nawāt- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-7) úszik (az ár által a sodrásban) (vö.: KT. 586 b; Ter., OcsSz. 165)

nawātaltāγāl- (A: Lat, Ins-2) kóborog, megy, sétál (vö.: KT. 587 b; Ter., OcsSz. 165)

nawə(t)lākāt- (A: Lat-2) úszik (vö.: Pra., Po. 23)

nāγint- (A: Ins-1) szitkozódik (vö.: KT. 574 a)

nāγt- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-4) támaszt (vö.: KT. 576 a)

nāmlaγt- (O: Acc-3,4) emlékezik (vö.: KT. 583 a)

nāslaγt- (A: Lat-2) hisz, hagyatkozik (vö.: KT. 597 b részben tévesen; Ter., OcsSz. 167)

nārāml- (A: Ins-1) játszik (vö.: Ter., OcsSz. 166 részben tévesen, OcsT. 123; Gu., EOChr.)

näwsält- (O: Acc-7) mozgat (vö.: KT. 565 b; Ter., OcsSz. 165)

näyräyt- (O: Acc/Lat-4) becsuk, bezár (vö.: Ter., OcsSz. 167)

niη(k)t- (O: Acc-7) nyúvesedik, férgesedik (vö.: KT. 614 a; Ter., OcsSz. 166)

noγ- (O: Acc-4,7) csíp (madár) (vö.: KT. 576 a)

nom- (O: Acc-4,5) emlékezik (vö.: Ter., OcsSz. 166)

noməγsiləkət- (A: Lat-2) = **noməγsil-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 166 tévesen)

• **nöγət-** (O: Acc-4,7) mozgat, hintáztat (vö.: KT. 566 a)

nörəyt- (A: Lat, Abl, Ins; LatAbl-2) fut, szalad, elszalad; sífutást végez (vö.: KT. 595 a; Ter., OcsSz. 168; Gu., EOChr., VOSz.)

nuγət- (O: Acc-4) óv, megőriz (vö.: Ter., OcsSz. 167)

ń

ńăγərt- (O: Acc/Med-4) önt, tölt (vö.: KT. 606 a; Ter., OcsSz. 171; Gu., EOChr., VOSz.)

ńăγərtəl- (O: Acc/Lat-3) önt, tölt (vö.: Ter., OcsSz. 171 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

ńăγəs- (O: Acc-3,4) tisztít (halat) (vö.: KT. 608 a; Ter., OcsSz. 171)

ńăla- (O: Acc-4) nyal (vö.: KT. 650 b; Ter., OcsSz. 170)

ñāsīt- (O: Acc/Med, Lat, Ins, Tra; LatTra-3,4,7) töröl, tisztít, fest; sért, ingerel (vö.: KT. 639 b; Ter., OcsSz. 170)

ñāsītākāt- (O: Acc/Lat-4) = **ñāsīt-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 170)

ñelāyt- (O: Acc-3,4) nyel, nyelint (vö.: KT. 648 a)

ñāt'- (O: Acc-3,4) tép, tisztít; letollaz (vö.: KT. 640 b; Ter., OcsSz. 171)

ñirmālt- (O: Acc-3) mérgesít, dűhít (vö.: KT. 628 b; Ter., OcsSz. 168)

ñiñč (A: Lat-2) nyúlik, nyújtózik (vö.: KT. 622 b; Ter., OcsSz. 169)

ñōyalt- (O: Acc-4,7) mozgat, mozdít, ringat (vö.: KT. 610 a; Ter., OcsSz. 171)

ñōyāl- (A: Lat-2) indul, megy; tart (vhová) (vö.: Ter., OcsSz. 171)

ñōyt- (O: Acc/Lat-4,6) mozdít, érint; csökkent (árat) (vö.: KT. 610 b; Ter., OcsSz. 171; Gu., EOChr., VOsz.)

ñōlt- (O: Acc-4) gyúr (vö.: KT. 652 a; Ter., OcsSz. 171)

ñuγāl- (O: Acc/Lat-3,4,7) űz, kerget; követ (vö.: KT. 612 a; Ter., OcsSz. 169; Gu., EOChr.)

ñuylākāt- (O: Acc-3,7) = **ñuγel-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 169)

ñuylālt- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-4) kikerget, kiűz (vö.: Ter., OcsSz. 169; Pra., Po. 14 részben tévesen)

o

oĵəɣ- (A: Lat-2; O: Acc-4) sajnálkozik; sajnál (vö.: KT. 12 a; OcsSz. 172)

on(t)əl- (A: Lat-2) képes lenni valamire (vö.: KT. 62 b részben tévesen; Ter., OcsSz. 172 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

on(t)əlt- (O: Acc/Lat,Ins-4,6,7) észrevettet; tanít; megfejt (találós kérdést), megtud; ?tanul (vö.: KT. 62 b; Ter., OcsSz. 172; Gu., EOChr., VOSz.)

on(t)əltəɣəkət- (O: Acc-3) tanul (vö.: Ter., Bukv. 113)

on(t)əltəɣəl- (A: Lat-2) tanul (vö.: KT. 63 a; Ter., OcsSz. 172; Gu., EOChr., VOSz.)

ot'- (A: Lat,Abl-2) úszik (vö.: KT. 96 a; Ter., OcsSz. 172)

ö

öɣəl- (A: Lat-2) hisz (vö.: KT. 19 b; Ter., OcsSz. 173)

öɣət- (O: Acc/Lat,Abl,Ins; LatAbl-4,7) vág; váj (víz) vö.: KT. 18 b; Ter., OcsSz. 173; Gu., EOChr., VOSz.)

öɣmil- (A: Lat-2; O: Acc-3,4) csókolódzik; csókol (vö.: KT. 17 b; Ter., OcsSz. 173)

öɣmiltəɣəl- (O: Acc-3) csókolgat (vö.: Ter., OcsSz. 173)

öŋ(k)rəmt- (A: Lat-2) néz, tekint (vö.: Ter., OcsSz. 173)

ö

öl- (O: Acc/Med, Lat-3,7) gyújt (vö.: KT. 129 b; Ter., OcsSz. 201; Gu., EOChr., VOSz.)

öləkət- (O: Acc/Lat-3) = öl- (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 108)

öləntil- (O: Acc/Ins-3) tüzel, fűt (vö.: Pra., Po. 12, 26)

p

paγəwt- (O: Acc-4) emel; fakaszt (vö.: KT. 683 b; Ter., OcsSz. 174)

paγl'əkint- (O: Acc/Lat-3) szorít, nyom (vö.: KT. 678 b; Ter., OcsSz. 174 tévesen)

paγl'əmt- (O: Acc-4,7) nyom, szorít (vö.: KT. 679 a; Ter., OcsSz. 174)

pamilt- (O: Acc-4) fűvel beterít (vö.: Ter., OcsT. 119)

parkəli- (O: Acc-4,7) lök, taszít (vö.: KT. 732 b tévesen; Ter., OcsSz. 173)

pat- (A: Lat-2; O: Acc/Ins, Tra-7) fagy; fázik (vö.: KT. 769 b; Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)

patənt- (O: Acc-7) fagy (vö.: KT. 771 a; Ter., OcsSz. 174)

pəkil- (A: Ins-1) babázik, babával játszik (vö.: KT. 665 b; Ter., OcsSz. 179)

pəla- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-4) ellenkezőleg (visszafelé) evez (vö.: KT. 784 a; Ter., OcsSz. 179 tévesen)

păn- (O: Acc/Med, Lat, Tra-3,4,5,6,7) tesz; helyez, rak; szór, vet (keresztet); fenyít, büntet; ellát; szül, tojik (vö.: KT. 712 b; Ter., OcsSz. 180; Gu., EOChr., VOSz.)

pănyil- (O: Acc/Lat-3,7) tesz, helyez; fizet; hajt (fejet) (vö.: KT. 713 b; Ter., OcsSz. 180; Gu., EOChr., VOSz.)

pănyilt- (O: Acc-4) hajt (vö.: KT. 21 b, kétes adat)

păņă- (A: Lat-2) készül, elkészül; teljessé válik; befejeződik (vö.: KT. 710 b; Ter., OcsSz. 180)

păsi- (O: Acc-4) feltör (magot, diót) (vö.: KT. 742 a; Ter., OcsSz. 180)

păsikăt- (O: Acc-4) = **păsi-** (v. inch.) (vö.: KT. 472 a; Ter., OcsSz. 180)

pătărkint- (A: Lat-1) összegömbölyödik, összegömbül (vö.: KT. 767 b; Ter., OcsSz. 180)

pătki- (O: Acc/Lat-4) felgyűr, feltúr (ruhaujjat) (vö.: KT. 759 b; Ter., OcsSz. 180)

păyă- (O: Acc-3,4) kovácsol (vö.: KT. 676 b; Ter., OcsSz. 175)

păyăt- (O: Acc-Lat-3,4) ejt, hullat (vö.: KT. 673 a; Ter., OcsSz. 175)

păjăys- (A: Lat-2) hisz (vö.: KT. 659 b; Ter., OcsSz. 174)

păjăysăkăt- (A: Lat-2) = **păjăys-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)

- päjäysält-** (O: Acc-7) sírbeszédet mond (vö.: KT. 659)
- b)
- pälit-** (O: Acc-4) cserél (vö.: KT. 700 a; Ter., OcsSz. 174)
- pämil-** (O: Acc/Lat-3,4,7) mutat, magyaráz (vö.: KT. 705 a; Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)
- pämilt-** (O: Acc/Lat-3) mutat (vö.: Pra., Po. 4)
- pänt-** (A: Lat-2) szárad (vö.: KT. 714 a; Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)
- pän(t)ält-** (O: Acc-3,4) szárít (vö.: KT. 714 a; Ter., OcsSz. 174; Gu., EOChr., VOSz.)
- pärt-** (O: Acc/Lat-3,4,7) parancsol, rendel (vö.: KT. 738 a; Ter., OcsSz. 175)
- pel-** (O: Acc-7) szúr, vág (vö.: KT. 787 a; Ter., OcsSz. 179)
- pelvisäl-** (O: Acc-7) csíp (csalán) (vö.: KT. 788 a; Ter., OcsSz. 178)
- pent-** (O: Acc/Lat,Ins; LatIns-3,4,7) fed, bezár (vö.: KT. 714 b; Ter., OcsSz. 179)
- pen(t)äl-** (O: Acc-4) akadályoz (vö.: KT. 716 a)
- pen(t)ältil-** (O: Acc/Lat-3) fed, zár (vö.: Pra., Po. 20 részben tévesen)
- päγām-** (A: Lat-2; O: Acc-7) megdühösödik, megharagszik (vö.: KT. 669 b; Ter., OcsSz. 182; EOChr., VOSz.)

pəl- (A: Lat, Abl-2) fél (vö.: KT. 778 a; Ter., OcsSz. 181)

pəlhəmt- (O: Acc-3,4,7) felhősít (vö.: KT. 782 b; Ter., OcsSz. 181)

pəltəkət- (A: Abl-2) fél (vö.: Pra., Po. 25)

pəltəm- (A: ?Lat, Abl-2) fél; megijed (vö.: KT. 778 b; Ter., OcsSz. 181; Gu., EOChr., VOSz.)

pəl(t)məkət- (A: Abl-2) = **pəltəm-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 105)

pəlkəγəl- (A: ?Lat, Tra-2) hasad, széttörik (vö.: KT. 698 a; Ter., OcsSz. 181; Gu., EOChr., VOSz.)

pəlkəγt- (O: Acc/Ins-4,7) hasít (vö.: KT. 698 b)

pəməł- (O: Acc-7) melegedik (vö.: KT. 704 a; Ter., OcsSz. 181)

pəmləkət- (O: Acc-7) = **pəməł-** (v. inch.) (vö.: KT. 704 b; Ter., OcsSz. 181)

pəmlil- (A: Tra-2) melegedik, meleggé lesz (vö.: KT. 704 b)

pərkikint- (O: Acc/Lat-3) tollat ráz (vö.: KT. 732 a; Ter., OcsSz. 181)

pətkəγəl- (A: Lat-2) siet, igyekszik (vö.: KT. 764 b; Ter., OcsSz. 181; Gu., EOChr.)

pət'ər- (O: Acc-4,7) nyom; összeszorít (vö.: KT. 749 b; Ter., OcsSz. 182)

piγli- (O: Acc/Ins-3,4,7) kátrányoz (vö.: KT. 676 b; Ter., OcsSz. 175)

pilt- (O: Acc/Med,Lat-3,4,7) segít (vö.: KT. 788 b; Ter., OcsSz. 175)

piltəγəl- (O: Acc-3) segít (vö.: KT. 789 a; Ter., OcsSz. 175)

piltəkət- (A: Lat-2) = **pilt-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 175)

piłəγt- (O: Acc-4) cserél (vö.: KT. 699 b; Ter., OcsSz. 175)

pisliwtəγəl- (A: Lat-2) sajnál (vö.: KT. 746 a; Ter., OcsSz. 175)

pit- (A: Lat,Abl,Tra; LatAbl, LatTra, AblTra-2; O: Acc-7) jut, kerül; kezd, lesz, válik; győz (tkp. felül kerül); fog (a jövő idő kifejezése) (vö.: KT. 772 a; Ter., OcsSz. 175 részben tévesen; Gu., EOChr., VOs.)

pitəkət- (A: Lat-2) = **pit-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 175 részben tévesen; Gu., EOChr., VOS.)

pitəntil- (A: Lat-2) kijön, kihullik, elhullik (vö.: Pra., Po. 11, 17)

pitt¹- (A: Lat,Abl; LatAbl-2) kijön, kihullik, elhullik (vö.: KT. 763 b)

pitt²- (A: Lat-2; O: Acc-7) részegedik, részeggé lesz (vö.: KT. 763 a; Ter., OcsSz. 175)

pīrəγs- (A: Lat-2) kéredzkedik (vö.: KT. 724 b; Ter., OcsSz. 178; Gu., EOChr., VOSz.; KT. és Ter. részben tévesen)

pīri- (O: Acc/Lat-3,4,5,6,7) kérdez; kér (vö.: KT. 724 b; Ter., OcsSz. 178; Gu., EOChr., VOSz.)

pīt- (A: Lat-2) haragszik (vö.: KT. 773 a; Ter., OcsSz. 178)

pītəmt- (A: Lat-2) haragszik (vö.: KT. 773 b)

poγləm- (O: Acc/Med, Lat-4,7) szúr, öklel (vö.: KT. 677 a; Ter., OcsSz. 176)

poŋəŋm- (O: Acc-5) szúr, csíp (méh) (vö.: KT. 740 a pas alatt, tévesen)

porəŋm- (A: Lat-2) lép, rálép (vö.: KT. 728 b; Ter., OcsSz. 176)

porkəl- (A: Lat, Abl; LatAbl-2) repül (vö.: Ter., OcsSz. 176)

pos- (O: Acc-3,4) mos; fej (vö.: KT. 744 b; Ter., OcsSz. 176)

posənt- (O: Acc/Ins-7) mos (vö.: KT. 745 a; ?Ter., OcsSz. 176)

potənt- (A: Lat-2, O: Acc-4) öklel; szúr, fűz (vö.: KT. 769 a részben tévesen; Ter., OcsSz. 176)

pöč- (O: Acc/Lat-4,7) lök, taszít (vö.: KT. 755 b; Ter., OcsSz. 183 részben tévesen)

pöčəγt- (?A: Lat-2; O: Acc/Lat-4,7) lök, taszít (vö.: KT. 755 b; Ter., OcsSz. 183)

pöçil- (A: Lat-2) lökdös (vö.: KT. 756 a; Ter., OcsSz. 183)

pöγ- (A: Lat-2; O: Acc-4) fúj (vö.: KT. 622 a; Ter., OcsSz. 183)

pöγalt- (O: Acc-3) fúj (vmit) (vö.: ?Ter., OcsSz. 183)

pöläγal- (O: Acc/Lat-3,4) szór, hint (vö.: KT. 786 b; Ter., OcsSz. 182)

pöläγt- (O: Acc-7) fröcsköl (vö.: KT. 785 b; Ter., OcsSz. 182 tévesen)

pöñ- (O: Acc-3,4) köt, csomóz (vö.: KT. 717 b; Ter., OcsSz. 182)

pör- (O: Acc/Lat,Abl-3,4,5,7) harap; csíp (hangya) (vö.: KT. 736 a; Ter., OcsSz. 182; Gu., EOChr., VOSz.)

pörγat- (O: Acc-7) befúj (vihar) (vö.: KT. 731 b; Ter., OcsSz. 182)

pörkim- (O: Acc/Lat-7) (be)fúj, (be)lep (a vihar, a szél) (vö.: KT. 731 b; ? Ter., OcsSz. 182)

pöγ- (O: Acc/Lat-3,4,5,7) űz, hajt, (el)riaszt (vö.: KT. 681 b; Ter., OcsSz. 176; Gu., EOChr., VOSz.)

pöγal- (A: -1) fürdik (vö.: KT. 678 a; Ter., OcsSz. 177)

pöγalt- (O: Acc-3) fürdet (vö.: Ter., Bukv. 79)

pöγlakat- (A: -1) = **pöγal-** (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv.

54)

pul- (O: Acc/Med, Lat, Abl; MedAbl-3,4,6,7) szúr, bök;
beletesz (vö.: KT. 786 b; Ter., OcsSz. 177; Gu., EOChr.,
VOSz.)

pulākāt- (O: Acc/Lat-6) = **pul-** (v. inch.) (vö.: Ter.,
OcsSz. 177 tévesen)

punč- (O: Acc-4) kinyit (vö.: KT. 711 b; Ter., OcsSz.
177)

putāmt- (A: ?Tra-2) fagy, dermed (vö.: KT. 770 b;
Ter., OcsSz. 177)

putlāγāl- (O: Acc-7) fagy, átfagy (vö.: KT. 771 a; Ter.,
OcsSz. 177)

put'ñāmt- (O: Acc-7) fagy (vö.: KT. 771 b)

pült- (O: Acc/Lat-4) szúr, fűz (vö.: KT. 781 a; Ter.,
OcsSz. 177)

r

raγ- (A: Lat-2) elmerül, süllyed (vö.: Ter., OcsSz. 183)

rat- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-7) sodor, ver (vízfolyás)
(vö.: KT. 815 a; Ter., OcsSz. 183)

rewγāmt- (O: Acc-3) pislant (vö.: KT. 808 a)

rāγ- (A: Lat-2) repül, visszapattan (vö.: KT. 801 a;
Ter., OcsSz. 185)

rākāt- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-3,4,7) dob, hajít, vet,
csap (vö.: KT. 799 b, ? 801 b; Ter., OcsSz. 184; Gu., EOChr.,
VOSz.)

rəpält- (O: Acc-4) pislant, kacsint (vö.: KT. 808 a; Ter., OcsSz. 184)

rəpältəkət- (O: Acc-4) = **rəpält-** (v. inch.) (vö.: KT. 808 a)

risowalt- (O: Acc-3) rajzol (vö.: Pra., Po. 5)

rjγəmt- (O: Acc/Lat-4,7) fordít, felborít (vö.: KT. 796 a)

ropilt- (A: Lat, Ins-2) dolgozik (vö.: KT. 808 b; Ter., OcsSz. 183; Gu., EOChr., VOSz.)

ropiltəkət- (A: Lat-2) = **ropilt-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsT. 108, Bukv. 152)

röyisəl- (O: Acc/Lat-4,7) ráz; csóvál (vö.: KT. 793 a; Ter., OcsSz. 184)

röγ- (?) (A: -1) ugrál (vö.: Ter., OcsT. 120, OcsSz. 185)

röγət- (O: Acc/Lat, ?Ins)-3,4) kever (vö.: KT. 793 b; ? Ter., OcsSz. 185)

rüγəmt- (O: Acc-7) keresztülvág, átvág (vö.: KT. 797 b; Ter., OcsSz. 184)

s

saγəlt- (A: Lat,Abl-2) fut, üget (vö.: KT. 844 a; Ter., OcsSz. 185; Gu., EOChr., VOSz.)

sākaγəl- (A: Lat-2) törik, eltörik (vö.: KT. 831 a; Ter., OcsSz. 188)

sálnæt- (O: Acc-3,4,7) szó (vö.: KT. 887 b; Ter., OcsSz. 188 tévesen)

säγlikint- (A: Lat-2) szétesik (vö.: KT. 846 b; Ter., OcsSz. 186: -l-)

sät'- (A: Abl-2) hallatszik (vö.: KT. 910 a t'äl-söj alatt; Ter., OcsSz. 186; Gu., EOChr., VOSz.)

säγæt- (O: Acc/Lat,Ins-4,7) dörzsöl; fest (vö.: KT. 842 a; Ter., OcsSz. 188)

säγl'äkint- (A: Lat-2) keveredik, bonyolódik (vö.: KT. 844 b; Ter., OcsSz. 189)

säkal'kämt- (O: Acc-4,7) kever, bonyolít (vö.: KT. 844 b; Ter., OcsSz. 189)

säl'γält- (O: Acc/Lat-3) szór, hint (vö.: KT. 894 b; Ter., OcsSz. 189 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

silyäl- (A: Lat-2) elsziklik, elcsúszik (vö.: KT. 888 b; Ter., OcsSz. 186)

söγ- (O: Acc/Lat-3,4) fon (vö.: KT. 825 a; Ter., OcsSz. 187; Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

söγk- (O: Acc/Lat-4,7) üt, ver; megszólaltat (harangot) (vö.: KT. 852 a; Ter., OcsSz. 187)

söjāγ- (O: Acc-4) köp (vö.: KT. 819 b; Ter., OcsSz. 189)

sül- (O: Acc/Lat-4,5,7) szel, felvág (vö.: KT. 892 a; Ter., OcsSz. 187)

takən- (A: Lat-2) szakad, elszakad (vö.: KT. 987 b; Ter., OcsSz. 189)

tāya- (O: Acc/Lat, Abl-4,7) dob, hajít, vet, lökdös (vö.: KT. 988 b; Ter., OcsSz. 193; Gu., EOChr., VOSz.)

tāyayt- (O: Acc/Lat-4) szorít, odanyom (vö.: KT. 982 b; Ter., OcsSz. 193)

tāja- (O: Acc/Lat, ?Tra-3,4,7) bír, van vmije; tart (átvitt értelemben); szül (vö.: KT. 969 b; Ter., OcsSz. 192; Gu., EOChr., VOSz.)

tājalt- (O: Acc-3) elvisel, eltűr (vö.: KT. 970 a; Ter., OcsSz. 192)

tārəy- (A: -1) rezeg; zizeg (vö.: KT. 1014 b; Ter., OcsSz. 193; Pra., Po. 25)

tāyən- (O: Acc-3,4) emlékezik (vö.: KT. 978 a; Ter., OcsSz. 190)

tāyəntəyəl- (A: Lat-2) szándékozik, készülődik (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

tāl- (A: ?Ins-1; O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,4,5,6,7) húz, von; szív (cigarettdát, pipát) (vö.: KT. 1037 b; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

tāləys- (A: Lat-2) ránt (vö.: KT. 1038 a; Ter., OcsSz. 190 tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

tāləkət- (O: Acc/Lat, Abl-4,6,7) = **tāl-** (v. inch.) (vö.: Ter., Bukv. 141; Pra., Po. 25)

tälil- (O: Acc/Med, Lat; MedLat-3,4,7) húz, von (vö.: KT. 1038 b; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

teməγəl- (A: Lat-2) szóródik (vö.: KT. 1002 a)

tert- (O: Acc-3,4) süt (vö.: KT. 1025 a; Ter., OcsSz. 192)

tät'kəmt- (O: Acc-4) nyit, kiold (vö.: KT. 1027 a; ? Ter., OcsSz. 193)

təwət- (O: Acc/Med-3) ad, kiad (hangot) (vö.: KT. 1010 b részben tévesen; Ter., OcsSz. 193 tévesen)

tilt- (A: Lat-2) kiköt, partra ereszkedik (vö.: KT. 1034 b; Ter., OcsSz. 190)

tini- (O: Acc-3,4,7) elad (vö.: KT. 1003 b; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

tint- (O: Acc/Abl, Ins-4,6,7) fizet (vö.: KT. 1004 a; Ter., OcsSz. 190; Gu., EOChr., VOSz.)

tjγəmt- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3,4) szakít, tép, tör (vö.: KT. 987 a; ? Ter., OcsSz. 192)

tjγət- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3,4) szól; mond, elmond; kitalál; vél (vö.: KT. 984 a; Ter., OcsSz., 192; Gu., EOChr., VOSz.)

tiļəməlt- (O: Acc-7) tompít (vö.: KT. 996 a; Ter., OcsSz. 192 tévesen)

toγəmə- (A: Lat, Ins; LatIns-2; O: Acc/Abl-4) harap, foggal megragad (vö.: Ter., OcsSz. 191)

tōγār- (O: Acc/Lat, Ins; LatIns-4,7) bezár, csuk, befed
(vö.: KT. 981 b; Ter., OcsSz. 191; Gu., EOChr., VOSz.)

torimt- (O: Acc-7) elragad, elvisz (a szél) (vö.: KT.
1024 b; 1030 b **tōγā'-sul** alatt; Ter., OcsSz. 191)

totkəl- (O: Acc/Med-5) visz (vö.: Ter., OcsSz. 191)

tōlāγ- (A: Lat, Ins; LatIns-2; O: Acc/Lat-3,7) beszél,
beszélget; megbeszél; mond (vö.: KT. 997 b, Ter., OcsSz. 193,
Gu., EOChr., VOSz.)

tōlγalt- (O: Acc/Lat, Abl-3,4,5,7) elbeszél, elmond;
közvettes (vö.: KT. 997 b; Ter., OcsSz. 193)

tōγamt- (O: Acc/??Lat-3,4,5,6,7) tud; tud, képes;
ismer, megismer, felismer; kitalál; ért, megért (vö.: KT. 992 a;
Ter., OcsSz. 193; Gu., EOChr., VOSz.)

tōγamtāγəl- (A: Lat-2; O: Acc-3,4) ismer (vö.: KT.
992 a; Ter., OcsSz. 193)

tōγil- (O: Acc-4) céloz (vö.: KT. 991 a; Ter., OcsSz.
193 részben tévesen)

tōkəmt- (O: Acc/Lat-3) (rá)húz (vmi vmire) (vö.: KT.
979 a; Ter., OcsSz. 191; Gu., EOChr., VOSz.; Ter., Gu.
tévesen)

tōkənt- (O: Acc/Lat-3) szúr, bök; telít (vö.: Ter.,
OcsSz. 123 tévesen)

tōki- (O: Acc, Lat, ?Abl; ?LatAbl-7) dug; szúr, bök
(vmire) (vö.: KT. 979 a; Ter., OcsSz. 191 részben tévesen; ld.:
Ter., OcsT. 116)

töγ- (A: Lat-2) süllyed, merül (vö.: KT. 989 a; Ter., OcsSz. 194)

tu(γ)- (O: Acc/Med, Lat, Ins; LatAbl-3,4,5,6,7) hoz, visz; vezet (haza, harcba); húz (szánt); emel (kődöt, ti. az "ég"); ellep (víz); mond (hírt, panaszt) (vö.: KT. 1031 a; Ter., OcsSz. 192; Gu., EOChr., VOSz.)

tuγəntil- (O: Acc-3) hord, szállít (vö.: Ter., Bukv. 143; Pra., Po. 4)

tult- (O: Acc/?Lat, ?Tra-3) visz, hord (vö.: KT. 1031 b; Ter., OcsSz. 191)

tulmalt- (O: Acc/Lat-7) dühödik, (? dühít) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

turk- (O: Acc/Lat-3) torkot elvág (?) (vö.: Ter., OcsT. 121, 122)

t'

t'äkint- (A: Lat-2) simul, bújik (vkihez) (vö.: KT. 901 b; Ter., OcsSz. 195)

t'äkintəγəl- (A: Lat-2) simul, bújik (vö.: KT. 901 b részben tévesen)

t'en- (O: Acc-3) tisztít (vö.: KT. 912 a; Ter., OcsSz. 195)

t'əl- (A: Lat-2) kiált, kiabál; ugat; zúg, kürtöl (hajó), milyen hangot kelt (vö.: KT. 909 b; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

t'əḷəγt- (A: Lat-2; O: Acc/Lat-3,4) (fel)kiált, kiált; hív; szól, dörren (vö.: KT. 910 a; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

t'əḷəkət- (A: ?Lat,Ins-2) = **t'əḷ-** (v. inch.) (vö.: Gu., EOChr., VOSz.)

t'əḷil- (A: Lat-2) kiabál, ordítózik (vö.: KT. 910 a; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

t'əḷiləkət- (A: Lat-2) = **t'əḷil-** (v. inch.) (vö.: KT. 910 a; Ter., OcsSz. 195; Gu., EOChr., VOSz.)

u

uləγt- (A: Abl-2; O: Acc/Lat-3,4) kezdődik; kezd (vö.: KT. 119 a; Ter., OcsSz. 196, Bukv. 115)

ulmi- (O: Acc-3) álmodik, álmot lát (vö.: KT. 127 b)

uṇč- (A: Lat,Abl,Ins; LatAbl-2; O: Acc/Lat,Abl,?Ins; LatAbl-4,7) átmegy; átkel (folyón, vizen) (vö.: KT. 54 a; Ter., OcsSz. 196; Gu., EOChr., VOSz.)

uṇčəwt- (O: Acc-4,7) átkeltet (folyón, vizen) (vö.: KT. 54 a; Ter., OcsSz. 196)

w

waγt- (O: Acc/Lat,Abl,Tra-3,4,7) hív (vhová); kér; nevez, hív (vö.: KT. 216 a; Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr. VOSz.)

waɣðkät- (O: Acc/Tra-4,5,7) = **waɣ-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr., VOSz.)

waɣðlt- (O: Acc/Lat-3,4,7) leereszt; visz; megöl (a medveműnyelvben használatos jelentés) (vö.: KT. 214 b; Ter., OcsSz. 129 részben tévesen)

waɣðnt- (A: Lat; LatLat-2) kér, kéredzkedik (vö.: KT. 216 b; Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr., VOSz.)

waɣləɣ- (A: Lat-2) lemegy, leereszkedik (vö.: KT. 215 b; Ter., OcsSz. 129).

wańt'- (O: Acc/?Med,?Lat-3,4,7) gyűjt, szed (bogyó-félét) (vö.: KT. 232 a; Ter., OcsSz. 129; Gu., EOChr., VOSz. részben tévesen)

wāja- (O: Acc-7) elalszik (?) (vö.: KT. 207 b; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.)

wāl- (A: Ins-1, Lat, Abl-2; O: Acc-3,4) van, létezik; tartózkodik; lakik; bír, birtokol (tkp. vkinek, vminek vmije van); él; szül (vö.: KT. 128 a; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.). Ld. még **wās-**.

wāləkät- (A: -1) = **wāl-** (v. inch.) (vö.: KT. 128 a; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.)

wāləntil- (A: -1) = **wāl-** (v. frequ.) (vö.: Pra., Po. 16, 18)

wālɣəl- (A: -1) = **wāl-** (v. frequ.) (vö.: Ter., OcsSz. 135)

wālil- (A: -1) = **wāl-** (v. frequ.) (vö.: Ter., Bukv. 116)

wäläγ- (A: Med, Abl; MedAbl-2) folyik, csordogál (vö.: KT. 224 a; Ter., OcsSz. 133)

wäläγint- (A: Med, Lat-2) folyik (vö.: KT. 856 b sem-jäγk alatt)

wäs- van, létezik (vö.: KT. 90 b (Vj.), Gu., EOChr., VOSz.). Ld. **wäl-**.

wäγk- (A: Lat-2) mászik (vö.: KT. 219 b; Ter., OcsSz. 130)

wäγkəkāt- (A: -2) = **wäγk-** (v. inch.) (vö.: Ter., OcsSz. 130)

wäγkil- (A: Lat-2) mászik (vö.: KT. 219 b; Ter., OcsSz. 130)

wäsər- (O: Acc-3,4,7) fed, szid (vö.: KT. 250 b; Ter., OcsSz. 130)

wel- (A: Lat-2; O: Acc/Med, Lat, Ins-3,4,5,6,7) üt, vág; verekedik; ver; öl, fog (vadászik, halászik), éheztet ("szivet") (vö.: KT. 275 b; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

welγi- (O: Acc-7) üt, ver (vö.: KT. 275 b; Ter., OcsSz. 132)

welint- (O: Acc-5) öl (vö.: Ter., OcsSz. 132: -änt-, OcsT. 107: -int-)

wer- (A-1; O: Acc/Med, Lat, Ins, Tra; ?LatIns, Lat-Tra-3,4,5,7) dolgozik; csinál, létrehoz, készít (ételt); gyárt; rak (tűzet); épít (házat stb.); tesz (vmivé); okoz (bajt, betegséget); lát (álmot); mond (köszöntést) (vö.: KT. 235 a; Ter., OcsSz.,

Gu., EOChr., VOSz.)

werəys- (A: Lat-2) öltözködik (vö.: Ter., OcsSz. 132)

werəyt- (O: Acc/Lat-4) ébreszt (vö.: KT. 241 a; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

werəkāt- (O: Acc-3) = wer- (v. inch.) (vö.: KT. 234 a; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

werəlt- (O: Acc/Lat-7) csendessé tesz, csillapít (vö.: ? Ter., OcsSz. 132, OcsT. 115)

werəntil- (O: Acc-3) készít (vö.: Ter., OcsSz. 132, Bukv. 134)

werə(t)kāt- (O: Acc/Lat-3) felébreszt (v. inch.) (vö.: Pra., Po. 23)

wet'- (O: Acc/Lat-4) hozzávarr (vö.: KT. 258 b; Ter., OcsSz. 132)

wə(j)- (O: Acc/Med, Lat, Abl, Ins, Tra; LatAbl-3, 4, 5, 6, 7) vesz, elvesz, vásárol, szed (terményt); szerez; fog (kézen); visz (magával); oszt; húz (vhonnan vmit); fogad (magához); eszik; felölt v. levet (ruhadarabot) (vö.: KT. 268 b; Ter., OcsSz. 135; Gu., EOChr., VOSz.)

wəjəntil- (O: Acc/Lat, Abl; LatAbl-3) veszeget, szed (vö.: Pra., Po. 17)

wəjyil- (O: Acc/Lat-3, 7) veszeget (vö.: KT. 269 a; Ter., OcsSz. 133)

wəräyt- (A: Lat-2) törekszik, igyekszik (vö.: KT. 242 a; Ter., OcsSz. 133; Gu., EOChr., VOSz.)

wāräytəγəl- (A: Lat-2) igyekeznek, szándékoznak, kéredekedik (vö.: KT. 241 b; Ter., OcsSz. 133)

waritəγəl- (A: ?Ins-1) veszekedik (vö.: KT. 237 a)

wət'əγt- (O: Acc-3,4,7) gyűjt, agyonhajt (állatot) (vö.: KT. 256 b; Ter., OcsSz. 134 részben tévesen; Gu., EOChr., VOSz.)

wət'iməlt- (O: Acc-4) gyűjt (vö.: Ter., OcsT. 120)

wjyel- (**waγəl-**) (A: Lat,Abl; LatAbl-2) kijut, kimegy (vhonnan vhová); leereszkedik; leszáll (lóról) (vö.: KT. 214 a; Ter., OcsSz. 132; Gu., EOChr., VOSz.)

wjyləntil- (A: Lat-2) lemegy (vö.: Pra., Po. 24)

wəç- (O: Acc/?Abl-4,7) simít; simogat (vö.: Ter., OcsSz. 131)

wojəmtəγəl- (O: Acc-7) elalszik (vö.: KT. 207 b; Ter., OcsSz. 131)

woskəl- (A: Lat-2) ugrik (vö.: KT. 251 b; Ter., OcsSz. 131; Gu., EOChr., VOSz.)

wu(γ)- (A: Lat-2; O: Acc/Ins-3,4,5,7) néz; lát, észrevesz (vö.: KT. 268 a; Ter., OcsSz. 131; Gu., EOChr., VOSz.)

wult- (O: Acc/Lat-7) láttat, mutat (vö.: KT. 126 b **uləm** alatt)

RÖVIDÍTÉS- ÉS SZIMBÓLUMJEGYZÉK

A	=	adverbium; a mondat szerkezet adverbialis része
A ₂	=	az A kiterjedtsége
Abess	=	abessivus
abl	=	ablativus
Abl	=	abl
adir	=	-dir
Adj	=	nomen adjectivum
Adv	=	adverbialis; határozói (igenévvvel kapcsolatban)
Adverb	=	adverbium; határozószó
B	=	bázis, névszói vagy igei szótári tőalak
C	=	circumstantia; körülményjelölő
CE	=	circumstancia-elem
Com	=	comitativus
Comp	=	comparativus; Comp-szerkezet
Cond	=	conditionalis; feltételes
Dat	=	dativus
Det	=	determinált; (meg)határozott
dir	=	directio; irány, irányulás, irányultság
Dir	=	dir
Distr	=	distributivus
Dl	=	duális; kettős szám
erg	=	ergatív; ergatív szerkezet; ergativus
Erg	=	erg

Ess	=	essivus
Ext	=	extensio; kiterjedtség, bővítettség
I	=	"in"-rész, "beltag"; a mondat szerkezetben nem releváns elem (morféma)
IE	=	"in"-elem (ld. I alatt)
ind(et)	=	indeterminált; nem (meg)határozott
indir	=	directio nélküliség (ld. dir)
Inf	=	infinitivus
Ins	=	instrumentalis
Interj	=	interjectio
intr	=	intransitív
inviv	=	nem élő jelölő főnév
kongr	=	kongruencia
lat	=	lativus
Lat	=	lat
Loc	=	locus; <i>hol</i> -kérdésre felelő helyhatározó
LTM	=	Loc/Temp/Mod (ld. ott)
ME	=	mondatmeghatározó (releváns) elem
Med	=	mediativus
Mod	=	modus; mód-, állapothatározó vagy viszony
Modif	=	modifikátor; módosító (szó)
MSz	=	mondat szerkezet
N	=	nomen
Num	=	numerus; grammatikai számviszony
O	=	objectum; objektális viszony

O ₂	=	az O kiterjedtsége
P	=	praedicatum
Part	=	participium
pass	=	passzív; passzívum
passz	=	pass
Pers	=	persona; grammatikai személy
Pl	=	pluralis
Postp	=	postpositio
Prol	=	prolatus
PronP	=	pronomene personale
Rec	=	rectio; vonzat
S	=	subjectum; alany ("agens")
Sg	=	singularis; egyes szám
Subst	=	nomen substantivum
Temp	=	tempus, temporalis; idő, időhatározó
tr	=	transzitivitás, tranzitív; áthatóság, átható
Tr	=	tr
Tra	=	translativus
V	=	verbum- <i>praedicatum</i>
V ₁ , V ₂ , V ₃ , V ₄	=	a V különböző paradigmatisz realizációi
VDet	=	a V-nek a determinánsa; igekötő
viv	=	élőt jelölő főnév
Voc	=	vocativus
Ø	=	"hiány-jel", valamely egyébként létező kategória vagy jelenség hiányának a jele

ø	=	zéró-morféma
x	=	suffixum
•	=	általunk feltett, rekonstruált
→	=	a formula a nyíl irányában átírható/átírandó
{ }	=	a zárójelben szereplő részek bármelyike szerepelhet a kérdéses helyen
/	=	(a szöveges részben) alternatív, az "Igeszótár"-ban ("Appendix" 2) <i>cum</i> jelentésben

BIBLIOGRÁFIA²⁶

Admoni, V. G.: Tipologija predlozsenija. Iszsledovanija po obscsej teorii grammatiki. Moszkva, 1968.

ÁNYT. = Általános nyelvészeti tanulmányok. Budapest, 1963 —

ALH. = Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest, 1951 —

Apreszjan, Ju. D.: Ékszperimental'noe iszsledovanie szemantiki ruszszkogo glagola. Moszkva, 1967.

Balandin, A. N.: Padezsi szub''ekta i ob''ekta na szluzsbe nominativnoj i érgativnoj konsztrukcii glagol'nogo predlozsenija v vahovszkom dialekte hantüjszkogo jazüka. Szovetszkoe finno-ugrovedenie 1. Leningrád, 1948. 301—15.

—: Opredelitel'nüe predlozsenija v obszko-ugorszkikh jazükah. V pomoscs ucsitelju skol krajnego szevera 5. Leningrád, 1955. 69—74.

—: O jazükah i dialektah hantü. V pomoscs ucsitelju skol krajnego szevera 5. Leningrád, 1955. 75—90.

A bibliográfia elsősorban az osztják (a keleti osztják) leíró nyelvtani irodalmat, a finnugor nyelvek modern szempontú feldolgozásainak válogatott bibliográfiáját, valamint azon szakirodalmi helyeket tartalmazza, amelyeket a dolgozat témájával egyező, illetőleg azével hasonló tematikájúak és az 1973. évvel bezárólag jelentek meg.

- : Obszko-ugorszkie konsztrukcii glagol'nogo predlozsenija szo "szkrütüm szub''ektom". Ėrgativnaja konsztrukcija predlozsenija v jazükah razlicsnüh tipov. Leningrád, 1967. 299 kk.
- Bartens, R.: Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasussyn-taksi. MSFOu. 148 (1972).
- D. Bartha, K.: Magyar történeti szóalaktan. II. A magyar szóképzés története. Budapest, 1958.
- Bodnár F.: A mondszerkezet és elemei. Néprajz és nyelvtudomány 11, 1967, 27—34.
- Cshaidze, M. P.: K voproszu o kategorii glagol'nogo upravlenija. Voproszű finno-ugrovedenija. Joskar-Ola, 1970. 171—8.
- : Voproszű glagol'nogo upravlenija. Szoposztavitel'nüe tablicü. Tbiliszi, 1970.
- CSIFU= Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum. Helsinki, 1968.
- Dezső L. — Szépe Gy.: Adalékok a topic-comment problémához. NyK. 69, 1967, 365—88.
- Dezső L.: Bevezetés a mondatnyi tipológiába. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. Budapest, 1972.
- : A mondat aktuális tagolásának és szórendjének kérdésköre. Hagyományos nyelvtan — modern nyelvészeti. Budapest, 1972. 85—104.

Eggers, H. (szerk.): Elektronische Syntaxanalyse der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen, 1969. — Különösen: Klein, W., Zum Begriff der syntaktischen Analyse 20—37, továbbá 179.

Elekfi L.: Az igék szótári ábrázolásáról. Szótártani tanulmányok. Budapest, 1966. 183—214.

—: Közlésemélet, grammatika, aktuális mondattagolás. ÁNyT. 9, 1973, 65—85.

Fazekas J.: Az egyszerű mondat fajtái az északi osztják nyelvben. Debrecen, 1932.

Fokos D.: A vogul-osztják tárgyas igeragozásról. NyK. 40, 1911, 386—412.

FUF. = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsinki, 1901—
Ganschow, G.: Die Verbalbildung im Ostjakischen. Wiesbaden, 1965.

—: Die kopulativen Verbindungen in den von W. Steinitz aufgezeichneten Prosatexten des Šerkal-Ostjakischen. Steinitz-Festschrift. Berlin, 1965. 119—27.

—: Wege zur Strukturbeschreibung des einfachen Satzes im Ostjakischen. Symposium... 1970. 65—76.

—: Az osztják tárgyas igeragozás használatának kérdéséhez. NyK. 74, 1972, 183—5.

- : Die temporale Satzmorpheme des Scherkaal-Ostjaken. JSFOu. 72, 1973, 65—71.
- Gulya J.: Vahi osztják nyelvtanulmányok. NyK. 67, 1965, 181—216, 68, 1966, 3—34.
- : Eastern Ostyak Chrestomathy. UAS. 51 (1966).
- : A tárgyas igeragozás az osztjákban. NyK. 69, 1967, 389—94.
- Bese L., Dezső L.: On the syntactic Typology of the Uralic and Altaic Languages. Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages. (Szerk.: L. Dezső — P. Hajdú) Budapest, 1970. 113—28.
- : A. Alhoniemi, Zur Ausdrucksweise des Mittels durch die Wohin-Kasus im Tscheremissischen. (Korreferat.) Symposium... 1970. 20—21.
- : Ganschow, G.: Wege zur Strukturbeschreibung des einfachen Satzes im Ostjakischen. (Korreferat.) Symposium... 1970. 76—7.
- : Aktiv, Ergativ und Passiv im Vach-Ostjakischen. Symposium... 1970. 80—3.
- Haarmann, H.: Die indirekte Erlebnisform als grammatische Kategorie. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Wiesbaden, 1970.
- Halliday, M. A. K.: Categories of the Theory of Grammar. Word 17, 1961, 241—92.

- : Notes on transitivity and theme in English. *Journal of Linguistics* 3, 1967, 37—81; 199—244; 4, 1968, 179—215.
- Halliday, M.A.K. – McIntosh, A: *Patterns of Language*. London, 1966.
- Harms, R. T.: Az uráli — jukagír fókuszrendszer ugor megfelelői. *NyudÉrt.* 58. sz. 1967, 94—103.
- Honti L.: A cselekvő (logikai) alany alaktana az obi-ugor nyelvekben. *NyK.* 73, 1971, 430—40.
- Hrakovszkij, V. Sz. /Khrakovski, V. S./: *Some theoretical Problems of Syntactic Typology. Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages.* (Szerk.: L. Dezső — P. Hajdú) Budapest, 1970. 75—92.
- : Aktivnue i passzizivnue konsztrukcii v jazükah érgativnogo sztvoja. *VJa.* 1972/5, 34—41.
- Hvataj—Muha, K. F.: Mesztno—tvoritel'nüj padezs v znacsenii szovmesztnoszti v jazüke szevernüh hantü. *UcsZap. LGPI im A. I. Gercena* 101, 1954, 233—8.
- Az ige grammatikája és szemantikája. Nemzetközi munkaértekezlet. 1967. szeptember 7—9. Szerk.: Károly S. Budapest, 1967.
- Jakobson, R.: Zur Struktur des russischen Verbums. Charisteria G. Mathesio ... oblata. Prága, 1932. 74—84. In:

- A Prague School Reader in Linguistics. (Szerk.: J. Vachek) Bloomington, 1964.
- Jászó A.: Melléknévi igenevek verbum finitumként az oszt-
ják nyelv szigvai nyelvjárásban. NyK. 71, 1969,
123—7.
- JSFOu. = Journal de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki,
1886—
- Kálmán, B.: Die bejahende Antwort in den obugrischen Spra-
chen. FUF. 35, 1965, 189—217.
- Karaulov, Ju. N.: K voproszu o padezsnüh universzalijah.
Vesztnik Moszkovszkogo universziteta. Szerija X,
Filologija 6, 1966, 48—60.
- Károly S.: A magyar intranszitiv-tranzitiv igekepzők. ÁNyT.
5, 1967, 189—218.
- : A magyar nyelv generatív nyelvtanának előkészí-
tése. ÁNyT. 6, 1969, 11—24.
- : Általános és magyar jelentéstan. Budapest, 1970.
- : A generatív nyelvtan kapcsolata a produktivitás és
a szinonimika vizsgálatával. (Egy produktivitás-
—nyelvtan gondolata.) MNy. 67, 1971, 270—80.
- Keresztes L.: A beszélést és gondolkodást jelentő igeik az
obi-ugor nyelvekben. NyK. 69, 1967, 245—82.
- Kiefer, F.: On emphasis and word order in Hungarian. UAS.
76 (1967).

- Klemm A.: A mellérendelő és alárendelő viszony kifejezése az északi osztják és votják nyelvben. A Pannoni Főapátsági Iskola Évkönyve 1911/1912: 219—89.
- : A létige szerepe az osztjában és a vogulban. NyK. 46, 1927, 386—401.
 - : A vogul és az osztják tárgyas igeragozás. NyK. 47, 1928, 85—112.
- Klimov, G. A.: K haraszterisztike jazükov aktivnogo sztroja. VJa. 1972/4, 3—13.
- : Ocserk obscej teorii érgativnoszti. Moszkva, 1973.
- Lavotha Ö.: Az aktívum és passzívum. NyK. 54, 1953, 247—53
- : A manyi intranszitiv igék passzívumáról. NyK. 60, 1958, 93—100.
 - : Das Passiv in der wogulischen Sprache. JSFOu. 62/4, 1960, 1—34.
- Lehtisalo, T.: Über die primären uralischen Ableitungssuffixe. MSFOu. 72 (1936).
- Liimola, M.: Zur historischen Formenlehre des Wogulischen. MSFOu. 127 (1963).
- : Zur Kasuslehre der Vach- und Vasjuga — Mundart der ostjakischen Sprache. JSFOu. 71/2, 1971, 1—24.

- Lotz J.: A személy, szám, viszonyítás és tárgyhatározottság kategóriái a magyarban. *NyudÉrt.* 58. sz. 1967, 249—55.
- Lyons, J.: *Introduction to Theoretical Linguistics.* Cambridge, 1971.
- MMNyR. = A mai magyar nyelv rendszere. I-II. Szerk.: Tompa J. Budapest, 1961—1962.
- MNy. = Magyar Nyelv. Budapest, 1950 —
- H. Molnár I.: A vonzat és jelentés kérdéséhez. *ÁNyT.* 4, 1966, 157—65.
- : Igei vonzatstruktúrák a magyarban. *NyK.* 70, 1968, 442—8.
- : Az igei csoport, különös tekintettel a vonzatokra. *ÁNyT.* 6, 1969, 229—70.
- : A generatív nyelvtannak mint nyelvi modellnek és vizsgálati módszerének néhány kérdése. *MNy.* 65, 1969, 262—77.
- : Az ún. mély szerkezet kategóriáinak kérdéséhez, különös tekintettel az igére. *NyK.* 74, 1972, 91—120.
- : A vonzat problémái és a nyelv közlési funkciója. *ÁNyT.* 9, 1973, 123—46.
- MSFOu. = *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne.* Helsinki, 1890 —

- NyIOK. = A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei. Budapest, 1951 —
- NyK. = Nyelvtudományi Közlemények. Budapest, 1862—
- Nyr. = Magyar Nyelvőr. Budapest, 1872 —
- NytudÉrt. = Nyelvtudományi Értekezések. Budapest, 1953 —
- Pápay J.: Über die Objektivkonjugation im Nordostjakischen. FUF. 13, 1913, 296—303.
- Patkanov, S. — Fuchs D. R., Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte. Budapest. 1911. (Klny.: KSz. 7, 10—12.)
- Ravila, P.: Om konjugationens uppkomst i de uraliska språken. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1948. Uppsala 1948.
- Rätsep, H.: Eesti keele lihtlause mallidest ja nende esitamise metoodikast. Keel ja struktuur 6, 1972, 25—86.
- : Elementaarlaused eesti keeles. Keel ja struktuur 8 (1973), 5—106.
- Rombandejeva, E. I.: K voproszu o protivopozhtavlennii opredelennoshti i neopredelennoshti v manskijskom jazüke. SzFU. 2, 1966, 273—8.
- Ruszsckaja, Ju. N.: O nekotoryh osobennostjah padezsnoj szisztemü priural'szkogo govora hantüjszkogo

- jazüka. In: Voproszö finno-ugorszkogo jazükoznaniya. Moszkva, 1962. 257—64.
- Sal É.: A tagadás az obi-ugor nyelvekben. NyK. 56, 1955, 57—69; 57, 1956, 73—111.
- Sauer, G.: Die Nominalbindung im Ostjakischen. Berlin, 1967.
- Schellbach, I.: Struktur und Funktion der ostjakischen Frage-sätze. FUF. 35, 1964, 44—74.
- Schellbach - Kopra, I.: Die Intonation des ostjakischen Frage-satzes. CSIFU. I, 1968, 469—72.
- Schiefer, E.: Zum syntaktischen Gebrauch von ostj. VVj. är, ärki 'viel'. NyK. 73, 1971, 411—5.
- : Zum Syntagma "logisches Objekt + 3. Pers. Sg. Präs. Pass." im V-Vj.-Dialekt des Ostjakischen. FUF. 40, 1973, 194—6.
- Schiefer, L.: Zur Funktionsverschiebung des Numeruszeichens im Ostjakischen. NyK. 73, 1971, 409—10.
- : Zu einer ostjakischen Infinitivendung -a/-ä. SzFU. 8, 1972, 197—203.
- : Gemeinsame Fixpunkte im Tempussystem einer finnisch-ugrischen und einer Papua-Sprache. SzFU. 9, 1973, 49—56.
- Sebeok, T. A.: Finnisch and Hungarian Case Systems. Their Form and Function. Stockholm, 1946.

- Siro, P.: Die finnischen Lokalkaus als Bestimmungen des Verbums. *Annales Univ. Turkuensis, Ser. B*, Tom. 57. Turku, 1956.
- Steinitz, W. /V. K. Stejnic/: Hantüjszkij (osztjackij) jazük: Jazüki i pisz'mennoszt' narodov Szevera 1, 1937, 193—227., különösen: 222—224.
- : Die objektive Konjugation des Ostjakischen. *Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused (Tartu)* 30, 1938, 680—699.
- : Ostjakische Grammatik und Chrestomathie. Leipzig, ²1950. Különösen: 69—80.
- Symposion: Symposion über Syntax der uralischen Sprachen. (Szerk.: W. Schlachter.) *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philol.-Hist. Klasse, Dritte Folge Nr. 76.* Göttingen, 1970.
- Szépe Gy.: Megjegyzések a magyar nominális mondatról. *ÁNyT.* 5, 1967, 269—85.
- SzFU. = Szovetszkoe Finno-ugrovedenie. Tallinn, 1965 —
- Tereskin, N. I.: Ocserki dialektov hantüjszkogo jazüka 1. Vahovszkij dialekt. Moszkva—Leningrád, 1961.
- : Hantüjszkij jazük. In: *Finno-ugorszkie i szamodijszkie jazüki. Jazüki narodov SZSZSZR* 3. Moszkva, 1966, 319—42, különösen: 336—7.
- UAJb. = Ural-Altäische Jahrbücher. Wiesbaden, 1952 —

UAS. = Uralic and Altaic Series. Bloomington-The Hague, 1960—

Veenker, W.: Verzeichnis der ostostjakischen (Vach) Suffixe und Suffixkombinationen (unter Einschluss der wichtigsten Pronomina). Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica. 5, 1973.

Vértés E.: Nyelvtani adalékok a keleti-chanti (osztják) nyelvjárásokhoz. NyK. 60, 1957, 183—91, 321—37.

—: Zur Frage des bezeichneten Akkusativobjektes in äussersten Osten des ostjakischen Sprachgebietes. UAJb. 31, 1959, 486—90.

—: Az első keleti osztják tankönyv. NyK. 61, 1959, 427—39.

—: Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten von K. F. Karjalainen. MSFOu. 128 (1964), különösen: 102—48.

—: Einwandfrei aufhebbare Widersprüche zweier Mitteilungen über die Vach-Mundart. SzFU. 1, 1965, 213—7.

—: Keleti-osztják mondatfonetikai vizsgálatok. NyK. 67, 1965, 217—41.

—: Die ostjakischen Pronomina. Budapest, 1967.

—: Stand und Aufgaben der ostjakischen Dialektologie. CSIFU. I, 1968, 561—8.

- VJa. = Voproszŭ Jazŭkoznaniija. Moszkva, 1952 —
- Weinreich, U.: Tempus. Besprochene und erzählte Welt. Stuttgart, 1964.
- Wickman, B.: Über die Verwendung der objektiven Konjugation. Symposium... 216—21; ld. továbbá G. Ganschow, Gulya J. hozzászólását (i.h. 221—5).
- Zsilka J.: A magyar esetrendszer lényeges összefüggései. MNy. 59, 1963, 297—317; 60, 1964, 128.
- : A magyar mondatformák rendszere és az esetrendszer. (Tárgyas mondat szerkezetek.) NytudÉrt. 53. sz. (1966).
 - : Objektív rendszer, szubjektív rendszer, elemzett rendszer. (Tárgyas mondat szerkezetek.) NyIOK. 24, 1967, 299—395.
 - : The System of Hungarian Sentence Patterns. UAS. 67 (1967).
 - : Szerves rendszer, szervetlen rendszer. NyK. 71, 1969, 155—62.
 - : Szerves rendszer, szervetlen rendszer. (A generatív grammatika kritikája.) NyIOK. 26, 1969, 267—84.
 - : A nyelvi mozgásformák dialektikája. (A tárgyas mondatok alapján.) Magyar Filozófiai Szemle 1970, 836—67.
 - : Nyelvi rendszer és valóság. Budapest, 1971.

- : A nyelvi mozgásformák dialektikája. Budapest, 1973.
- Zsirai M.: Az obi-ugor igekötők. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya köréből (Budapest) 25/3 (1933).
- Zsivotikov, P. K.: Ocserk grammatiki hantüjszkogo jazüka. (Szredne-obszkoj dialekt.) Hantü-Manszijszk, 1942, 108—18.